DE

NEDERDUITSCHE TAAL

IN

ZUID-AFRIKA HERSTELD.

ZIJNDE EENE

HANDLEIDING TOT DE KENNIS DIER TAAL,

NAAR DE PLAATSELIJKE BEHOEFTE VAN HET LAND GEWIJZIGD.

DOOR

A. N. E. CHANGUION,

Ph. Theor. Mag. & Lit. Hum. Doct.

KAAPSTAD:

GEDRUKT BIJ RICHERT, PIKE & Co., 59, St. GEORGESTRAAT,
En uitgegeven door J. H. COLLARD, 24, Heerengracht.

MDCCCXLIV.

G78/2885

De Taelwetten zijn, even als de Landwetten, van achteren *te vinden*, en niet *te maken*.

LAMBERT TEN KATE.

VOORREDE.

De schrijver eener voorrede heeft zijn eigen boek tot onderwerp, en handelt dus over eene stof, waarvan hij voor als nog zeker meer weet dan iemand anders, de geleerdsten onder de geleerden niet uitgezonderd. Maar dat voorregt is van korten duur; want, indien zijn werk in het geheel gelezen wordt, weten zijne lezers er binnen kort even veel van als hij zelf, en hebben, op hunne beurt, in de beoordeeling van het boek, dit vooruit, dat zij niet, gelijk de schrijver, door vooringenomenheid misleid of geblinddoekt worden. Wie deze waarheid beseft, gevoelt ook zijne onbevoegdheid om over de waarde van zijn eigen werk uitspraak te doen: het past hem met bescheidenheid af te wachten wat deskundigen er van zeggen zullen, en zelfs in twijfel te stellen of dezen het in het geheel eener beoordeeling zullen waardig keuren. Alzoo, niet de waarde van ons werk, maar het doel, dat we ons bij het schrijven daarvan voorstelden, en de redenen waarom wij de stof juist zoo en niet anders behandelden—ziedaar hetgeen waarover wij ons voorloopig wenschen te verklaren.

Wat het eerste betreft, wenschten wij eene poging aan te wenden, om *het Nederduitsch in Zuid-Afrika te herstellen.* Wij kunnen dit niet ter neder schrijven, zonder zelf te glimlagchen om het denkbeeld, dat we ons, bij den aanvang dezer onderneming, misschien diets maakten, dit te *kunnen* doen. Drie jaren en zes maanden zijn er sedert verloopen; en in dien tusschentijd hebben wij zoo veel nieuwe proeven van onverschilligheid, ten aan-

zien van de Hollandsche taal, opgemerkt, dat wij nu althans over de mogelijkheid om het kwaad te stuiten, geheel anders denken. Thans beschouwen wij de taal, waaraan wij onze moeite besteden, gelijk een geneesheer een ongeneeslijken lijder, wiens kwaal in hare verderflijke uitwerkingen wel eenigzins kan gematigd, wiens gewissen dood wel eenigen tijd kan vertraagd worden, maar op wiens volkomen herstel niet meer te hopen valt. Het middel, waarvan wij besloten hadden ons te bedienen, zou een schoolboek zijn, bestemd om, door meerderen omvang, en naar de behoefte der Kaapsche jeugd gewijzigde inrigting, de boekjes, die tot dus verre op de scholen gebruikt werden, te vervangen. Onder de bewerking is ons doel, en met hetzelve, natuurlijk ook het middel, grootelijks van gedaante veranderd. Het kwam bij ons op, dat wij niet alleen voor de schooljeugd, maar ook, en wel in de eerste plaats, voor aangaande onderwijzers, schrijven moesten. Zoo kreeg onze taak een grooteren omvang; en, daar wij nu vele en velerlei boeken over ons onderwerp begonnen overhoop te halen, breidde zich onze gezigteinder nog verder uit, en bekroop ons de lust om het werk zoo in te rigten, dat het ook voor Nederlanders eene belangrijke zijde hebben kon. Dat denkbeeld bezielde den schrijver met ijver, en zoo dikwijls het hem voor den geest kwam, gevoelde hij zich nader aan zijn vaderland; en welk Hollander, die een reeks van jaren in de vreemdelingschap heeft doorgebragt, kent de kracht niet van het gezegde:

Est aliquid patriis vicinum finibus esse.

Het boek moest dus voor den Kapenaar *unus instar omnium* wezen: de vraagbaak voor den onderwijzer, en tevens de bron,

waaruit hij ontleenen kon, hetgeen ter mededeeling aan leerling- en van allerlei leeftijd geschikt ware: en daarenboven moest het voor den Nederlander, wel niet alles, maar toch iets van datgene bevatten, wat hij in de werken onzer voorgangers, over hetzelfde onderwerp, te vergeefs zoeken zou.

Met zulk een veelledig doel voor oogen, kan het niet bevreemden, dat alle hoofdstukken van het boek juist niet van eenerlei bewerking waren; daar wij nu eens voor de schooljeugd, dan weder voor den onderwijzer schreven; hier den Kapenaar, en elders den Nederlander voor den geest hadden. Wanneer men hierbij in aanmerking neemt, dat de dikwerf zoo hooggaande geschillen over kleinigheden in de taal, altijd voor den schrijver iets belagchelijks gehad hebben, dan zal men hem wel vergeven, dat hij den lezer niet overal met een strak gelaat, maar menigmaal met een ontfronsd voorhoofd, en wel eens met een glimlach, die misschien met de gewigtige taak van taalzuiveraar weinig strookt, te gemoet treedt. Wie zich daaraan ergert, hale gerust over zulke ligtzinnigheid de schouders op; de schrijver kan niet helpen dat hij zoo, en niet anders, bestaat.

Wilden wij in eene uitvoerige aanwijzing treden van hetgeen ons boek van andere Spraakkunsten onderscheidt, dan zouden wij den schijn hebben van ons geschrijf te willen opvijzelen, en ons (dat tienmaal erger is) daartoe van het hatelijkste aller middelen te bedienen,—dat van het werk onzer voorgangers in de schaduw te stellen. Liever willen wij volmondig erkennen, hoe groote verpligting we aan die verdienstelijke mannen hebben, die zoo veel bijdroegen om aan onze taal eene eenigzins vaste vorm te geven, waardoor zij aan de voortbrengselen onzer

letterkunde ongetwijfeld een duurzaam bestaan verzekerd hebben.

Misschien valt het dezen of genen in het oog, dat iemand, die als schrijver zoo weinig bekend is, van achtbare mannen, als VAN DER PALM, SIEGENBEEK en andere sprekende, zulks gewoonlijk zonder vermelding van hunnen ambtstitel doet: wij voor ons gelooven, dat men een wezentlijk geleerde niet beter onderscheiden kan, dan door den naam, waaraan zijne verdiensten eenen luister verbonden hebben, dien hij nooit van een ambt had kunnen ontleenen. Er zijn veel Professoren in de Welsprekendheid, maar er is, tot nog toe, maar één VAN DER PALM. Wanneer een Engelschman kort af BYRON zegt, dan spreekt hij van den dichter, die den titel van Lord niet noodig heeft. *He sinks the Lord in the Poet.* Dit zij op dit punt onze verantwoording.

Wij vragen den lezer verlof, nog een paar woorden te mogen zeggen over drie onderwerpen, wier behandeling in ons boek eene aanmerkelijke ruimte beslaat: *de Uitspraak, de Leer der Geslachten, en de Spelling.* Wat de uitspraak betreft, gevoelen wij, dat verdienstelijke mannen, die in dit opzigt van de oude schoòl zijn, en geen aanleiding gehad hebben, om zich bekend te maken met hetgeen, van tijd tot tijd, over dit onderwerp, in *Holland* het licht zag, ons welligt van nieuwigheidszucht zullen verdenken. Dezen worden verzocht het gezag dier schrijvers, waarop wij ons in het Hoofdstuk over Uitspraak beroepen, onpartijdig te wegen; en kunnen zij daarin niet berusten, dan voegen wij er ten overvloede nog twee getuigenissen, die ons onlangs ter hand kwamen, bij. De punten waaromtrent het gebruik bij openbare sprekers nog niet gevestigd is, komen voor § 45, 52; Aant. 2, op § 55; § 56 en 60. Hetgeen wij daar, op gezag van BILDERDIJK, KINKER en anderen, beweerden, vinden

wij beaamd in eene onlangs, bij de Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen, bekroonde Prijsverhandeling over Uiterlijke Welsprekendheid. De smaakvolle en geleerde Schrijver, Mr. A. Bogaers, bedient zich, onder anderen, van de volgende woorden: " Ook tegen de meest voorkomende spraakfeilen zouden wij dan met kracht te velde trekken. Hun, die, als de Dorpschoolmeester van Bilderdijk, er zich op toeleggen om, waar de wet der welluidendheid het anders vordert, iedere letter echter, in alle gevalle, zoo te laten hooren, als dezelve alleen en afzonderlijk gewoon is te klinken,—hun zouden wij den regel op het hart drukken, die bij ten Kate, I. D., p. 126 te lezen is enz. De lange I- en IJ-klank, zoo vaak verkeerdelijk aan de achtervoegsels *ige* en *ijke* gegeven, *zou onze gisping niet ontgaan:* gelijk ook zij geene genade in onze oogen zouden vinden, die *(tot merkelijke afbreuk der welluidendheid)* onze NG, waar die twee karakters slechts éénen letterklank moeten afbeelden, splitsen, om de N. en de G. afzonderlijk te doen hooren, of wel in den uitgang SCH en SCHE, waar zulks slechts de scherpe *s* vervangt, niet alleen die *s*, maar ook daarenboven de *ch* uitspreken." (Zie de gen. Prijsvr. in de Nieuwe Werken der Holl. Maat. voorn., D. I., bl. 167.

De tweede getuige, waarop wij ons beroepen, is N. Beets, in zijn Leven en Karakter van J. H. van der Palm, alwaar bl. 81 verzekerd wordt, hoe afkeerig die sierlijke spreker was van al de bovengenoemde spraakfeilen.

Wat nu de Leer der Geslachten van zelfstandige naamwoorden betreft, wat men daarover nieuws in onze regels vindt, is niet ligtvaardig aangenomen, maar berust op eene *twee maal herhaalde* lezing van Weilands Handwoordenboek; en het bewijs der

regels, voor zoo ver zij op de eindletter gegrond zijn, is te vinden in onzen afzonderlijk uitgegeven Geslachtwijzer, alwaar men 4,500 naamww. naar de eindletter bijéén gesteld vindt.

In de spelling heb ik geene reden gevonden, om in zaken van aanbelang van de bekende, maar in navolging van BILDERDIJK door velen miskende, en althans boven mijnen lof verhevene Verhandeling van SIEGENBEEK af te wijken. Deze Verhandeling is onlangs door een verdienstelijk taalkenner, A. DE JAGER, op nieuw getoetst, in eene bij de Holl. Maat. v. Fr. Kunsten en Wetenschappen, met goud bekroonde Beantwoording der vraag: "*In hoeverre zijn de tegenwerpingen, in de laatste tijden tegen de ingevoerde spelling gemaakt, gegrond; en in hoe verre behooren zij tot verbetering onzer taal te worden aangenomen en ingevoerd?*" De veranderingen door den kundigen steller van het antwoord voorgesteld, zijn zoo weinig in getal, dat zoo we ons al ten volle daarmede vereenigen konden, wij nogtans in het bekroonde geschrift een nieuw en bondig bewijs zouden zien, voor de hooge waarde van SIEGENBEEKS Verhandeling over de Spelling.

Om ruimte te sparen, hebben we, in de meeste gevallen, eigennamen, kunstwoorden, en andere veelvuldig voorkomende uitdrukkingen afgekort. Opdat hieruit geene onduidelijkheid ontsta, geven wij, achter den INHOUD, eene volledige lijst der gebruikte verkortingen.

INHOUD.

EERSTE DEEL.

EERSTE HOOFDSTUK, IN DRIE AFDEELINGEN.

Bladz.

A. Het Nederduitsche ABÉ. 1
B. Nadere beschouwing der letters. 4
C. De Uitspraak. 10

TWEEDE HOOFDSTUK.

Algemeen overzigt der Rededeelen. 23

DERDE HOOFDSTUK.

Naamvallen. 31

VIERDE HOOFDSTUK.

Verbuiging. 36

VIJFDE HOOFDSTUK.

Geslachten. 47

ZESDE HOOFDSTUK.

Het Getal in Zelfstandige Naamwoorden. 57

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Bijvoegelijke Naamwoorden. 64

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Voornaamwoorden. 73

NEGENDE HOOFDSTUK.

Algemeene beschouwing van het Werkwoord. . . . 86

TIENDE HOOFDSTUK.

Vervoeging van Gelijkvloeijende Werkwoorden. . . . 92

ELFDE HOOFDSTUK.

Vervoeging van Ongelijkvloeijende Werkwoorden. . . 106

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Onregelmatige Werkwoorden. 119

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Bijwoorden. 126

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Voorzetsels. 128

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Voegwoorden en Tusschenwerpsels. 130

Bladz.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.
Afleiding in het algemeen. 132

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.
Woordontleding. 139

SPELLING.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.
Algemeene Regels voor de Spelling. 157

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.
Onderscheiden gebruik van Klankverwanten. . . . 159

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Verdubbeling van Schriftteekenen. 163

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Inlassching van Letters, voornamelijk in zamenstellingen. 171

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Spelling van Woorden van vreemden oorsprong. . . 176

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Het Afbreken van Woorden. 179

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Gebruik van Hoofdletters en van eenige Leesteekenen. . 180

TWEEDE DEEL.

VIJF EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Syntaxis in het Algemeen. 187

ZES EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Over den Volzin. . . . . ibid

ZEVEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Onderlinge betrekking der woorden door Overeenkomst. . 191

ACHT EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Onderlinge betrekking der woorden door Beheersching. . 195

NEGEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Woordvoeging, of volgorde der woorden. . . . 214

DERTIGSTE HOOFDSTUK.
Redeverband. 223

EEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.
Zinscheiding en Zinteekens. 233

TOEGIFT.
Proeve van Kaapsch Taaleigen, van bladz. i tot xxvi.

LIJST VAN VERKORTINGEN IN DIT WERK VOORKOMENDE.

Aanm.	aanmerking,
Aant.	aantoonend,
Aanv.	aanvoegend,
Afl.	afleiding,
Bedr.	bedrijvend,
Bet.	beteekenis,
Betr.	betrekkelijk,
Bijv.	bijvoegelijk,
Bijw.	bijwoord,
Cons.	consonant,
Denkb.	denkbeeld,
Dlw.	deelwoord,
E.	Engelsch
Enkelv.	enkelvoud,
F.	Fransch,
Geb.	gebiedend,
Gebr.	gebruik,
Gesl.	geslacht,
Get.	getal,
H. D.	Hoogduitsch,
H. S.	Hooge School, of Heilige Schrift,
Kenm.	kenmerk,
Lettergr.	lettergreep,
Lidw.	lidwoord,
M.	mannelijk,
Mrv.	meervoud,
Nmv.	naamval
O.	onzijdig,
O. H.	oud Hollandsch,
Onbep.	onbepaald,
Onderw.	onderwerp,
Onvolm.	onvolmaakt,
Onpers.	onpersoonlijk,
Onregelm.	onregelmatig,
Pers.	persoon of persoonlijk,
Regelm.	regelmatig,
Spr.	spraak,
Spraakk.	spraakkunst,
Spraakl.	spraakleer,
T.	tijd,
TT.	tijden,
Taalgebr.	taalgebruik,
Tegenw.	tegenwoordig,
Telw.	telwoord,
Tweekl.	tweeklank,
Uitg.	uitgang,
Uitspr.	uitspraak,
Uitz.	uitzondering,
V.	vrouwelijk,
Voegw.	voegwoord,
Vok.	vokaal,
Voorb.	voorbeeld,
Voornmw.	voornaamwoord,
Voorw.	voorwerp,
Voorzl.	voorzetsel,
W.	wijs,
w.	woord,
Wederk.	wederkeerig,
Wkw.	werkwoord,
Zamenst.	zamenstelling.

De verdubbeling der laatste letters beduidt het meervoud: *uitzz. uitzonderingen ; ww. woorden* enz.

De namen Weiland, Siegenbeek, Bilderdijk en Meijer, worden veelal door de eerste letter aangeduid.

VERKLARING DER HOOFDLETTERS ONDER DE VOORBEELDEN.

B.	E. A. Borger,	v. Hdp.	G. K. van Hogendorp,
J. Cl.	J. Clarisse,	v. d. P.	J. H. van der Palm,
v. Hde	Ph. W. van Heusde,	Sp.	H. J. Spijker,
v. H.	M. C. van Hall,	S. St.	S. Stijl,
v. d. H.	Abm. des Amorie van der Hoeven,	J. d. Vr.	Jeronimo de Vries,
		L. W.	B. T. Lublink Weddik

Zie voorts het zestal aan den voet van bl. 235.

LIJST DER INTEEKENAREN.

	Exempl.
Balfour, (Katrivier.)	
Green, J.	1
Green, W.	1
Mento, J. C.	1
Read, Junr. J.	*Twaalf*
Read, Sr. J.	2
Rodger, C. S.	1
Thomson, Wel-Eerw. W. R.	*Zes*
Vanbolen, H.	1
Beaufort.	
Beer, Joh. Henricus de	1
Fraser, Wel-Eerw. Colin	1
Heineman, Jacob Gerhardus	1
Meiring, Albertus	1
Meiring, George	1
Breda's Dorp.	
Badenhorst, Casper Hendrik	1
Beck, Lodewijk Wm. Chr.	2
Breda, Dirk Gijsbert van	*Vier*
Breda, Michiel Jacob van	1
Brink, Wel-Eerw. Joh. Jac.	*Vijf*
Durmer, Marthinus Georg	1
Kolver, Andries Lutgers	1
Mol, Jun. Joh. Cornelis	1
Toit, Petrus Johannes du	2
Uijs, Cornelis Janse	2
Uijs, Petrus Johannes	1
Caledon.	
Cassie, Wel-Eerw. John	1
Needham, J. S.	1
Clanwilliam.	
Roode, F.	1
Rouxbaix, Wel-Eerw. E. H. F. de	1
Schönnberg, J. J.	1
Cradock.	
Armstrong, R. M.	1
Beer, D. G. S. de	1
Beer, S. P. M. de	*Tien*
Buuren, C. G. E. van	1
Buuren, J. G. van	*Tien*
Chiappini, L.	2
Comb, C. H. M.	*Vijf*
Gilfillan, W.	*Vijf*
Pietersen, W. H.	2
Rowles, S.	*Tien*

	Exempl.
Sanders, W.	1
Smith, T.	1
Taylor, Wel-Eerw. J.	*Tien*
Verster, J. P.	*Tien*
Zeiler, F. F.	2
George.	
Ballot, Wel-Eerw. J. S. S.	*Drie*
Bergh, E.	2
Brewis, J. C.	2
George Reading Room,	1
Harpe, B. de la	1
Kuijs, W. C.	2
Niepoth, A. H.	1
Paterson, Thomas J.	1
Swemmer, J. P.	1
Smuts, W. A.	1
Graaff-Reinet.	
Adendorff, M. J.	*Tien*
Berrangé, A.	2
Borcherds, H. J.	2
Buchanan, S.	*Vijf*
Cloete, J. H.	2
Enslin, J. St.	2
Enslin, Chr. B.	2
Enslin, And. A.	2
Enslin, H. A.	2
Krebs, G.	2
Langeveld, W. J.	1
Leeb, Sr. J. L.	1
Martens, D. M.	2
Rijneveld, W. C. van	*Vijf*
Muller, Th.	*Vijf*
Murray, Wel-Eerw. A.	*Vijf*
Schindehutte, J. J.	2
Sendick, J. W.	1
Wagner, J. H.	2
Ziervogel, C. B.	*Vijf*
Kaapstad.	
Anhuijzer, Sr. F. L.	1
Auret, Abraham	2
Auret, Jer. (Beaufort)	2
Baard, S. H.	1
Bam, H. T.	1
Bam, J. H.	1
Beck, Wel-Eerw. J. H.	1
Beer, P. de (Paarl)	*Tien*
Bergh, O. Marthinus	1
Bergh, J. M. van den	1

	Exempl.
Berrangé, Mejufvr. C. G.	1
Berrangé, Mr. D. F.	*Vijf*
Berrangé, J. C.	2
Blanckenbergh, Joh. Gysb.	1
Blore, John	1
Borcherds, Sr. P. B.	1
Brand, C. J.	*Vijf*
Brand, P. Alb.	1
Breda, Pz. A. van	1
Breda, H. van	1
Breda, Sr. M. van	2
Breda, Az. P. van	2
B , C. H.	1
Brink, Abraham	1
Brink, C. P.	1
Brink, Stephanus	2
Brink, Sz. S.	1
Buchanan, William	1
Buijskes, G.	1
Cloete, J. P.	1
Collard & Co.	*Tien*
Denijssen, Mr. D.	1
Denijssen, H. J.	1
Denijssen, Mr. P. J.	1
Dreijer, J. F.	1
Faure, Wel-Eerw. A.	*Tien*
Faure, Sr. A.	2
Faure, J. P. E.	*Tien*
Faure, W. Caldwell.	2
Fleck, Dr. C.	*Vijf*
Fleischer, W. D.	*Drie*
Gie, C. J. C.	1
Gie, G.	1
Gie, Mz. J. C.	2
Golding, J. C.	1
Greig, G.	1
Grondeler, F. C.	1
Grové, T. J.	1
Harmsen, P.	1
Haupt, J. D.	1
Heiman, J. W.	1
Heijns, Wel-Eerw. Dr. S. P.	2
Herholdt, A. P.	1
Herman, Lz. J. Z.	1
Höhne, H. P.	1
Hofmeijr, Mr. J. H.	2
Holtman, Chr.	1
Hough, Wel-Eerw. Geo.	*Drie*
Hurlingh, A. J.	1
Hutchinson, A.	1
Jacobsz, P. C. J.	1
Jongh, D. G. de	1
Jurgens, J. P.	1
Jurgens, J. C.	1
Jurgens, R. C. L.	1
Jurgens, M. T.	1
Juritz, C. F.	*Drie*
Kannemeijer, D. G.	1
Kock, S. de	1
Kock, S. J. de	*Tien*
Kock, Steph. de	1
Koetsveld du Crocq, F. C. v.	1
Korsten, P.	*Tien*
Kotze, P. Joh.	1
Krige, Wel-Eerw. W.	*Vijf*
Kuijs, H.	2
Leibbrandt, P. U.	1
Lier, H. van	1
Lind, A. F.	2
Loedolff, H. H.	*Drie*
Loedolff, R. A.	2
Louw, Az. Jr. A.	1
Ludwig, Baron von	1
Maasdorp, G. H.	1
Manger, Wel-Eerw. J. H. v.	1
Marais, J. S.	1
Marquard, L.	*Tien*
Marquard, J. D.	1
Marqnard, J. R.	1
Meeser, J.	1
Meijer, N.	1
Meijer, Jr. J. H.	1
Mijburgh, J. G.	1
Mijburgh, P. A., Eerste Rivier.	2
Möller, A.	2
Möller, W. C. A.	1
Moodie, D.	2
Mostert, J. R.	*Tien*
Mostert, Tob. P. K.	1
Munnik, Thom.	1
Neethling, M. S.	1
Olthoff, A. G.	2
Overbeek, J. C.	1
Overbeek, G. E.	*Drie*
Overbeek, J. D.	*Tien*
Overbeek, J.	1
Pappe, L., M.D.	1
Pehmöller, Wel-Eerw.	2
Philip, Wel-Eerw. Dr. J.	*Twaalf*
Redelinghuijs, J. H.	1
Reenen, H. van (Hg. Con.)	1
Reenen, J. van	1
Richert, Pike & Co.	1
Robertson, A. S.	*Twaalf*
Roux, Pz. P. J.	1
Roux, Dr. A.	1
Roux, Sr. J. P.	1
Roux, Dz. P.	1
Ruijsch, M.	2
Russouw, Jr. J. N.	1
Sandt, B. J. van de	*Tien*
Schalkwijk, D. van	1
Serrurier, J. C. B.	1
Serrurier, J. F.	1
Serrurier, J.	1
Serrurier, Jz. J. P.	1
Serrurier, Jz. L. A.	1
Smidt, W. de	2
Smidt, B. L. de	1
Smuts, Joh.	2
Smuts, J. J. L.	1

	Exempl.
Smuts, Jacques	1
Smuts, F. J.	1
Smuts, J. A.	1
Soelen, C. v. Dijk. van	1
Spijker, Wel-Eerw. J.	Twintig
Spijker, J. B.	1
Staveren, Wel Eerw. J. M. Kloek van	1
Stegmann, J. G.	1
Stegmann, Wel-Eerw. G. W.	1
Stegmann, J. W.	1
Steijtler, J. G.	1
Stürck, J. H.	1
Sueur, Hk. le	1
Sueur, H. le	2
Sueur, J. A. le	2
Sueur, R. le	1
Tennant, Ch.	1
Tesselaar, F. R.	1
Tesselaar, P. M.	1
Tromp, J.	1
Versfeld, J. W. J. (Wijnberg)	1
Villiers, P. de	1
Villiers, P. F. R de (Paarl)	2
Vliet, F. W. van der	Tien
Vogelgezang, M.	1
Volsteedt, J. P.	1
Vos, H. J. de	2
Wahl, J. L.	2
Watermeijer, F. Godfr.	2
Watermeijer, Fred.	Vijf
Wentzel, J. M.	1
Werdmuller, C. H.	1
Wet, J. P. de	1
Wet, F. W. de	Drie
Wet, F. Car. de	2
Wet, C. M. de	Vijf
Wet, G. H. de	1
Wet, Mr. J. de	1
Woeke, M.	1
Wohlitz, G. E.	1
Wolff, Jacques,	1
Woutersen, P. H.	1
Zastron, C. M.	1

Malmesbury.

Kock, Servaas Hermanus de	1
Loedolff, Johan Hendrik	1
Louw, Johannes Adriaan	1
Moorrees, Wel-Eerw. J. C. la Febre	1
Moorrees, Jan Willem	1

Riversdal.

Moorrees, Wel-Eerw. H. A.	Vijf

Swellendam.

Aspeling, Johan Gustaaf	Vijf
Collins, Richard	2
Robertson, Wel-Eerw. Dr.	Vijf

Stellenbosch.

	Exempl.
Albertijn, Dr.	1
Bergh, O. M.	1
Bijl, A. C. van der	1
Blommestein, J. van	1
Blommestein, P. C. van	1
Blommestein, J. M. A. van	1
Bosman, P.	1
Brugman, J. J.	1
Dieleman, F.	1
Faure, Jz. A.	2
Faure, Sr. Jac. Ch.	2
Faure, J. G.	2
Faure, Pieter H.	1
Fischer, J. G.	1
Herold, Wel-Eerw. T. J.	1
Hoffman, Ez. J.	1
Hugo, P.	1
Janssen, N.	Drie
Krige, Sr. W. A.	1
Lindenberg, J. G. E.	1
Lindenberg, C. P.	1
Lindenberg, G. G.	1
Lindenberg, C. P.	1
Luckhoff, P. D.	Drie
Mader, J. A.	1
Marais, Cz. Ch.	1
Marais, Cz. P. J.	1
Neethling Mz. Joh. Henoch	1
Neethling, J. Hz. Hendrik	1
Neethling, A. Fz. M. C.	1
Neethling, Hz. J. C.	1
Niekerk, H. C. van	1
Onkruijd, M. van Nuldt	1
Rijneveld, D. J. van	1
Russouw, Jac.	1
Versfeld, Dr.	1
Victor, W.	1
Villiers, Davidz. J. Jac. Stephanus de	1
Villiers, Dz. J. Steph. de	1
Villiers, Jz. Jan Pieter de	1
Villiers, Jz. D. P. de	1
Villiers, J. S. de	1
Wit, H. P. H. de (Apoth.)	1

Tulbagh.

Engels, F.	1
Jahn, G A.	1
Keet, G.	1
Keet, M.	1
Möller, Sr. H. F.	1
Shand, Wel-Eerw. R.	1
Theron, Sr. P. F.	1
Vaal, D. de	1
Vos, Arie	1
Vos, W. N.	1
Winterbach, P.	1
Winterbach, J. C.	1
Zinn, H.	1

	Exempl.
Uitenhage.	
Cunningham, A.	1
Dorhmel, A. C.	2
Eijk, D. van	1
Eijk, C. van	1
Elemans, P.	2
Fourie, M.	1
Gibson, J.	2
Hippert, J.	1
Hitzeroth,	1
Human, P.	1
Kerken, J. van	1
Kerken, P. van	1
Korte, G. de	2
Krog, M.	*Vier*
Lange, F.	1
Mare, J.	1
Mare, P.	1
Muller, G.	1
Muller, T.	2
Potgieter, M.	2
Rens, C.	1
Riet, J. W. van der	2
Roscherr, J.	1
Schmidt, G.	*Drie*
Smuts, W.	1
Swan, A.	1
Taute, H.	1
Toit, Sr. S. du	2
Toit, Jr. S. du	1
Toit, J. du	1
Toit, H. du	1
Worcester.	
Glaeser, Dr. G.	1
Jurgens, J. J.	1
Kirsten, A. G.	1

	Exempl.
Labat, B. J. G. de	2
Lindenberg, F. L.	1
Meiring, R.	1
Meiring, J.	2
Mulder, C. C.	1
Theron, D.	1
Truter, P. J.	1
Verweij, Dan.	2
Wet, G. H. de	1
Wet, W. de	1
Wijnberg en Simonstad.	
Blankenberg, C.	1
Blankenberg, D.	1
Borcherds, J. G.	1
Breda, Az. P. van	1
Cruijwagen, J. J.	1
Dempers, H.	1
Deneijs, A.	2
Deneijs, S. F.	1
Deneijs, D. E.	1
Dijk, Wed. P. van	2
Eksteen, D. E.	1
Eksteen, J. W.	1
Faure, Wel-Eerw. P. E.	*Drie*
Hamman, J. S.	1
Herrer, J. C.	1
Hugo, P. F.	1
Kock, Sr. C. de	1
Louw, J. D.	2
Mostert, C.	1
Mostert, S. T.	1
Truter, Sir John	1
Truter, Oz. J. A.	1
Versfeld, J. H.	1
Wet, J. T. de	1

DE

NEDERDUITSCHE TAAL

IN ZUID-AFRIKA HERSTELD.

EERSTE HOOFDSTUK.

A. HET NEDERDUITSCHE ABÉ.

Wat letters zijn.

1. Letters, de eenvoudigste bestanddeelen van woorden, worden ook schriftteekenen en klankteekenen genoemd. Zij zijn schriftteekenen, in zoo verre elke letter hare eigene gedaante heeft; klankteekenen, in zoo verre elk teeken ons den klank herinnert, dien wij in de uitspraak daarmede te verbinden hebben.

De klanken ouder dan derzelver teekenen.

2. Dat de klanken van elke taal ouder zijn dan derzelver teekenen, ligt in den aard der zaak; want men had reeds lang gesproken, eer men de nuttigheid inzag van zijne woorden voor het oog af te beelden.

Het letterschrift.

3. De gedaante der letters is niet willekeurig, maar heeft meestal haren grond in de klanken die zij voorstellen. Dit is door taalgeleerden in bijzonderheden aangewezen, maar zoodanig betoog maakt geen noodzakelijk gedeelte van de spraakkunst uit. Deze bereikt haar doel, dat is, zij leert ons *wel spreken,* wanneer zij ons met de gebruikelijke schriftteekenen, en met de klanken, die wij, naar de beste uitspraak, daarmede verbinden moeten, bekend maakt.

Het abé.

4. De letters in zekere aangenomen volgorde geplaatst, maken gezamentlijk het zoogenaamde abé uit, welke be-

naming blijkbaar uit de twee eerste letters der reeks ontleend is.

Verschil hierover.

5. Het Nederduitsche abé wordt niet door allen even eens opgegeven. Het doelmatigste zal wel zijn, alle letters daarin op te nemen, waarvan we ons in het schrijven bedienen. Wij stellen het dus als volgt:

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R
S T U V W X IJ (Y) Z.

De teekens zijn zeven en twintig, waarvan twee, namelijk *ij* en *y* een' gemeenschappelijken naam hebben.

Waarin het bestaat.

6. Aan sommige der opgegeven letters wordt haar bestaan als zoodanig betwist, en aan andere eene plaats in ons abé ontzegd. Zoo lang men zich daarvan blijft bedienen, is het eerste ongerijmd, en het tweede onbillijk. Dit zullen wij in bijzonderheden aantoonen.

Over de C.

7. De *c* wordt door velen als een vreemdeling uit ons abé verwezen, en ten hoogste in vereeniging met de *h*, die zelve *naauwelijks* als eene letter erkend wordt, voor Hollandsch aangezien. Siegenbeeks woordenlijst nogtans geeft niet minder dan vier en dertig woorden op, die met *c* beginnen; en waar blijven dan nog die waarin *c* niet de eerste letter is, als *oceaan*, *officier*, enz.? Dat die woorden van vreemden oorsprong zijn betwisten wij niet, maar indien wij ze niet missen kunnen, (en dat kunnen we zeker niet,) laten wij er dan de letter bij nemen, die wij noodig hebben om ze te spellen.

Over de H als letter.

8. De *h*, zegt men, is niet meer dan uitblazing van den adem, en op grond daarvan ontkent men haar bestaan als letter. Eilieve! wat zijn dan de andere letters anders dan uitblazingen, op verschillende manier door de spraakorganen gewijzigd? Is die uitblazing hoorbaar? Is er een onderscheid tusschen *aan* en *haan*, *oud* en *houd*? Hebben we ook een teeken voor die *hoorbare uitblazing*, voor dien klank? O ja.—Wel nu, laten wij dan dat klankteeken, gelijk de andere, *letter* noemen.

Over de J.

9. J, zegt men, is anders niet dan *i*, eenigzins van gedaante veranderd; en het bewijs is, dat onze voorouders deze twee schriftteekenen met elkander verwisselden, en zoowel *iaer* en *Ionathan* schreven, als *jaer* en *Jonathan*. De goede menschen merkten niet op dat zij een en hetzelfde teeken in tweederlei hoedanigheid bezigden, als klinker en als medeklinker. Dit tweederlei gebruik, hetzij duidelijk ingezien of duister gevoeld, moest natuurlijk aanleiding geven om op de kortste wijs in het gebrek te voorzien. Dat de ouden beide schriftteekenen door elkander gebruikten, daaruit kan niet blijken dat de twee letters in aard en wezen dezelfde zijn; daaruit blijkt alleen dat zij het onderscheid niet opmerkten. Het bestaan van tweederlei teeken is zelden, misschien nooit eene toevalligheid. Dat *j* of *i* (want de gedaante maakt het wezen van de letter niet uit) niet altijd klinker is, blijkt onder anderen daaruit dat zij met *g* verwisseld werd, in *jonnen* voor *gunnen* b. v. en *nog* wordt in het gemeenzame *jij* voor *gij*. Is er dan tusschen *i* en *g* ook geen onderscheid? Erkennen wij dat onze voorouders gedwaald hebben, door twee verschillende dingen voor één aan te zien. Het gebruik heeft hier uitspraak gedaan, door *j* naar de medeklinkers en *i* naar de klinkers te verwijzen.

Over de Q.

10. Deze letter is in alle Nederduitsche woorden door *kw* vervangen. In Romeinsche namen, b. v. *Tarquinius*, en in Latijnsche woorden, die niet voor vertaling vatbaar zijn, als *quaestor*, kunnen wij haar niet missen. Laat zij hare plaats in de rij der letters behouden, al hebben wij haar niet dikwijls noodig.

Over U en V.

11. Dezen staan tot elkaar gelijk *i* en *j*, en werden oulings met elkander verwisseld. Thans verschillen zij als klinker en medeklinker, en worden te regt als afzonderlijke letters erkend.

Over de W.

12. W is alleen voor het oog eene dubbele *v*. Thans heet zij *wé*, welke benaming, daar het wezen eener letter niet enkel in de gedaante bestaat, zeker verkieslijk is

boven die van *dubbele uve*, dat zoo veel beteekende als dubbele *v;* want het is nog niet lang geleden dat men de *v uve* of *euve* noemde.

Over de X.

13. Dit schriftteeken heeft hetzelfde regt op eene plaats in ons *abé* als *q*. *Xerxes*, *Xanthus*, *Ximenes*, *Xaverius* enz. zijn namen waarin men de *x* niet ontberen kan.

Over de IJ en Y.

14. Deze schriftteekenen verschillen in zoo vele opzigten van elkander, dat zij bijna niets anders gemeen hebben dan den naam. De *ij* is, wat den oorsprong betreft, niet anders dan *ii*, waarbij men de tweede *i* onderuithaalde, gelijk men nog met de tweede *s* van *sf* doet. Op grond hiervan wordt haar bestaan als letter in twijfel getrokken; maar ten onregte, daar zij niet slechts in gedaante, maar ook in klank, van eene verdubbelde *i* verschilt, zoo als wij, in de behandeling der uitspraak, breeder zullen aantoonen.

De ẏ is de Grieksche *upsilon*, zoo als zij ook bij de Duitschers genoemd wordt, en de *i Grec* der Franschen. Wij dulden haar als vreemdeling onder de letters op denzelfden voet als *q* en *x*. Met haar schrijven wij *Cyrus*, *Lycurgus*, *Pythia*, enz.

Besluit uit het voorgaande.

15. Wij meenen aangetoond te hebben, dat al de letters, die men, als vreemdelingen, wel eens wat scheef aangezien, en in menige spraakkunst, als rekruten bij eene exercitie, buiten het gelid gesteld heeft, ons in het schrijven te pas komen, en daarom aanspraak hebben op eene meer liberale behandeling dan haar veelal te beurt valt.

B. NADERE BESCHOUWING DER LETTERS.

Onderscheid tusschen klinkers en medeklinkers.

16. De letters worden naar hare verrigting in klinkers en *mede*klinkers verdeeld; waaruit men ziet dat het *klinken* aan beide gemeen is. Het voorgevoegde *mede* onderscheidt de benaming der tweede soort letters van die der

eerste, en duidt aan dat een klinker, ook zonder hulp van andere letters, een duidelijk verneembaren klank heeft, terwijl een medeklinker alleen met een' klinker verbonden duidelijk gehoord wordt.

Klinkers niet gewigtiger dan medeklinkers.

17. Men zou dwalen indien men uit deze benamingen wilde afleiden dat klinkers gewigtiger zijn, als bestanddeelen van een woord, dan medeklinkers. Wat het meeste geraas maakt is niet juist het belangrijkste. Als klanken maken de klinkers onze spraak hoorbaar, en dat is geen geringe dienst; maar hunne beteekenis ontleenen zij van den medeklinker die hen vergezelt. Het kleinste kind zegt *a*; maar dat is wel een galm, maar nog geene spraak; zoodra het nu eene *p* of eene *m* vooróp leert zetten en *pa, ma* zegt, dan krijgt zijne *a* eene beteekenis, die van den medeklinker ontleend wordt.

De beteekenis der woorden in de medeklinkers gelegen.

18. Wanneer men hier bijvoegt, hetgeen in ons hoofdstuk over afleiding blijken zal, dat de beteekenis der woorden, gelijk in dit eenvoudige voorbeeld van *pa* en *ma*, voornamelijk in de medeklinkers te zoeken is, dan zal men zich niet verwonderen, dat sommige taalgeleerden dezen *hoofd*klanken, de klinkers daarentegen *hulp*klanken genoemd hebben.

Klinkers.

19. Wij hebben in ons abé zeven klinkers, a, e, i, o, u, ij en y. *Buiten* ons abé hebben wij er meer, te weten twee- en drieklanken, maar dezen worden door zamengestelde teekenen afgebeeld, en kunnen daarom onder de letters, als *eenvoudigste bestanddeelen van een woord*, geene plaats hebben.

Tweeklanken.

20. Een tweeklank is een klank die door de vereeniging van twee verschillende schriftteekenen wordt afgebeeld. De benaming is niet van de gelukkigste, want *ei* en *oe* worden even eens door eene enkele uitstooting van den adem gevormd als *o* en *u*. Deze enkelheid van uitstooting is zoo wezentlijk in de zoogenaamde tweeklanken,[1] dat zij niet meer als zoodanig erkend worden wanneer men beide klinkers afzonderlijk hoort: dit blijkt onder anderen uit *Goël, Sinaï, Abigaïl.* Spreek *oë, oü, eï* zoo

vlug uit als gij wilt, er zal nooit *oe, ou, ei* uit ontstaan. Het dubbele, de *tweeheid,* om het eens zoo te noemen, is niet in den klank maar in de letter gelegen. Misschien zou de benaming *tweeklinker* beter geweest zijn, maar ik zal de eerste niet zijn om dien naam in te voeren. Waar zou het ook met de taal heen, indien men alle dingen verdoopte, die namen dragen met hunnen aard strijdig?

[1] De eenigste tweeklanken die deze benaming, bij eene oppervlakkige beschouwing, schijnen te wettigen, zijn *aai* en *ooi, au* en *eeu*. In *aai* en *ooi* is werkelijk overgang van *a* en *o* tot *i,* en de mond gaat in het uitspreken van eene grootere tot eene kleinere opening over; echter zijn de klanken niet gescheiden, maar worden door éene uitstooting van den adem voortgebragt, gelijk twee noten in de muzijk door een boogje verbonden. Hetgeen men achter *a* en *ee* in *au* en *eeu,* ook in eenen adem hoort, is geen u-klank, maar die van den medeklinker *w,* die er op volgt.

Nadere aanwijzing daarvan.

21. De eerste klinker in eenen tweeklank kan ook verdubbeld zijn, zonder dat de tweeklank daardoor van aard verandert, en drieklank wordt. Wanneer wij dit in het oog houden, zullen wij bevinden dat wij tien tweeklanken hebben, te weten:

aai, in kraai,	ie, in vriend,
au, } in dauw,	ooi, in mooi,
aau, } in laauw,	oe, in bloed,
eeu, in leeuw,	ou, in stout,
ei, in klei,	ui, in fluit.
eu, in breuk,	

Daar de opgenoemde tweeklanken, blijkens de bijgevoegde voorbeelden, zoowel in teeken als in klank verschillen, geloof ik niet dat men ze tot een kleiner getal brengen kan, zonder den misslag te begaan, van vaneen te scheiden hetgeen bij elkander behoort.

Over au *en* aau.

22. Wil men tusschen *au* en *aau* verschil maken, dan moet men het laatste *uitbaauwen,* en dat is in de beschaafde spraak niet gebruikelijk. De verdubbeling der *a* bestaat hier alleen voor het oog. Of die verdubbeling al dan niet behoorde plaats te hebben, is een onderzoek dat op zijnen tijd, bij de behandeling der spelling, zou kunnen voorkomen.

Over eu *en* eeuw.

23. Dat *eu* en *eeuw,* niet in lengte alleen, maar ook in klank verschillen, hiervan kan men zich ligtelijk over-

tuigen. Rek de uitspraak van *beu* zoo lang als uw adem toelaat, er zal nooit *beeuw* uit ontstaan.

Drieklanken.

24. Een drieklank is een klank door de vereeniging van drie verschillende schriftteekens voorgesteld. Enkelheid van uitstooting is zoowel eigenschap van drieklanken als van tweeklanken, waarom dan ook de naam van *drieklinkers* misschien gepaster zou zijn.

Nadere aanwijzing daarvan.

25. De drieklanken zijn *ieu*, in *nieuw*, en *oei*, in *foei*. Wat de vorming dezer klanken betreft, daarop is toepasselijk hetgeen in de aanteekening op de tweeklanken gezegd is.

Zamengestelde Medeklinkers.

26. Zamengestelde medeklinkers zijn vereenigingen van twee medeklinkers, die als deelen van zoodanige zamenstelling anders klinken, dan wanneer zij afzonderlijk voorkomen.

Zij zijn *ch*, *ng*, *nk*, *th* en *ph*. De drie eerste zijn reeds vroeg door taalkundigen als zamengestelde klankteekens erkend; en de *ch* heeft bij sommigen zelfs eene plaats in het *abé* gekregen. De twee laatste heeft men niet voor vol aangezien. Wij merken op dat *th*, behalve in eigennamen, als *Thomas*, *Theodora*, enz. ook in *thans* en *thee* voorkomt. Zegt men *thans* is zamentrekking voor *te hands*, wat bewijst dat? en zoo het al wat bewees, dan is *thee* nog geene zamentrekking van *te hee*. Indien men geene *ph* wil erkennen, dan moet men *Theophilus*, *Stephanus* enz. met *f* spellen, eene spelling waarover geleerden het niet eens zijn. De voorzigtigheid gebiedt geene schriftteekens te bannen, zonder zeker te zijn, dat wij ze niet noodig hebben.

Volledige Klanklijst.

27. Wanneer wij nu al onze letters, enkele zoowel als zamengestelde, aan onze taal eigene, zoowel als uit andere talen ontleende, monsteren; en daarbij in zoo verre de volgorde van het *abé* bewaren, dat ieder zamengesteld klankteeken achter het eerste gedeelte van deszelfs zamenstelling wordt ingeschoven; dan verkrijgen wij de onderstaande volledige klanklijst.

a, aai, au (aau), b, c, ch, d, e, eeu, ei, eu, f, g, h, i, ie, ieu, j, k, l, m, n, ng, nk, o, oe, oei, ooi, ou, p, ph, q, r, s, t, th, u, ui, v, w, x, ij, y, z.

Van deze vier en veertig letters zijn negentien klinkers en de overige medeklinkers.

Niet alle klankteekenen in het abé op te nemen.

28. Indien men al de letters van deze volledige klanklijst aan het *abé* wilde opdringen, zou men eene dwaasheid doen; hetzelve behoort als eerste overzigt, slechts onze gebruikelijke schriftteekenen, de eenvoudigste bestanddeelen van woorden, te bevatten. Maar uit deze eenvoudige worden ook zamengestelde of gemengde bestanddeelen van woorden gevormd, welke als klankteekenen wel degelijk onderscheiden zijn van de enkele letters, door wier vereeniging zij voor het oog worden afgebeeld. Eene monstering van den voorraad der middelen, waarvan de verscheidenheid der uitspraak afhangt, kan niet onbelangrijk zijn.

Stellen wij ze nog eens in het gelid, de geraasmakende klinkers, als muzijkanten, voorop, en daarna de stille maar des te meer uitwerkende medeklinkers:

A, aai, au, (aau); E, eeu, ei, eu; I, ie, ieu; O, oe, oei, ooi, ou; U, ui, IJ, Y.

B, C, ch, D, F, G, H, J, K, L, M, N, ng, nk, P, ph, Q, R, S, T, th, V, W, X, Z.

Nadere beschouwing van de namen der medeklinkers.

29. Alleen voor de enkele medeklinkers hebben wij namen: de zamenstellingen worden naar beide bestanddeelen genoemd.

De namen der medeklinkers dienen niet alleen om ze te onderscheiden, maar tevens om hunne uitspraak kennelijk te maken. Dat die namen niet zonder behulp van eenen klinker kunnen uitgesproken worden, ligt in den aard der zaak. Opmerkelijk is het dat men daartoe de *e*, den minst duidelijken klinker gebruikt heeft, als wilde men de klankeloosheid van een' op zich zelven staanden medeklinker aanduiden. De eenigste uitzonderingen zijn de namen *ha*, *ka* en *ku*. Ondoelmatig is het dus, dat wij deze naauwelijks hoorbare *e* lang uitspreken en *bé, dé, té* zeggen in stede van *be, de, te*. De namen der letters behoeven wel in het spraakgebruik

niet veranderd te worden, maar dat de verkorte benamingen *be*, *ce*, *de*, enz. beter geschikt zijn om kinderen te leeren lezen, is reeds lang opgemerkt, en wordt door de ondervinding gestaafd. Tot dat einde wordt het ook dienstig bevonden de namen *ef*, *el*, *em*, *en*, *er*, *es*, *ix*, te veranderen in *fe*, *le*, *me*, *ne*, *re*, *se*, *xe*.

Bilderdijk geeft in zijne spraakleer (blz. 55) eene reden voor de benamingen der letters waarin de korte vokaalklank voorop komt, welke veel waarschijnlijkheid heeft. "Wij noemen ze, zegt hij, *effe*, *elle*, *emme*, *enne*, *erre*, *esfe*, en *ixe*. Het is, zichtbaar, omdat terwijl bij onze overoude Voorvaders de overige letters alleenlijk een sylbe beginnen konden, deze die sylbe ook eindigen konden. Men schreef en sprak oudtijds: *geef*, *wel*, *stom*, *kan*, *war*, *kas*, en *flux*; maar men sloot geen sylbe in *c*, in *d*, in *g*, in *k*, in *v*, in *w*, noch in *z*" En dit onderscheid, beweert hij, werd door de dubbele benamingen *effe*, *elle*, enz. aangeduid.

Verdeeling der Medeklinkers.

30. Het is van ouds gebruikelijk om de medeklinkers in zekere klassen te verdeelen, naar de verschillende spraakwerktuigen, die tot derzelver uitspraak het meest bijdragen. Dit geschiedt niet zoo zeer met oogmerk om de juiste uitspraak dier letters te doen kennen, als wel omdat het altijd een groot gemak is, gelijksoortige dingen onder eene gemeenschappelijke benaming te begrijpen.

31. Naar deze wijze van verdeeling, vallen de medeklinkers in vier hoofdklassen, en vijf losse letters, dat is die tot geene dier klassen kunnen gebragt worden.

Lipletters: b, p, f. v, w, m.
Tongletters: d, t, l, n, r.
Keelletters: ch, g, k, q.
Tandletters: c, s, z.
Neusletters: ng, nk.
Keel-tandletter: x. Longletter: h, en Verhemelteletter: j.

Hierbij merken wij aan dat *c* alleen met den *s*-klank tot de tandletters behoort, maar met den *k*-klank tot de keelletters moet gerekend worden. Voorts dient men ook te weten, om bij het lezen van taalkundige schriften niet vreemd op te kijken, dat de tandletters om haar sissend geluid ook fluitletters heeten, dat de *h* eene aanblazing (adspiratio) en de *r* hondsletter (littera canina) genoemd wordt, omdat zij sterk uitgesproken ons het knorren van eenen hond herinnert.

Verwante letters.

32. In den ruimsten zin zijn alle letters die tot ééne klasse behooren verwant; maar in engere beteekenis noemt men verwante letters die, welke alleen door meerdere of mindere inspanning van hetzelfde orgaan verschillen. Van daar de verdeeling in harde en zachte letters van hetzelfde orgaan. Zachte zijn b, d, g, v, z, welke hard uitgesproken overgaan in p, t, ch, f, s.

C. UITSPRAAK.

Opzettelijke behandeling daarvan niet overtollig.

33. De uitspraak der Nederduitsche taal, hoe regelmatig ook, vereischt eene opzettelijke behandeling, en dit willen wij niet slechts van de Kaap de Goede Hoop, maar ook van de Nederlanden verstaan hebben. Onze taalleeraars intusschen hebben zich van eene opzettelijke behandeling dier stof onthouden, en wat zij ons daarover aanbieden, moeten wij op het ruime veld der regels over de spelling, als verstrooide korenaren bijeen lezen. Van daar dan ook dat geschilpunten dit gedeelte onzer spraak betreffende op den duur onbeslist blijven. Men is het over hoofdzaken, dat is over algemeene regels, stilzwijgend eens, maar wanneer men over bijzaken twijfelt of onderling verschilt, dan is er vaak geen beroep op eenig erkend gezag. Wij zullen trachten algemeene regels te ontwerpen, in overeenstemming met die wetten der uitspraak, welke, zonder als zoodanig afgekondigd en aangeplakt te zijn, nogtans het gebruik regelen; daarna zullen wij aan deze regels en eenige verstrooide wenken van taalkundigen de ons voorgekomen onregelmatigheden toetsen, en eindelijk over hetgeen de spraak in deze volkplanting kenmerkt, het noodige trachten te zeggen.

Wie bevoegde voorgangers in de uitspraak zijn.

34. Eenparigheid van uitspraak bestaat, in de verschillende gewesten van het koningrijk der Nederlanden, zoo min als in de verschillende graafschappen van Engeland. Intusschen zal geen Vries, Zeeuw, Geldersman enz. van opvoeding, ten zij hij den zonderling wil uithangen, vergen dat de overige gewesten (het eigentlijk

Holland daaronder begrepen) de uitspraak van *zijn* gewest tot rigtsnoer aannemen. Holland wordt onder de gewesten als voorganger in de uitspraak erkend. Maar ook Holland is in dezen aan de verscheidenheden van tijd, plaats en stand onderworpen. Men sprak daar voor honderd jaar anders dan thans, men spreekt ook nu nog anders in Noord- dan in Zuid-Holland, anders in de steden dan op het land, in den burgerstand dan bij de aanzienlijken. Wie behooren nu toongevers te zijn? Ongetwijfeld de hoogere standen der groote steden, dewijl men daar het grootste getal wel opgevoede menschen bij een vindt, die van kindsbeen aan zich zekere kieschheid van spraak hebben eigen gemaakt. Dezen gaan met den tijd mede, en kunnen ook niet anders; zelfs het stedelijke wordt bij hen het minst opgemerkt, want wie zich daar niet van ontdoet, spreekt plat of gemaakt. Dit laatste is het gebrek der Hagenaars,[1] wier spraak misschien de beschaafdste is, die in geheel Nederland gesproken wordt.[2]

[1] Ik geloof dat mijne stadgenooten, welke ik hier van gemaaktheid in hunne spraak betigt, het in dit opzigt al vrij schappelijk maken in vergelijking met de bewoners van andere residentie-steden. Dat de hoogere standen van alle hoofdplaatsen er nog al aan hechten om iets van hunne hoogheid zelfs in hunne spraak te laten blijken, is eene bekende zaak, die men niet *geheel* op rekening der ijdelheid behoeft te stellen, daar zij bij de verstandigen onder hen zeer wel kan voortkomen uit de bewustheid, dat men regt heeft van hunnen stand de hoogste beschaving in spraak zoowel als in manieren te verwachten. Het streven hiernaar, niet altijd met oordeel en taalkennis gepaard gaande, geeft aanleiding tot bespottelijkheden, waarvan men onvermijdelijk in den omgang iets overneemt, maar waarvoor men zich in de openbare voordragt weet te wachten.

[2] Ik zeg *misschien*, om niet als Hagenaar van partijdigheid te worden beschuldigd, en den schijn te hebben van aan Amsterdam en Rotterdam den handschoen toe te werpen. Immers geldt het hier eene soort van beschaving, daar men al te veel aan hechten kan, en waarover men zich niet te stellig moet uitlaten, wil men niet bij verstandigen verdacht worden van in de ware beschaafdheid nog weinig gevorderd te zijn.

Wat de beschaafde uitspraak kenmerkt.

35. De beschaafde uitspraak heeft twee hoofdkenmerken: juistheid en welluidendheid. De juistheid vloeit voort uit de kennis der spelling, waardoor wij van zelf aanleiding krijgen, om alle letters te laten hooren en aan elke letter den haar eigenen klank te geven; de welluidendheid leert ons al wat hortend, hard en wanklankig is, vermijden. Zij is in de uitspraak die bevallige achteloosheid, die niet duldt dat wij in den ongedwongen spreektrant des omgangs letterknechten worden. Men

verwacht van een wel opgevoed mensch geheel andere aanbevelingen in gezelschap, dan eene stipte inachtneming der regels van de spelkunst, door eene slaafsche uitspraak aan het gehoor opgedrongen.

Onderlinge betrekking van juistheid en welluidendheid.

36. *Juistheid* is de regel, en *welluidendheid* de uitzondering. Door beide in acht te nemen, spreekt men los en bevallig. Wie alleen de eerste betracht, wordt stijf; wie de laatste overdrijft, gemaakt. Het eerste noemt men in de wandeling *pedanterie*, het laatste, *affectatie*— woorden die wij wel missen kunnen.

Het gebied van juistheid en van welluidendheid nader aangewezen.

37. Dat beide gepaard moeten gaan, is reeds gezegd. Intusschen wordt in de taal des omgangs iets meer van de juistheid aan welluidendheid opgeofferd, dan in de openbare voordragt. Ook dient aangemerkt, dat het welluidende in de taal des omgangs niet altijd *volstrekte*, maar dikwijls *conventionele*, dat is, op aangenomen gebruik berustende welluidendheid is. Want het gewone streelt het oor meer dan het ongewone, en al wat zonderling is moet men vermijden. Dat in de openbare voordragt meer juistheid, meer afgepastheid van uitspraak in acht genomen wordt, ligt in den aard der zaak; zij toch zet aan de spraak die deftigheid bij, welke den toehoorder steeds herinnert, dat er niet over beuzelingen gehandeld wordt, en welke tevens van den kant des sprekers een blijk van bedachtzaamheid en van de aan zijne hoorders verschuldigde achting oplevert. Daar wij nog aanleiding krijgen zullen om op dit onderwerp terug te komen, zullen wij hier slechts één voorbeeld tot opheldering bijbrengen. In het dagelijksche leven zeggen wij *broêr*, op het spreekgestoelte *broeder*, beide even gepast, en daarom welluidend. De meerdere juistheid van *broeder* doet den openbaren spreker daaraan de voorkeur geven; het gevestigd spraakgebruik gebiedt ons in den omgang *broêr* te zeggen. Het laatste kan op den kansel, even min als het eerste in een gesprek, geduld worden.

Hoofdregel eener juiste uitspraak.

38. Hij is deze: *Spreek gelijk gij schrijft*, dat is, laat elke letter in een woord hooren, en wel met den haar

eigenen klank. De voorschriften der welluidendheid zijn, zoo als (§ 36) reeds gezegd is, de uitzonderingen op dezen regel.

De klank der letters zich zelven steeds gelijk.

39. Daar de regel der juistheid van ouds in de uitspraak van het Nederduitsch in acht genomen werd, heeft elk schriftteeken doorgaans zijn eigenen klank, die in klinkletters alleen aan verkorting of verlenging, en in medeklinkers aan verzachting of verharding onderhevig is.

40. *Voorbeelden van alle Nederduitsche Vokaalklanken.*

A. is kort in *mat, stand,* lang in *maat, dalen.*
E. is kort in *vet, held, gevoel, bevel,* lang in *beeld, tering, bedelaar*
I. is kort in *kin, stipt,* en wordt verlengd door *e* in *lied, zwieren* enz.
O. is kort in *pot, mond,* lang in *poot, boven, loopen.*
U. is kort in *nut, punt,* lang in *vuur, gluren.*
IJ. is voor geene verkorting vatbaar en luidt even eens in *tijd* en *vlijt* als in *strijden* en *lijden.*[1]
Y. die alleen in eigennamen en woorden van Griekschen oorsprong voorkomt, heeft den klank *i* en is lang in : *Cyrus,* kort in *systema, syllabe.*

Twee- en drie-klanken kunnen uit den aard niet anders dan lang zijn, gelijk uit de volgende voorbeelden blijken kan :

Aai : *taai, verfraaid, maaijen.*
Au of aau : *dauw, gaauw, verflaauwd, kaauwen.*
Eeu : *meeuw, Zeeuwsch,* hij *geeuwt, breeuwen.*
Ei : *lei, meid, weiden.*
Eu : *beu, preutsch, leugen.*
Ie : ik *zie, vliet, versieren.*
Ieu : *nieuw,* hij *vernieuwt, kieuwen.*
Oe : *moe, doen, vloeken.*
Oei : *boei,* hij *schroeit, vloeijen.*
Ooi : *plooi,* hij *hooit, looijen.*
Ou : *vrouw, schout,* zij *zouden.*
Ui : *lui, guit, druiven.*

[1] Voor *het slijk* zegt men in de gemeenzame taal *de slik.*

Wat een klinker kort, *wat* lang *maakt.*

41. Een enkele klinker van een' of meer medeklinkers

in dezelfde lettergreep gevolgd, is kort, zoo als blijkt uit *mat, stand* enz. hierboven aangevoerd. Een dubbele klinker, alsmede een klinker, hetzij enkel of dubbel, aan het einde van eene lettergreep is lang, zoo als blijkt uit *maat, dalen* enz. Zie daar den regel. IJ is altijd lang, en een enkele *e* zonder klemtoon is aan het einde van eene lettergreep kort, als *gevoel, bevel, gering*. Zie daar de uitzonderingen.

Veranderlijkheid der Vokaalklanken.

42. Daar de vokaalklanken, als zuivere uitademingen, grootendeels door meerdere of mindere opening van den mond verschillen, is het niet te verwonderen, dat zij al zeer ligt verwisseld worden, en somtijds tot klanken verbasteren die aan de zuivere uitspraak der Nederduitsche taal geheel vreemd zijn. Deze verwisselbaarheid is dan ook de oorzaak waarom het gewestelijk onderscheid in de uitspraak bijna uitsluitend in de vokaalklanken gevonden wordt. Deze onregelmatigheden in haar geheelen omvang na te gaan, zou niet ligt doenlijk, en althans met het doel van dit werk strijdig zijn. Wij zullen ons tot die bijzonderheden bepalen, waaromtrent bij de wel opgevoede klasse eenig verschil wordt opgemerkt.

De Haagsche a.

43. De Hagenaars geven aan *aa*, wanneer er eene *r* op volgt, eenen klank die onhollandsch is. Het is die van de Fransche *ai*, in *faire*. Men spreke met dien klank uit: *Het paard slaat met zijn staart tegen mijne laarzen*, en men oordeele of het wél luidt. Wij gelooven dat men het veilig als gemaaktheid kan afkeuren. Althans in Amsterdam en Rotterdam zou het er zeker voor gehouden worden.

Dat de verwisseling van den *a*-klank met dien van *e* van ouds niet ongewoon was, blijkt uit de tweederlei spelling die men bij Cats, Huygens, enz. aantreft. Daar toch leest men *weerd, peerd, kandeleer, peerl, enz.* Zoo ook *bernen* en *barnen, ster* en *star, ontfermen* en *ontfarmen*. De letter *r* schijnt hiertoe aanleiding gegeven te hebben.

Het onderscheid tusschen scherplang en zachtlang, scherpkort en zachtkort in e *en* o.

44. Dat dit onderscheid van ouds bestond, en tot rigtsnoer van de spelling met enkele of dubbele klinkers diende, heeft Ten Kate in het breede aangetoond;[1] dat het als eene gewestelijke bijzonderheid nog bestaat, leeren

onze taalkenners van lateren tijd.[2] Dat intusschen (met uitzondering misschien van het verschil van dof-kort en hel-kort) dit onderscheid grootendeels verloopen is, en bij nette sprekers niet gehoord wordt, is mede zeker.[3] Bij gevolg kan het tot rigtsnoer voor de spelling niet meer dienen, en, hoewel het altijd eene belangrijke bijzonderheid in de geschiedenis onzer taal blijven zal, heeft het, dunkt ons, in de beoefening, geene nuttigheid meer, en kan dus in een leerboek, dat zich niet met wijdloopige bespiegelingen inlaat, wel gemist worden.

[1] In het I. Deel van zijne "Aenleiding enz." en aldaar nader de "Derde Verhandeling van 't onderzoek over onze Nederduitsche letterklanken."

[2] P. Weilands Nederd. Spraakk., bl. 21 en volgg.; Bilderdijks Nederl. Spraakleer, bl. 33 en volgg.; Siegenbeek, Verhandeling enz., bl. 129.

[3] Dit wordt met meerdere of mindere huiverigheid door Weiland, Siegenbeek en Bilderdijk op de, in bovenstaande aanteekening gerepte plaatsen, erkend. Maar zelfs Ten Kate noemt dit onderscheid, bl. 159, een *oud egt onderscheid... dat nu onze uitspraek reeds quijt geraekt is.* Waar echter het woord *onze* op de kort te voren genoemde Amstel- en Rhijnlanders schijnt te slaan. Wat daarvan zij, ik beroep mij op hen die in de beschaafde kringen onzer groote steden verkeerd hebben, of men daar deze bijzonderheid van de Maaslandsche, Zeeuwsche en Groningsche spraakverscheidenheden opmerkt.

I aan het einde van eene lettergreep.

45. *I* komt in Hollandsche woorden zoo veel ik weet niet aan het einde van eene lettergreep voor, buiten de verlenging van woorden op *ig* uitgaande, als ne-de-ri-ger, me-ni-ger-lei enz. In zoodanige woorden laten zich vele sprekers door de bij ons gebruikelijke wijs van afbreken tot eene verkeerde uitspraak misleiden,[1] waarbij de *i* naar den langen klank *ie* zweemt. Men vermijde dit als gemaaktheid. De *i* is juist in zulke gevallen zoo kort, dat zij genoegzaam in eene toonlooze *e* overgaat, b. v. *overigens,* spreek *overegens,* niet *overiegens.*[2]

In vreemde woorden luidt de *i* aan het einde eener lettergreep lang, b. v. ti-tel, ci-der, ci-pres enz.

[1] Is het niet beter in zulke gevallen den medeklinker tot de vorige lettergreep te trekken en aldus af te breken: ne-de-rig-er, me-nig-er-lei? Doch hiervan nader bij de spelling.

[2] Bilderdijk en Kinker zijn het hierover eens. Zie Kinkers Beoord. enz. bl. 290.

IJ *met den klank* ie.

46. Hoewel de *ij* thans in de meeste gevallen den klank *ei* heeft, zijn er nogtans woorden waarin zij als *ie* uitgesproken wordt, hetgeen met haren oorsprong, als door verdubbeling der *i* ontstaan overeenkomt. Ten opzigte van sommige woorden heerscht tweederlei gebruik.

Zeker is het dat zij, die naar den regel der eenparigheid *ij* overal *ei* uitspreken, onze ooren geweld aandoen. Naar *mijn* oor, daar ik echter wegens langdurige uitlandigheid en het vroeg beoefenen van vreemde talen, zelf niet veel op vertrouw, zou men de bedoelde woorden aldus kunnen schiften.

Woorden waarin men altijd ie *hoort.*

advijs	gerijven	kolijk
andijvie	gerijflijk	kronijk
artillerij	gijbelen	mijne (mine)
katholijk	grijnen	mijt (kaasworm)
fabrijk	ijlen [1] (ligthoofdig zijn)	muzijk
fijmelen	ijp	ontijg
fijmelaar	ijf, ijzegrim	poëzij
gerijf	koffij	secretarij

[1] *IJlen* in de beteekenis van *haasten*, heeft altijd den *ei*-klank. Zoo ook de spreekwijs *in aller ijl*.

Woorden waarin men nu eens ei *dan weer* ie *hoort.*

ijdel, ijver, nijver, mijt (brandstapel enz.) tijger, met hunne afstammingen en zamenstellingen.

Nadere beschouwing der woorden waarin ij *met tweederlei klank voorkomt.*

47. In den deftigen spreektrant hoort men in *ijdel*, *ijver* veelal den klank *ei*; en dit heeft eigenschap, want de schrale, piepende *ie*-klank heeft daar iets onaangenaams. In den omgang zou mijn oor aan *iever* en *iedel* de voorkeur geven. *IJl* uit *ijdel* zamengetrokken, b. v. *een ijl weefsel*, kan als zamentrekking geene aanspraak op deftigheid maken, en zou zich dus met den *ie*-klank kunnen vergenoegen, die uit den aard ook beter geschikt is om de nietigheid of geringe waarde van eene *ijle* stof uit te drukken.

Nijver, dat volgens Weiland niet anders is dan *ijver* met eene voorgevoegde n, laat zich niet gaarne met den *ie*-klank afschepen. In *Tentoonstelling van nationale nijverheid* moet niet gepiept worden.

Mijt behoorde mijns inziens altijd *miet* te luiden. *Hooimijt*, *koornmijt* enz. behooren tot het boerenbedrijf, en hoewel zij geen voorwerpen van geringen omvang uitdrukken, worden zij toch altijd met den *ie*-klank gehoord. *Houtmijt* had weleer meer betrekking tot het

geestelijke, en maakt dus aanspraak op meerdere deftigheid. Wie zich hier aan het piepen stoot, gebruike het vol klinkende *brandstapel*.

Tijger stoort zich aan de regelmaat niet. In Holland hoort men in den omgang algemeen *teiger*, terwijl dichters en openbare sprekers *tieger* verkiezen. Aan de Kaap hoort men altijd *tieger*.

Voorts spreke men *Julij* en *Junij* met den i-klank uit, gelijk men gewoon is *Januarij* en *Februarij* uit te spreken.

De Grieksche Y.

48. Deze letter moet altijd den *i*-klank behouden: *Tyrus, Cyrus,* zoo ook *hysop,* indien men niet met Siegenbeek en Weiland *hijzop* spellen wil, waarmede ik mij om den Griekschen oorsprong van het woord niet wel kan vereenigen. Het woord wordt meest in den kanselstijl gebruikt, als in de plaats: "ontzondig mij met hysop;" en op den kansel mag men naauwkeurigheid verwachten. *Hijzop* doet mij altijd aan *ophijschen* denken.

Over au *en* aauw.

49. Dat er tusschen *douw* en *dauw, Louw* en *laauw* een hoorbaar onderscheid moet in acht genomen worden is waar. Men wachte zich nogtans van den *a*-klank te zeer te rekken, (zie hiervoor § 22) en zegge vooral niet *Paauwlus* voor *Paulus*.

Over ieuw.

50. Dezen klank brengen de Engelschen bezwaarlijk uit; maar ook Hollanders zeggen wel eens voor *nieuw nuwt*. Van zulke verbasteringen onthoude men zich.

Verkorting van zekere vokaalklanken.

51. *Kommen* en *kwammen, sprakken* en *zaggen* hebben zich in de gemeenzame taal vast genesteld: wie niet teemen wil moet zich dat getroosten; maar in de openbare voordragt kan men zulke slordigheid niet verschoonen. Zoo duldt ook de taal des gespreks geene tweede personen, als *gy spraakt, kwaamt, zaagt* (van zeggen,) *braakt* (van breken,) maar gebruikt daarvoor den 3 pers.: *sprak, kwam, zag, brak* enz. Ook zegt men *grov-ver* voor *grover*. Daarentegen zijn *schottel* en *botter* voor *schotel* en *boter* onfatsoenlijk.

Vokaalklanken door afwezigheid van toon verkort.

52. De *oo* in *voorbij, voorleden,* waarvoor men liever *verleden* schrijft, gaat in eene korte *e* over. De *ij* in *bijzonder* gaat over in i, en de uitgang *lijk* luidt niet anders dan *lik : voornamelijk, voortreffelijk* enz. Ons hier den *ei*-klank te willen opdringen is gemaaktheid. Immers luiden *wij, gij, zij,* wanneer er geen klemtoon op valt, *we, ge, ze.* Men lette slechts op het tweederlei *wij* in deze regels :

" Daar is de vreemdlingschap vergeten,
" En wij, wij zijn in 't vaderland.

Ook in bijvoegelijke naamwoorden met *rijk* zamengesteld hoort men eene merkbare verkorting van de *ij,* b.v. *belangrijk, zinrijk,* waar de *ij,* dunkt mij, korter is dan in het zelfstandige *rijk* van *koningrijk, keizerrijk* enz.

In de uitgangen *zaam* en *baar* is de *a* ongetwijfeld korter dan in *verzamelen* en *gebaren,* b. v. in de zegging: *Het is groeizaam weêr,* gaat *zaam* bijna in *zem* over ; en zóó kort is *aa* in *baar,* dat zij door dichters, wanneer de versmaat het vereischt, verwaarloosd wordt:

" O zalig hij, die uit zijn nooden
" Tot Jezus en zijn heil gevloden,
" Daar *dankbre* liefdetranen schreit."

Wie deze en dergelijke verkortingen der vokaalklanken, door afwezigheid van toon, niet in acht neemt, spreekt slaafsch en onwelluidend, en heeft het voorkomen van zijne les uit een *abé*-boekje op te zeggen. Het is daarenboven eene wezentlijke opoffering, zulke menschen te hooren spreken, want zij hebben eens zoo veel tijd noodig als een ander.

Verkorting van *aa*, door afwezigheid van toon, lijdt ook de uitgang *aard: ostaard, mutsaard, ponjaard, standaard* enz.; ook *waar* in *waarin, waarvan, waarop* enz. Ten Kate D. I. bl. 492.

Veraarding der medeklinkers.

53. Deze is tweederlei: zij gaan door verharding of verzachting in hunne klankverwanten over, of zij worden ook wel geheel stom. De meeste afwijkingen laten zich onder deze twee hoofden brengen. Beschouwen wij ze afzonderlijk.

Overgang van eenen medeklinker in zijn klankverwant.

54. *B* gaat in *p* over als sluitletter: ik *krab,* hij breekt een

rib, tob u niet zoo af. Ook vóór *t* of *s* en voor *d* als sluitletter: de zee *ebt*, dat is *uitkrabsel*, ik heb mij *afgetobd.*

D gaat even zoo in *t* over. Als sluitletter: *brood*, ik *braad*; vóór *s*: *bruidskoek, bindsel.*

G in *ch*: *trog, gedrag*; *pligt, hij mogt; uitvaagsel* enz.

W trekt naar *v* vóór *r*: *wrak, wrat, wreken* en naar *f* in *verw.*

Bij den overgang van *v* en *z* in *f* en *s* verandert tevens het letterteeken *ik raas, gij blaast, hij schrijft, overblijfsels* enz. van *razen, blazen, schrijven* en *overblijven.*

Hetzelfde vindt plaats wanneer de harde klinker verzacht wordt: *huis, huizen, graaf, graven.*

G gaat in *j* over in *angelier*, en heeft een Franschen klank in *gelei, genie, logement.*

De *ch* heeft ook een Franschen klank in *charter, chais, chocolade.*

Stomme letters.

55. Die hebben wij niet, zegt menig een. Dat zal te bezien staan. Een ieder raadplege zijn eigen oor bij de onderstaande aanmerkingen.

+ 1. D is stom voor *t*: *redt, bidt, bindt, vindt*; ook in *fonds*; voorts in *scheidweg, scheidmuur.*[1]
2. F is stom in *stijfsel.*
3. T is stom in *wichtje, gezigtje, bogtje, kistje, griftje, bestje.*
4. Ch is stom in *frisch, wensch, mensch.*[2]
5. H is stom in *th*, b. v. *thans, thee, Thomas.*
6. B is stom in *lombard*, en *w* in *erwt.*

[1] Waarom de *d* in deze woorden niet weg gelaten gelijk in *scheikunst?* Wie daartoe niet besluiten kan, schrijve liever *scheidsweg, scheidsmuur, afscheidsmaal* enz.

[2] Dat *ch* in *sch* aan het einde van een woord stom is, zal mij door velen betwist worden. In den omgang, zoo men niet gemaakt spreken wil, hoort men zeker eene enkele *s*. Dit zegt Kinker ook in zijne "Beöordeeling enz." bl. 294, maar hij stelt het tevens twijfelachtig, *of het niet beter ware, dat openbare sprekers een flaauwen keeladem na de* s *deden hooren.* Hierin is opgesloten, dat openbare sprekers dat veelal *niet* doen, en wij gelooven dat zij daardoor de welluidendheid bevorderen; want de veelvuldige keelklanken zyn zeker geene schoonheid in onze taal. Dat het verzwijgen der *ch* na *s* niets nieuws is, blijkt uit de tweederlei spelling bij onze keurigste schrijvers, b. v. *ondertussen, daegelijkse tael* enz. bij Ten Kate, een *fors man* bij Hooft enz. Dat men in het enkelvoud *een fris mens* zeggende, ook in het meervoud *frisse menssen* zeggen moet, spreekt, dunkt mij, van zelf. De gemeenzame taal, die altijd het welluidende en gemakkelijke zoekt, gaat ons hierin voor, en ik geloof niet dat openbare sprekers in dit geval iets verliezen zullen met haar te volgen. Zie ook Bild. Spr. bl. 50.

Uitspraak van ng.

56. Gelijk wij het onderdrukken van den keelklank in

+ Liever: t is stom voord

sch aan het einde van een woord hebben voorgestaan, doen wij het ook in het zamengestelde klankteeken *ng*. Men spreke dan *rang* uit gelijk de Franschen, en *ring* gelijk de Engelschen, dat is, beide met dien klank of galm dien men hoort wanneer kinderen met hun *dingdong dingdong* het klokkengelui nabootsen.[1] Die zelfde klank blijft ook, wanneer een woord op *ng* uitgaande verlengd wordt: ik *vang*, wij *vangen*, *tong*, *tongen* enz.

[1] Het in acht nemen hiervan draagt, dunkt mij, zoo veel tot de welluidendheid bij, dat het mij niet onverschillig is, mij op het achtbaar gezag van Ten Kate te kunnen beroepen. Voor hen die wat al te veel aan keelklanken gehecht zijn zal ik 's mans woorden aanhalen. " Bijaldien (zegt hij) of *ng* of *nk* in eene zelfde lettergreep' (als bij *ding*, *kling*, en *dank*, *klank)* gevonden worden, zo is ijders geluid, ten minste zo als 't in *beschaafd* Hollands zig laat hooren, eenvowdig; men zegt niet *din-gen*, *dan-ken*, maar *ding-en*, *dank-en*: een Teiken dat *ng* en *nk* alhier onscheidbaar zijn in klank, en derhalven geene dubbele meedekiinkers. Geheel anders klinken *n* en *g*, wanneer die in bijzondre lettergreepen gestelt zijn, als bij *in-genoomen*, *in-gang*." Zie zijne " Aenleiding enz." bl. 123. Hetzelfde kunnen zij, die meer aan het gezag der nieuweren hechten, bij Bilderdyk in zijne Spraakleer bl. 50 beweerd, en bij Kinker, in z. inleidenden brief tot zijne Beoordeeling enz. bl. xxi. beäamd vinden.

De d *tusschen twee klinkers.*

57. In de gemeenzame spraak wordt de *d* tusschen twee klinkers verzwegen in *broêr*, *vergaring*, *(vergadering) leer*, *(leder) kleeren (kleederen)* zoo ook *veeren*, *blaren*, *allegaar* voor *al te gader*, waarin de tongletter twee maal verzwegen wordt. Vloeijend is deze zamentrekking, en zij wordt te regt in de gemeenzame spraak gebezigd; maar de openbare spreker onthoude zich daarvan. Sommige zamentrekkingen behooren tot de straattaal als: *vaêr*, *moêr*, *wat aêrs* voor *wat anders* enz. Van dieren sprekende kunnen *vaêr* en *moêr* geduld worden. In *bloeden*, *houden*, *dooden* enz. schijnt het verkieslijk de *d* te laten hooren, om de overeenkomst met *bloeijen*, *houwen* en *dooijen;* maar wie ongedwongen spreekt zal er weinig meê op hebben.

D *als* j *of* w.

58. Men ziet uit de drie laatste voorbeelden der vorige paragraaf, dat men in plaats van *d* de *j* of *w* als medeklinker van overgang inlascht. Zoo zegt men rijen, lijen, leijen (maar *lyder* voor *patient* en *leijer* voor een die ossen, paarden enz. leidt), ook *ouwe boeken*, *een kouwe nacht*, *rajen*, *brajen*, *lajen*, *spoejen* enz. De gemeenzame taal wettigt dat overvloeijen van den eenen klinker op den anderen; maar men kan daar te veel aan doen;

althans mijn gehoor kan met *blije tijing*, en *goeje hoeje*, voor *blijde* of *blije tijding* en *goede* of *goeje hoeden*, niet maats worden.

Koei, *vlooi*, *moei* voor *koe*, *vloo*, *moede* of *moe*, *roei* voor *roede* of *roe* enz. mogen Haagsch zijn, maar mooi zijn ze daarom niet.

Ps *en* Pt.

59. Dit zijn struikelblokken voor de tong, en het is gelukkig dat er niet veel woorden zoo beginnen, want wij zouden leeren stotteren dat het een' aard had. Sommigen zeggen *pe-salm* en *Pe-tolomeus* voor *psalm*, *Ptolomeus* met eene maar even hoorbare *p*. Anderen maken er *zalm* van!

De uitgang en.

60. Moet men in dezen uitgang de laatste letter hooren of niet? Dit is reeds een oud geschil waar de voorstanders van juistheid en die van welluidendheid tegen elkander over staan, en *ieder* (om met vader Vondel te spreken) *trekt zijn streng naar magt*. Ten Kate was in zijn tijd reeds voor het verzwijgen dezer n,[1] en dit vindt thans vele voorstanders. In de taal des gespreks zeggen wij *fiat*, (en wie die de *n* als sluitletter nooit uitgesproken heeft, zou het van zijn neus willen vergen om dat te veranderen?)[2] Maar zou men in de openbare voordragt niet een middelweg kunnen bewandelen? In de schilderkunst heeft men heele en halve tinten: zou een net spreker niet ook heele en halve letters in zijne uitspraak hebben? Wij gelooven ja. Men kan de *n* zóó verzwijgen als of men telkens zijne toehoorders afvroeg: hoor je nu dat ik de *n* weglaat? Dit is voor *mijn* oor bijna nog erger dan het al te *n-ig* spreken. Ik zal hierover nog een paar wenken geven, daar men zich bij gebrek aan betere, des verkiezende, van bedienen kan.

Vooreerst dan behartige men het gezegde van Ten Kate, dat de onzakelijke deelen der woorden *snel en zacht moeten doorschieten*, dan zal de *n* van zelf, om nog eens op de schilderkunst terug te komen, als 't ware wegschemeren, gelijk die tinten die onmerkbaar van iets tot niets overgaan.

Ten tweede: men verzwijge geene *n* wanneer het volgende woord met een' klinker begint: b. v. *Zy hebben er aan gedacht. De raven roepen om brood.*

Ten derde: men verzwijge geene *n* aan het slot van een volzin, b. v. "*De Heer heeft ons in zijne langmoedigheid gedragen.*"

[1] Lezenswaardig maar te lang om hier uit te schrijven, is hetgeen hij over dit onderwerp D. I. bl. 128 zegt. Hij begint met de aanmerking dat het verzwijgen der sluit-n de inwoners van het eigentlijk Holland van hunne Nederduitsche naburen onderscheidt, en eindigt met deze woorden: "Eevenwel wil ik hen in dit geval den voorrang, van volleediger na de letterkonst te spreeken, niet betwisten, laeten ze ons slegts den roem van *vloeijender uitspraek* niet benijden."

[2] Dat de *n*, hoewel boven (§ 31.) onder de tongletters gerangschikt, een bijkomenden neus-klank heeft, is door Kinker, in de inleiding zijner Beöordeeling enz. bl. xx. aangetoond.

Ontaarding van den uitgang je.

61. Nog eene bijzonderheid van de gemeenzame spraak is dat de uitgang je van verkleinwoorden in *ie* overgaat achter f, g, k, p, b. v. *snuifje, kraagje, bakje, knopje* spreekt men uit *snuiffie, kraagchie, bakkie, knoppie* enz. Opmerkelijk is het dat de *j* achter *d* of *t* medeklinker blijft, als *randje, vaatje,*[1] en dat zij achter *s* alleen in den mond der min beschaafde klasse den *ie*-klank aanneemt. Althans geen man van opvoeding zegt *kransie, Fransie, glaassie* enz.[2]

[1] Wanneer de *t* stom is, komt de ie-klank weer te voorschijn, b.v. *ligchie, wigchie* voor *lichtje, wichtje.*

[2] Dit wordt zelfs opgemerkt wanneer eene stomme *t* tusschenbeide komt, als in *vestje, nestje, kistje, winstje* enz.

KAAPSCH TAALEIGEN.

Zachte uitspraak.

62. Wie zich voorneemt om zich aan onnaauwkeurigheid niet te stooten, kan zich, vooral na een verblijf van eenige jaren in Zuid Afrika, met de Kaapsche uitspraak wel vereenigen; want zij is zacht en vloeijend, en vergt weinig van de spraakorganen, hetgeen vooral in de zomermaanden niet onverschillig is. Toonen wij dat met eenige voorbeelden aan. De tusschen haakjes geplaatste letters worden verzwegen. *Hoe loo(p) je dan zoo langzaam? Wat stoo(t) je mij? Bly(f) nog wat. Zi(t) je daar goed? Ik g(e)loo(f) da(t) je gek is. Ik wee(t) nie(t) wa(t) je betaal(t).* In al deze voorbeelden worden de harde letters als *stootsteenen*[1] uit den weg geruimd en de tong glij(dt) zoo le(kk)er over de woorden heen. Dit geldt ook van *á je* voor *als je* en soortgelijke verkortingen.

Van daar ook dat *sch* van *r* gevolgd *sk* luidt: *skreeuwen, skrapen,* en zelfs wanneer geene *r* volgt: *skijnen, skande.* Opmerking verdient het, dat bij het verzwijgen van *t* eene voorafgaande *w* tot *f* verhard wordt: hij *skreef* voor *schreeuwt.* Zelfs de zachtere tongletter *d* wordt achter n of l weggelaten: *zonnig, schullig,* voor *zondig, schuldig.*

Nog eene bijzonderheid is het uitlaten van den uitgang *en* in de onbepaalde wijs: b.v.

A je nie kan krij nie, dan moe je nie blij nie.

Als gij niet kunt krijgen, dan moet gij niet blijven.

Deze zijn hoofdtrekken der Kaapsche uitspraak; kleinere afwijkingen, enkele woorden betreffende, zullen in de *Proeve van Kaapsch taaleigen* beter hare plaats vinden. Wij kunnen van dit onderwerp niet afstappen, zonder te erkennen, dat de beschaafde klasse overal haar best doet om het kenmerkende der Kaapsche spraak af te leggen, en dat veel van de hierboven opgegeven voorbeelden in de platte taal der onbeschaafde klasse t' huis hooren. Wie de Kaapsche tongval verzaakt wordt gezegd *hoog* Hollandsch te spreken. Een Engelschman spreekt doorgaans plat Kaapsch.

[1] Tot inlichting voor den Nederlander zij gezegd, dat men aan de Kaap *stootsteenen* of *stootklippen* noemt, steenbrokken die nu eens boven de oppervlakte van den weg uitsteken, dan weder onder het losse zand verborgen liggen, zoo dat men er onvermijdelijk op stoot.

TWEEDE HOOFDSTUK.

ALGEMEEN OVERZIGT DER REDEDEELEN.

Wat eene rede is.

63. Eene reeks van woorden in verstaanbaren zamenhang noemen wij eene rede.

Deelen en onderdeelen eener rede.

64. Gelijk een woord in lettergrepen, en elke lettergr. in klank- of schriftteekenen opgelost wordt, zoo laat zich ook eene rede in zinsneden en elke zinsnede in woorden oplossen: "*De wereld gaat voorbij met hare begeerlijkheden, maar die den wil Gods doet leeft in eeuwigheid.*" De tweede zinsnede dezer rede begint bij *maar.*

Belangrijkheid van de kennis der rededeelen.

65. Gelijk de juiste uitspraak van een woord afhangt

van onze kennis aan de klanken, die ons door de letters als bestanddeelen van dat woord worden afgebeeld; zoo hangt ook de juiste opvatting van den zin eener rede, van de begrippen af, die wij ons van de woorden als bestanddeelen dier rede gevormd hebben. Is dit zoo, dan berust onze geheele verstandsontwikkeling, voor zoo ver zij van de mededeeling, hetzij mondeling of schriftelijk, van de gedachten van anderen afhangt, op eene juiste kennis der rededeelen; en derhalve is deze kennis allerbelangrijkst.

Verzuim hierin gepleegd.

66. Hoewel deze stelling niet betwist wordt, is de behandeling van dit onderwerp in de meeste spraakkunsten zeer gebrekkig, en de leerwijze op de scholen, die grootelijks van het ingevoerde leerboek afhangt, kan dus niet anders dan onvoldoende zijn. Van daar ook dat leerlingen jaren lang met het *analyseren*, of oplossen van volzinnen, geplaagd worden, en uiteindelijk, bij het verlaten van de school, in de kennis der rededeelen niet slechts weinig gevorderd zijn, maar ook een onoverkomelijken afkeer van de beschouwing van dergelijke onderwerpen hebben opgedaan. Groot is het nadeel hierdoor aan de verstandsontwikkeling toegebragt, en in geen opzigt is de behoefte aan eene degelyke hervorming van het taal-onderwijs dringender, dan met betrekking tot het *analyseren*.

Vereischten tot eene juiste kennis der rededeelen.

67. Hiertoe behooren van den kant des onderwijzers juiste bepalingen en gepaste benamingen; en van dien des leerlings eene gewone mate van schranderheid met oplettendheid gepaard. Zijn de bepalingen onjuist en de benamingen ongepast, dan zullen ook de schranderste leerlingen niet anders dan verwarde begrippen verkrijgen: staan daarentegen de vermogens van den leerling beneden het gewone peil van menschenverstand, of ontbreekt het aan de noodige oplettendheid, dan zal men ook met de beste leerwijze niet veel vorderen.

Wat rededeelen in het algemeen zijn.

68. Wanneer wij van *rededeelen* spreken, denken wij daarbij niet aan de deelen eener rede, voor zoo ver zij uit

onderwerp en *gezegde* bestaat (waarvan nader), maar aan de enkele woorden die in eene rede voorkomen.

Gewone benamingen der rededeelen.

69. De gewone benamingen der rededeelen naar hunne soorten zijn als volgt:

Zelfstandig naamwoord,
Bijvoegelijk naamwoord, (waartoe het deelwoord behoort,)
Lidwoord,
Telwoord,
Werkwoord,
Bijwoord,
Voornaamwoord,
Voorzetsel,
Voegwoord.

Hierbij voegen sommigen het Tusschenwerpsel.

Gezag dezer benamingen.

70. Deze kunstww. hebben, door het langdurig gebruik van achtbare taalkenners, zeker gezag verkregen, en hoezeer wij bij eene nadere beschouwing aantoonen zullen, dat sommige daarvan onjuist zijn, willen we ons niet aanmatigen de tot dus ver gebruikelijke benamingen door andere van eigen vinding te verdringen. Wie als uitvinder eener kunst of wetenschap optreedt, is in de noodzakelijkheid, en heeft dus het regt om kunstww. te smeden; maar wie eene reeds lang beoefende kunst behandelt, kan wel voorstellen tot veranderingen doen, maar het betaamt hem in nederigheid af te wachten, of deskundigen er hun zegel aan hechten.

Zelfstandig naamwoord.

71. Een zelfstandig naamwoord is de naam van iets dat op zich zelve bestaat.

Het bestaan is tweederlei: een aanwezig zijn voor onze zinnen, een aanwezig zijn voor onze gedachten. Op de eerste wijze bestaat een huis, een bloem enz., op de tweede, deugd, eer, grootheid enz.

Al wat voor onze zinnen aanwezig is, bestaat ook voor onze gedachten, maar niet omgekeerd. Eene bloem kan ik mij denken, dat is voorstellen, al zie ik ze niet; wijsheid kan ik mij wel voorstellen, maar niet zien.

Op zich zelve bestaan is in deze bepaling het kenmerk van het zelfst. nmw. in onderscheiding van het bijv.

Twee hoofdsoorten van zelfst. naamwoorden.

72. Uit de tweederlei wijze van bestaan hiervoor aangetoond volgt dat men zelfst. nmww. naar hunne beteekenis in twee hoofdsoorten onderscheiden kan: *namen van dingen*, waaronder wij personen en zaken begrijpen zullen, en *namen van voorstellingen*.

Bijvoegelijk naamwoord.

73. Een bijvoegelijk nmw. is de naam eener eigenschap of omstandigheid, welke ik mij voorstel als in of aan eene zaak aanwezig—welke ik in gedachte als 't ware daarbij voeg. In *schoone bloem* heb ik dan twee nmww., het eerste bijv., het tweede zelfst.

Het deelwoord zal hierna afzonderlijk verklaard worden, dewijl de verklaring van het werkw. dient vooraf te gaan.

Lidwoord.

74. Een lidwoord is een woord dat een of meer voorwerpen van de klasse waartoe zij behooren afzondert, b. v. *Huis* is de naam van eene gansche klasse van voorwerpen; *een huis, het huis, de huizen* zonderen een of meer voorwerpen van die klasse af. De benaming *lidwoord* geeft niets van dien aard te kennen. Zou men niet beter afzonderingswoord zeggen?

Inderdaad wat beteekent de zamenstelling *lidwoord?* Is het een w. *met* een lid, gelijk *punthoed* een hoed met eene punt? of een w. *van* een lid, gelijk *roerpen*, de pen van een roer? Ik weet niet aan wiens taalkundig brein wij dat voortbrengsel te danken hebben, maar ik zou het gaarne aan den uitvinder terug geven. Ten Kate bediende zich reeds daarvan, schrijvende *ledewoordt*, schoon hij veelal *voorlid* zegt, dat zich ten minste als eene verstaanbare uitdrukking laat aanprijzen. Nog vroeger zeide men *ledeken*, hetgeen eene letterlijke vertaling van *articulus* is. Zoo heeft men dan uit het Latijn de benaming ontleend van iets dat in die taal niet bestaat. Want hetgeen *wij* lidw. noemen, hadden de Romeinen niet. Zoo lezen wij onder anderen in den Thesaurus van Faber dat Varro het pronomen demonstrativum *articulus* noemde. Het Grieksche w. waarvan dit eene letterlijke vertaling is, beteekent een gewricht, en overeenkomstig deze beteekenis werd het in de spraakk. gebezigd van woorden, die als gewrichten de leden eener rede aan elkander verbonden. Zie Aristotelis Poëtica, Cap. xx. Later is de beteekenis van het kunstw. anders gewijzigd.

Telwoord.

75. Het telwoord is de naam van een getal. Als zoodanig behoort het tot de nmww. en wel zóó dat de grondgetallen als zelfst.[1] en de telww. van orde, als bijv. zijn aan te merken. In *drie boonen, zes erwten*, zijn *drie*

en *zes* even goed zelfst. nmww. als de benamingen mud, schepel enz. in *een mud boonen, een schepel erwten.*

[1] En dat wel in twee beteekenissen: voor eerst, als namen der getalmerken: *Ik heb vijf voor drie aangezien*; ten tweede, als hoeveelheid: *Drie is minder dan vijf.*

Het werkwoord.

76. Een werkwoord is eene uitdrukking van het bestaan der dingen, of eene wijziging van dat bestaan.[1] Tot het eerste gebruiken wij *zyn* of *wezen*; tot het tweede, alle andere werkww. hoe ook genaamd. Het is dus niet een w. dat *werkt,* maar een w. dat *zegt.* Waarom zouden wij het dan niet liever *zegwoord* noemen?[2]

[1] Deze bepaling ontleenen wij gaarne uit Beyers Handleiding tot den Nederlandschen stijl, bl. 123. Dit werk, in de Nederlanden te wel bekend om nog aanbeveling te behoeven, prijzen wij bij deze gelegenheid onzen Kaapschen lezer nadrukkelijk aan. Het is, zoo als de titel verder luidt, eene *volledige aanwijzing ter vervaardiging van schriftelijke opstellen, op de redeneerkunde gegrond.*

[2] Hen die nog bij de oudheid zweren, moet deze benaming voldoen, want het ῥῆμα van Aristoteles is letterlijk gezegde. Maar zij heeft eene betere aanbeveling: zij duidt de verrigting van dat rededeel aan, en is dus met de opgegeven bepaling van gelijken oorsprong. Men heeft in de benaming *werkwoord,* die streng genomen met *verbum activum* gelijkbeduidend is, de soort met het geslacht verward, en om zich daaruit te redden is men vervallen tot de gedrogtelijke benamingen: *bedrijvend* (d. i. werkend) *werkw., lijdend werkw.* en *onzijdig werkw.* In alle wetenschappen is men niet dan langzaam van verwarring tot orde voortgegaan, Ongepaste benamingen, die men uit traagheid of schroomvalligheid bleef gebruiken nadat men er het gebrekkige van inzag, hebben dien gang voorzeker helpen vertragen, en nergens is de spreekwijs: *Wat doen namen tot zaken?* ongepaster dan in de wetenschappen.

Soortverdeeling der werkwoorden.

77. Het werkw. (zegwoord) is bedrijvend wanneer het eene handeling uitdrukt die op een voorwerp overgaat, en beschrijvend wanneer het eenen toestand uitdrukt, of eene handeling die zich bij het onderwerp bepaalt. Men heeft dus *bedrijvende* en *beschrijvende* werkww.[1] Eene derde soort behoeft men niet; want de zoogenaamde lijdende wkww. zijn niet anders dan het beschrijvende *worden,* nader door een deelw. bepaald. *Ik werd bemind* is even goed eene zamengestelde zegging als *ik ben zwak, gij zijt groot* enz.

[1] Op deze benamingen valt aan te merken, dat de eerste, *bedrijvend werkw.,* ontleend is uit den zin des woords waaraan men de benaming toekent: b.v. *dragen* is *bedrijvend,* niet omdat het w. iets *bedrijft,* maar omdat de handeling *dragen* op een voorwerp overgaat. De tweede benaming *beschrijvend werkw.* is ontleend uit de verrigting van het w.; want *staan, zitten, loopen* enz. beschrijven werkelijk den toestand des onderwerps. Misschien ware het wenschelijk alle benamingen der rededeelen uit derzelver verrigtingen te ontlee-

nen, of althans een algemeen beginsel voor die benamingen aan te nemen; maar wij twijfelen of dit wel doenlijk is, en gelooven dat men de regelmaat ook wel al te ver trekken kan.

Deelwoord.

78. Het deelwoord is een w. dat iets van een wkw. en iets van het bijv. nmw. heeft, dat dus in de eigenschappen van beide deelt. Gelijk het eerste sluit het tijdsbepaling in; gelijk het laatste, wordt het bij het zelfst. gevoegd: *"'t Kruipend rupsje, moê gekropen,"*—ziedaar een voorb. van het tegenwoordige en van het verleden deelw. Of wij ook een toekomend deelw. hebben zal nader onderzocht worden.

Bijwoord.

79. Het bijwoord is een rededeel dat bij een wkw. gevoegd wordt om eenige omstandigheid van hetzelve uit te drukken: *Gij komt laat, dat staat wel* enz. Somtijds bepaalt het een bijv. nmw. of een ander bijw. *De lucht is matig koud. Een Arabisch paard loopt ongelooflijk snel.*

Voornaamwoord.

80. Een voornaamwoord is een rededeel dat een nmw. vervangt, deszelfs plaats bekleedt.

Benaming en bepaling passen hier juist op elkander; maar, één van beide, de bepaling is onvolledig, of men heeft tot de voornww. rededeelen gebragt die er niet bij hooren. Toetsen wij tot staving van dit gezegde alle soorten van voornww., of die er voor doorgaan, aan de opgegeven bepaling.

Persoonlijk: Zie daar uwe zuster, roep haar hier.

Bezittelijk: Ik ben Jozef: leeft mijn vader nog?

Tot dus ver gaat het goed, want in het eerste voorb. kan men voor *haar* het woord *zuster*, en in het tweede voor *myn, Jozefs* plaatsen, zonder wartaal te spreken. Maar nu verder:

Betrekkelijk: De wereld, welke wij bewonen, is door den God, dien wij vereeren, geschapen. Dat is: Wij bewonen eene wereld; die wereld is door God geschapen; wij vereeren dien God. Wanneer wij een voorstel aldus ontleden, dan past het betrekkelijke voornw. ook nog onder de opgegeven bepaling. Maar bij de vragende en aanwijzende voornww. worden wij gestuit. Deze willen volstrekt niet voor plaatsvervangers doorgaan. Men beproeve het aan de volgende voorbb.: *Wat is de mensch?*

Wie heeft onze prediking geloofd? Welke zijn uwe pligten? Deze is mijn geliefde zoon. In deze wereld zijn wij vreemdelingen. Is dat uw huis?

Wat nu gedaan? Kunnen we aan onze bepaling niet een stukje aanlappen, zoodat er de vrag. en aanw. voornww. ook onder kunnen? Waartoe zouden wij dat doen? Wat is er bij gewonnen, dat men ongelijksoortige dingen onder éénen naam als 't ware insmokkelt?

Het bundeltje is nu losgemaakt, laten wij er *uit* wat er niet *in* hoort.—Ja maar dan krijgen wij meer rededeelen.—Toch niet; maar wij leeren ze beter onderscheiden. Noemen wij die ww. naar hunne verrigtingen, *vraagwoord* en *aanduidingswoord*.—Maar dan zal men *hoe, wanneer, waarom* onder de vraagww. gaan tellen, daar het toch bijww. zijn; en *hier, daar* en *ginder aanduidingsww.* noemen. Wat schaadt het, zoo ze al onder twee rubrieken voorkomen, mits zij er maar onder passen? Dat is bij alle verdeelingen het geval. Het ongelijksoortige, zoodra het daarvoor erkend is, onder éénen naam te begrijpen, is altijd ongepast; want namen zijn uitgedacht om in de taal te onderscheiden hetgeen in de wezentlijkheid onderscheiden is.

Het Voorzetsel.

81. Het voorzetsel is een woord, dat de betrekking tusschen het wkw. en het zelfst. nmw. of deszelfs stedehouder, het voornw., aanduidt: *Voor mij ligt de stad, achter mij het gebergte; boven mijn hoofd staat de zilveren maan, die zich in de rivier spiegelt.—Leest gij met of zonder eenen bril?*

Somtijds wijst het de betrekking tusschen twee nmww. aan: *het huis op den hoek, het licht van de zon, de man met den stok.*

Deszelfs naam.

82. De naam voorzetsel is ontleend van de plaats die dit rededeel in de woordvoeging ten opzigte van het zelfst. nmw. of voornw. doorgaans bekleedt.

Voorzetsels moeten wel onderscheiden worden van *voorvoegsels* in afgeleide woorden, als *ver* en *ont* in *verwerpen, ontnemen* enz.

Voegwoord.

83. Het voegwoord is een woord, dat de deelen en de onderdeelen eener rede aaneenhecht en derzelver onderling verband aantoont: *De wetgever* en *de regter zijn ver-*

schillende personen : de een toch maakt wetten, en de andere ziet toe dat zij niet straffeloos overtreden worden. Voegww. verbinden niet alleen enkele ww. en zinsneden, maar ook paragrafen. In het laatste geval zijn het ww. van overgang, die den loop onzer redenering aanwijzen.

Tusschenwerpsel.

84. Het tusschenwerpsel is een uitroep, waardoor geen duidelijk begrip, maar eene bloote gewaarwording te kennen gegeven wordt. Het staat buiten het verband der rede, en kan dus streng genomen niet voor een rededeel doorgaan. Deszelfs aard wordt zeer juist door de benaming uitgedrukt. *Ach! hei! foei!* zijn tusschenwerpsels.

Overzigt der rededeelen volgens de voorgestelde veranderingen.

85. Uit het onderstaande overzigt kan blijken, dat wij slechts weinige veranderingen in de namen der rededeelen voor te stellen hebben. Over het meer of min doelmatige daarvan mag de bevoegde lezer zijn besluit opmaken. Wij zullen in dit werk de gebruikelijke benamingen blijven behouden, overeenkomstig hetgeen wij § 70 over het invoeren van nieuwe kunstww. gezegd hebben.

Zelfstandig naamwoord
Bijvoegelijk naamwoord
Afzonderingswoord (Lidwoord)
Telwoord
Zegwoord (werkw.) { *bedrijvend* (bedrijvend en lijdend) / *beschrijvend* (onzijdig) }
Deelwoord
Bijwoord
Voornaamwoord { persoonlijk / bezittelijk / betrekkelijk }
Vraagwoord (vragend voornaamwoord)
Aanduidingswoord (aanwijzend voornaamwoord)
Voorzetsel
Voegwoord.

DERDE HOOFDSTUK.

NAAMVALLEN.

Verwarring in de behandeling daarvan.

86. Er is misschien geen gedeelte der taalkunde waarin van ouds meer verwarring heerscht dan in de behandeling der naamvallen. Zeer geleerde en Hoog Geleerde Heeren glijden over zulke onderwerpen heen, zonder te merken dat er een kink in den kabel is; minder geleerde onderwijzers, die dit in de uitoefening van hun beroep *moeten* bespeuren, zijn of te nederig om het gezag van hunne meerderen in twijfel te trekken, of zoo zij dat al durven, dan ontbreekt het hun aan de vereischte kundigheden om de gebrekkige werktuigen, die hun in handen gegeven zijn, te verbeteren.

Oorsprong dezer verwarring.

87. Deze verwarring is welligt zoo oud als de taalkunde; ten minste bestond zij reeds bij de Grieken,[1] en hooger behoeven wij niet op te klimmen, want de Grieken waren de leermeesters der Romeinen, en dezen werden op hunne beurt de onze. De Grieken dan begingen bij de behandeling der nmvv. al dadelijk de dwaling van het teeken met de beteekende zaak te verwarren. Eene schromelijke misvatting voorwaar, maar wij mogen er niet laag op vallen, want wij zouden het in hun geval niet beter gemaakt hebben. Hun rijkdom aan buigings uitgangen gaf hun aanleiding om in den uitg., die eene bloote toevalligheid is, het wezen van den nmv. te zien, en zoo verkregen zij zoo veel nmvv. als zij uitgg. hadden, namelijk vijf. Dit gaf spoedig aanleiding tot de gebrekkige bepaling: Een nmv. is de verandering van den uitg. eens woords, waardoor deszelfs betrekking wordt aangeduid. Deze bepaling, waaraan men zich zoo vele eeuwen heeft vastgehouden en zich, voor zoo ver mij aan *dit eindje van de wereld* bewust is, nog vasthoudt, is de ware oorzaak van de verwarring in de behandeling der nmvv. De Romeinen hadden toevallig in sommige nmww. een uitg. meer dan de Grieken, en op het dwaallicht van de eenmaal aangenomen bepaling doorgaande, verkregen zij dan ook een' zesden nmv. Maar wel verre van op dien meerderen rijkdom te mogen roemen, hebben zij juist in den naam van hun 6. nmv. (ablativus)

een blijvend gedenkteeken van hunne minderheid in vergelijking met hunne leermeesters, de Grieken, opgerigt. Indien het waar is dat die namen de beste zijn, welke ons den aard der benoemde zaak voor den geest brengen, dan is het ook waar, dat zij naauwelijks eene minder gepaste benaming hadden kunnen uitdenken, dan hun *ablativus*.

[1] Aristoteles, in een werkje den titel voerende *over uitdrukking*, dat echter niet algemeen als zijn werk erkend wordt, zegt reeds: "Philonos, Philoni enz. zijn geen namen maar naamvallen," Vid. Aristotelis Opera, Genevae 1605, T. I. p. 29. Dat is voor mij schemerachtig.

De nieuwere talen naar het Latijn verknoeid.

88. Toen de nieuwere talen, na eeuwen lang slechts op de tong voortgeleefd te hebben, op hare beurt geschreven werden, zagen er die kinderen van het menschelijk brein, zoo naakt en armoedig uit, dat de monniken-geleerdheid, als afkomstig van een medelijdend slag van menschen, zich daarover ontfermen moest. Deze dame, van Romeinsche afkomst, en door de geestelijkheid opgevoed, droeg nog eene oude Romeinsche toga, maar dat kleedingstuk had haar in de eenzame kloostercel tot tijdverdrijf verstrekt, en was jammerlijk verknipt en opgelapt. Van de slippen van dat gewaad sneed zij nu rokjes voor die arme bloeden, daar wij zoo even van gesproken hebben; en daarvan komt het dat de talen van Europa zoo veel onderlinge overeenkomst hebben, en dat ze ons in de spraakkunsten en spraakleeren in eene gedaante voorkomen, daar wij niet regt wijs uit worden kunnen.

Eerste dwaling met betrekking tot de nmvv. nader toegelicht.

89. De spraakkunst, zegt men, is de kunst van wel te spreken, maar zij onderstelt eene kunst van juist te denken, die noodzakelijk vooraf gaat. Deze vloeit uit de onveranderlijke wetten van het denkvermogen voort, en strekt tot algemeenen grondslag voor alle talen. Ons denkvermogen stelt zich de voorwerpen der gedachten in verschillende betrekkingen voor; deze betrekkingen zijn voor alle volken dezelfde, want hetgeen voor het denkvermogen van den eenen mensch bestaanbaar is, moet het voor dat van alle menschen zijn. Maar de eene taal is rijker aan middelen van uitdrukking dan de andere; wanneer wij dus onze onderscheidingen uit onze

middelen van uitdrukking ontleenen, dan gaan wij uit van het bijzondere en toevallige, in plaats van het algemeene en wezentlijke: en deze is de dwaling die men in de leer der nmvv. beging. In de toepassing kan het ons niet ontgaan, dat alles op de onderscheiding der begrippen, en niet der teekens, aankomt. Willen wij een voorwerp in eene of andere betrekking voorstellen, dán eerst krijgen wij aanleiding om ons van den daartoe bestemden uitg. des naamwoords, of bij gebrek daaraan, van andere middelen te bedienen.

Alle beschaafde talen in dit opzigt even rijk.

90. Wanneer wij in de voorgaande paragraaf met betrekking tot nmvv. zeiden, dat de eene taal rijker aan middelen van uitdrukking is dan de andere, dan willen wij dat van meerder of minder volledige verbuiging van het nmw. verstaan hebben; niet als of de eene taal een voorw. in eene betrekking kan voorstellen waarvoor in eene andere taal geen middel van uitdrukking voorhanden is. Waar een uitg. ontbreekt neemt men immers een voorzl. te baat, of de plaats die het nmw. in eene rede beslaat wijst op zich zelve reeds den nmv. aan.

Bepaling van eenen naamval.

91. Een *naamval,* of liever *geval,* is de betrekking van eenen persoon of zaak tot een anderen persoon of zaak in eene zamenhangende rede.

Hoewel ik mij gaarne getroost alleen voor mijn gevoelen te staan, mits dat gevoelen op overtuiging gegrond zij, was het mij eene aangename verrassing in N. Anslijn's Nederd. Spraakk. voor eerstbeginnenden, derde druk 1824, mijne bepaling van den nmv. bijna woordelijk weder te vinden. Men leest daar bl. 29: " Het geval bij de nmww. is niet anders dan de betrekking waarin wij de dingen voorstellen, hetzij als onderwerp, voorwerp of bepaling."—Ik heb geen zwak om voor den uitvinder door te gaan van iets dat zoo oud is als de taal zelve; maar dit moet ik zeggen, dat mijne bepaling op het papier stond, eer ik het boekje van Anslijn gezien had; zij is dus (en dat kan niet onverschillig zijn) als van zelve opgekomen, bij twee menschen die van elkander niets wisten. Ook Beijer in zijne *Handleiding* enz., bl. 103, heeft dezelfde beschouwing van nmvv. als Anslijn. Ik kan mij intusschen met die heeren niet vereenigen, wanneer zij slechts drie gevallen erkennen. Men oordeele of de zeven gevallen door mij opgegeven niet wezentlijk onderscheiden zijn. Nog eens, wezentlijk verschillende zaken onder éénen naam te brengen, heeft wel den schijn van omslag te vermijden, maar bevordert de duidelijkheid niet.

Weifelende beteekenis van het kunstw. naamval.

92. Indien Scaliger gelijk had, toen hij beweerde dat het w. *casus,* dat is letterlijk *val,* zijnen oorsprong daarvan ontleent, dat men zich de verbogen nmvv. voorstel-

de als *afvallende* van den Nominativus, dien men casus rectus, regte naamval, noemde,[1] dan is het óók waar, dat men in lateren tijd, bij het kunstw. *naamval* in onze taal, zelden aan dien oorsprong gedacht heeft. Veelmeer heeft men aan *val* in deze zamenstelling de beteekenis van *geval*, dat is *toevallige toestand* gehecht.[2] Dat het Latijnsche *casus* ook dien zin geeft is overbekend, en het zou welligt niet veel onderzoek vereischen om aan te toonen dat vroegere geleerden, dit woord, wanneer het voor *naamval* voorkwam, in dien zin opgevat hebben.[3] Een sterk bewijs ligt, dunkt mij, daarin, dat elke nmv. zijnen naam ontleent van zijne innerlijke beteekenis, niet van zijnen uitg. Dit schijnt Scaliger gevoeld te hebben, toen hij de nmvv. liever eerste, tweede enz., dan Nominativus, Genitivus enz. wilde genoemd hebben.[4] Wat daarvan zij, het kan niet anders dan nuttig zijn, de zaak zelve van het teeken te onderscheiden. Noemen wij het eerste *naamval*, en het tweede, *uitgang* of *buiging*. Leeren wij eerst de nmvv. kennen, en bewaren wij de beschouwing der uitgg. voor het hoofdstuk over verbuiging.

[1] Zie Sanctii Minerva, p. 73.

[2] Dit zou men bij meer dan één geacht taalkenner kunnen aanwijzen, maar wij zullen ons bij Ten Kate bepalen. Zie zijne Aenleiding enz., D. I. bl. 324 en 25. De oudste opvatting (wij erkennen het) moet met die van Scaliger overeengekomen hebben, anders ware *naamval* gelijk *misval*, *voorval* enz., waar *val* voor *geval* staat, onzijdig.

[3] Zie onder anderen de reeds aangehaalde Minerva, p. 84, en aldaar de aanteekening van Everardus Scheidius.

[4] Sanctii Minerva, p. 73.

Aanwijzing der Naamvallen.

93. Een persoon of zaak komt voor, *ten eerste:* als hetgeen waarover gehandeld wordt, en heet dan *onderwerp*: *De wereld gaat voorbij.*

Ten tweede: als iets bezittende of tot iets behoorende, en heet dan *bezitter*, in het eerste geval eigentlijk, in het tweede oneigentlijk. *De kroon des konings, het vee van den landman, het huis van den heer,* zijn voorbeelden van den eigentlijken bezitter; maar *de koning des lands, de herder der schapen, de heer van het huis,* zijn voorbeelden van den oneigentlijken bezitter.

Ten derde: als degene of hetgeen waarom, ten voor- of ten nadeele waarvan iets geschiedt, en heet alsdan *doel*, b.v. *zeg het hem, geef haar uw boek. Wij ontnamen den roover het gestolene, en gaven het aan den eigenaar terug.*

Ten vierde: als iets ondergaande, en heet alsdan *voorwerp*: *wie zijnen broeder haat, is een doodslager.* Het voorwerp der handeling kan te gelijk onderwerp der zegging zijn: "*het kind wordt onderwezen; gij zult beloond worden.*

Ten vijfde: als het middel of werktuig waardoor iets geschiedt, en heet alsdan *helper*: *Alexander de Groote heeft door onmatigheid zijn leven verkort. Een vogel klieft de lucht met zijne vlerken.*

Ten zesde: als de wijs waarop, de tijd wanneer of de plaats waar iets geschiedt, en heet alsdan *bepaler. Ik lees zonder bril. De stervende booswicht herdenkt met wroeging aan het verledene. Hij kwam tegen den avond, met den hoed in de hand, en zette zich naast mij neder. Wij ontwaken in den morgen met een vrolijk hart; en vóór den avond, staan wij met betraande oogen, aan het graf van eenen voor het geluk van ons leven onmisbaren vriend.*

Ten zevende: Als degene of hetgeen waaraan het woord gerigt wordt, en heet alsdan *aanspreker*: *Dood, waar is uw prikkel? Graf, waar is uwe overwinning? Samuël, waar zijt gij? Jongeling, sta op.*

Moeijelijkheid om nmvv. naauwkeurig te onderscheiden.

94. Niet altijd valt het even gemakkelijk naar de opgegeven onderscheiding aan te wijzen in welken nmv. een persoon of eene zaak staat, en het is zeker gemakkelijker om op het gezigt van eene *s* te zeggen: tweede naamval; van *en*, derde naamval enz. En waarom? Omdat napraten altijd gemakkelijker is dan denken. Men houde in het oog dat dezelfde persoon of zaak, zoo als boven in het vierde geval reeds aangetoond is, in meer dan eene betrekking te gelijk kan voorkomen. In *gij wordt bemind* is *gij* aanspreker, onderwerp en voorwerp te gelijk.

Nuttigheid dezer onderscheiding.

95. "Die wel onderscheidt, die wel leert," zeiden de ouden, en dit is nergens van meer toepassing dan wanneer wij het *beteekende* van het *teeken*, de voorstelling des verstands van de woorden die daaraan ondergeschikt zijn, leeren afzonderen.

Kinderen die nog niet hebben leeren *verbuigen*, behooren, zonder hulp van de uitgangen, de *gevallen*, dat is de toevallige betrekkingen van zaken te leeren onderscheiden. Elk boek is tot deze oefening even geschikt. Men late zich door de moeijelijkheid niet afschrikken; een mensch is bestemd om een denkend wezen te zijn; en het denkvermogen oefenen is het eenige middel om het te versterken, en daardoor den mensch meer *mensch* te maken.

VIERDE HOOFDSTUK.

VERBUIGING.

Wat verbuigen is.

96. De toevallige veranderingen, welke sommige rededeelen ondergaan, naar zekere volgorde aan dezelve uitdrukken, noemen wij *verbuigen.* Met betrekking tot werkww. zegt men daarvoor *vervoegen.*

Van waar de naam.

97. Het kunstwoord *verbuigen* ontleent zijnen oorsprong daarvan, dat men zich den zoogenaamden 1. nmv. als den *regten,* en alle afwijkingen als *verbogen* voorstelde.

Van waar de verbuiging.

98. Alle veranderingen aan een woord, als teeken, hebben haren grond in het bijkomende, dat wij in onze gedachten met het hoofddenkbeeld, door zoodanig woord uitgedrukt, verbinden.

Wat dat bijkomende is.

99. De bijkomende omstandigheden van een hoofddenkbeeld, waarop men bij de *verbuiging* te letten heeft, zijn *getal, geslacht* en *geval.*[1] Toonen wij dit in bijzonderheden aan. Het hoofddenkbeeld zij *leeuw.* Zoo lang ik in mijne gedachten daar niets bijvoeg, blijft het woord onveranderd: *Een leeuw is een viervoetig dier.* Maar nu stel ik mij het denkbeeld *leeuw* als meer dan één voorwerp van dezelfde soort voor, en dit bijkomende druk ik door het bijvoegsel *en* uit: b.v. *Leeuwen zijn vleeschverslindende dieren.* Zie daar het *getal.* Voorts voeg ik bij het denkbeeld *leeuw* dat van zoogster van jonge leeuwen, en zeg: *De leeuwin laat zich hare jongen niet ontnemen.* Zie daar het *geslacht.* Eindelijk breng ik mij den leeuw als bezitter van iets voor den geest, en zeg: *De tanden des leeuws kenmerken hem als vleeschverslindend.* Zie daar het *geval.*

[1] Wij zullen ons hier voornamelijk tot het laatste bepalen, om op *getal* en *geslacht* in afzonderlijke hoofdstukken terug te komen.

Onvolledige buiging in onze taal.

100. Wij noemen de buiging in onze taal onvolledig, en zij is het inderdaad, vooral ten opzigte van de naamvallen. Immers het zelfst. nmw. blijft in de meeste ge-

vallen onveranderd. Sommige voornww. zijn vollediger van uitdrukking, gelijk wij hierna zullen aantoonen.

Gedeeltelijke voorziening in dit gebrek.

101. Hetgeen aan het zelfst. ontbreekt, wordt gedeeltelijk door het bijv. vergoed. Zoo ondergaan bijv. nmww. en voornww., inzonderheid het lidw., zekere veranderingen, om het bijkomende, dat bij het hoofddenkbeeld gedacht wordt, aan te duiden: b. v. *Simson versloeg eenen leeuw.* Hier wijs ik door verandering van het lidw. aan, dat ik mij den leeuw als *voorwerp* eener handeling voorstel. Wanneer ik zeg: *De belijders van het Christendom werden door de Romeinen den leeuwen voorgeworpen.* dan kenmerkt de *n* van het lidw. de leeuwen als *doel* eener handeling.

Ontoereikendheid van dit hulpmiddel.

102. Veel blijft er in de bijkomende omstandigheden van het hoofddenkb., dat wij niet door verandering noch van het zelfst., noch van het bijv. woord kunnen aanduiden; en in zoo verre kan dit hulpmiddel ontoereikend heeten: b. v. *De jongen koopt eene groote lei.* Hier is noch in het lidw. noch in het bijv. nmw. iets dat mij de lei als *voorwerp* eener handeling doet kennen. *Ik wandel met mijne oudste dochter.* Hier is wederom niets in het voornw. noch in het bijv. naamw. waaraan ik zien kan dat *dochter* in het *geval van bepaling* staat.

Vergoeding van het ontbrekende.

103. Dit kan op driederlei wijze geschieden.

Vooreerst, door het verband, dat is, de zamenhang, waarin een woord voorkomt: in het eerste voorb., *de jongen koopt eene groote lei,* leert mij het verband, dat *jongen onderw.* en *lei voorw.* is, en niet omgekeerd, want eene lei kan niet koopen.

Ten tweede, door de volgorde der woorden,[1] daar het onderw. gewoonlijk vóór, en het voorw. achter het wkw. geplaatst wordt. Ook hieraan ken ik dus het *geval* van *jongen* en *lei* in het eerste voorb.

[1] Hoe armer aan uitgangen eene taal is, des te meer is zij aan deze volgorde gebonden: b.v. *Den zoon straft de vader uit liefde; den misdadiger vonnist de regter als handhaver van de wet.* Dit kan men niet vertalen: "*The son punishes the father; the criminal condemns the judge;*" want dan werd de vader gestraft, en de regter gevonnisd. Hetzelfde gebrek aan uitgangen verbiedt zulke omzettingen ook in het Fransch.

Ten derde, door middel van een voorzetsel. Dit komt in het tweede voorb. te pas, waar *met* eene omstandigheid van plaats aanduidt, die aan *dochter* het *geval van bepaling* toekent.

Wat naamvallen zijn in de leer der verbuiging.

104. De veranderingen die een woord in de verbuiging ondergaat, zullen wij, met het aangenomen kunstw., *naamvallen* blijven noemen. Wij onderscheiden ze dus van *gevallen,* waarvan wij (§ 91) de bepaling gaven. Met betrekking tot dat onderscheid zou men kunnen zeggen: *gevallen* zijn de toevalligheden van zaken; *naamvallen,* de toevalligheden van woorden.

Hoeveel naamvallen wij hebben.

105. Het Nederduitsch heeft op zijn hoogst vier naamvallen, en in de meeste verbuigingen vrij wat minder, gelijk wij straks bij eene beschouwing van eenige voorbeelden van verbuiging zien zullen. Daar er echter vier onderscheiden buigingen aan één woord *kunnen* voorkomen,[1] doet men wel van overal vier naamvallen aan te nemen, en ik geloof niet dat men ze beter noemen kan, dan *eerste, tweede, derde* en *vierde naamval.*[2]

[1] Het pers. voornw. van den 3. persoon heeft, sedert dat men *hun* als 3. van *hen* als 4. nmv. onderscheidt, vier verschillende buigingen. Ook in de verbuiging van zelfst. nmww., heeft het lidw., in den deftigen stijl, eene buiging, die, in het V. en in het O. gesl. den 3. van den 4. nmv. onderscheidt.

[2] Hoe zou men ze anders noemen? Naar de uitgangen? Maar dezen doen dikwijls tweederlei dienst; zoo zou dan *N-naamval* in het M. 3. of 4. nmv.; en *R-naamval* in het V. tweeden of derden beteekenen. Naar de beteekenis van den Casus kan men ze niet noemen, zonder tot de oude dwaling terug te keeren, van aan den *naamval* toe te schrijven, hetgeen aan het *geval* eigen is, en alzoo de beteekende zaak met het teeken te verwarren.*

Vergelijking der naamvallen, *als* teekens *met de* gevallen *als* denkbeelden.

106. Eer wij de voorbb. van verbuiging in hun meerderen of minderen rijkdom van uitgangen beschouwen, zullen wij trachten de waarde, of liever de beteekenis van elken *nmv.* aan te toonen, door er de *gevallen* bij te stellen, die daardoor vertegenwoordigd worden. De

* Misschien heeft de lezer van deze aanteekening wel geglimlacht over de gedrogtelijke kunstwoorden *N-naamval* en *R-naamval.* Lieve Lezer, gij weet niet hoeveel bekoorlijks het in heeft, aan oude dingen nieuwe namen te geven, hoeveel men zich laat welgevallen, om *zonderling* te zijn, en dat menig een liever bespot wil worden, dan onopgemerkt blijven. In zeker nieuw werk, getiteld: *Sprachdenklehre,* dat is *Spraakdenkleer!* heeten de naamvallen: *Werfall, Wessenfall, Wemfall, Wenfall;* dat is, *Wie-naam-val, Wiens-naamval,* enz. Wat zegt gij van zulke *gevalletjes?*

lezer gelieve § 93 nog eens door te gaan, dan kan hij zich overtuigen dat wij zeven *gevallen* hebben, welke wij door vier *naamvallen* vertegenwoordigen, en wel op de volgende wijs:

1. nmv., Onderw. en aanspreker
2. nmv., Bezitter
3. nmv., Doel
4. nmv., Voorw., helper en bepaler.

Eerste voorbeeld van verbuiging.

107. Zelfst. naamw. met een bijv. naamw. en het niet-bepalend lidw.

Mannelijk.

	Enkelv.	Meerv.
1.	*Een wijze vader*	*Wijze vaders*
2.	*Eens wijzen vaders* of *van eenen wijzen vader*	*Van wijze vaders*
3.	*Eenen (aan eenen) wijzen vader*	*Wijze* of *aan wijze vaders*
4.	*Eenen wijzen vader*	*Wijze vaders.*

Vrouwelijk.

	Enkelv.		Meerv.
1.	*Eene goede moeder*	1.	*Goede moeders*
2.	*Eener (van eene) goede moeder*	2.	*Van goede moeders*
3.	*Eener (eene* of *aan eene) goede moeder*	3.	*Goede* of *aan goede moeders*
4.	*Eene goede moeder*	4.	*Goede moeders.*

Onzijdig.

	Enkelv.		Meerv.
1.	*Een zoet kind*	1.	*Zoete kinderen*
2.	*Eens zoeten kinds* *Van een zoet kind*	2.	*Van zoete kinderen*
3.	*Een* of *aan een zoet kind* *(Eenen zoeten kinde)*	3.	*Zoete* of *aan zoete kinderen*
4.	*Een zoet kind*	4.	*Zoete kinderen*

Beschouwing van het bovenstaande voorbeeld.

108. Eene naauwkeurige beschouwing van dit voorb. leert ons:

1. Dat het zelfst. naamw. slechts éénen uitg. heeft,

te weten *s* in den 2. nmv. M. en O. enkelv.[1] Want de *e*, als uitg. van den 3. nmv. O. is verouderd, en men laat dezen nmv. thans onverbogen.

2. Dat de uitg. *en* in het bijv. naamw. aan alle gebogen nmvv. van het M. enkelv. gemeen is.

3. Dat in het V. de *e* van het lidw. kenmerk van het gesl., maar niet van den nmv. is.

4. Dat het O. enkelv. alleen den 2. nmv. verbuigt.

5. Dat in het meerv. het zelfst. zoowel als het bijv. nmw. geheel onverbogen blijft, wat nmvv. betreft, en alleen het teeken des meervouds aanneemt, dat voor het bijv. *e* en voor het zelfst. *s*, *n* of *en* is.[2]

[1] Waar de 2. naamv. op *s* niet wel luidt, wordt hij meestal met *van* omschreven. Slechts weinige woorden hebben *en* als kenmerk van den 2 naamv. Wij kennen er geen andere dan : *mensch*, *vorst*, *graaf*, *prins*, *hart*, *getuige* en *bode*. *Vrede* heeft *des vredes* en *des vredens*.
In woorden op *s* wordt in enkele gevallen eene *e* tusschen de sluitletter en den uitgang ingeschoven, en de eerste *s* waar de uitspraak zulks vereischt gaat dan in *z* over : *huis*, *des huizes*.

[2] Er zijn er die in den 3. naamv. M. en O. mrv. de uitgaande *n* voorstaan en *wijzen vaders zoeten kinderen* enz. schrijven. In sommige gevallen kan deze *n* de nuttigheid hebben van onduidelijkheid voor te komen ; maar zij heeft voor het oor, dunkt mij, iets gedwongens, en is in de meeste gevallen ontbeerlijk. Bij S. Stijl leest men *allen vreemdelingen*. Wat het mrv. *kinderen* aangaat, daar zullen we in het hoofdst. over het getal op terug komen.

Tweede voorbeeld van verbuiging.

109. Zelfst. naamw. met een bijv. en het bepalende lidw.

Mannelijk.

Enkelv.	Meerv.
1. *De arme herder*	1. *De arme herders*
2. *Des armen herders* of *van den armen herder*	2. *Der (van de) arme herders*
3. *Den (aan den) armen herder*	3. *Den armen herders* of *aan de arme herders*
4. *Den armen herder*	4. *De arme herders*

Vrouwelijk.

Enkelv.	Meerv.
1. *De witte hen*	*De witte hennen*
2. *Der* of *van de witte hen*	*Der* of *van de witte hennen*
3. *Der, de* of *aan de witte hen*	*Der, de* of *aan de witte hennen*
4. *De witte hen*	*De witte hennen*

Onzijdig.

	Enkelv.	Meerv.
1.	*Het blanke zwaard*	*De blanke zwaarden*
2.	*Des blanken zwaards* of *van het blanke zwaard*	*Der* of *van de blanke zwaarden*
3.	*Het* of *aan het blanke zwaard* (*Den blanken zwaarde*)	*Den blanken* of *aan de blanke zwaarden*
4.	*Het blanke zwaard*	*De blanke zwaarden*

Beschouwing van het bovenstaande voorb.

110. Vergelijken wij dit voorb., nmv. voor nmv. met het vorige, dan vinden wij in het enkelv. geen ander onderscheid dan dat het bijv. nmw. in den 1. nmv. van het O. de verzachtende *e* heeft; en in het meerv. dat de 3. nmv. eene *n* in het lidw. en bijv. naamw. van het M. en O. aanneemt.

Bilderdijk geeft deze *n* ook aan het V. Zie 's mans spraakl. bl. 88 en 98, en verbuigt: *Den braven vrouwen*. Ten Kate (D. I. bl. 340.) deed dat niet, en van de lateren, zoo veel ik weet, buiten B. niemand. Is het niet vreemd dat hij ter plaatse waar hij opzettelijk over verbuiging handelt, verzuimd heeft ons te berigten, waarom hij in dezen van het gevestigd gebruik afwijkt?

Derde voorbeeld van verbuiging.

111. Zelfst. met bijv. naamw. zonder lidw.

Enkelvoud.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1.	*Oude wijn*	*Zwarte wol*	*Wit brood*
2.	*Ouden wijns* of *van ouden wijn*	*Van zwarte wol*	*Van wit brood*
3.	*Ouden,* of *aan ouden wijn*	*Zwarte,* of *aan zwarte wol*	*Wit,* of *aan wit brood*
4.	*Ouden wijn*	*Zwarte wol*	*Wit brood*

Meervoud.

Oude wijnen	*Zwarte wollen*	*Witte brooden*

en zoo vervolgens gelijk in het 1. voorb. Uit dit voorb. merken wij op hoe arm onze verbuiging van naamww. is, wanneer wij de hulp van het lidw. ontberen.

Vierde voorbeeld van verbuiging.

112. Zelfst. naamw. met bijvoegelijk voornaamw.

Enkelvoud.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1.	*Mijn broeder*	*Mijne zuster*	*Mijn kind*

2. *Mijns broeders* of *van mijnen broeder*	*Mijner zuster* of *van mijne zuster.*	*Mijns kinds* of *van mijn kind*
3. *Mijnen* of *aan mijnen broeder*	*Mijner, mijne* of *aan mijne zuster*	*Mijn* of *aan mijn kind* (*Mijnen kinde*)
4. *Mijnen broeder*	*Mijne zuster*	*Mijn kind*

Meervoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. *Mijne broeders*	*Mijne zusters*	*Mijne kinderen*
2. *Mijner broeders*	*Mijner zusters*	*Mijner kinderen*
3. *Mijnen* of *aan mijne broeders*	*Mijner, mijne of aan mijne zusters*	*Mijnen* of *aan mijne kinderen*
4. *Mijne broeders*	*Mijne zusters*	*Mijne kinderen*

Dit voorb. leert ons dat de bezitt. voornmww. met een zelfst. nmw. gelijk het bepalend lidw. verbogen worden. Hierbij valt aan te merken, dat *ons* in het M. de verzachtende *e* heeft, als *onze broeder, onzes broeders* enz., en dat *hun* in de verbuiging de *n* verdubbelt. Gelijk de bezitt. worden ook de aanw. en vrag. voornmww. met een zelfst. naamw. verbogen.

Vijfde voorbeeld van verbuiging.

113. Zelfstandig naamw. zonder bepaling.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. *Wijn*	*Deugd*	*Geld*
2. *Wijns* of *van wijn*	*Van deugd*	*Gelds* of *van geld*
3. *Wijn* of *aan wijn*	*Aan deugd*	*Geld* of *aan geld*
4. *Wijn*	*Deugd*	*Geld*

In het meerv. zijn geen buigings uitgg.; en in het enkelv., gelijk het bovenstaande voorb. leert, komt alleen de *s* in den 2. nmv. M. en O. voor. En dat ook deze uitg. slechts in zekere gevallen gebruikt wordt, zullen wij nader in de Syntaxis zien.

De naam van het Opperwezen wordt eenigzins vollediger verbogen:

1. God
2. Gods, Godes of van God
3. Gode of aan God
4. God.

Persoonlijke voornaamwoorden.

114. Dezen hebben in de gewone taal[1] slechts ééne buiging of liever verandering, die voor derden en vierden naamval dient. Zoo verandert *ik* in *mij*
gij in *u*
hij in *hem*
zij in *haar*
het blijft onveranderd.

In het meervoud verandert *wij* in *ons*
gij in *u*
zij in *hen* of *hun*[2]

[1] De 2. nmv. dezer voornww. heeft met het *geval van bezitter* niets gemeen, maar is een overblijfsel van een verouderd en thans alleen in den kanselstijl en in den dichterlijken schrijftrant gangbaar spraakgebruik, volgens hetwelk sommige werkwoorden en bijv. naamww., in navolging van het Latijn, eenen 2. nmv. beheerschten: b. v. *Gedenk onzer, ontferm u mijns* of *mijner*; *zijns geduchtig*, *mijns onwaardig* enz.

[2] Het onderscheid van *hen* of *hun* is niet van ouds in onze taal aanwezig, want het voornw. werd zonder onderscheid nu met dezen dan met genen vokaalklank gebruikt, en *hen* was soms 3. nmv. en *hun* 4. Thans is het gebruik gevestigd, en wel zoo, dat *hun* voor 3. en *hen* voor 4. nmv. staat. Men noeme dit onderscheid willekeurig; maar zonder nuttigheid is het niet.

Betrekkelijke en vragende voornaamwoorden.

115. Enkelvoud.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1.	*Welke*	*welke*	*hetwelk*
2.	*Welks*	*welker*	*van hetwelk*
3.	*Welken*	*welke*	*aan hetwelk*
4.	*Welken*	*welke*	*hetwelk*[1]

Meervoud.

1.	*Welke*	*welke*	Gelijk het mannelijke.
2.	*Welker*	*welker*	
3.	*Welken* of *aan welke*	*welke*, of *aan welke* (*welker*)	
4.	*Welke*	*welke*	

Die als betrekkelijk voornw. wordt aldus verbogen:

	Enkelv. M.	V.	O.	Meerv. M.	V.	O.
1.	*Die*,	*die*,	*dat*	*Die*	*die*	*die*
2.	Ontbreekt			ontbreekt		
3.	*Dien* of *aan dien*	*Die* of *aan die*,	*dat*	*Die*	*die*	*die*
4.	*Dien*,	*die*,	*dat*	*Die*	*die*	*die*

De ontbrekende naamv. wordt van het vrag. voornw. *wie* ontleend. *Welke* is als vrag. voornw. bijvoegelijk, en wordt in het M. en V. gelijk het betrekk. *welke* verbogen: het O. luidt *welk, welks, welk, welk.*

Wie, dat zoowel betrekk. als vragend voorkomt, wordt aldus verbogen:

	Enkelv.			Meerv.	
	M.	V.	O.	M. en V.	O.
1.	*Wie*	*wie*	*wat*	*Wie*	ontbreekt
2.	*Wiens*	*wier*	*wiens* (*van wat*)	*Wier*	
3.	*Wien*	*wie*	*wat*	*Wie* of *aan wie*	
4.	*Wien*	*wie*	*wat*	*Wie*	

[1] Ook in het M. en V. gesl. voegt men somtijds het bepalend lidw. voor het betrekk. voornw. Wij gelooven niet dat dit navolging verdient.

Aanwijzende voornaamwoorden.

116.

	Enkelv.			Meerv.		
	M.	V.	O.	M.	V.	O.
1.	*Deze*	*deze*	*dit*	*Deze*	*deze*	ontbreekt
2.	*Dezes*	*dezer*	*dezes*	*Dezer*	*dezer*	
3.	*Dezen*	*deze* of *dezer*	*dezen, dit*	*Dezen*	*deze* of *dezer*	
4.	*Dezen*	*deze*	*dit*	*Deze*	*deze*	
1.	*Gene*	*gene*	*gene*	*Gene*	*gene*	
2.	*Genes*	*gener*	*genes*	*Gener*	*gener*	gelijk het M.
3.	*Genen*	*gene*	*genen, gene*	*Genen*	*gene, gener*	
4.	*Genen*	*gene*	*gene*	*Gene*	*gene*	

Voornww. met de *en* die *zamengesteld.*

117. In *degene* en *diegene*, welke aanwijzend zijn, worden beide ww. verbogen, en blijven nogtans aan elkander gehecht.

	Enkelv.		
	M.	V.	O.
1.	*Degene*	*degene*	*hetgene* of *hetgeen*
2.	*Desgenen* of *van dengenen*	*dergene* of *van degene*	*desgenen, van hetgeen*
3.	*Dengenen* of *aan dengenen*	*dergene, degene* of *aan degene*	*aan hetgeen*
4.	*Dengenen*	*degene*	*hetgeen*

Meerv.

M.	V.	O.
Degenen	*degenen*	*degenen*
Dergenen	*dergenen*	*dergenen*

of *van degenen* voor alle geslachten.

Dengenen	*der-* of *degenen*	*dengenen*

of *aan degenen* voor alle drie

Degenen voor alle geslachten.

Volgens dit voorb. zegt men ook: *diegene, diegene, datgene; diensgenen, diergene, van datgene* enz.

Dezelve, dat betrekkelijk is, behoort volgens het tegenwoordig spraakgebruik tot de voornww.,[1] en moet dus niet met het bijvoegelijk *dezelfde* verward worden.[2]

[1] Het gepast gebruik van dit voornaamw. zal in de Syntaxis aangewezen worden.

[2] Hoewel Bilderdijk (Spraakl. bl. 126.) ons leert, dat onze *grootvaders* onverschillig *dezelve* en *dezelfde* schreven, gelooven wij dat onze *grootvaders* het niet kwalijk nemen zouden, indien zij wisten dat hunne *kleinkinderen* hier een onderscheid maken. Het is er mede gelegen als met *hen* en *hun*. Tweederlei spraakgebruik was aanwezig, men heeft aan elk eene bijzondere verrigting aangewezen, en dus partij getrokken van hetgeen te voren nergens toe diende. Wij zouden er zelfs voor zijn, dit onderscheid nog duidelijker aan te toonen, door *dezelve* altijd aan een, en *de zelfde* gescheiden te schrijven. Wat het spraakgebruik van nette schrijvers hieromtrent leert, en of het waar is dat *dezelfde* gelijk *dezelve* verhogen wordt, zullen wij in het hoofdstuk over de voornaamwoorden onderzoeken.

Verbuiging van dezelve *volgens Weiland.*

	Enkelvoud.			*Meervoud.*	
	M.	Vr.	Onz.	M.	Vr.
1.	*Dezelve,*	*Dezelve,*	*Hetzelve*	1. *Dezelve,*	*Dezelve*
2.	*Deszelfs,* of *Deszelven,*	*Derzelver,*	*Deszelfs* of *Deszelven*	2. *Derzelver,*	*Derzelver*
3.	*Denzelven,*	*Dezelve,* (*Derzelver*)	*Hetzelve*	3. *Denzelven,*	*Dezelve* (*Derzelver*)
4.	*Denzelven,*	*Dezelve,*	*Hetzelve.*	4. *Dezelve,*	*Dezelve*

Onz. gelijk het mannelijk.

Twee of meer bijv. naamww. bij één zelfst.

118. Waar dit voorkomt worden beide verbogen: *des goeden ouden mans; den lieven vromen Jozef.*

Onverbuigbare bijv. naamwoorden.

119. Onverbuigbaar zijn vooreerst die byv. naamww.

die wij stoffelijke noemen, omdat zij de stof uitdrukken waarvan iets gemaakt is: zij gaan in alle nmvv. op *en* uit: b.v. *De hout*en *bak, de blikk*en *emmer, de steen*en *trog zijn voor het vee; wij menschen drinken uit zilver*en *bekers, glaz*en *kelken of porcelein*en *kopjes.* Ten tweede, die van namen van steden door bijvoeg. van *er* ontstaan: *het Haarlemmer orgel, Nurenberger speelgoed, Straatsburger snuif.*

Het bijv. naamw. alleen.

120. Hier zijn twee gevallen mogelijk: óf het bijv. wijst op een zelfst. dat reeds genoemd is, of nog genoemd wordt; óf het staat op zich zelve, als plaatsvervanger van het zelfst., dat daaronder gedacht wordt. In het eerste geval verbuigt men het bijv. als of het bij het zelfst. stond: *Pieter heeft twee appelen gekocht, een' zoet*en *en een' zur*en. *Ziedaar twee soorten baksteenen; wilt gij hard*e *of zacht*e? *Hij sprak vrijmoedig, zoowel met den vorst, als met den geringst*en *van deszelfs onderdanen.*[1]

In het tweede geval verbuigt men het bijv. als zelfst., zoo namelijk dat het meerv. altijd op *en* uitgaat: *De Heer doet zijne zon opgaan over goed*en *en booz*en, *en regent over regtvaardig*en *en onregtvaardig*en. Maar ten opzigte van het enkelv. heerscht verschil. Wij zullen in het hoofdst. over het bijv. naamw. onderzoeken hoe goede schrijvers ons daarin voorgaan.

[1] Dit voorb. ontleenen wij uit Weilands Spraakk. bl. 100

Bezittelijke voornaamww. zonder zelfst.

121. De bezitt. voornww. aldus geplaatst, nemen veelal het bepalende lidw. voorop, en worden aldus verbogen.[1]

Enkelvoud.

M.	Vr.	Onz.
De mijne,	*de mijne,*	*het mijne*
Des mijnen,	*der mijne,*	*des mijnen*
Den mijnen,	*de* of *der mijne*	*het* of *aan het mijne*
Den mijnen,	*de mijne,*	*het mijne*

Meervoud.

M.	Vr.	Onz.
De mijnen } voor alle geslachten		
Der mijnen }		

Den mijnen, *de* of *der mijnen,* *den mijnen*
De mijnen voor alle geslachten.

[1] Of men in het meerv. ook dan de *n* gebruiken moet, wanneer het voornw. op een zelfst. terug wijst, b.v *neem mijne paarden, ik zal de uwen nemen*— hierover in het hoofdst. over voornaamww.

VIJFDE HOOFDSTUK.

GESLACHTEN.

Inleidende aanmerkingen.

122. Dat de ww. naar geslachten onderscheiden werden in de gesproken taal, eer men nog aan eene geschreven taal dacht, is ten minste hoogst waarschijnlijk. Immers, van waar zou dit onderscheid in de geschreven taal gekomen zijn, indien het niet uit het eenmaal gangbare spraakgebruik ontleend ware? De geslachten zijn dus van hooge oudheid, ja van zoo hooge, dat wij tot derzelver oorsprong onmogelijk opklimmen kunnen.

Moeijelijkheden met de leer der geslachten verbonden, waaraan toe te schrijven.

123. Van welk beginsel men in het toekennen der geslachten van ouds uitging, moet altijd een moeijelijk vraagstuk blijven, omdat wij hierin den gang der taal, om de bovengemelde reden, niet hoog genoeg kunnen opsporen, en omdat het taalgebr. zelve zich niet overal gelijk gebleven is. Indien men, van den aanvang tot op onzen tijd, eenheid van beginsel in de geslachtregeling kon ontdekken, dan zou men dat beginsel slechts behoeven aan te wijzen en daarop eenige regels te gronden, die de gansche leer der geslachten zouden omvatten. Maar welk beginsel men ook aanneme, zal men op zoo vele afwijkingen stuiten, dat men allerlei kunstmiddelen te baat moet nemen, om het daarop gebouwde stelsel voor instorten te bewaren.

Het oudste beginsel van geslachtregeling.

124. Indien men aanneemt, hetgeen ons hoogst waarschijnlijk voorkomt, dat men op verschillende tijden van

verschillende beginselen van geslachtregeling is uitgegaan, dan ontstaat de vraag wat mag wel het oudste beginsel geweest zijn, dat men in het vroegste tijdperk onzer taal tot rigtsnoer nam?—Wanneer men geen geliefdkoosd stelsel te verdedigen heeft, is deze vraag niet moeijelijk te beantwoorden. Het zal er op aankomen of de zigtbare dingen dan wel derzelver benamingen het eerst voorww. van beschouwing geweest zijn. Hieromtrent kan, dunkt mij, geen twijfel bestaan. Zoo zeker als de zinnelijke voorww. ouder zijn dan hunne benamingen, zoo zeker heeft men ook daarin een onderscheid van geslacht opgemerkt, eer men op den inval kwam dat een woord, als woord, afgezien van de beteekenis, dus in zich zelve, iets mannelijks of vrouwelijks hebben kon. Zoo is dan, uit den aard der zaak, het oudste beginsel van geslachtregeling ontleend uit de waarneming van tweederlei sekse bij levende wezens.

Dit beginsel ontoereikend.

125. Dit beginsel was uit den aard alleen op ééne hoofdsoort van voorww. toepasselijk, maar éénmaal aangenomen zijnde, kon het zich door analogie of overeenkomst gemakkelijk tot die voorww. uitstrekken, welke door eigenschappen, met die van M. of V. wezens overeenstemmende, gekenmerkt waren. Dan, ook na zoodanige uitbreiding, moesten zich vele voorww. als geslachteloos aan den spreker voordoen, en ik geloof dat men aan het onzijdige hoogeren ouderdom in onze taal moet toekennen, dan met de bekende stelling van Bilderdijk bestaanbaar is.[1]

[1] Namelijk, dat volgens zijn eigenww., "in onze oudste taal het O. gesl. onder het V. schijnt gescholen te hebben enz." Zie 's mans Verh. over de geslachten bl. 47. Wil men die stelling weerlegd zien, men leze Kinkers Beoord. van Bild. Nederl. Spraakl. bl. 103 en volgg.

Tweede beginsel van geslachtregeling.

126. Dat het geslacht in vervolg van tijd ook naar den vorm des woords gerigt werd, moet buiten kijf blijven. Hetgeen wij echter niet zoo verstaan als of men willekeurig aan zekere sluitletters of uitgangen zeker geslacht toeëigende,[1] maar veeleer zoo dat men aan één woord zeker geslacht eigende, omdat deszelfs vorm overeenkwam met dien van een ander woord, welks geslacht reeds naar een ander beginsel bepaald was.[2]

[1] Opmerkelijk is het nogtans dat alle ww. (naauwelijks kan men een paar uitzonderingen aanwijzen) die op eene toonlooze *e* uitgaan, V. bevonden worden. Ja zoo sterk schijnt men aan dit beginsel gehecht te hebben, dat, hoewel men al de namen van boomen M. maakte, men nogtans *de linde* en *de tamarinde* V. bezigde, juist de eenigste die op eene verzachtende *e* uitgaan. Zou men daaruit niet mogen besluiten, dat de zachte eindklank mede een beginsel tot bepaling van het v. gesl. heeft opgeleverd.

[2] Zoo zouden b.v. *gevogelte*, *gedierte* enz. O. zijn als collectiva, en *gedeelte*, *gestoelte*, geen collectiva zijnde, nogtans O., wegens overeenkomenden vorm.

Derde beginsel van geslachtregeling.

127. Bij woorden uit andere talen ontleend bleef men veelal het gesl. behouden, dat hun in de taal waartoe zij behoorden eigen was. Dat men van dezen regel dikwijls afweek is te over bekend.

Wankelend taalgebruik.

128. Reeds uit hoofde van het bestaan van driederlei beginsel, konden eenparigheid en duurzaamheid van taalgebruik met betrekking tot de geslachten moeijelijk tot stand komen.[1] Deze moeijelijkheid was te grooter, daar men aan het oor geen veiligen gids had; want zoo men al op het gehoor het persoonlijke van het O. kon leeren onderscheiden, bleef men ten aanzien van het eerste dikwijls onzeker, of men een nmw. voor M. of V. te houden had, daar het kenmerk in een toonloozen uitgang te zoeken was, die daarenboven nog veelal verzwegen werd, en dus geheel ophield voor het oor een kenmerk te zijn.

[1] De *geslacht-toetse* van Ten Kate staat mij hier niet in den weg. Zij bewijst welzekere overeenkomst in de geslachtregeling tusschen het Nederd. en de oude verwante taaltakken; maar niet eenparigheid van gebruik in verschillende tijdvakken van het Nederd. als geschreven taal.

Hoe men de geslachten van Nederd. nmww. leeren kan.

129. Alle nmww. onder regelen te brengen, en bij elken regel alle uitzonderingen op te geven, is misschien niet doenlijk, en zoo al, ten minste ondoelmatig; omdat de nuttigheid niet geëvenredigd zou zijn aan de moeite, die tot het van buiten leeren van zulk een omslagtig zamenstel zou vereischt worden. De regelen moeten dus weinig zijn, en waar ons de regelen verlaten, raadplege men het gebruik van goede schrijvers en het gezag van woordenboeken, die dat gebruik tot grondslag genomen hebben.

Al te groote angstvalligheid berispelijk.

130. Fouten die het gehoor niet kwetsen of niet tegen eenen algemeenen regel inloopen, hebben weinig te beduiden: veelmeer verdienen *zij* berisping, die ons door eene angstvallige en gemaakte uitspraak hunne *diepe kennis* van de geslachten als opdringen. Alle kleingeestigheid moet den verstandige mishagen; zekere mate van onnaauwkeurigheid in zaken van gering belang, zal niemand wraken, wien het om den inhoud van het gezegde of gesprokene, maar niet om bloote klanken te doen is.

REGELEN OVER HET GESL. VAN ZELFST. NMWW.

Regel uit het natuurlijk gesl. des voorwerps.

131. Alle ww., het zij eigen namen of gemeene, die een menschelijk wezen uitdrukken, of het natuurlijke gesl. van eenig dier te kennen geven, behouden het gesl. aan zoodanig voorw. eigen. Naar dezen regel zijn M. *Adam, Willem, vader, jongen, regter, pachter, Pruis, Zweed, hengst, haan* enz.; V. daarentegen, *Eva, Geertruida, moeder, jonkvrouw, baker, strijkster, koe, hen* enz.[1]

Uitzonderingen zijn *het wijf* en *het mensch*, doch het laatste alleen in zekere beteekenissen.[2]

[1] Zelfs veranderen woorden van een ander geslacht in het mannelijke, door toepassing op een mannelijk voorwerp: b. v. Een *bloed, een ondeugd, een druiloor, een booswicht* enz.

Daarentegen blijven *een oud vel, een lief ding*, schoon op vrouwen toegepast, onzijdig; en *een goede ziel* zal men, ook van eenen man sprekende, niet ligt als mannelijk gebruiken. *Hoofd*, in den zin van aanvoerder, is O.

[2] Zoo ik mij niet bedrieg, zegt men nooit *het* of *dat* mensch van eenen man: van eene vrouw gebezigd geeft het verachting te kennen: *Kent gij dat mensch? neen, ik heb het mensch nooit gezien.* Doch deze beteekenis kan door nadere omschrijving zoo gematigd worden, dat de uitdrukking in het vertrouwelijke en gemoedelijke overgaat: *Het lieve mensch begrijpt mij niet. Uwe moeder is nog hetzelfde goede gulle mensch, dat zij altijd geweest is.*— De uitdrukking *vrouwmensch*, ook zonder lidw., is altijd beleedigend, en *vrouwspersoon* is voor het minst onbeschaafd.

Gemeenslachtige woorden.

132. Naar den voorgaanden regel schikt zich ook het gesl. van gemeenslachtige ww. dat is van zulke, die M. of V. zijn, naarmate zij van mannen of vrouwen gebezigd worden, b. v.: *Bode, gids, erfgenaam, echtgenoot, lotgenoot, vreemdeling, kweekeling* enz. Hiertoe behoort volgens Bild. ook lid- of ledemaat; maar zie Geslachtwr. bl. 3.

Uitz.: *gast,* dat ook van eene vrouw gebezigd M. is; en *kennis* en *wacht,* die ook van mannen gebezigd V. zijn.

REGELS VOOR HET M. GESLACHT.

133. Mannelijk zijn:

A. *Uit de beteekenis des woords.*

I. De namen der maanden: "*Het was in den Mei,*" zegt het bekende liedje, en "*April doet wat hij wil,*" het Holl. spreekw.[1]

II. De namen der boomen:[2]

Uitz.: *de linde, tamarinde* en *tamarisk* zijn V.

III. De namen der viervoetige dieren.

Uitz. V. zijn: *Kat, muis, mol* en *rot,*
wezel lamprei en *marmot.*
O. zijn: *Rund, paard, varken* en *zwijn,*
hert, schaap, fret en *konijn.*

Voorts is het jong van een dier O.: *het lam, kalf, veulen, welp* enz. Uitz.: *de big* V.

IV. De namen van edelgesteenten: *smaragd, saffier* enz.[3]

B. *Uit beteekenis en vorm des woords.*

I. Het zakelijk deel van een wkw. als het eene daad te kennen geeft, b. v. *lach, tred, loop, druk.*

Somtijds met veranderde vokaal: b. v. *rid* van *rijden; vond, sprong* en *slok,* van *vinden, springen slikken; drang, dwang, zang, klank,* van *dringen* enz.; *dunk, dronk* en *worp,* van *denken, drinken* en *werpen.*[4]

II. Alle namen van werktuigen op *er* uitgaande, als *hamer, stamper, snuiter* enz.

Uitz.: V. is *kluister.*[5]
O. zijn *anker, kouter* en *lemmer.*

III. Woorden op *dom* uitgaande, die eenen staat of eene gesteldheid te kennen geven: *ouderdom, eigendom,*[6] *wasdom, rijkdom* enz.

C. *Uit den vorm des woords alleen.*

Alle woorden op *em* of *sem,* en alle waarin *m* door een' medeklinker wordt voorafgegaan.

Uitz.: *de palm,* het binnenste der hand, en *het scherm.*

[1] Het spreekt van zelf dat de Hollandsche benamingen met *maand* zamengesteld, als zoodanig V. zijn. Wij zullen ze, als minder bekend, hier opgeven, maar voegen er bij, dat zij uit hoofde harer beteekenis buiten Holland niet toepasselijk zijn:

Januarij,	Louwmaand
Februarij,	Sprokkelmaand
Maart,	Lentemaand
April,	Grasmaand
Mei,	Bloeimaand
Junij,	Zomermaand
Julij,	Hooimaand
Augustus,	Oogstmaand
September,	Herfstmaand
October,	Wijnmaand
November,	Slagtmaand
December,	Wintermaand.

[2] Met betrekking tot dezen en eenige volgg. regels, merken wij eens voor al aan, dat kunsttermen, als niet eigentlijk tot de Nederd. taal, maar tot de algemeene kunsttaal van geleerden behoorende, buiten onze beschouwing vallen.

[3] Gewoonlijk merkt men hierbij aan, dat wanneer de steen, niet als zoodanig, maar als de stof waaruit iets vervaardigd is, genoemd wordt, het O. gesl. in de plaats van het M. treedt; maar deze aanmerking is van geringe toepassing. Het moge al eens te pas komen om in dien zin van *een helder agaat* te spreken; maar de overige edelgesteenten zijn te kostbaar om er iets anders dan juwelierswerk van te vervaardigen, en als bestanddeelen van zoodanig werk zijn en blijven ze steenen.

[4] Bilderdijk, in navolging van Ten Kate, heeft eenen regel gesteld, volgens welken ww. van den onvolm. verl. T. van een wkw. afgeleid V. zouden zijn; maar in de toepassing brengt ons deze regel op een dwaalspoor, want wat belet ons de boven aangehaalde voorbeelden met veranderde vokaal, en daarbenevens zoo veel onzijdige, als *bod, slot, schot* enz. van een imperfectum af te leiden? en wat zouden wij dan niet eene menigte van uitzonderingen op onzen regel krijgen! Veiliger gaat men ook hier met de beteekenis des woords te raadplegen, zonder daarom den vorm als bijkomend verschijnsel geheel te verwerpen. Met inachtneming van dit beginsel zal men al zeer weinig uitzonderingen op den aangevoerden regel voor het M. gesl. overhouden; gelijk uit § 134, en aldaar nader uit Regel III., onder letter B. blijken zal.

[5] Wij brengen dit woord gaarne met Bild. onder den vrouwelijken uitgang *ster*, maar laten zijne afleiding van *kluien*, dat is *omvatten*, voor zijne rekening.

[6] Hoogstr. en Bild. hebben dit woord M. en O. Siegenb. alleen M. Zou men niet een onderscheid moeten maken tusschen *den eigendom*, het regt waardoor men iets bezit, en *het eigendom*, hetgeen uit kracht van zoodanig regt bezeten wordt? Wij meenen ja. Men zou dan b. v. zeggen: *Ik betwist u den eigendom van dat huis*; en wederom: *Wat men op den weg vindt is niet het eigendom van den vinder.*

REGELS VOOR HET V. GESLACHT.

134. Vrouwelijk zijn:

A. *Door beteekenis alleen.*

I. De soortnamen van alle veldvruchten, moes- en tuin-kruiden.

Uitz.: Mannelijk zijn *uije* of *ajuin, komijn, rosmarijn, anijs.*[1]

Ook *knol,* als gewestelijke benaming voor het vrouwelijke *raap.*

Onzijdig is *look* met zijne zamenstellingen, *bieslook, knoflook* enz.

II. De namen van bloemen.[2]
Uitz.: M. zijn *jenoffel, ranonkel, angelier, krokus* en *hiacint.*

III. De namen van boom- en tuinvruchten.
Uitz.: M. zijn *appel, amandel, mispel, eikel* of *aker,* benevens *citroen, limoen* en *meloen.*

IV. De namen van kruipend gedierte en insekten.
Uitz.: M. zijn *schorpioen, kakkerlak, kever, schaalbijter, krekel, vlinder* en *sprinkhaan,* benevens *kikvorsch* en *worm.*
O. *Serpent* en *kameleon.*

V. De namen der letters van het abé en der getalmerken:
De klank der a *grenst nader aan dien der* o, *dan aan dien van eenige andere letter. Gij hebt de zes en de vier opgeteld, maar de vijf overgeslagen.*
Uitz.: Een getal als verzamelde hoeveelheid, zelfst. genomen, is O.: *Hoe veel kost het honderd, het vijf en twintig?*

[1] Bild. maakt ze allen V. op grond dat men er *plant* bij denkt.

[2] Ook de uitzz. onder II. en III. opgegeven zouden naar Bild. Geslachtlijst grootendeels vervallen. *Wij* hebben er vrede meê, maar het spraakgebruik valt wat minder inschikkelijk.

B. *Uit beteekenis en vorm des woords.*

I. Woorden op *schap* uitgaande en beteekenende:
1. Eene aandoening of gesteldheid: *gramschap, blijdschap, dronkenschap;*
2. Eene betrekking: *vriendschap, vijandschap, maagschap;*
3. Een vergaderd ligchaam: *priesterschap, broederschap.*

Uitz.: *Het gezelschap* en *het genootschap.*

II. Woorden op *ing* als uitgang bij het zakelijke deel van een werkwoord gevoegd, om eene handeling of toestand aan te duiden: b. v. *ontmoeting, bevinding, berooving, verdrukking;* ook het voortbrengsel eener handeling: *aanmerking, handteekening* enz.

III. Het zakelijk deel van een wkw. met of zonder verandering der wortelvokaal, in de volgende beteekenissen:

Vooreerst: Hetgeen door de handeling in het wkw. uitgedrukt, gewrocht of bewerkt is: *voeg, kras, schets, lasch, wasch, scheur, deuk, kreuk;* en met veranderde

vok. *breuk, spreuk, keus, meug, wrong, kneep*, van *breken* enz. Voorts nog eene talrijke klasse met den verlengden a-klank: *spraak, maat, laag, vaag, braak, gaaf*, met vele zamenstellingen, als *opspraak, afspraak, inlaag, bijdraag, opnaam*, of met de verzachtende *e, bijdrage, opname* enz.[3]

Ten tweede: Een toestand. Van daar de spreekwijzen: *in de klem, in de knel, in de knijp zijn; in de maak, aan de kook, in de week, in de weer, metter* (met der) *woon, ter leen, te huur, op de dreef* of *op zijn' dreef, op de hol* of *op hol, op de luim, in de war, de wijk nemen;* benevens eenige hebbelijkheden: *aan de zuip, aan de kuch, aan de fep zijn*, waarvoor men hier te lande *aan de lik* zegt.[4]

[3] Naar dezen regel, wat den vorm betreft, maar minder duidelijk naar de beteekenis, zijn ook V. *plaag, vlaag, vraag, waag, wraak, haast*. Dit geldt ook van *zorg, hulp, smart* en *acht*. *Bons* en *bots* zou men zekerlijk, als namen van handelingen, M. verwachten, gelijk ze bij Bild. voorkomen, maar bij Weil. en Siegenb. zijn ze V.

[4] Van daar dat men meestal hoort, (zoo ik mij niet bedrieg) *op de loer, op de loop* (Kaapsch *aan de haal*), *aan de brand, in* of *onder de druip, aan de slag, aan de groei, aan de sukkel, in de rui, in de zit, aan de praat, in de steek* enz. Immers zijn dat toestanden. Maar buiten zoodanige verbinding zijn diezelfde ww. M. als eene daad te kennen gevende: *wij hebben een' langen zit gehad; zijne zwakheid ontstaat door een' verhaasten groei.*

C. *Uit den vorm des woords alleen.*

I. Alle woorden met den uitgang *heid*.

II. Alle die op *nis* uitgaan, met uitz. van *het vonnis* en *het getuigenis*. Maar het laatste is in den deftigen stijl ook V.

De vuilnis luidt in de gemeenzame spraak *het vullis*.

III. Alle die *ij* tot sluitletter hebben met den klank *ei*.[5]

Uitz.: *Brij* M. en *tij* O. Voorts zegt men in den omgang *het schilderij* voor *de schilderij*.

IV. Alle die op *ei* uitgaan.

Uitz.: M. zijn *kei, rei, Mei* en *malvezei*.[6]

V. Alle die op *ie* eindigen.

Uitz.: M. is *derrie*, en O. *genie*.[7]

VI. Alle ww. op *b* uitgaande.[8]

Uitz. is *rob*, en naar sommigen *web*.[9]

VII. Eindelijk alle ww. die op eene toonlooze *e* uitgaan.[10]

Uitz.: M. is alleen *vrede*.

O. zijn: *het einde, het kavalje* en *het weide* in de beteekenis van ingewand, van waar men

zegt: *een haas uitweiden*. *Gehalte* wordt zoo wel V. als O. gebruikt, maar het V. schijnt meer veld te winnen.

[5] De namen der maanden, die op *ij* eindigen, kunnen hier niet in aanmerking komen, want hoewel sommigen ten onregte *Julei* en *Junei* zeggen, behoort men Ju*li* en Ju*ni* uit te spreken, als verkortingen van *Julius* en *Junius*. In *Januarij* en *Februarij* wordt die fout niet begaan.

[6] En volgens Weil. *het gelei;* maar mijn oor gebiedt mij met Bild. *de gelei* te zeggen, als V.

[7] *Genie* O. te gebruiken is geen *mofferij en domme taalverwoesting*, gelijk Bild. zegt. Het zal te bezien staan of het niet beter van *ingenium*, namelijk een *ingenium* bij uitnemendheid, dan van *genius* af te leiden is. In de beteekenis van aanleg zegt men: hij heeft geen *genie* voor zijn vak. Wat heeft dat met *genius* gemeen? Wil men daarom *genie* O. gebruiken in de beteekenis van voortreffelijken aanleg, uitstekend kunstvermogen enz., maar M. in die van eenen mensch met zoodanigen aanleg, met zulk vermogen begaafd, gelijk men *den bloed, den ondeugd* enz. zegt, dat laat zich verdedigen, al is het ook dat het spraakgebruik daarin, zoo veel wij weten, geene uitspraak gedaan heeft. (Zie voorts over dit w. Geslachtwijzer bl. 12.)

[8] De meesten worden, vooral in den deftigen spreektrant, tweegrepig gebruikt, en hebben dan de verzachtende *e* als kenteeken van het V. geslacht: *kribbe, ribbe, snebbe* enz.

[9] Siegenb. en Weil. zijn voor het O., maar Bild. zegt *de web* of *webbe*, en wij meenen dat het thans heerschend gebruik daarvoor pleit.

[10] Behalve het groote aantal ww. op de verzachtende *e* uitgaande, behoort nog tot dezen regel de talrijke klasse op *te*, van bijv. nmmw. en wkww. afgeleid, als *dikte, hoogte, sterfte* enz.

REGELS VOOR HET O. GESLACHT.

135. Onzijdig zijn:

A. *Uit de beteekenis alleen.*

I. De namen van landen, steden en dorpen, waarvan het lidw. geen noodzakelijk gedeelte uitmaakt: *Het volkrijke China; het aloude Rome, het vischrijke Scheveningen.*

Maar eigennamen die noodzakelijk een lidw. voorop hebben, zijn aan dezen regel niet gebonden: zoo zijn *de Haag* en *de Briel* M.; *de Betuwe* en *de Veluwe,* twee streken van Gelderland, V. en *het Gooi* O.[1]

II. Alle verkleinww.: *mannetje, vrouwtje, huisje.*

B. *Uit beteekenis en vorm des woords.*

I. Alle onbep. wijzen van wkww., als *het loopen, het springen;* ook wanneer zij de beteekenis van eene handeling geheel verliezen: *Het eten is op tafel; koffij is mijn liefste drinken,* dat is *drank.*

II. Het zakelijk deel eens wkws. met *ge* of *be* voorop: *Geloop, gevrij, bedrag, bereik;* ook wanneer door zoodanig w. geen bedrijf, maar veeleer het bewerkte wordt uitgedrukt, als *gedicht, gebouw, bestek, betoog.*

Voorts houdt deze regel ook stand in zamenstellingen, waarvan het grondw. op zich zelf staande *be* of *ge* voorop heeft: *misdrijf* en *narigt*, van *bedrijf* en *berigt; misbruik* en *aantal*, van *gebruik* en *getal*.[2]

III. Het zakelijk deel eens wkws. met *ver* of *ont* voorop: *verhaal, verval, ontbijt* enz.[3]

Uitz.: M. zijn *ontvang* en *verkoop*.

IV. Het zakelijk deel des wkws. met het toevallig onafscheidbaar voorzl. *over* of *onder*: *overleg, overtrek, onderhoud, onderwerp, onderzoek* enz.[4]

V. Het zakelijk deel eens wkws. met den uitgang *sel*: *schepsel, kooksel, windsel, zaagsel*.

VI. Ww. met het voorvoegsel *ge* en den uitg. *te*, die eene verzameling te kennen geven: *gedierte, gevogelte, gebergte*. Dezelfde regelmaat volgen nog eenige zonder collectiva te zijn, als *gedeelte, gestoelte, ge-* of *verhemelte*, en het gemeenzame *gedoente*.[5]

VII. Ww. op *schap*, in twee beteekenissen:

Vooreerst, om eene waardigheid uit te drukken, als *het burgemeesterschap, baljuwschap* enz.

Ten tweede, als benaming van een oord of gewest: *graafschap, landschap*.

VIII. Ww. op *dom* in een verzamelenden zin: *Christendom, heidendom, schepselendom*. Ook als landsnaam: *het hertogdom, prinsdom* enz.

C. *Uit den vorm alleen.*

I. Woorden met den uitgang *eel*: *kasteel, juweel*.

Uitz.: *Karbeel* of *korbeel* en *makreel* zijn M.; *kaneel* en *pateel* of *plateel* V.

II. Ww. met den uitg. *ment*: b. v. *parlement, regement, logement*.

III. Ww. met den uitg. *et*: *helmet, lancet, portret*.

Uitz.: V. zijn *bajonet, palet, raket, trompet*, en eenige min gebruikelijke ww., waarover zie *Geslachtwijzer*.

[1] In zulke gevallen is de oorzaak van het gesl. in den oorspronkelijken, meestal zeer verloopen vorm, van den eigennaam te zoeken. Men raadplege b. v. F. Halma's Tooneel der Vereenigde Nederlanden, of van Leeuwen's Batavia illustrata.

[2] Van hier ook het onderscheid tusschen de zamenstellingen met *val;* immers zijn *uitval, inval, aanval, afval* M. als met den wortel van *vallen* zaamgesteld, terwijl *toeval, voorval* en het eenigzins verouderd *misval*, als van *geval* afkomstig, O. zijn. Daarom is *overval*, als plotselinge aanval, M., en ls schielijke ongesteldheid O.

[3] Niet altijd blijft de vokaal van het grondw. in de afleidingen door regels II. en III. omschreven, onveranderd: *behulp*, *beschot*, *bedrog*, *ontbod*, *vergif*, *verbond*. Wie er lust toe gevoelt mag er de reden van uitpluizen. In *beschot* en *verbond* zou men kunnen zeggen, pleit de meer lijdelijke beteekenis voor eene afleiding van het verl. deelw.; maar hoe dan met *ontbod* en *bedrog*? Wie van alles reden geven wil, moet zich al dikwijls met schijngronden behelpen.

[4] Zie over het kenmerk van zoodanige voorzls. § 230.

[5] Dit is hier meer in gebruik dan in Holland, waar het ook wel *gedoen* luidt, en volgens Weil. meest voorkomt in den zin van eene plaats, waar een boer zijn bedrijf, als 't ware zijn *doen*, uitoefent. In dien zin zegt men gemeenzaam in Holland zoowel als aan de Kaap: *Die boer zit in een goed gedoente*.

Algemeene regel voor zamengestelde ww.

136. In zamenstellingen houdt men zich aan het gesl. van het laatste gedeelte des woords. Zoo zijn *huisdeur* en *windvlaag* V. om het gesl. van *deur* en *vlaag*; *oogsttijd* en *broodnijd* M. om het gesl. van *tijd* en *nijd*. Volgens dezen regel is *oogenblik*, althans in den deftigen stijl, M., maar in de taal des omgangs O.

Dit beginsel van geslachtsbepaling is nogtans ondergeschikt aan dat uit de beteekenis des woords ontleend en § 131 opgegeven; daarom zijn *breekspel*, *blaaskaak*, *booswicht*, M. en daarom is *helleveeg* V. *Misdruk* is O. omdat *druk* daar zoo veel als *druksel* of *gedrukte is*; en in *maaltijd*, heeft het V. gesl. van *tijd* stand gehouden.

Afwijkende spreekwijzen.

137. Zoodanige zijn: *op de been komen*, *in de wapen brengen*, *onder de voet werpen*, *de visch koken*, waarin *been*, *wapen*, *voet*, *visch* verkortingen van het mrv. schijnen te zijn,[1] gelijk ook in de spreekwijs, *boter bij de visch*. In *de beest spelen* heeft beest het oude geslacht uit het Latijn *bestia* behouden.

[1] Dit gevoelen wordt vooral waarschijnlijk door de voorbb. van het oude spraakgeb. door Kluit, bl 101 der Voorrede op de Geslachtl. van Hoogstr. opgegeven. Daarop beroept zich ook Weil., van wien wij dit overnemen.

ZESDE HOOFDSTUK.

OVER HET GETAL IN ZELFST. NAAMWOORDEN.

Bepaling.

138. Het getal is die bijkomende omstandigheid van een hoofddenkbeeld, waardoor wij het ons als één of meer dan één voorstellen. Zie boven (§ 97). Van daar de benamingen *enkelvoud* en *meervoud*.

Niet alle voorwerpen kunnen als meerv. gedacht worden.

139. Deze wijziging van een hoofddenkb. is niet algemeen toepasselijk, omdat veel voorww. uit den aard de voorstelling van mrv. uitsluiten. Tot de zoodanige behooren onder anderen:

A. De benamingen van stoffen: *lucht, water, goud, ijzer, vet, meel, zand* enz.

B. Van deugden en ondeugden: *zedigheid, trouw, ernst; hoogmoed, bedrog, valschheid.*

C. Van hartstogten en gewaarwordingen: *toorn, liefde, hoop, verdriet, honger, dorst* enz.

D. Van toestanden: *armoede, overvloed, gezondheid* enz.

E. Afleidingen v. wkww. met *ge* voorop: *gevraag, geloop* enz.

F. Nog andere die niet zoo gemakkelijk onder ééne klasse kunnen gebragt worden, als: *hulp, raad, baat, dank, roof* enz.

De bovenstaande opgaaf is toereikend om aan te toonen, dat men slechts de beteekenis van een zelfst. nmw. behoeft te raadplegen, om te weten of het al dan niet voor een mrv. vatbaar is.

Sommige alleen in het meerv. gebruikelijk.

140. Hiertoe brengen wij met Weil.: *inkomsten, onkosten, kosten, ouderen,*[1] *voorouderen, Alpen, hersens,*[2] *lieden,*[3] *gezusters, gebroeders* enz. Voorts nog: *metten,*[4] *verzenen,*[5] *zemels.*

[1] *Ouderen.* Het enkelv. *een ouder* mag in een geregeld opstel vreemd klinken, maar in het dagelijksch leven hoort men het dikwijls, b. v.: "*Het is hard voor een ouder, met onverschilligheid behandeld te worden.*" Men beproeve het dit anders uit te drukken.

[2] *Hersens.* Wij hebben in navolging van Weil. woordenb. in den Geslachtwijzer het enkelv. *hersen* opgegeven; in Bild. geslachtl. komt het ook voor, maar met de gegronde aanmerking, dat het verouderd is.

[3] *Lieden*, in de gemeenzame taal *luide* en doorgaans bij verkorting *lui*, klankverwant met het H. D. *Leute.* Dit komt onder anderen ook in het mrv. van veel zamenstellingen met *man* voor: *landman, zeeman, timmerman* hebben *landlieden* enz. Maar *staatsman* heeft *staatsmannen.*

[4] *Metten.* Eigentlijk de vroegdienst in de Roomsche Kerk. De spreekwijs: *iemand de metten lezen*, of *voorlezen*, beteekent iemand berispen of bestraffen. Misschien was het in kloosters gebruikelijk, dat zij, die zich daags te voren aan eenig pligtverzuim hadden schuldig gemaakt, bij de vroegdienst daarover onderhouden werden.

[5] Het enkelv. van dit thans verouderd w. komt voor Hoz. xii. 4 en Joh. xiii. 18, alwaar het *verssen* gespeld wordt, en Job xviii. 9, in den verzachten vorm *verzene.*

Tweederlei kenteeken van het meervoud.

141. Het mrv. van zelfst. nmww. wordt aangeduid door bijvoeging van *s* of *en* tot het enkelv. Deze uitgg. kunnen wel in vele gevallen door elkander gebruikt worden, maar dikwijls zou men een geoefend oor kwetsen door *s* te gebruiken waar de welluidendheid *en* vereischt, of omgekeerd. Eene korte aanwijzing van hetgeen het taalgebr. ons hierin voorschrijft, zal vooral voor vreemdelingen niet ondienstig zijn.

En *als teeken des meervouds.*

142. Deze uitgang wordt gebezigd:

I. In ww. van ééne lettergr.: *voet, voeten; hand, handen.*

Uitz.:	*Kok,*	*koks*	Voorts de namen der letters: *a's, b's* enz. ook doopnamen: *twee Jans, drie Piets.*
	Maat,[1]	*maats*	
	Oom,[2]	*ooms*	
	Bruid,	*bruids*	
	Ra,	*ra's*	

Man en *zoon* hebben *mannen* en *zonen* of ook *mans* en *zoons.*

Aanm. Gaan zij op een' twee- of drieklank uit, waarvan *i* de laatste letter is, dan nemen zij de *j* als overgangs-consonant aan: *haai, haaijen, kei, keijen; fooi, fooijen; boei, boeijen.* Ook hebben *vloo* en *koe, vlooijen* en *koeijen* van het gemeenzame *vlooi* en *koei;* maar *zee, ree, kwe* en *knie* hebben *zeeën, reeën, kweën* en *kniën.*

II. Ww. van twee of meer lettergr. met eenen uitg. waarin een volle vokaalklank gehoord wordt, b. v.: *gezelschap, ergernis, wandeling, kaneel, schilderij* en *tooveres* hebben *gezelschappen* enz.

Uitz.: Ww. op *aar, ier* en *aard* hebben wegens de verwantschap van deze uitgg. met het doffe *er* meestal *s*: *hoveniers, zondaars, lafaards, ponjaards.*[3]

[1] *Maten* is het mrv. van *mate,* dat thans door intrekking ook *maat* luidt: *drie maten meels.*

[2] *Ooms* als mrv. wordt door Bild. in zijne spraakl. afgekeurd; maar een bloot afkeuren werpt geen spraakgebr. omver. Men onderzoeke liever of *oom* niet oulings *ohem* was, gelijk het H. D. *Oheim* met toonloozen uitg.; in welk geval het volgens § 144 geregeld de *s* tot teeken des mrvs. zou hebben. Zoo is het volgens Ten Kate (2de proeve van afl.) met *bruid,* dat oulings *brued* geschreven werd, en dit pleit voor het gebruikelijke mrv. *bruids,* waarvoor Weil. in zijn Taalk. woordenb. *bruiden* geeft.

[3] Veelal hoort men voor *wijngaard* en *boomgaard, wingerd* en *bogerd* zeggen; en dit *bogerd* wordt aan de Kaap tot *boort* zamengetrokken. Van daar

dan in het mrv. *wijngaards* en *boomgaards*. Kiesche sprekers zullen zich van het mrv. op *s* in deze ww. onthouden, want het spraakgebr. heeft hier blijkbaar misgetast. Immers hebben wij hier niet met eenen uitg. maar met het zelfst. *gaard*, dat is *hof* of *tuin te doen?* Maar hoe dan met *aard* in *wreedaard*, *lafaard* enz.? Is dat niet ook een zelfst. nmw.? en toch wil het taalgebr. en Bild. (Spraakl bl. 101) dat men *wreedaards* en *lafaards* zeggen zal. Wij houden dit *aard* voor verharding van den uitg *er*, en gelooven dat men *wreedaard* en *lafaard* zegt, gelijk men in de gemeenzame taal *lievert* en *dikkert* hoort zeggen.*

De en *in* n *veranderd.*

143. Wanneer een woord op *be, de* of *te* uitgaat, kan men met *n* als teeken des mrvs. volstaan: *behoefte, gelofte, begeerte, tobbe, mudde* hebben *behoeften* enz. niet *behoeftens.*

Zoo wil men het thans hebben, op grond dat men geen dubbel teeken tot aanwijzing van het mrv. moet gebruiken. Heeft men hier de wet der spaarzaamheid niet kwalijk toegepast en er de regelmaat aan opgeofferd, volgens welke, ww. met doffe eindklanken hun mrv. op *s* hebben? Die vraag mag thans onnoodig schijnen, dewijl, zoo als men zegt, de kogel door de kerk is. Wil men nogtans, wat sommige ww. op *te* betreft, tot de regelmaat terug keeren, men kan goed gezelschap op weg krijgen, want van der Palm schrijft *gemeentens, gezindtens.* Wat de ww. op *de* betreft, daar zullen wij niet over twisten, want deze lijden in het enkelv. afkorting, en zoo hebben *mud* en *vod* geregeld *mudden* en *vodden;* maar voor *tobben* zullen wij Hollanders wel *tobbes* blijven zeggen, al zouden wij dan ook *tobbens* schrijven, omdat wij geen enkelv. *tob* kennen. Intusschen komen wij met al dat *tobben* niet verder, en zouden om der eenparigheid wille liever in gemeent*en*, behoeft*en*, gezindt*en* enz. berusten; want *beloften, gedachten* zijn te wel gevestigd om zich aan de regelmaat te onderwerpen; en dit geldt nog meer van woorden op *de*, als *perioden, offeranden* enz.

Wij kunnen hier niet van af zonder tegen het mrv. *belangens* te waarschuwen, eene fout die ook in Holland dikwijls begaan wordt; men zou even goed *gezangens* voor *gezangen* kunnen zeggen, of met den Kapenaar *vrouwens* voor *vrouwen.*

De s *als kenmerk des meervouds.*

144. Deze komt voor:

I. Achter de uitgg. *el, er, em, en* en *je: kagchels, ruikers, balsems, dekens, hoedjes.*

II. Achter een vok. wanneer de klemtoon vooraf gaat; en dan wordt, om vergissingen in de uitspr. voor te komen, een scheidingsteeken gebruikt, als: *zebra's, echo's, quarto's, indigo's.*

III. Achter den tweekl. *ie*, wanneer de klemtoon voorafgaat: *akademies, kamperfoelies, aspersies, provincies;* maar met den klemtoon op den uitg. *harmoniën, parochiën.*

Dit zelfde onderscheid merkt men op in ww. van twee

* Het Engelsch kent dezen uitg. ook; immers is *wizard*, een toovenaar, *een wijzert, niggard, een nijdigert* of *nijdigaard; haggard* is blijkbaar verharding van het H. D. *hager*, waarvoor wij *mager* zeggen, en zoo vervolgens.

lettergr.: *lelies, naties, porties, tralies* met den klemtoon op de eerste lettergr.; terwijl men van *oblie* en *genie*, *obliën* en *geniën* maakt, en, wil men zich gelijk blijven, ook van *moskee moskeën*.

Het aangewezen beginsel nader bevestigd.

145. Dat de volle eindklanken *en*, en de doffe *s* als teeken van het mrv. aannemen, is uit het hierboven gezegde reeds overtuigend gebleken: de uitgg. *be, de* en *te* (waarvan § 143) maken thans veelal uitzondering, maar voorheen zeide men regelmatig *tobbens, muddens, behoeftens,*[1] wordende de *n* ingeschoven, misschien om voor te komen dat *es* met den scherpen uitg. van v. nmww. als *voogdes. zondares* enz. verward wierd.

Ten Kate, D. I., bl. 384, maakt dit zelfs tot een' regel, en spreekt van geene uitzonderingen.

Meer eenparigheid in dezen dan men wel denkt.

146. Het is opmerkelijk dat de volle eindklanken nooit hun *en* met *s* verwisselen; maar wel de doffe eindklanken hunne *s* met *en*. Wie toch zal *kapels, muskets, tooneels, pistools* voor *kapellen, musketten* enz. zeggen?[1] Omgekeerd gaan *vogels, hersens, dochters, letters* in *vogelen, hersenen, dochteren, letteren* over.

[1] Niet dat er geen ww. met volle eindklanken zijn die in het mrv. *s* hebben, maar dit is niet bij verwisseling voor *en*, maar omdat wij ze als vreemdelingen in onze taal ongemoeid laten: daarom zeggen wij *balkons, bataljons, coupons, romans*. Maar ook vreemdelingen helpen somtijds het aangewezen beginsel bevestigen; immers zeggen wij *kánons* voor kerkelijke wetten, en *kanónnen* voor geschut; en wanneer wij den klemtoon in *Professor, Doctor* enz. onverplaatst laten, vergenoegen wij ons met *s*, maar brengen wij dien op *or* over, dan heet het *professoren, doctoren* enz.

Het tweederlei mrv. in ww. met doffe eindklanken niet volstrekt onverschillig.

147. De meer slepende uitgang *en* heeft in den deftigen spreektrant stand gehouden, waartoe het bijbelsch taalgebr. ongetwijfeld heeft bijgedragen. Immers hoewel wij dagelijks *vogels, tafels, sleutels* en *bezems* hooren, zullen wij toch nooit anders zeggen dan de vogel*en* des hemels, de tafel*en* der wet, de sleutel*en* des hemelrijks, met bezem*en* gekeerd, enz. Even min zal men in gezegden als de volgende het slepende mrv. op *en* bezigen: Hier zijn vier knikker*s*. Wie wil ouwe*ls* hebben? Uw jongens spelen met hoepe*ls* en vlieger*s*, de mijne met schoffe*ls* en gieter*s*.

In sommige gevallen worden eensluidende ww. in het mrv. door *s* en *en* naar hunne beteekenis onderscheiden: *bal*, een rond ligchaam, heeft *ballen; bal*, een dansgezelschap, *bals; hemel*, als verblijfplaats der gezaligden heeft *hemelen;* ook als dichterlijk mrv. van het zigtbare luchtgewelf: "De *hemelen* vertellen Gods eer," maar de *hemel* van een ledekant of van eenen troon, heeft *hemels*. *Gruwelen* zijn verfoeijelijke daden; stoute kinders noemt men wel eens *gruwels*, maar nooit *gruwelen*. *Letters* zijn schriftteekenen, maar *letteren*, in de beteekenis van het Eng. *literature*, heeft wat meer in. *Garde*, als taaije boomtak, heeft *garden;* van daar, door de *garden*, dat is door de spitsroeden, loopen. Maar *garde*, soldaat van de lijfwacht, heeft *gardes*. Zoo zou men moeten zeggen: het hof heeft dezen winter verscheiden *thee's* gegeven, en wederom: de Javasche *theeën* doen voor de Chinasche niet onder.

Verandering van vokaalklank in het meerv.

148. Hieromtrent heeft men het volgende in acht te nemen.

I. De korte klinker van het enkelv. blijft ook in het mrv. kort, en tot dat einde wordt de eind-cons. verdubbeld: *pak, pakken; kop, koppen* enz..

Uitz.: Bad, baden; bedrag, bedragen; bevel, bevelen; blad, bladen; dag, dagen; dal, dalen; dak, daken; gat, gaten; gebed, gebeden; gebod, geboden; gelag, gelagen; glas, glazen; God, goden; hol, holen; lot, loten; pad, paden; slag, slagen; schot, schoten; slot, sloten; spel, spelen; staf, staven; vat, vaten; verlof, verloven; weg, wegen. Voeg hierbij eenigen die van vok. veranderen, dewijl zij hun mrv. van een verouderd enkelv. vormen. Lid, leden; schip, schepen; smid, smeden; spit, speten; split of spleet, spleten; stad, steden.[1]

II. Lange klinkers blijven lang, al is het dat dubbele klinkers naar de regels der spelling in het mrv. enkel worden: *vraag, vragen; week, weken; noot, noten* enz.[1]

[1] Deze lijst van uitzz. zou sommigen wat lang kunnen voorkomen; maar Ten Kate, van wien wij ze, met bijvoeging van weinige door hem overgeslagen ww., overnemen, zegt dat de uitzz. tot den regel staan als 20 tot 250, dus acht ten honderd.

Het verlengde meerv. op eren *en* enen.

149. Dit bepaalt zich tot de volgende woorden:

Been, beenderen, beenders of beenen
Blad, bladeren, bladers of bladen
Rad, raderen of raders
Ei, eijeren of eijers
Kind, kinderen of kinders
Gemoed, gemoederen
Kalf, kalveren en kalven

Volk, volkeren of volken
Goed, goederen
Lam, lammeren en lammers
Lied, liederen
Rund, runderen en runders
Kleed, kleederen en kleeden
Hoen, hoenderen en hoenders
Spaan, spaanderen en spaanders.[1]

Eindelijk hebben *rede* en *lende* in het meerv. *redenen* en *lendenen;* van daar ook *leerredenen* van het enkelv. *leerrede.*

[1] Deze lijst geven wij, met weglating van het verouderde, op het gezag van Ten Kate. Ten opzigte van *spaan* merken wij aan, dat het als een dun stuk hout thans in het enkelv. veelal *spaander* heet; van den vorm *spaan* komt het bijv. *spanen*, b. v. een *spanen doos*. De zamenstellingen *roeispaan, schuimspaan, klikspaan* enz. hebben *roeispanen, schuimspanen, klikspanen.*

Nadere beschouwing der voorgaande lijst.

150. Wij merken hierop aan:

1. Dat hetgeen § 147 van het onderscheiden gebruik van *en* en *s* als teeken des mrvs gezegd is, ook hier geldt: b. v. beende*rs*, blade*rs* enz., zullen in den deftigen stijl niet ligt voorkomen. Daarentegen zijn kalv*eren* en volk*eren* van de gemeenzame taal uitgesloten.

2. Dat in sommige ww. de beteekenis verschilt naar mate van den uitg. waarvan men zich in het mrv. bedient, b. v.: *been,* als hard bestanddeel van een bewerktuigd ligchaam, heeft *beenderen, beenders* of *beenen,* maar als lid waarop men staat, alleen *beenen.* Zoo zegt men wel de blad*eren* der boomen, maar de *bladen* van eene tafel; de *kleederen* van man, vrouw of kind; maar de *kleeden* als mrv. van een vloer- of tafel-kleed enz. Voorts onderscheidt men *liederen,* dat is *gezangen,* van *lieden,* in de beteekenis van menschen, en *raderen* mrv. van *rad,* van *raden,* dat is *raadslieden.*

3. Eindelijk zij aan min geoefende Zuid-Afrikanen gezegd, dat een eij*er*, een hoen*der*, een lam*mer* als enkelv. in Hollandsche ooren al heel vreemd klinkt. Tegen het mrv. *goeters* voor *goederen* behoeven wij naauwelijks te waarschuwen.

Verzachting van de sluitletters f *en* s.

151. *F.* en *s* gaan in het mrv. in *v* en *z* over. Maar de *s* wordt na *p* of *t* niet verzacht: *rups, rupsen; koets, koetsen. Kaars* heeft *kaarsen* en *pers, persen.* Voorts

spreekt het van zelf, dat waar de uitspr. verdubbeling eischt geene verzachting te pas komt: *bef, beffen; bus, bussen.*

Meerv. van eigennamen.

152. Het mrv. der eigennamen is aan dezelfde regels gebonden als gemeene namen: De *Cicero's*, de *Catilina's*, de *Nero's* en *Caligula's* (volgens § 144. II). De beide *Brutussen*; er waren onder de Romeinsche Keizers meer *Domitianen* dan *Titussen*. Men vond te allen tijde onder de koningen meer *Rehabeams* dan *Salomo's* of *Davids*.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

OVER BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

Bepaling.

153. Een bijv. nmw., zeiden wij § 73, is de naam van eene eigenschap of omstandigheid, welke ik mij voorstel als in of aan eene zaak aanwezig—welke ik, in gedachte, als het ware *daarbij voeg*.

Dat de wijze van voorstelling hier alles afdoet, blijkt daaruit, dat de eigenschap in het afgetrokkene beschouwd, niet anders dan door een zelfst. nmw. kan uitgedrukt worden. Zij wordt, om met Bild. te spreken, *verzelfstandigd*, b. v.: *De dikke boom, de vlugge jongeling; de dikte des booms, de vlugheid des jongelings.* In het eerste paar voorbb. hebben wij een enkel voorw. door zekere eigenschap gewijzigd; in het tweede paar, twee afzonderlijke voorww., waarvan het eene als bezitter van het andere voorkomt.

Gevolgtrekking.

154. Het bijv. nmw., als zoodanig,[1] geeft derhalve *niet* een voorw., maar de wijziging van een voorw. te kennen, en is dus streng genomen voor get., gesl. en geval niet vatbaar, welke allen *attributen* van voorww. zijn. In zoo verre het van uitgg. verandert, geschiedt dit om deszelfs betrekking tot het zelfst. nmw. aan te wijzen, om het ontbrekende in de verbuiging hiervan aan te vullen, of eindelijk, om den hoogeren of lageren graad waarin eene eigenschap wordt toegekend, aan te duiden.

[1] *Als zoodanig* zeggen wij, want zoodra het als zelfst. gebruikt wordt verandert het van aard: *Er kan in een boek veel nieuws en tevens veel waars vervat zijn; maar wat baat het, wanneer het nieuwe niet waar, en het ware niet nieuw is?* Het wezen van een rededeel ligt niet in de gedaante van een w., maar in deszelfs beteekenis in het verband der rede.

Soorten van bijv. naamwoorden.

155. Men zou bijv. nmww. gevoegelijk naar hunne beteekenis in eigenschaps- en omstandigheidsww. kunnen onderscheiden; en de nuttigheid dezer onderscheiding is daarin gelegen, dat men onder de tweede benaming vele ww., die te onregte anders genoemd worden, tot de bijv. nmww. betrekken kan. Zoo zijn dan bijv. nmw. niet alleen die eigenschappen aanduiden, maar ook

1. Telww. en alle minder bepaalde benamingen van hoeveelheid: als *veel, weinig, geen, beide, menig, ieder, elk, alle, eenige, ettelijke, sommige* enz., of wel van hoedanigheid: als *zulke, dergelijke, andere, hoedanige, zoodanige, dezelfde, allerlei, allerhande* enz.

Voorts, 2. tijd- of plaats-bepalingen, als: *verleden, toekomend, aanstaande, tegenwoordig, verwijderd, verafgelegen, naburig, belendend* enz.

Eindelijk, 3. alle deelww. Dezen wijzigen niet zoo zeer het voorw. als deszelfs bestaan: *Een zittend mensch, een loopend paard, een gelezen boek.*

Nadere beschouwing der verbuiging van bijv. nmww.

156. Na hetgeen over dit onderw. in het Hoofdst. *Verbuiging* gezegd is, kunnen wij ons tot de volgende bijzonderheden bepalen. (Zie aldaar § 120.)

I. Een bijv. nmw. met een voornw. voorop, wordt even zoo verbogen als met het bep. lidw.[1] (Zie tweede voorb. van verbuiging § 109.)

II. Na de ww. *menig, eenig* en *zeker* blijft een bijv. nmw. in het M. en O. veelal onverbogen: *menig stout kind, zeker oud koopman,* maar niet in het V.: *menige zwakke moeder.*

III. Wat de verbuiging van een bijv. nmw. zonder zelfst. in het enkelv. betreft, hieromtrent is het gebruik nog wankelend. De beste schrijvers schijnen het daarheen te rigten dat men aan den 2. nmv. alleen de *n* zou toekennen, dus: de wij*ze,* des wij*zen,* den wij*ze,* den wij*ze.*[2]

IV. Het weglaten der verzachtende *e* van het bijv. nmw. M. na het niet bep. lidw. is dikwijls niet onverschillig. Wanneer namelijk het zelfst. eenen werker of ook eenen ambtenaar te kennen geeft, dan wordt door de gezegde *e* weg te laten, de eigenschap door het bijv. nmw. uitgedrukt, meer op de verrigting dan op den

werker toegepast: *een sterk looper, eter, rooker* enz., is iemand die sterk *loopt, eet, rookt,* zonder dat hij juist sterk van ligchaam behoeft te zijn; *een groot schilder, een goed koning,* zijn als schilder en koning groot en goed; maar een *groote* schilder, is er een van meer dan middelmatige gestalte, en een *goede* koning, is goedaardig en toegevend, en misschien door overmaat daarvan *geen goed koning.** Een *oud student,* een *oud soldaat* is een die lang aan de akademie of in dienst geweest is; maar *een oude student* en *een oude soldaat* zijn reeds bejaard, maar kunnen daarom nieuwelingen aan de H. S. en bij het leger zijn.[3]

V. Eindelijk merke men op dat de buigings uitgg. zoo wel van het bijv. nmw. als van het lidw. en bezitt. voornm. dikwijls verzwegen worden. De welluidendheid moet hierin tot rigtsnoer zijn.

Hetgeen door een net spreker verzwegen wordt, kan ook in de meeste gevallen bij het schrijven weg gelaten worden. Niemand, die geen liefhebber van teemen is, zal zeggen of schrijven: "Door een*en* regelmatiger*en* voortgang zullen ook verheven*ere* waarheden door ons bereikt worden." Men zegge en schrijve kort af *een regelmatiger* en *verhevener.*[4]

[1] Weiland (Spr. bl. 88) wil de bezitt. voornmww. hiervan uitzonderen; maar wij bekennen dat wij de klem zijner redenering niet voelen, wanneer hij zegt: " Sommigen willen dat men b. v. *mijn lieve kind* schrijve; doch verkeerdelijk, dewijl men nimmer zal zeggen: *zijn wreede geweld, mijn scherpe zwaard.*" Is dat wel zoo zeker? Wij zouden meenen dat men in *zijn wreede geweld* de *e* van het bijv. zou kunnen missen, omdat de eerste lettergr. van het volg. w. denzelfden doffen vokaalkl. heeft; maar waarom men niet even goed *mijn scherpe zwaard* als *mijn scherp zwaard* zeggen zou, kunnen wij niet bevroeden. Zie hier een ander voorb.: *De gierigaard kan van zijn lieve (lief?) geld niet scheiden.*

[2] Wij zullen over dit onderw. de resultaten van ons onderzoek kortelijk mededeelen; en hoewel hier bepaaldelijk van het enkelv. gesproken wordt, zullen wij, om er niet op terug te komen, ook omtrent het mrv. het noodige aanstippen. Dat de thans meer en meer veldwinnende wijs van het bijv. enkelv. te verbuigen, iets nieuws is, blijkt daaruit, dat S. Stijl, Borger en v. d. Palm, waarvan de eerste in 1804 en de laatste in 1841 overleed, eenparig de *n* als sluitletter in alle verbogen nmvv. gebruikten. Bij nieuwere schrijvers vinden wij den 3. en 4. nmv. zonder *n*; waarbij, zoo als het pleegt te gaan, een trapswijze voortgang op te merken is. Bij M. C. van Hall leest men b. v. op ééne plaats: *de standvastigheid van eenen wijze,* en op eene andere: *het laatste geschenk van eenen wijzen.* Zoo bij J. de Vries: *den schuldige te straffen; den grootsten letterkundige* enz. en elders: *dien medegevolmagtigden.* Bij des Amorie van der Hoeven is het gebr. gevestigd, zoo lezen wij b. v. den 3. nmv.: " *Met eenen ernst die den ruwste en hardvochtigste door merg en beenderen dringt,*" en den 4. nmv.: " *Met zijne spijt over den hem ontganen*

* Er is voor mij iets naïfs en bijzonder nadrukkelijks in de Kaapsche spreekwijs: Hij is zoo maar *slecht van goedheid.*

schat, vereenigen zich toorn en wraakzucht. Kon hij den eerste vergoeden, aan de laatsten voldoening verschaffen!" Zoo ook: *den geleerde, den aangeklaagde* enz. zonder eenigen teruggang, voor zoo ver wij opgemerkt hebben, tot het vroeger spraakgeb. Bij Lublink Weddik (in zijne Gespr. in Socr. vorm) wisselt het oude met het nieuwe af; maar dit gebrek aan eenparigheid in dergelijke kleinigheden is dikwijls aan den corrector der proeven te wijten; om niet te zeggen dat de welluidendheid ook wel eens het oude boven het nieuwe kon doen verkiezen. Uit al het aangehaalde komen wij tot het besluit, dat de nieuwe wijze van verbuiging zich aanbeveelt, niet alleen door den voorgang der opgenoemde schrijvers, maar ook van andere die niet minder gezag hebben, en dat de voorstanders daarvan de regelmaat volgen van het zelfst. nmw. *getuige*, hetwelk aldus verbogen wordt: de getuig*e*, des getuig*en*, den getuig*e*. (Zie § 108, aant. 1.)

Wat nu het mrv. betreft, geldt in het algemeen het van ouds gevestigd gebruik om de sluitl. *n* te bezigen waar geene terugwijzing is op een voorafgaand zelfst. nmw. en daarentegen de *n* weg te laten, zoo vaak zulke terugwijzing plaats vindt; hetgeen overeenkomt met § 120. Maar met opzigt tot het laatste kunnen er twijfelachtige gevallen voorkomen, waarom wij dan ook hier tweederlei gebruik bij goede schrijvers aantreffen. Zie hier in het kort onze bevinding:

a. Wanneer twee bijv. nmww. zonder zelfst. bij elkander staan, wordt het eerste als bijv. en het tweede als zelfst. gebruikt: *Zoo vele anderen* v. H.; *die ingebeelde wijzen* v. d. H. En naar denzelfden regel in het enkelv. *den welmeenenden oude* L. W.; *den grootsten letterkundige*. J. d. V.

b. Bij de uitdrukkingen *de eerste* en *de laatste* in beide getallen, heeft men wel toe te zien of zij als plaatsvervangers staan, dan wel als bijv. nmww. waar het zelfst. bij gedacht wordt. Dit onderscheid is bij den anders keurigen S. Stijl niet altijd in acht genomen, en wordt ook door latere nette schrijvers wel eens verzuimd. Uit het boven aangehaalde voorb. van v. d. H. kan onze bedoeling het best blijken: "Met zijne spijt over den hem ontganen schat, vereenigen zich toorn en wraakzucht. Kon hij den eer*ste* vergoeden, aan de laat*sten* voldoening verschaffen!" Dit houden wij voor juist, want hier is het geval van plaatsvervanging. Zoo ook bij Stijl: "Niettegenstaande het verschil tusschen de wispelturige Grieken en de bezadigde Hollanders, waren deze scheuringen bij de laat*sten* de gevaarlijkste," dat is *bij de Hollanders; niet bij de laatste Hollanders.* Niet minder juist zegt hij elders: "De Nederlanders en de Franschen hadden op dit stuk strijdige inzigten. De eer*sten* meenden dat zij genoeg zouden gewonnen hebben bij eene vaste vrede, de laat*sten* enz. Indien het aangehaalde, zoo als wij vermeenen, juist is, dan zijn de volgende voorbb. onjuist: *door Anjou en Leicester, vooral door den laat*sten. S. St. *Onder het bevel van den laat*sten (namelijk Cesar). v. H. *Slaven kunnen niet bestuurd worden als vrije mannen: het is niet over de laat*ste *dat Augustus zich als opperheer heeft doen stellen.* v. H.

c. Groote oneenparigheid hebben we opgemerkt in de verbuiging van een bijv. nmw. onmiddelijk vóór een 2. nmv. Hier komen vooral de woorden *sommige, eenige, vele, de meeste* en voorts de overtreffende trap in aanmerking. M. C. van Hall zegt ergens: *den braafsten der Romeinen.* Wij erkennen dat het eene harde invulling zijn zou, om te zeggen: *den braafsten Romein der Romeinen,* maar wij kunnen er toch niets anders bij denken, en houden de verbuiging in het aangehaalde voorb. voor juist.

Naar deze regelmaat houden wij de onderstaande voorbb. in de eerste kolom voor juist, en die in de tweede, voor onjuist:

V*ele* zijner instellingen. S. St.	Eeni*gen* onzer eerste graven. S. St.
V*ele* zijner papieren. S. St.	De bes*ten* der menschen. S. St.
Sommi*gen* uwer. v. d. H.	Sommig*en* der overpriesters. v. d. H.
V*ele* zijner reizen. v. d. P.	V*ele* hunner. M. C. v. H.
In de meest*e* dezer landen. Ham.	Ander*en* hunner vrienden. M. C. v. H.
Op v*ele* der kronkelpaden. Ham.	De voornaamst*en* onzer landgenooten. M. C. v. H.
	Bij eeni*gen* mijner lezers. L. W.

Men is blijkbaar zonder bewustheid van eenig vast beginsel te werk gegaan, en wij gelooven dat in vele der aangehaalde voorbb. de welluidendheid tot rigtsnoer is aangenomen.

Wanneer de 2. nmv. met *onder* of *van* omschreven wordt, gelooven wij dat het bijv. nmw. als zelfst. kan verbogen worden. Zoo lezen wij: de geringe*n* en behoeftige*n* onder zijne landgenooten v. d. H. door sommige*n* van Jacobus tijdgenooten v. d. H.

Maar ook hier, wanneer er van zaken, niet van personen gesproken wordt, zouden wij de *n* liever missen, omdat het bijv. nmw. dan noodzakelijk op het zelfst. wijst, dat nog komen moet, immers zegt men: *sommige* of *eenige* van mijne boeken zijn verloren geraakt; zoo lezen wij: *vele van hare overgevoerde waren verkocht zijnde.* S. St.

[3] Nog iets anders is *oud*, wanneer het met het zelfst. tot een w. zamengetrokken is; immers een *oudburgemeester* is niet een burgemeester die zijn ambt reeds lang bekleed, noch ook een die hooge jaren bereikt heeft, maar eigentlijk in het geheel geen burgemeester: hij is het *geweest*. Even zoo is het met *oudkerkeraad*, *oudouderling*, *ouddiaken* enz. Het bijv. maakt dan met het zelfst. één w. uit, en blijft bij gevolg onverbogen. In het mrv. zegt men *oudburgemeesters*, *oudkerkeraden* enz. Tot dezelfde regelmaat behoort *grootschilder*, dat is een die groote beelden schildert, en *grofsmid*. Voorts laat het gebruik toe dat men vóór *man* en *mensch* even eens de *e* van het bijv. verzwijgt: *een goed mensch*, *een verstandig man*. Wie er lust toe heeft mag hiervan de reden uitpluizen. Zeer lezenswaardig is over dit onderw. Ten Kate Aanl. van bl. 367 tot 373; en niet minder belangrijk Bild. Verhand. over het gebr. van bijv. nmww. met of zonder uitgaande *e*. Zie 's mans Taal- en Dichtk. Verscheidenheden, D. I.

[4] Tot een rigtsnoer voor dezulken, die hun gehoor in dezen niet vertrouwen, volgt hier eene reeks van voorbb. Men zal daaruit ontwaren dat de uitlating meest plaats vindt, wanneer een toonlooze lettergr. vooraf gaat of volgt:

Zijn eigen aloud geslacht. v. H.
Het toepasselijk deel. v. d. H.
Dat goed geweten. v. d. H.
Een logger denkwijze. S. St.
Zonder het heimelijk beginsel. S. St.
Grooter misslagen. S. St.
Op wijder afstand. S. St.
Het schuilend kwaad. S. St.
Het bloeijend land. L. W.
Het thans levend geslacht. L. W.
Er is eene andere, een hooger stem. v. d. P.
Eene zachter verklaring. v. d. P.
Het prachtig hof. B.
Het grootst gedeelte. B.
Van een open' brief voorzien. v. d. P.
Zij heeft een hooger' zin. Ham.

Het ontbreekt echter niet aan uitlatingen waar geene ophooping van toonlooze lettergrepen plaats vindt, en dan is de aanleiding in de welluidendheid van den zamenhang (den oratorischen numerus) te zoeken, b. v.:

Een' vroegtijdigen dood. S.
Een' woesten grond. v. d. P.
Een jodin van afkomst. v. d. P.
Een stad; van een' naam. v. d. P.
In welk een afgrond. v. d. H.
Het leven wordt tot een last. v. d. H.
Alles heeft zijn' tijd en plaats. S. St.
Uit een schrijver van minder waarde. S. St.

Men ziet uit het bovenstaande, dat zelfs het uitlatingsteeken menigmaal achterwege blijft.

Ook in den 4. nmv. van zulke voorbb. als wij § 156. IV. behandelden, blijft het lidw. *een* onverbogen: *de naam van een zwaarmoedig dweeper.* v. d. H. *Van een hevig vijand en vervolger des Christendoms, werd hij in een warm vriend en ijverig Apostel van Jezus herschapen.* v. d. H.

Om kort te gaan, al wat wél luidt en daarbij niet met de duidelijkheid strijdt, is in dezen veroorloofd.

Verbuiging van telwoorden.

157. De grond getallen, dat is de getalnamen, zijn onverbuigbaar[1] met uitzondering van *een*, en de telwoorden van orde worden als gewone bijv. nmww. verbogen.[2]

[1] In zekere zeggingen zijn nogtans ook hier sporen van verbuiging: *wij zijn met ons tweën*, *vieren* enz. Zoo ook kwartier over *vijven*; des nachts na *twaalven* enz. Althans Weil. Spr. bl. 181 heeft: *niet lang na zessen;* maar

wij zijn niet vreemd van het gevoelen dat de *n* hier bij abuis aangevoegd is; het grondgetal toch staat hier voor het telw. van orde; en gelijk men *twaalf ure*, *zes*, *vijf ure* enz. zegt voor de *twaalfde ure* in het enkelv., zoo zou men dan ook *twaalve*, *zesse* enz. met de verzachtende *e* zeggen. Hiervoor pleit ook het bijbelsch gebr. *de twaalve* en *de elve*, voor *de twaalf discipelen* enz.*

[2] Hiertoe brengt men ook de onbep. uitdrukkingen: *de hoeveelste* en *de zooveelste*.

Het telw. één *met het bep. lidw. verbogen.*

158. M.	V.	O.
1. *De eene*	*De eene*	*Het eene*
2. *Des eenen* of *van den eenen*	*Der eene* of *van de eene*	*Des eenen* of *van het eene*
3. *Den eenen* of *aan den eenen*	*Der, de eene* of *aan de eene*	*Het* of *aan het eene* *Het eene*[1]
4. *Den eenen*	*De eene*	

[1] Op dezelfde wijs verbuigt men *mijn eene*, *uw eene* enz. *Een*, als tegenovergestelde van *ander*, heeft ook een mrv. b.v.: Weinig menschen houden de juiste maat; wat de *eene* te veel doen, doen de *andere* te weinig.

De algemeene telwoorden.

159. Zoo noemt men gemeenlijk de onbep. hoeveelheids-benamingen, § 155 onder I. opgegeven. Wat hare verbuiging betreft merken wij het volgende aan:

I. *Veel*, *weinig*, wanneer geen bep. lid. of voornmw. voorop gaat worden niet verbogen, en staan zelfs bij het mrv. van zelfst. nmww. zonder *e* als teeken des mrvs. Men zegt even goed *veel menschen*, *weinig boeken*, als *vele menschen*, *weinige boeken*. Daarentegen: *De weinige berigten die tot ons gekomen zijn*. *Dit weinige voordeel.*

II. *Geen*, *eenig*, *menig*, *ieder* en *elk* kunnen volledig als ieder bijv. nmw. verbogen worden;[1] maar de 2. nmv. wordt altijd met *van* omschreven. Zulke spreekwijzen toch als: "Wij hebben gee*ns* din*gs* gebrek," zijn verouderd; men zegge: *aan geen ding*. *Elk* en *ieder* op zich zelven, dat is zonder zelfst. nmw. dulden een 2. nmv. M. of O. op *s*: *Ieders geloof is in zijn oog het beste. Elks huis behoorde in tijd van nood een toevlugt voor allen te zijn.* Zoo ook *een ieders* en *een iegelijks*.[2]

III. *Ettelijke* en *sommige* hebben uit den aard geen enkelv. Ook van deze ww. en van *veel* en *weinig* omschrijft men liefst den 2. nmv.[3] *Alle* en *beide* dulden *aller* en *beider*: "*Aller oogen wachten op U.*" *Beider voorbeeld staat ter onzer leering opgeteekend.*

* In § 75 hebben wij aangetoond dat een telw. zoowel zelfst. als bijv. zijn kan. Zelfst. telww. worden *niet* verbogen; bijv., *wel*: daarom meenden wij dat het hier de plaats was om van verbuiging van telw. te handelen.

IV. Of *beide* buiten verbinding met een zelfst. nmw. eene *n* behoort aan te nemen, wordt door sommigen in twijfel gesteld, en het gebruik is hieromtrent niet eenparig.[4]

V. *Al* kan vóór een bep. lidw. of voorn. w. onverbogen blijven. *Al de koningen, al onze kinderen* enz.[5] Wanneer het in het mrv. bij een voornmw. staat, of door een overtr. trap voorafgegaan wordt, luidt het *allen*.[6]

VI. *Alle* geldt zoo veel als *elk* of *ieder* in zeggingen gelijk deze: *alle oogenblik, alle uur, alle dag, alle jaar* enz. *Alle man spreekt er van. Alle waar is naar zijn geld. Alle hout is geen timmerhout.*

[1] Maar het is erer ver van af dat dit altijd zou geschieden; integendeel vindt men in deze en dergelijke ww. al zeer dikwijls de buigingsuitgg. verzwegen. Zie hier voorbb.

In de strikken van een ieder. S. St.
Die aan een iegelijk onzer gaven uitdeelt. v. d. H.
Dit moest een iegelijk mishagen. S. St.
Bij den een duurt deze staat langer dan bij den ander. v. d. H.
Tot het een zoowel als tot het ander. S. St.
Een iegelijk werden de oogen geopend. S. St.
Elk der wortels. Ham.
Wij beklagen een ieder'. B.

[2] *Elkeen* en *iedereen* hebben in den 2 nmv. *elkeens* en *iedereens*, en het laatste bij omzetting *een ieders*, maar niet gelijk Weil. (Spr. bl. 186) opgeeft, *eens ieders* en nog minder *eens iederen*. Zoo ook in den deftigen stijl *een iegelijks*.

[3] Dit is niet zoo te verstaan als of wij de uitdrukking *sommiger gevoelen* en dergelijke meer, die onder anderen bij van der Palm voorkomen, als taalfout aanmerken. Het spraakgebr. moet niet aan banden liggen.

[4] Zie hier eenige voorbb. van beiderlei gebruik:

Beide waren rampzalig. v. H.
Wanneer ik u beide zal ontvangen. v. H.
Mijne trouw jegens beide. v. H.
Vreugde en droefheid beide. v. d. H.
Ons verstand en gevoel beide. v. d H.
Gedurig tusschen beide te gaan. S. St.
Beide zijn zij tot partijschappen opgehitst. S. St.
Onder Anjou en Leicester beide. S. St.
Beide zouden ons wel willen wijs maken. Ham.
Bij een oppervlakkig inzigt van beide. Ham.
Zoo zullen wij beiden weten. L. W.
Hetwelk u beiden begeerlijk toeschijnt. L. W.
Nieuwsgierigheid en hoop beiden. v. d. P.
Een van beiden moet plaats hebben. v. d. P.
Als waren die beiden te gelijk voortgebragt. v. d. P.
Het zou jammer voor ons beiden zijn. S. St.
Beiden woonden op de landhoeve. v. d. H.
Waar zij beiden aankwamen. v. d. P.

Weegt men het gezag der bovenstaande voorbb. dan zal men niet ligt tot een besluit komen. Zij die doorgaans de uitgaande *n* gebruiken, schijnen daarin de regelmaat van *alle*, dat buiten verbinding met het zelfst. *allen* luidt, op het oog te hebben; maar *alle* heeft een enkelv. en dat heeft *beide* niet, maar geeft uit kracht van zijne beteekenis even goed eene meerderheid te kennen, als *twee, drie, vier* enz. Waarom dan ook de uitgaande *n* onzes bedunkens overtollig wordt. Er zijn er die zich aan ons gevoelen aansluiten, maar nogtans meenen de *n* niet te kunnen missen, wanneer *beide* op twee voorwerpen terug wijst, die elk voor zich mrv. zijn. Wij hebben bij S. Stijl en anderen, sporen van dat gevoelen meenen te vinden in zulke voorbb. als dit: *De natuur brengt enkele menschen voort, die bekwamer zijn en tevens*

meer lust hebben, om af te breken, dan om te bouwen. Eene ergere soort is er van zulken, die zelfs hun eigen werk, eer het half voltrokken is, door ontijdige drift in duigen slaan. Leicester had met beiden *eenige overeenkomst.* S. S. Ook in zulke gevallen zouden wij de *n* gerust achterwege laten, en ons met het Latijnsche spraakgebr. van *utrique* niet bekreunen. Hoe minder slaafsche navolging van het Latijn men zich aanwent, des te meer kans heeft men om zuiver Hollandsch te spreken.

[5] Wij zeggen *kan* onverbogen blijven, niet *moet.* Men houde dit wel in het oog, en onthoude zich van het vrije spraakgebr. door willekeurige voorschriften te boeijen. Wij maken deze aanm., omdat men in deze Kolonie, op gezag van "de eerste beginselen enz. van Hagoort" heeft doorgedrongen, dat *al* vóór een bep. lidw. of voornw. nooit verbogen wordt.

[6] Het gebr. is hieromtrent zoo eenparig, dat wij ons met weinig voorbb. vergenoegen kunnen:

Wij allen hebben. v. d. H. *Niet allen zijn wij.* v. d. H. *De landbouw, de nuttigste kunst van allen.* S. S. *Een enkel punt, maar het gewigtigste van allen.* S. S. *De stad Delft was de moedigste van allen.* S. S.

Wanneer *alle* door omzetting van het zelfst. verwijdert is, schijnt het gebruik verdeeld.

De deuren waren allen gesloten. v. H.
Mijne boeken zult gij nu wel alle kennen. v. Heusden.

Wij houden het met het laatste voorb.

Wederom lezen wij bij v. Hall: *de beelden zijner voorvaderen, alle voorzien van opschriften,*—waar wij *allen* als plaatsvervangend zouden verkiezen.

Bijvoegelijke naamw. onverbogen.

160. Gelijk de grondgetallen onverbogen blijven, zoo is het ook met de ww. *allerlei* en *allerhande, eener-, veler-* en *menigerlei* of *eener- veler- menigerhande* en met de zoogenaamde stoffelijke bijv. nmww. als *houten, zijden, gouden* enz.

Voorts blijft ieder bijv. naamw. onverbogen, wanneer het niet onmiddelijk voor het zelfst. staat: b. v. *Deze huizen zijn fraai* (niet *fraaije*). *Voor zoo rijk eenen man is de plaats niet duur,* (niet *rijken* en *dure*).

Over trappen van vergelijking.

161. Dezelfde eigenschappen vertoonen zich in verschillende voorww. in meerderen of minderen graad. Dit meerdere of mindere als wijziging der eigenschap, maar niet van het zelfst., wordt door zekere buiging van het bijv. nmw. uitgedrukt, en daarom schrijft men aan bijv. nmww. *trappen* of *graden van vergelijking* toe.

Welke, en hoeveel er zijn.

162. Wanneer men aan eenig voorw. eene eigenschap in ruimer mate toeschrijft dan aan een ander, dan heet dit de *vergrootende* of *verhoogende* trap: *De deugdzame arme is gelukkiger dan de rijke booswicht.* Kent men eene eigenschap in de ruimste maat aan eenig voorw. toe, dan heet dit *de overtreffende trap: Cresus was de rijkste*

koning van zijnen tijd. Van alle vogels is de struis de grootste, en het kolibrietje de kleinste. Oneigentlijk noemt men het den stelligen trap van een bijv. nmw., wanneer eene eigenschap buiten vergelijking aan een voorw. wordt toegekend: *een ernstig man, eene onderhoudende geschiedenis* enz.

Er zijn dus twee trappen van vergelijking: *de vergrootende* en *de overtreffende.*

Hoe zij uitgedrukt worden.

163. Voor den vergr. trap voegt men *er* en voor den overtr. *st* achter het bijv. nmw. gelijk men in de voorbb. hierboven gegeven kan opmerken. Wanneer het bijv. nmw. op *r* uitgaat vlecht men welluidendheidshalve eene *d* in; maar dit ook achter *n* en *l* te doen is onnoodig: men zegge dus *zwaar, zwaarder; guur, guurder;* maar *klein, kleiner; vol, voller,* niet *kleinder* of *volder.* De overtr. trap wordt somtijds versterkt door voorvoeging van *aller: De allerfraaiste muzijk.* Zoo ook *allerbest,* en in de gemeenzame taal *opperbest.*

Hoe omschreven, en wanneer.

164. In plaats van *er* en *st* bedient men zich van *meer* en *meest* vóór het onveranderde bijv. nmw. om de trappen van vergel. te omschrijven; en dit heeft plaats zoo dikwijls de welluidendheid zulks vordert. Onder anderen in deelww. van wkww. die op twee toonlooze lettergr. uitgaan: *ontluisterend, verbijsterend, verteederend,* b. v.: *Het meest verteederend gedeelte van den brief werd bij het voorlezen verzwegen. Deze daad is voor zijn karakter nog meer ontluisterend, dan al zijn overige misstappen.*

Hoe met zamenstellingen te handelen.

165. In zamengest. ww. voege men de uitgg. aan het laatste gedeelte: *volkomener, welluidender, goedhartigste, zwaarlijvigste, hardvochtigste,* niet *zwaarderlijvig, hardervochtig.* Zoo ook *goedkoop, goedkooper, goedkoopst.* Wil men met sommigen liever *beter koop, best koop* zeggen; het laat zich ook verdedigen.[1]

[1] Over de vraag welke van beide uitdrukkingen de voorkeur verdient was verschil van gevoelen tusschen Bild. en Siegenb. De ontmoeting was van den kant van B. om er het minste van te zeggen, niet al te heusch; terwijl het proces hangende was, werd er door Professor Cras met Professor Kinker over gecorrespondeerd. De brieven van Cras over dit onderwerp zijn voor het nageslacht verloren. De overige stukken van het proces zijn te vinden Bild. Spr. bl. 110—112; Siegenb. Taalk. Bedenk. bl. 89 en Kinkers Beoord.

enz. bl. 58 en volgg. Wij berusten gaarne in de uitspr. van Kinker, die beide zeggingen goedkeurt, terwijl hij *goedkoop*, *goedkooper*, *goedkoopst* voor bijv. nmw. en *goedkoop*, *beterkoop*, *bestkoop* voor bijw. houdt. Een ding is *goedkooper* dan een ander wanneer het minder geld kost; men koopt het eene *beterkoop* dan het andere wanneer men naar evenredigheid meer waarde voor zijn geld krijgt. Een jong paard dat mij Rds. 300 kost, is immers *beterkoop* ingekocht dan een oude knol van honderd. De laatste mag al *goedkooper* zijn, maar wanneer ik van het dier geen dienst heb, dan is immers naar het spreekw. "*goedkoop duurkoop.*"

Onregelmatige verhooging[1] *van sommige bijv. naamw.*

166. Deze zijn weinig in getal, en het onregelmatige bestaat daarin, dat het ontbrekende van één woord uit een ander van gelijke beteekenis wordt aangevuld:

Goed, beter, best,
Veel, meer, meest,
Weinig, minder, minst, waarvoor men ook
Weiniger, *weinigst*, zeggen kan.

[1] Men houde mij dit nieuwe kunstw. ten goede. Het is het Hoogd. *Steigerung*. Het is dunkt mij verstaanbaar, en spaart eene slepende omschrijving uit.

Andere geheel of gedeeltelijk onvatbaar voor verhooging.

167. De beteekenis van vele bijv. nmww. sluit het denkb. van trappen uit. Tot de zoodanige behooren:

1. De stoffelijke: *houten*, *steenen*, *gouden* enz.;
2. Verre weg de meeste omstandigheids ww., waarover men § 155 van 1. tot 3. kan nazien;
3. Alle zamenstellingen die den bedoelden graad waarin men eene eigenschap toekent naauwkeurig bepalen: *vuurrood*, *ijskoud*, *gitzwart*, *ijzersterk*;
4. Alle die den hoogst mogelijken graad uitdrukken: *almagtig*, *overaltegenwoordig*, *ontelbaar*, *eeuwig*, enz.[1]
5. Sommige die alleen den overtreffenden trap hebben: *de opperste*, *voorste*, *achterste*, *bovenste*, *onderste* enz.

[1] Dat men *volmaakter*, *volmaaktste* enz. zegt, strijdt hier niet mede; want zulke ww. moeten niet overal in den letterlijken zin worden opgevat.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

VOORNAAMWOORDEN.

Derzelver aard en verdeeling.

168. Hierover is § 80 uitvoerig gehandeld. Wij houden ons intusschen aan de gebruikelijke onderscheiding,

om redenen § 70 vermeld. Zoo hebben wij dan in het Nederd. de volgende soorten van voorn. ww.:

A. *persoonlijke*, D. *vragende*,
B. *wederkeerende*, E. *aanwijzende*, en
C. *bezittelijke*, F. *betrekkelijke*.

Staan wij bij elke soort afzonderlijk stil.

A. PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN.

Wat zij zijn.

169. Zij zijn plaatsvervangers van personen.

De 1. pers. of die spreekt: enk. *ik*; mrv. *wij*.

De 2. pers. of die aangesproken wordt: enk. en mrv. *gij*.

De 3. pers. of waarvan men spreekt, wordt naar het gesl. onderscheiden: M. *hij*, V. *zij*, O. *het*; en het mrv. is voor alle gesl. *zij*.

De verbuiging is § 114 afgehandeld.

Over gijlieden.

170. Sedert het enkelv. van het pers. voornw. *du* in onbruik geraakt was, begon men *gij* als enkelv. en *gijlieden* als mrv. te beschouwen. Dit was zeker eene willekeurige onderscheiding;[1] maar hoewel dit *gijlieden* thans minder gebruikt wordt dan weleer, is het toch door onze bijbelvertaling te vast geworteld, om ooit geheel uitgeroeid te worden. Om slechts één voorb. te noemen, wie zou het willen missen in de overbekende ww. van Jozef aan zijne broederen: "Gijlieden wel, gij hebt kwaad tegen mij gedacht, maar God heeft dat ten goede gedacht."[2] Gen. l. 20.

[1] De oorsprong van *gijlieden* wordt door Bild. aldus verklaard. Men las namelijk in opdragten van boeken, in brieven en andere geschriften de letters U. L. en verbeeldde zich dat zij *U-Lieden* beteekenden, terwijl zij inderdaad bij verkorting voor *Uw-Lieve* of *Uw-Liefde* stonden, een titel waarmede de beleefdheid van die tijden menschen toesprak, die niet door geboorte of bediening op een hoogeren titel aanspraak hadden. Zie Bild. Verh. bl. 192 en volgg. alwaar aangetoond wordt, dat deze titel bij de Duitschers en bij de Engelschen mede in zwang was. Of dat alles overtuigend bewijst dat *gijlieden* uit den verkorten titel U. L. ontstaan is, laten wij daar; maar *belagchelijk* komt de uitdrukking *ons* niet voor, wat de Heer Bild. er van zegge, mits er een oordeelkundig gebruik van gemaakt worde.

[2] Wie voelt hier niet eene tegenstelling, die juist door *Gijlieden* nadrukkelijker wordt? Zoo is het ook met de woorden: "*Wilt gijlieden ook niet weggaan?*" Joh. vi. 67; en Joh. vii. 8: "*Gaat gijlieden op naar dit feest, ik ga nog niet op.* Wij erkennen gaarne, dat *gijlieden* en *ulieden* op vele plaatsen in de bijbelvertaling staat, waar geen sporen van tegenstelling te ontdekken zijn, maar moet dan het misbruik het gebruik te niet doen? En kan er niet, zelfs buiten de tegenstelling, zekere nadruk in gelegen zijn? Wat daarvan zij, van der Palm heeft in de aangehaalde plaatsen *Gijlieden* behouden, en

ook elders waar geene tegenstelling voorkomt. Wat meer is, waar de nadruk zulks vorderde, heeft hij *Gijlieden* geplaatst waar de staten vertaling *gij* heeft: b. v. Joh. xv. 5: *Ik ben de wijnstok, gijlieden zijt de ranken.* In de gemeenzame taal, waar het dan in *jelui* of *jullie* ontaardt, en aanleiding geeft om *analogisch* ook *wullie* en *zullie*, als 't ware voor *wijlieden* en *zijlieden* te zeggen, kan men het best missen. Aan de Kaap heb ik *wullie* nooit gehoord, maar zoo veel te meer *zullie* en *hullie* als verbogen nmv. voor beide gesll.

Over den tweeden naamv. van pers. voorn. ww.

171. Deze thans weinig gebruikelijke[1] naamv. luidt als volgt:[2]

	1 pers.	2 pers. enkelv. en meerv.
Enkelv.	*mijner*	*uwer*
Meerv.	*onzer*	

3 pers.

	M.	V.	O.
Enkelv.	*zijner,*	*harer,*	*zijner*
Meerv.	*hunner,*	*harer,*	*hunner*

Wij merken hierbij aan: dat men voor *mijner* en *zijner* ook *mijns* en *zijns* en voor *uwer* in het enkelv. ook *uws* zeggen kan, zonder den uitgang *er* tot het V. of de *s* tot het M. te bepalen.[3]

[1] Zie Aant. 1. op §. 114.

[2] Zoo wordt deze nmv. van het pers. voornw. opgegeven in de Nederd. Spraakl. van H. Martin, vooraan in den tweeden druk van zijn *Beredeneerd Nederd. Woordenb.* geplaatst, een boek dat wij bij dezen, als aan de Kaap nog weinig bekend, aanbevelen als een handboek, dat met geringen omslag, al zeer veel vragen beantwoordt. Maar of het *wel beredeneerd* is om den 2. nmv. der pers. voorn. ww. met *van* te omschrijven, gelijk Martin, in navolging van Weil. en anderen doet, trekken wij in twijfel; wie toch zegt ooit: *Ontferm u van mij? Gedenk van ons?*

[3] Dit leert onder anderen de Nederd. Spraakk. uitg. door de Maatsch. tot Nut van 't Alg., § 93. Een paar voorbb. kunnen hier niet overtollig zijn: *Doch gedenkt mijner bij u zelven, wanneer het u wel gaan zal,* Gen. xl. 14. *En hij zeide tot Jezus: Heere, gedenk mijner, als gij in uw Koningrijk zult gekomen zijn,* Luc. xxiii, 42. *Zoon Davids ontferm u onzer,* Matth. ix, 27. *Wie vader of moeder lief heeft boven mij, is mijns niet waardig,* Matth. x. 37. Zoo ook in het avondmaals formulier: *Aldus zullen wij zijns daarbij gedenken.*

Over ge, we *en* ze.

172. *Zij, gij* en *wij* gaan buiten den klemtoon al ligt in *ge, we* en *ze* over in de uitspr., en worden ook wel zoo gespeld. *Ze* wordt daarenboven als 4. nmv. gebruikt voor *hen, haar* of *dezelve. Gij vraagt mij de sleutels; ik zal ze u geven.*

Zie hier eenige voorbb.:
Het zij *we* in hoogeren stand geplaatst zijn, het zij *we* grootere gaven ontvangen hebben, enz. v. d. H. Gehoorzaamheid trachten *we* onzen kinderen te leeren. v. d. P. Misschien zullen *ze* ook enz. v. d. H.
Verlangt men de reden te kennen, ik wil *ze* gaarne openleggen. v. d. H.

Zoo bij voor dezen man geen burgerkroon vlocht zoo goed en schoon hij *z* vlechten kon. v. d. P. Gij begreept die deugden volkomen, ja niemand be greep *ze* zoo goed. J. d. V.

Wij merken daarbij aan dat men *we* voor *wij* schrijft uit inschikkelijkheid voor de uitspr.; hetzelfde geldt van *ge*, dat echter in den deftigen stijl minder t'huis hoort, en van *ze* als *eersten* naamval; maar als 4. nmv. kan *ze* met *zij* niet verwisseld worden.

Persoonl. voorn. w. met alleen *of* zelf.

173. *Alleen* en *zelf* dienen om een pers. voorn. w. nader te bepalen. *Alleen* blijft onverbogen, en *zelf* rigt zich in get. en nmv. naar het voorn. w. en wordt aldus verbogen.

Enkelvoud.

	M.	V.	O.
1.	*Ik, gij, hij zelf*	*Ik, gij zij zelve*	*Het zelf*
2.	*Mijns, uws, zijns zelfs*	*Mij, u, haar zelver*	*Zijns zelfs*
3 en 4.	*mij, u, hem zelven*	*Mij, u, haar zelve*	*Het zelf.*

Meervoud.

1. naamv. *Wij, gij, zij zelven*
2. ——— Ongebruikelijk[1]
3 en 4. — *Ons, u, hen* of *haar zelven.*

[1] Immers van *ons*, *u*, *hen*, of *haar*, het zij men er zelve bijvoege of niet, is omschrijving van het *bezitt.* voorn. w.; maar niet van het *pers.* Voor: *het huis is van ons, van u* enz. kan men wel in de plaats stellen: *het is ons, uw huis*, maar niet *onzer of uwer huis.*

Gemengde aanmerkingen.

174. Ten slotte dient over pers. voorn. ww. het volgende opgemerkt te worden:

1. Dat *u* beleefdheidshalve als eerste naamv. wordt gebruikt: *u hebt mij kwalijk begrepen,*[1]

2. Dat *je* in de gemeenzame taal voor 1. 3. en 4 nmv. voorkomt: *je weet het, ik heb het je gezegd, heb ik je niet gezien.*[2]

3. Dat men om den 3. pers. onbepaald uit te drukken zich bedient van *men, iemand, en niemand.*

[1] Men zegge niet dat het bespottelijk is, want het spraakgebr. heeft er zijn zegel op gedrukt. De Duitschers spreken iemand uit beleefdheid met den 3. pers. mrv. aan; en niet *hij* die dit opvolgt, maar *hij* die daarvan afwijkt, maakt zich belagchelijk.

[2] *Je* behoort tot de taal des beschaafden omgangs; maar wordt even min als *u* voor *gij* in een redekunstig opstel toegelaten; maar *jij* en *jou* is plat Holl. Van het laatste komt blijkbaar *uitjouwen*, dat is, iemand met schampere gebaren *jou! jou!* toeroepen. Zie Bild. Verkl. Gesl. lijst op *Jouw.*

B. WEDERKEERIG VOORN. W.

Waartoe dienstig.

175. Wanneer eene handeling tot den dader terug

keert, dan gebruikt men voor den 3. pers. *zich* in plaats van den verbogen nmv. van het pers. voorn. w. *Hij bedriegt zich* (niet *hem*). *Uwe vriendin verbeeldt zich* (niet *haar*). *Het kind bezeert zich* (niet *het*).

Over zich zelven enz.

176. Het toevoegsel *zelven* staat somtijds bij *zich* om aan de uitdrukking meer klem bij te zetten: *Al wie de deugd niet lief heeft, haat zich zelven. De rijke dwaas gunt zich zelven het genot niet van hetgeen hij bezit.* Maar een misbr. is het, wanneer men in navolging van het Eng., gelijk veelal aan de Kaap geschiedt, altijd *zelven* achter *zich* voegt, of de zin al of niet zulks vereischt, b. v.: *Hij neemt zich zelven niet in acht. Zij verbeeldt zich zelve dat zij wijs is.* Dit geldt ook van de overige voorn. ww. wanneer zij wederkeerig zijn: *Ik verblijd mijzelven over uwe komst. Gij weet uzelven niet uit te drukken.*

In dit laatste voorb. is het een belagchelijk toevoegsel, want wie *drukt*, in de hier bedoelde beteekenis, ooit iemand anders *uit*? En dit geldt van alle wkww. die alleen in den wederkeerigen vorm gebruikt worden, *ik vergis mij, gij verspreekt u, hij kwijt zich wel* enz. *Ik scheer mij eer ik uitga*, is verstaanbaar; maar niets belet mij te zeggen *ik scheer mijzelven*, wanneer ik bedoel dat ik den barbier niet noodig heb.

Zich *in plaats van* elkander.

177. *Zich* in de beteek. van *elkander* te gebruiken is een aanstootelijk Germanismus, waarvoor men zich wachten moet, b. v.: *Die twee menschen zien zich alle dag.*

C. BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

Wat zij zijn.

178. Eigentlijk zijn het bijv. nmww. waardoor de toevallige betrekking van voorww. tot den 1., 2. of 3. pers. als bezitter wordt aangewezen. Zij luiden als volgt:

Enkelv.			Meerv.		
M.	V.	O.	M.	V.	O.
Mijn,	*mijne,*	*mijn,*	*Ons,*	*onze,*	*ons*
Uw,	*uwe,*	*uw,*	*Uwe,*	*uwe,*	*uw*

M.	*Zijn,*	*zijne,*	*zijn*	M.	*Hun,*	*hunne,*	*hun*
V.	*Haar,*	*hare,*	*haar*	V.	*Haar,*	*hare,*	*haar*
O.	*Zijn,*	*zijne,*	*zijn*	O.	*Hun,*	*hunne,*	*hun*

Men ziet uit deze opgaaf dat zij even als de pers. voorn. ww. alleen voor den 3. pers. het gesl. onderscheiden. Immers behoeft het gesl. van den pers. die spreekt

en van dengenen die aangesproken wordt, geene aanwijzing.

Verbuiging.

179. Men zie hierover § 112, en het bezittelijk voorn. w. op zich zelve gebruikt § 121. Ten opzigte van het laatste merken we aan, dat men, om streng de regelmaat te houden, het bezitt. voorn. w. zonder zelfst. nmw. gebruikt, overal zou moeten verbuigen, gelijk het bijv. nmw. in gelijkstandige gevallen verbogen wordt; maar dat het taalgebr. in dezen nog lang niet eenparig is en zich kwalijk naar de regelmaat voegt.

Het voorgaande toegelicht.

180. Wat wij bedoelen zal door voorbb. bevattelijker worden. Gelijk men zegt: *den goede, den wijze* met verzwijging van het zelfst., zou men analogisch zeggen: *den mijne, den onze* enz.[1] maar gelijk men met terugwijzing op het genoemde, *den wijzen, den goeden* zegt, zou men in een gelijkstandig geval *den mijnen, den onzen* zeggen, dus:

Bijv. nmw.	*Voornw.*
Den slechten wijn heb ik verkocht, maar den goeden gehouden.	Uwen hoed heb ik gevonden, maar den mijnen vind ik niet.
In het mrv. absolute: Gelijk de ouden zongen, zoo piepen de jongen; en	De mijnen (dat is mijne huisgenooten) zijn mij zoo lief als u de uwen.
relative: Kleine vliegen worden gevangen, maar de groote vliegen door het spinneweb.	Neem mijne paarden, ik zal de uwe nemen.[2]

[1] En zoo wordt het werkelijk in Martins Nederd. Spraakl. opgegeven; maar wij twijfelen of daar een voorb. van te vinden is; want ofschoon wij *het mijne, uwe, onze* enz. in het O. zeggen, kunnen wij *de mijne* in het enkelv. nooit anders dan met terugwijzing op het reeds genoemde gebruiken, en dan volgt men de analogie van het tweede voorb.

[2] Een gelijkstandig voorb. geeft Weil. Spraakk. bl. 102, "*Uwe kinderen leeren gemakkelijk; de mijne, niet.*" En hierbij voegen we nog eenige voorbb. tot staving van het gezegde:

Zij voorzagen duizend ongeregeldheden, zoo men met geringer bekwaamheden dan de *zijne* hetzelfde ondernam. S. S. De gevoelens van anderen, als aan de *onze* vijandig. J. d. V. Zij brengen in éene maand meer verzen voor den dag dan gij in een jaar, maar welk een onderscheid tusschen de *uwe* en de *hunne!* v. H.

Deze voorbb. houden wij voor analogisch juist; het zou weinig kosten, de opgaaf daarvan nog aanmerkelijk te vermeerderen; maar men zou er even zoo veel strijdige voorbb., deels uit dezelfde, deels uit even goede schrijvers tegen kunnen stellen. Het zij dan genoeg het beginsel te hebben aangewezen.

Gemengde aanmerkingen.

181. Men merke voorts nog op:

1. Dat *heur* oulings voor haar gebruikt werd, zoo wel voor het pers. als voor het bezitt. voorn. w.

2. Dat *eigen* ter versterking bij de bezitt. voorn. ww. staat: *Ben ik niet meester in mijn eigen huis?*

3. Dat men de buigings uitgg. verzwijgen kan zoo dikwijls de welluidendheid of verstaanbaarheid er niet door lijdt: *Hoe verlang ik mijn ouden vriend te zien!* Stel hier *ons* in de plaats van *mijn,* dan zal het *onzen* worden; want het oor is hier aan de verzachtende *e* van den eersten nmv. gewoon. Daarentegen dulden *hunnen, haren, zijnen, uwen* dezelfde afkorting als *mijnen.*

4. Eindelijk blijven deze voornm. ww. onverbogen gelijk bijv. nmww. wanneer zij achter het zelfst. geplaatst worden: *Het huis is mijn. De overwinning is ons. Het koningrijk is uw,* en bij omzetting: *Uw is het koningrijk.*[1]

[1] Zoo ook wanneer zij door *aller* of *beider* van het zelfst. nmw. gescheiden zijn, en in dat geval wordt zelfs *onze* tot *ons* ingekort: *Ons aller lot is bepaald. God is uw aller Vader. Uw beider verdiensten zijn mij bekend. Haar aller wensch is, hare kinderen gelukkig te zien.* Sommigen meenen hier eene verkorting van *onzer, uwer, harer* en dus een pers. voorn. w. te zien, en Weil. (Spraakk. bl. 183) beschouwt *ons aller vader* als een gelijkstandig voorb. met *Keizer Karels wetten.* Ware dit zoo, dan zou men immers, met uitlating van het tusschen gevoegde *aller* of *beider, onzer vader, uwer moeder moeten zeggen?* In geen geval zouden wij *u aller vriend* dat ter aangeh. pl. ook voorkomt, durven aanbevelen. Bij v. d. H. lezen wij: *uw* aller hart.

Nog moeten wij spreken van eene bijzonderheid, reeds bij Ten Kate vermeld, dat namelijk deze voorn. ww. achter het zelfst. nmw. geplaatst wel in *mijnes, zijnes, uwes* enz. overgaan. Dit schijnt wel 2. naamv. van het bezitt. voorn. w. *absolute* genomen, zoodat *dit boek in mijnes* zoo veel beteekent als *van het mijne,* dat is een gedeelte van mijn eigendom. Wat daarvan zij, wij gelooven dat de spreekwijs gedeeltelijk verouderd is en naauwelijks meer tot de beschaafde taal behoort. In het slot van het Onze Vader kunnen wij *uwes is* voor *uw is het koningrijk,* gelijk de bijbelvertaling heeft, niet welluidend noemen.

D. VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

Wat zij zijn.

182. Vragende voorn. ww. noemt men zulke die gebruikt worden om naar personen of zaken, of naar derzelver hoedanigheid te vragen. Zij zijn *wie, wat, welke* en *hoedanige.*

Hoe zij verbogen worden.

183. Van *welke* en *wie* is dit § 115 aangetoond. Thans voegen wij er de volgende aanmerkingen bij:

1. Dat de 2. nmv. *welks* M. en O. vóór een zelfst. nmw. welluidendheidshalve in *welken*, veranderd wordt, als *welken mans kleed*, *welken kinds bloed.*[1]

2. Dat sommigen aan *wie* en *die* als 3. nmv. M. ook in het mrv. eene *n* toevoegen; hetgeen wel analogisch juist, maar nog niet door het taalgebr. gewettigd is.[2]

3. Dat *hoedanig* in het M. en O. in den 2 nmv. op *en*, en in het V. op *er* uitgaat: *hoedanigen mans*, *hoedaniger vrouw*, *hoedanigen kinds*, of bij omschrijving met *van*: *van hoedanigen man*, *hoedanige vrouw*, *hoedanig kind.* In de overige nmvv. wordt het naar *welke* verbogen.

4. Dat *welk* en *hoedanig* door het lidw. *een* van het zelfst. nmw. gescheiden, niet verbogen, en ook de buigings uitgg. van dit *een* veelal verzwegen worden, dus: 1. en 2. nmv. *Welk een man*, *vrouw*, *kind*; 2. en 3. bij omschr. *van* en *aan*, *welk een man*, *vrouw*, *kind.*

[1] Zoo wil het Ten Kate. (Aenl. D.I. bl. 480.) In de gemeenzame spr. zouden zulke zeggingen omschreven worden.

[2] Martin, wiens bestek in zijne Nederd. Spraakl. niet veel ruimte tot uitvoerig onderzoek vergunt, heeft in de verbuiging van dit voorn. w. den 3. nmv. voor M. en O. stilzwijgend opgegeven *wien*, *wie* of aan *wie*. De zinspreuk van ons werk gedoogt niet dat wij hem hierin navolgen. Zie hier een paar voorbeelden:

Met de uitgaande n.

Het is verwonderlijk dat de Hollanders, de Zeeuwen en de Utrechtschen, *wien* dit nog zoo versch in het geheugen liggen moest enz. S. St.

Onnozele menschen, *dien* het niet langer heugde. S. St.

Zonder uitgaande n.

Verstandige vaderlanders, *wie* Oranje's herstelling terstond de schoone dagen der oude republiek in het geheugen terug riep. v. d. P.

Hoe in het gebruik onderscheiden.

184. *Wie* vraagt onbep. naar menschen en kan daarom geen zelfst. nmw. bij zich hebben. Dat het ook betrekk. gebruikt wordt, is § 115 reeds gezegd, en kan uit de voorbb. van § 183 blijken. *Wat* vraagt even onbep. naar zaken, en komt in dien zin niet anders dan in 1. en 4. naamv. voor, terwijl de 2. en 3. niet op de gewone wijs met *van* en *aan* omschreven, maar door *waarvan* en *waaraan* vervangen worden, en datzelfde vindt ook bij de overige voorzetsels plaats: *De Doctor heeft uitgevonden waarin de kwaal bestaat en waaraan zij toe te schrijven is, hij zal nu ook wel weten waarvan hij zich als geneesmiddel bedienen moet.*

Maar *wat* treedt somtijds, voor alle gesll. en beide gett. in de plaats van *welk*, gevolgd door een zelfst. nmw. en in dat geval duldt het alle voorzetsels voor

zich: *Aan wat erfgenaam komt het huis? Van wat vrouw is zij de dochter? Door wat rampen is hij beproefd?*

Welke heeft ook tweederlei gebruik: voor eerst staat het vóór een zelfst. nmw. en beantw. dan aan het Eng. *what*: *Van welken man spreekt gij? Welke kleur verkiest gij?*

Ten tweede staat het ook alleen en vraagt dan meer bepaald naar een of meer voorww. in onderscheiding van andere van eenerlei benaming, en dit is het Eng. *which*: *Hier zijn vijf bloemen, welke is de fraaiste. Gij hebt de gevoelens der beide broeders gehoord, welks komt met het uwe overeen? Ik heb zoete appelen en zure, zeg mij maar welke gij verkiest.*

Wat voor een, is eene zegging van gelijke beteekenis als *hoedanig*, maar behoort meer tot de gemeenzame taal. *Een* ondergaat hier geen verbuiging en men omschrijft de 2. en 3. nmv. b. v.: *Wat voor een koe hebt gij gekocht? Aan wat voor een knecht of meid heeft hij den brief gegeven?* Dat *een* in het mrv. vervalt spreekt van zelf: *Wat voor menschen waren de Egyptenaren?*

E. AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

Wat zij zijn.

185. De benaming *aanwijzend* geeft duidelijk te kennen dat wij aan eene soort van ww. te denken hebben, die de aandacht tot voorww. bepalen, dezelve als met den vinger aanwijzen. Zoodanige zijn: *deze, die, gene* en *zelf*, en de zamengest. *degene, diegene, dezelve.*[1]

[1] Weil. (Spraakk. § 237) brengt er nog toe: *dezelfde, zulke, zekere, desgelijke, dergelijke, dusdanige, zoodanige.* Dezen hebben wij naar de bijv. nmww. verwezen. (Zie daarover § 155, 2.)

Hoe zij verbogen worden.

186. Voor *deze* en *gene* verwijzen wij naar § 116; voor *degene, diegene* en *dezelve* naar § 117 en voegen hierbij:

1. Dat het O. enkelv. van *gene* door Ten Kate niet erkend werd, en wij niet durven verzekeren dat het ergens voorkomt.

2. Dat *die* gelijk het betrekk. *die* verbogen wordt, (zie § 115) met dit onderscheid dat de 2. nmv. enkelv. aldus luidt: M. *Diens*, V. *Dier*, O. *Diens* of *van dat;* en dat de 3. nmv. mrv. in het M. en O. zoowel *dien* als *die* of *aan die* heeft.[1]

3. Dat *zelf* ook verzacht wordt tot *zelve*, hetgeen vooral bij een V. zelfst. of voorn. w. eigenaardig is,[2] en dat het voorts, ofschoon achter het naam- of voorn. w. geplaatst, als een bijv. nmw. verbogen wordt, met dit onderscheid, dat het in het mrv. altijd op *en* uitgaat. Zie hier tot meerdere duidelijkheid een paar voorbb.:

Enkelv.

	M.	V.	O.
1.	*De man zelf*	*De moeder zelve*	*Het kind zelf*
2.	*Des mans zelven*	*Der moeder zelve*	*Des kinds zelven*
3.	*Den man zelven*	*Der moeder zelve*	*Het kind zelf*
4.	*Den man zelven*	*De moeder zelve*	*Het kind zelf*

Meerv.

M.	V.	O.
De mannen zelven	*De moeders zelven*	*De kinderen zelven*
Der mannen zelven	*Der moeders zelven*	*Der kinderen zelven*
Den mannen zelven	*De moeders zelven*	*Den kinderen zelven*
De mannen zelven	*De moeders zelven*	*De kinderen zelven*

Achter een voorn. w. wordt het even zoo verbogen, met uitzondering van den 2. nmv. die dan *zelfs* luidt: *om zijns zelfs wille*, waarvoor men ook met verzwijging der eerste *s*, *om zijn zelfs wille* zou kunnen zeggen.[3]

[1] *Dien* wordt bij Ten Kate opgegeven als behoorende tot den *hoogdravenden* stijl; waaruit blijkt dat er toen reeds tweederlei gebruik was, en dat is er nog; maar *dien* schijnt veld te winnen.

[2] Wil men aan zelf eene plaats onder de voorn. ww. betwisten, ik beken dat er grond toe is, en wil het gaarne voor een bijv. nmw. laten doorgaan, mits wij het over het gebruik en de verbuiging van het w. eens worden. Van nabij beschouwd zijn alle zoogenaamde voorn. ww., wanneer zij geen plaatsvervangers zijn, bijvoegelijk.

[3] De welluidendheid wint er bij, en de duidelijkheid verliest niets.

Hoe zij gebruikt worden.

187. *Deze*, *die* en *gene* hebben tweederlei gebruik: vooreerst, vóór een zelfst. nmw.; ten tweede, op zich zelven.

Dezelve is te gelijk betrekk. en aanw., en wordt niet vóór het zelfst. nmw. geplaatst, maar wijst er op terug.[1]

Degene en *diegene* wijzen iets aan dat nader omschreven wordt, en hebben daarom een betrekk. voorn. w. achter zich: *Degene, dien* of *welken gij zoekt is hier niet.* Achter het O. laat men het betrekk. veelal uit: *Hetgene* of *hetgeen hij verhaalt, is waarheid.*

[1] Bild. is tegen *dezelve*, als een noodeloos *indringsel* in onze taal, naar

zijn eigen zeggen *meer dan eens te velde getrokken* (Spraakl. bl. 126). Lezenswaardig is eene verhandeling van 30 bladzijden over dit onderwerp in het III. D. der Nieuwe Taal- en Dichtk. Versch. *Lezenswaardig* als een voorb. hoe men in een' aanval van taalzuiveraars ijver, een onschuldig woord meedoogenloos mishandelen kan. Kinker (Beoord. enz. bl. 33.) behandelt het onderw. met zijne gewone bezadigdheid, en toont onder anderen uit oude boeken aan, dat *dezelve* lang geen nieuw *indringsel* is. Hij erkent dat het " noch in de spreektaal noch in verzen gehoord wordt," maar wil het daarom nog niet uit de taal *gebannen* hebben. Wie zal ook zoo onverdraagzaam zijn? Een spaarzaam gebruik daarvan te maken is wel het beste. Wij zullen er in de Syntaxis op terug komen.

Hoe deze, die, gene, *op zich zelven staande, verbogen worden.*

188. In het enkelv. blijft de verbuiging dezelfde als of er een zelfst. nmw. volgde. Alleen zegt men voor 2. en 3. nmv. O.: *hiervan, daarvan, hieraan, daaraan*; en met andere voorzls.: *hierdoor, daarin* enz. maar niet *van dit, aan dit* enz., ten zij men werkelijk op iets wijst: *Zal ik u van dit of van dat geven?*

Maar in het mrv. krijgen *deze* en *gene* in de 1. en 4. nmv. wel eens eene *n*. Dit schijnt zich tot twee gevallen te bepalen, te weten:

Vooreerst, wanneer zij op niets terug wijzen: *Wij hebben op reis dezen en genen gesproken, die ons belang inboezemden.*

Ten tweede, wanneer zij zuiver als plaatsvervangers van het vooraf genoemde gebruikt worden: *De Engelschen en Franschen verschillen aanmerkelijk; genen zijn ernstig van aard, dezen wat luchtig.*

Maar wanneer men het voorafgenoemde achter het voorn. w. herhalen kan, dan zijn zij geen zuivere plaatsvervangers, en de *n* komt dus niet te pas: *Laten wij de boeken verdeelen: ik geef u die, en houd deze voor mij;* namelijk *deze boeken.*[1]

[1] Zie hier eenige voorbb. van beiderlei gebruik:
De taal der dieren, voor zoo ver *dezen* eene taal hebben. v. d. P. De gevangenen hoorden naar hen; maar *dezen* niet slechts, nog één was er die naar hen hoorde. v. d. H. Echter kan men hun den lof niet weigeren, dat zij voor onze Hollanders menigmalen het ijs hebben gebroken, schoon *dezen* te traag of te onverschillig waren, om er bij tijds gebruik van te maken. S. S. Hij schetst alleen het oordeel af, zoo als het gaan zal over hen, die onder het licht des Evangeliums hebben geleefd. Bij *dezen* zal de Regter des heelals naar christelijke liefde vragen. v. d. H.—Beide zijn ze door de rijkdommen tot partijschappen opgehitst, maar *deze* hebben in Athene onder het volk, en in Karthago, onder den adel, het meeste kwaad gedaan. S. S. Nu zien wij het groote ligchaam der Nederlanden in drie deelen gesplitst: *deze* zijn enz. S. S. Somtijds is het vrij onverschillig of men de *n* al dan niet gebruikt, b. v.: Hij hoorde niemand dan zijne vleijers, en onder *dezen* maakten de predikanten geen geringe vertooning. S. S.

F. BETREKRELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

Wat zij zijn.

189. Betrekkelijk noemen wij die voorn. ww. die terug wijzen op het voorafgaande.[1] Het plaatsvervangende is het kenmerk vooral van deze soort van voorn. ww. Dat aanwijzende menigmaal in betrekkelijke overgaan, is ons reeds gebleken; en zij die den 3. pers. van het pers. voorn. w. betrekk. en de 1. en 2. pers. aanw. willen noemen, zullen aan ons geen sterke tegenstanders hebben. Gewoonlijk brengt men tot deze soort: *welke, die, wie* en *wat*.

[1] Dat wij de volgorde der denkbb. op het oog hebben, spreekt van zelve; want in gevallen van omzetting kan het betrekk. voorn. w. wel wijzen op hetgeen in de uitdrukking volgt: *Wie mij eenmaal bedrogen heeft, dien kan ik niet vertrouwen.*

Hoe zij verbogen worden.

190. Men zie hierover § 115. Waarbij wij nu nog aanmerken:

1. Dat men wel in den 2. nmv. van *die, wiens* voor het M. en *wier* voor het V. zegt, maar voor het O. liefst *welks.*

2. Dat de omschrijving van 2. en 3. nmv. liefst met *wien* geschiedt, gelijk men dit ook doorgaans achter voorzls. gebruikt, dus *van, aan, met, bij, wien* enz.

3. Dat *welke* oulings eene *n* in het mrv. had, gelijk Ten Kate (Aenl. D. I. bl. 490) getuigt, en dat dit uit hoofde van den plaatsvervangenden aard des woords regelmatig is, hoewel het gebr., dat in naauwlijks hoorbare onderscheiden ligt mistast, voor het mrv. *welke* beslist heeft.

Verschillend gebruik der betr. voorn. ww.

191. 1. Onmiddelijk na de pers. voorn. ww. bezigt men niet *welk* maar *die*[1]: *Ik die u geschreven heb; hij die ons misleidt.*

2. *Die* is in den gemeenzamen schrijf- en spreektrant vrij wat meer in gebruik dan *welke*, en kan in elken stijl bij afwisseling daarvoor gebruikt worden.

3. *Dewelke* in het M. of V. in plaats van *welke* te zeggen, is niet verkieslijk.[2]

4. *Wat* staat als betr. na *hetgeen, al, alles* en dergelijken. *Al* of *alles wat ik sparen kan is winst. Wat (hetgeen wat) gij noodig hebt, zal ik u geven.*

[1] Bild. (Spraakl. bl. 123): "Ik *welke* ongesteld ben, gij, *welke* vreemd zijt, kan niet gezegd worden, of is ten minste hoogst gedwongen." Zelfs

met weglating van het pers. voorn. w. gebruikt men hier *die*, maar niet *welk*: "*Die 't ons overgaf was de man of vrouw.*" Ten Kate D. I. bl. 492.
[2] Bild. Spraakl. bl. 124.

Daar *en* waar *met een voorzetsel.*

192. *Waarvan, waaraan, waarin, waarbij, waarmede* enz. ook *daarvan* enz. komen dikwijls in de plaats van het betr. voorn. w. en dat wel in beide getallen en voor alle geslachten.[1]

In den gemeenzamen stijl is vooral *daar* gebruikelijk, en wel door invlechting van andere ww. van het voorzl. dat er bij hoort, gescheiden: *De vreemdeling, daar ik u gisteren avond van sprak, is overleden. Het huis, daar wij twintig jaren in gewoond hebben, wordt afgebroken.* Wie deze en soortgelijke zeggingen afkeurt, weet nog niet wat men onder eene *bevallige losheid* in het spreken verstaat.

[1] Ten Kate was eenigzins huiverig om in den hoogeren stijl deze wijze van uitdrukking met betrekking tot personen goed te keuren. Deel I. bl. 492. Het tegenwoordig taalgebr. maakt daarin geene zwarigheid.

Over het *en* er.

193. Dat het pers. voorn. w. van den 3. pers. tot de betr. voorn. ww. kan gerekend worden, hebben wij § 189 reeds opgemerkt. Dit geldt vooral van het O. *het*, dat als plaatsvervanger niet slechts van een O. zelfst. naamw. maar dikwijls van eene geheele zinsnede voorkomt: *Ik heb het boek ontvangen en neem het in dank aan.* Hier slaat *het* op *boek*. *Wij merkten wel dat zij met ons den spot staken, maar wij trokken het ons niet aan.* Hier slaat *het* op *dat zij met ons den spot staken.*

In den deftigen stijl heeft dit *het* een 2. nmv. *des* en een derden achter voorzls. *dezen*: *Toen ik vernam dat gij wel te pas waart, verblijdde ik mij des.—Wat ons in dezen te doen staat, valt moeijelijk om te zeggen.* Zoo ook *na dezen, voor dezen, bij dezen.*[1] In de gewone taal treedt *er* meestal in de plaats van *het* met een voorzl.: *Uw voorstel behaagt mij, ik zal er gebruik van maken.* Zoo kan in het eerste voorb. *des* met *er over* verwisseld worden; en in het tweede kan men zeggen: *Wat er ons in te doen staat.* Eindelijk vervangt *er* ook wel een zelfst. nmw. in het mrv. zonder lidw.: *Ik heb brieven, hebt gij er ook?*

[1] Zij die *bij dezen* afkeuren, of althans liever *bij deze* schrijven, willen er dan *gelegenheid* of iets dergelijks onder verstaan hebben. Wij willen daar niet over twisten, maar wij gelooven dat *bij dezen* in gebr. was, eer men ooit aan zoodanige ellypsis gedacht had.

NEGENDE HOOFDSTUK.

ALGEMEENE BESCHOUWING VAN HET WERKWOORD.

Belangrijkheid van dit rededeel.

194. Wanneer men in het oog houdt, dat elke rede uit twee hoofddeelen bestaat—het ééne, het onderw., of hetgeen waarover men handelt; het andere, het gezegde, of hetgeen men met betrekking tot het onderw. bevestigt, ontkent, vraagt of onderstelt, met één w. *zegt*; en dat dit tweede gedeelte eener rede, uit den aard der zaak, alleen door een wkw. kan worden uitgedrukt, dan zal niemand de belangrijkheid van dit rededeel in twijfel trekken, maar volgaarne met den verdienstelijken Ten Kate instemmen, daar hij zegt: "Zo min nu in de Uitspraek het Sis-geluid der *Consonanten* vermag zonder bijvoeging der Klinkers, zo min een romp zonder armen of beenen zig verplaetsen kan, of zoo gering als een lichaam zonder ziel is, even zo stom, zo zwak, zo levenloos is een gezeg, dat geen *verbum* vervat nogte onderstelt." Maar trachten we ook hier, immers zoo veel mogelijk, beknoptheid met volledigheid te paren.*

Soortverdeeling der wkww. naar hunne beteekenis.

195. Een gezegde stelt een onderw. voor:

I. Als *handelend*, en wel met betrekking tot een voorw. dat door zoodanige handeling wordt aangedaan; ziedaar het *bedrijvende wkw.* b. v.: *De zon bestraalt de aarde.*

II. Als *lijdend*, of liever *lijdelijk*, dat is, ten doel staande aan, de uitwerking ondergaande van eene handeling; zie daar het *lijdende wkw.*, b. v.: *De aarde wordt door de zon bestraald.*

III. Als blootelijk *zijnde*, of nader bepaald, zich in eenen toestand bevindende, het zij van rust, het zij van werking, die zich niet buiten het werkende wezen naar iets anders uitstrekt; en zie daar het *onzijdige wkw.*, b. v.: *Gelijk er orde* bestaat *in de zigtbare schepping, zoo behoorde er ook orde te* zijn *in de gedachten van den mensch, die het pronkstuk der schepping genoemd wordt. De arend* zweeft *in de bovenlucht, de zwaluw* schiet *langs de opper-*

* Dit rededeel is voorloopig reeds behandeld in § 76 en 77.

vlakte van het water; de valk staat *boven zijn prooi, de woudduif* klapwiekt *met groot geraas.*

In het eerste voorb. geven de wkww. *bestaat* en *zijn* een bloot aanwezen te kennen; in het tweede, drukken *zweeft, schiet, staat* en *klapwiekt,* toestanden of handelingen uit, die zich binnen het handelende wezen bepalen.

Uiterlijke kenmerken van bedr. en onz. wkww.

196. Hoe wel het onderscheid tusschen een bedr. en een onz. wkw. in de vorige § genoegzaam is aangewezen, geven wij ten overvloede voor min geoefenden, nog twee kenmerken van het bedr. wkw. Het eerste bestaat daarin, dat het altijd door omzetting in een lijd. wkw. kan veranderd worden, zonder dat daardoor onzin ontstaat: *Ik roep Jan,* luidt bij omzetting: *Jan wordt door mij geroepen.* Maar, *De ruiter zit op het paard,* kan niet op gelijke wijze veranderd worden in: *Het paard wordt door den ruiter gezeten.*

Het tweede kenmerk is, dat het met achtervoeging van *iemand* of *iets* een verstaanbaren zamenhang oplevert: ik kan zeggen: *ik roep iemand, ik lees iets;* maar niet: *ik loop, zit* of *sta iemand* of *iets. Roepen* en *lezen* zijn dan bedr.; *loopen, zitten, staan,* onz.

Hierbij dient aangemerkt, dat men, om zeker te zijn, een wkw. aan beide kenmerken moet toetsen; want sommige onz. wkww. als *zijn, worden, blijven,* kunnen wel met *iemand* of *iets* een goeden zin opleveren, maar laten zich niet door omzetting in lijd. wkww. veranderen: *Een jongeling, die niet leert, is en blijft een weetniet,* kan niet door omzetting worden: *Een weetniet wordt geweest en gebleven door een jongeling* enz.

Nog meer soorten van werkwoorden.

197. Behalve de drie genoemde hoofdsoorten onderscheidt men nog onpers. en wederk. wkww.

Onpers. noemt men een wkw. dat in het gebr. tot den 3. pers. bepaald is: *het gebeurt, het regent, het vriest* enz.

Wederk. is een wkw. waarvan de handeling op den werker terug keert: *Hij slaat zich, ik benadeel mij; wij vergissen ons, gij verspreekt u.*

Bij eene oplettende beschouwing van deze voorbb. merken wij op, dat wederk. wkww. moeten onderscheiden

worden in toevallig wederk. en volstrekt wederk. Immers *slaan* en *benadeelen* kunnen ook buiten den wederk. vorm van vervoeging voorkomen, als: *hij slaat mij, ik benadeel u;* maar *vergissen* en *verspreken* niet, want ik kan niet zeggen: *hij verspreekt mij, ik vergis u.*

Verdeeling der werkwoorden naar den uiterlijken vorm.

198. In de drie naast voorafgaande paragrafen hebben wij de wkww. leeren onderscheiden naar hunne beteekenis en verrigting; maar er is nog eene andere verdeeling, gegrond op de veranderingen waaraan de uiterlijke vorm des woords onderhevig is, en deze verdeeling is tweederlei: in gelijkvloeijende en ongelijkvloeijende, in regelmatige en onregelmatige wkww.

Gelijkvl. is een wkw. dat in de vervoeging overal denzelfden wortelklinker behoudt: *halen, ik haalde, ik heb gehaald;* ongelijkvl. dat van wortelkl. verandert: *spreken, ik sprak, ik heb gesproken.*

Een regelm. wkw. is er een, gelijk de benaming aanduidt, dat zich in de vervoeging naar de gewone regels schikt; een onregelm., dat daarvan afwijkt. *Komen* is onregelm. omdat *ik kwam* eene letter aanneemt die in den wortel niet voorkomt; *mogen,* omdat *hij mag* niet gelijk *hij leert* op *t* uitgaat, zijnde deze letter het gewone kenmerk des 3. pers.

Wat vervoegen is.

199. De toevallige veranderingen, waaraan een wkw. onderhevig is, in zekere volgorde daaraan uitdrukken, noemt men *vervoegen.* (Vergelijk § 96.) Hierbij komen in aanm. *wijs, tijd, persoon* en *getal.*

Wijzen.

200. Een wkw. kan op meer dan eene wijze uitgedrukt worden:

Vooreerst: Zonder onmiddelijke betrekking tot den pers. of de zaak die het onderw. der rede uitmaakt: *loopen, lezen, grijpen* enz. Dit noemt men *onbep. wijs.*

Ten tweede: als gezegde, wel betrekkelijk tot het onderw. der rede, maar nogtans van eenig ander gezegde onafhankelijk: *De tijd spoedt heen. Als leden der maatschappij genieten wij vele voorregten.* En dit is de *aantoonende wijs.*[1]

Ten derde: als gezegde aan den aangespr. pers. gerigt,

bij wijze van bevel of verzoek: *loop, blijft.* En dit is de *gebiedende wys.*[2]

Ten vierde: als gezegde van een ander gezegde, dat in de volgorde der denkbb. voorafgaat, afhankelijk: *Ik zal het niet gelooven, ten zij hij mij overtuige.* En dit is de *aanvoegende wijs.*[3]

[1] Aant. W. is als kunstw. niet bijzonder gepast; want met deze W. wordt zoowel gevraagd en ontkend, als bevestigd, en dat is toch geen aantoonen. Waar driederlei verschillende verrigtingen zijn, valt het moeijelijk eene benaming te vinden, die alle gelijk omvat. Beschouwt men de aant. W. als tegen over de aanv. gesteld, dan ontdekken wij daarin het kenmerk der onafhankelijkheid; zij drukt eene op zich zelve staande zegging uit; terwijl de aanv. W., gelijk de naam te kennen geeft, iets ondergeschikts of afhankelijks heeft. Moeten wij dan de aant. W. in het vervolg onafhankelijke W. noemen? Dat verlangen wij niet; wij hebben getracht zaken op te helderen; maar wij laten de namen zoo als zij zijn.

[2] Ook het verbod, als ontkennend bevel, wordt door de geb. W. uitgedrukt: *Begeef u niet in gevaar.*

[3] De aard der aanv. W. is meestal zoo kwalijk begrepen, dat men, om er met fatsoen van af te zijn, wel beweerd heeft, dat er geen aanv. W. bestaat. Dit zal niemand verwonderen, die zich herinnert dat Sanctius in zijne Minerva het bestaan van verschillende wijzen in wkww. glad weg ontkende, terwijl J. C. Scaliger zich te vreden hield met te zeggen, dat zij niet noodzakelijk waren. Hoe verblijdend is het te lezen dat Perizonius, in de aantt. op het aangehaalde werk, zich over de *wijzen* ontfermt en zijne pen gescherpt heeft om ze voor vernietiging te bewaren!—Wie zou gedacht hebben dat Kinker, ruim twee eeuwen later, de aanv. W. in onze taal tegen Bild. in bescherming zou moeten nemen? Is het dan waar, dat de geleerden zich met de *wijzen* zoo slecht vereenigen kunnen?

Naamvallen en wijzen vergeleken.

201. Gelijk wij een onderscheid hebben aangetoond tusschen *gevallen* en *naamvallen,* waaruit gebleken is dat het getal der eersten vrij aanmerkelijker is dan dat der laatsten; zoo zouden we ook een onderscheid kunnen aantoonen tusschen de wijzen van wkww. als in den zin en het verband eener rede gelegen, en derzelver uiterlijke kenteekenen in de vervoeging. Nog meer: wij zouden bij zoodanig onderzoek tot een gelijksoortig besluit komen, namelijk dat er vrij wat meer wijzen zijn, dan wij in de vervoeging van wkww. onderscheiden. Wij zullen ons met dat onderzoek, als buiten ons bestek liggende, niet inlaten, maar alleenlijk aanmerken dat zij die de wijzen van wkww. in de vervoeging zoeken, in plaats van in het verband der rede, het teeken met de beteekende zaak verwarren.

De aanv. wijs niet altijd erkend.

202. De bijzondere spraakk. let meer op het onderscheidende in de uitdrukking dan op het verband der

rede, en van daar is het dat onder anderen in onze taal de aanv. W. niet overal erkend wordt waar zij werkelijk aanwezig is.[1] Wij zullen ons naar dit gebr. schikken, en alleenlijk aanv. W. noemen hetgeen zich als zoodanig in de vervoeging door verschil van uitg. onderscheidt.

[1] Een enkel voorb. zal voldoende zijn tot opheldering: *Gij kunt hem niet gelooven, omdat hij u weleer bedrogen heeft.* Hier is *bedrogen heeft*, volgens het gezegde aan het slot van § 200, aanv. W.; en hetgeen wij daar zeiden berust niet alleen op eigen inzigt, maar ook op de ww. van Perizonius. bl. 148. van de Minerva: " At subjunctivus ita dictus est, quia ejus terminationes solum in commate, quod priori in construendo *subjungitur*, locum habent, &c." Zie ook p. 154 l.l. Wanneer wij op grond hiervan beweren dat *bedrogen heeft* aanv. W. is, dan hebben wij het oog op het verband der rede; maar wanneer we alleen op de vervoeging letten, zullen wij diezelfde uitdrukking aant. W. noemen; omdat de uitg. aan de aanv. W. eigen, hier niet voorkomt.

Gepastheid der benaming.

203. Wij berusten ook gaarne in de benaming; want hoewel wij in de meeste gevallen de aanv. W., in den ruimeren zin, niet door de vervoeging onderscheiden; kunnen wij nogtans zeker zijn, dat deze onderscheiding niet voorkomt dan dáár, waar eene wezentlijke aanv. W., dat is eene afhankelijke zegging, plaats vindt.

Tijden.

204. Men schrijft aan een wkw. tijden toe, in zoo verre de uitdrukking gewijzigd wordt naar het bijkom. denkb. van tijdsbepaling, dat men met het hoofddenkb. der zegging verbindt.

Natuurlijke verdeeling van tijd.

205. De tijd wordt verdeeld in verleden, tegenwoordig en toekomend, en wij kunnen ons geene vierde soort van tijd voor den geest brengen.

Het zou te bezien staan of er wel, streng wijsgeerig gesproken, een tegenw. bestaat. Het toek. wordt elk oogenblik verl.; het tegenw. schijnt eenen stilstand te onderstellen te midden van een eeuwigdurenden voortgang, hetgeen zich zelve tegenspreekt. *Est contradictio in terminis* zeggen de geleerden; en wanneer men zich vast geredeneerd, of ook, zonder redeneren, vast *gepraat* heeft, (en daar hebben juist de geleerden het meest kans toe) dan komt zoo een Latijnsche spreekwijs nog al eens te pas, om *met glans te retireren.*

Waarom deze verdeel. voor de vervoeg. onvold. is.

206. In de vervoeg. heeft men aan drie TT. niet genoeg, omdat onze denkbb. zich niet binnen het volstrekt verl. en volstrekt toek. bepalen; maar zich ook uitstrekken tot het betrekk. verl. en toek. Dit zal door de volgende opgaaf der TT. duidelijk worden:

Volledige lijst der tijden.

207.	Tegenw.:	*De zon schijnt.*
Verl.	Onvolm.:	*De zon scheen*
	Volm.:	*De zon heeft geschenen*
	Mr. d. volm.:	*De zon had geschenen*
Toek.	1. toek. T.:	*De zon zal schijnen*
	2. toek. T.:	*De zon zal geschenen hebben.*

Nadere beschouwing der tijden.

208. 1. De tegenw. T. bepaalt een gezegde tot den tijd waarin wij ons bevinden[1]: *Ik verheug mij over uwe komst.*

2. De onvolm. verl. T. verplaatst ons in het verledene, en brengt ons hetgeen voorbij is als tegenw. voor den geest. *De Romeinen mengden hunnen wijn met water. Israël werd in de woestijn met manna gevoed.* De onvolmaaktheid, het onvoltooide der verledenheid, bestaat dus niet in het wezen der zaak, maar alleenlijk in onze voorstelling.[2]

3. Met den volm. verl. T. spreken wij van het verl. zonder ons daarin te verplaatsen. Het is volstrekt verl. T.: *Deze koopman heeft menig verlies geleden.*

4. De mr. d. volm. verl. T. stelt ons verledenheid voor in het verledene: *Toen Willem* I. *door Balthasar Gerards vermoord werd, had hij voor het werk der verlossing van Nederland uit de magt van Spanje, reeds veel gedaan en geleden.* Hier verplaatst mij de eerste zinsnede in het verl. en de tweede gewaagt van dingen die toen ook reeds verleden waren.

5. De 1. toek. T. stelt eene zaak voor als nog aanstaande: *Dit kind is oplettend, het zal de moeite zijner onderwijzers beloonen.*

6. De 2. toek. T. verplaatst ons in de toekomst, en doet ons van daar uit als verleden beschouwen, hetgeen voor den spreker nog aanstaande is: *Gij zult uwe middelen verkwist hebben, wanneer de tijd daar is om er een nuttig gebruik van te maken.*[3]

[1] De meerdere of mindere omvang van het tegenw. hangt geheel van de beschouwing af: *De lijder is nu niet zoo wel als van morgen.* Hier is de namiddag of avond tegenw. en de morgen van denzelfden dag reeds verl. *Sedert de verwoesting van Jeruzalem, zwerft het Joodsche volk over den ganschen aardbodem, en heeft nergens een eigen land.* Hier wordt het geheele tijdperk, dat zich van de verwoesting van Jeruzalem tot op onzen tijd uitstrekt, als tegenw. beschouwd, in tegenstelling van hetgeen vroeger is voorgevallen.

[2] Daarom is deze T. in onze taal de *verhalende* T., (tempus historicum) waarvan men zich in een aaneengeschakeld verslag van gebeurtenissen bedient, om den lezer of hoorder van het eene tot het andere als 't ware rond te leiden.

[3] Het wkw. *is* heeft in de tweede zinsnede blijkbaar de kracht van *zijn zal*, en verplaatst ons dus in eene toekomst, waarvan gezegd wordt, dat het *verkwisten der middelen*, dat voor dengenen die hier spreekt ook nog aanstaande is, dan reeds verl. zal zijn.

Persoon en getal.

209. Door personen in een wkw. verstaat men die veranderingen van uitg. waardoor de eerste, tweede, of derde persoon als onderw. der zegging wordt voorgesteld ;* door het getal wordt aangewezen of het onderw. der zegging één of meer is : *Indien gij die menschen kent gelijk ik ze ken, dan weet gij ook dat zij uwe vrienden niet zijn ; want een vriend kan zoo niet handelen.*

TIENDE HOOFDSTUK.

VERVOEGING VAN GELIJKVLOEIJENDE WERKWOORDEN.

Eenvoudige en zamengestelde tijden.

210. Uit de lijst der tijden § 207 opgegeven, blijkt, dat wij er slechts twee hebben die door verandering aan het wkw. zelf worden uitgedrukt, te weten den tegenw. en den onvolm. verl. T. ; terwijl de overige met behulp van een ander wkw., daarom hulpw. genoemd, omschreven worden. Vandaar de verdeeling in eenvoudige en zamengestelde tijden.

Verder kunnen wij in de gezegde lijst opmerken, dat wij, om de zamengest. tijden te vormen, benevens het hulpw. noodig hebben de onbep. W. en het verl. deelw. van het hoofdwkw.

Waar het in de vervoeging voornamelijk op aan komt.

211. Uit het bovenstaande zal blijken dat wij, om een wkw. te vervoegen, de onbep. W., den tegenw. en den onvolm. verl. T. der Aant. en Aanv. WW, en het verl. Deelw. kennen moeten. Al het overige is omschrijving, en blijft voor alle wkww. hetzelfde.

* Het onderscheid der personen is in de behandeling der voornwn. § 169 aangewezen.

De vervoeging regelmatig.

212. De vervoeging van Nederd. wkww. is zeer regelmatig, het zij wij de gelijk- of de ongelijkvloeijende beschouwen. Wij zullen met gelijkvl. als verre weg de talrijkste klasse,[1] de leer der vervoeging openen.

[1] Volgens Ten Kate zouden de gelijkvl. tot de ongelijkvl. wkww. staan als tien tot één. Het verschil moet nu nog grooter wezen dan in zijn tijd, want al de wkww. waarmede onze taal sedert verrijkt is, zijn gelijkvl. Immers zouden nieuw gesmede ongelijkvl. wkww. ons al te vreemd in de ooren klinken; om van andere redenen daar wij in het Hoofdst. over afleiding welligt op terugkomen, hier niet gewagen. Zie Ten Kate Aenl. enz. D. I. bl. 545.

Regelmaat der vervoeging van gelijkvl. wkww.

213. *Onbepaalde Wijs.*

Leer*en*.

Aantoonende Wijs.

Tegenw. T.		*Onvolm. verl. T.*	
Enkelv.	*Meerv.*	*Enkelv.*	*Meerv.*
Ik leer	Wij leer*en*	Ik leer*de*	Wij leer*den*
Gij leer*t*	Gij leer*t*	Gij leer*det*	Gij leer*det*
Hij, zij, het leer*t*	Zij leer*en*	Hij, zij, het leer*de*	Zij leer*den*

Gebiedende Wijs.

Enkelv. Leer *Meerv.* Leer*t*

Aanvoegende Wijs.

Tegenw. Tijd.

Enkelv.	*Meerv.*
Ik leer*e*	Wij leer*en*
Gij leer*et*	Gij leer*et*
Hij enz. leer*e*	Zij leer*en*

Onvolm. verl. Tijd.

Gelijk in de Aant. Wijs.

Deelwoorden.

Tegenw.	*Verl.*
Leer*ende*	*Ge*leer*d*

Toelichting van het bovenstaande voorbeeld.

214. Alle vervoeging gaat uit van den wortel, welke is de onbep. W. ontdaan van haren uitg. *en*.

De uitgg. der vervoeging, (de deelww. daar gelaten) zijn *t*, *n*, *de* en *e*. Zie hier hunne beteekenis.

T is in de Aant. en Aanv. W. 2. pers. enkelv. en

meerv. in beide tijden; en in de Aant. W. ook 3. pers. enkelv. van den tegenw. tijd.[1] In de geb. W. is zij kenmerk van het meerv.

N is altijd teeken des mrv. voor 1. en 3. pers.

De is kenmerk van het verl., en neemt, ter aanduiding van pers. of get., *t* of *n* achter zich; maar in de 1. en 3. pers. enkelv. staat deze uitg. zonder toevoegsel.

E is thans[2] kenmerk der aanv. W., en duldt wel de *t* als teeken des 2. maar niet als teeken des 3. pers. achter zich.

Zoo heeft ieder uitg. dan eene bijzondere verrigting: *t* duidt den pers. aan, *n* het get., *de* den T., en *e* de W.

Wat de deelww. betreft, heeft het tegenw. *ende* achter den wortel, en het verl. *d* benevens het voorvoegsel *ge*.

[1] Het is zeker in het oog loopend dat de *t* in dit enkele geval als uitg. van den 3 pers. voorkomt; want in den verl. T. en in beide tijden der aanv. W. is zij het niet. Maar of men daarom met Bild. (Spraakl. bl. 140) beweren moet dat de 3. pers. *uit den aard* gelijk is aan den eersten, en dat de *t* hier als een overoud misbruik is aan te merken, dat zijnen oorsprong ontleent uit het verwarren van den 2. met den 3. pers., *door dat de laatste als plegtiger in het aanspreken aangenomen werd,* dat gelooven wij niet; immers zou dit eer het weglaten der *t* in den 2. pers. dan het aannemen daarvan in den 3. ten gevolge moeten hebben. Dat deze *t* in den 3. pers. *overoud* is, daaraan spreekt Bild. de waarheid, want in de verwante taaltakken, gelijk men bij Ten Kate zien kan, vindt men ze eenparig, beginnende met het Moeso-Gottisch van de vierde eeuw, en vervolgens in het Frank-Duitsch, Angelsaxisch enz.

[2] Wij zeggen met voorbedacht *thans*, want eertijds was zij tot verzachting der uitspr. ook in de aant. W. gebruikelijk. en wanneer het vnmw. van den 1. pers. in den ouden brievenstijl weg blijft, komt de verzachtende *e* in de plaats: *zende u bij dezen; verblijve met achting* enz. Zelfs in den uitg. *en* der Onb. W. schijnt de *e* veeleer tot den wortel des wkws. dan tot den uitg. te behooren, en niet zelden kwam er nog eene *e* achteraan, zoodat men *leerene, loopene*, enz. zeide voor *leeren, loopen*. Een enkel voorb. van oude vervoeging op het gezag van Ten Kate zal, hopen wij, hier niet onwelkom zijn:

Aant. W. Tegenw. T.		Aanv. W. tegenw. T.	
Enkelv.	Meerv.	Enkelv.	Meerv.
1. *Stelle*	*stellen*	*stelle*	*stellen*
2. *Stellest*	*stellet*	*stellet*	*stellet*
3. *Stellet*	*stellen*	*stelle*	*stellen*

Verl. Tijd voor beide wijzen.

Enkelv.	Meerv.
1. *Stellede*	*stelleden* (*stellden*)
2. *Stelledest* (*stelldest*)	*stelledet* (*stelldet*)
3. *Stellede*	*stelleden* (*stellden*)

Bijzonderheden de regelm. vervoeging betreffende.

215. In de regelm. vervoeging van gelijkvl. wkww. heeft men nog de volgg. bijzonderheden in acht te nemen:

a. Wanneer de wortel op een' dubbelen medekl. uitgaat, wordt er in eengrepige vormen slechts een enkele

gebezigd: *redden, stikken, krabben; ik red, gij stikt, hij krabt.*

b. Van hier ook dat *s* en *g,* waar zij als verdubbeling van *sch* of *ch* voorkomen, op gelijke wijs worden uitgelaten: *lasschen, visschen, lagchen, pogchen; ik lasch, gij vischt, zij lacht, hij pocht.*

c. Wanneer daarentegen een lange klinker van den wortel op een medekl. komt te stuiten, wordt hij noodzakelijk verdubbeld: *raken, stoken, vegen; ik raak, wij stookten, zij veegt.*

d. In plaats van *de,* als kenmerk van het verl., gebruikt men *te,* wanneer de wortel op *f, k, p, s, t* of *ch* uitgaat: *ik schafte, mikte, knipte, loste, vatte, kuchte.*

e. En waar dit in den onvolm. verl. T. plaats heeft, eindigt ook het verl. deelw. op *t* in plaats van *d: geschaft, gemikt* enz.[1]

f. Wanneer de wortel op *d* of *t* eindigt, smelt de *d* of *t* van het deelw. daarmede, en ook de *t* als persoons uitg. met de *t* van den wortel ineen: van *wedden, vatten, rusten, pletten;* komt *gewed, gevat, gij rust, hij plet.*

g. Daarentegen wordt in zulke wkww. de uitg. van den onvolm. verl. T. wel eens schijnbaar[2] verdubbeld; en dit geschiedt voornamelijk in de 1. en 3. perss. meerv. die anders met den tegenw. T. gelijkluidend zouden zijn: *wij vatteden, zij reddeden.*

h. De *j* als overgangsconsonant in de onbep. W. voorkomende vervalt aan het einde, en voor elken uitg. die niet met *e* begint: *plooijen, vleijen, stoeijen,* heeft *plooi, hij vleit, gestoeid* enz.

i. Zoo dikwijls de wortel op *v* of *z* uitgaat, worden dezen, als sluitletters, of voor eenen medekl. in *f* en *s* veranderd: *zweven, razen, wuiven, vreezen,* hebben *zweef, hij raast, zij wuifden, gevreesd* enz.

j. Het voorvoegsel van het verl. deelw. vervalt, wanneer het wkw. reeds een onscheidbaar voorvoegsel heeft: *verkwisten, bezetten* hebben in het deelw. *verkwist, bezet.*[3]

k. Eindelijk merken wij op dat de gemeenzame taal in eene vragende woordvoeging de *t* van den 2. pers. onderdrukt: *leefje, zieje;* niet *leeft je, ziet je.* Dit geldt ook van den onvolm. verl. T. buiten de vraag: *je leefde (niet leefdet) toen beter dan nu.*

[1] Van daar de regel, dat men, om te weten of een verl. deelw. op *d* dan wel op *t* uitgaat, den onvolm. verl. T. moet raadplegen. Zoo heeft dan het

deelw. *beloond* eene *d* omdat men in den verl. T. niet *beloonte* maar *beloonde* zegt.

[2] Wij zeggen *schijnbaar*, want eigentlijk wordt hier de van ouds gebruikelijke verzachtende *e* te baat genomen, om het ineensmelten van den medeklinker des wortels met dien des uitgangs te verhoeden. Het is een middel daar men zich duidelijkshalve met gepaste spaarzaamheid van bedienen *kan*; maar wie er sierlijkheid in meent te vinden, is zeker een liefhebber van stotteren. Zie hier hoe mannen van smaak ons daarin voorgaan:

Bij v. d. P. lazen wij in het enkelv. *rustede*, *achtede*, en in het mrv. *vatteden*, *verligteden* en zonder inlassching *verstoutten*, bij de Vr.: *hij hatede*, en bij S. St, *vatteden*, *voortzetteden*, en zonder inlassching *bevrijdden*, *kostte*.

[3] Voor Kapenaars is deze aanm. niet overbodig; immers hoort men onder hen wel *geverloren*, *gebedankt* enz., om van *gevloord* in plaats van *verloren*, dat zich tot de minst geoefende klasse van sprekers bepaalt, niet eens te reppen.

Overgang tot de hulpwoorden.

216. Na aldus de eenv. tijden van het wkw. beschouwd te hebben, zouden wij tot de zamengest. moeten overgaan; maar hiertoe dienen wij vooraf met de hulpww. bekend te worden. Zij zijn vier in getal: *zullen*, *hebben*, *zijn* en *worden*.

Vervoeging van zullen.

217. Onb. W. *Zullen*

Deelww. Tegenw. *zullende* Verl. Ontbreekt

Aantoonende Wijs.

Tegenw. Enkelv.	Tegenw. Meerv.	Onvolm. Verl. Enkelv.	Onvolm. Verl. Meerv.
Ik *zal*	Wij *zullen*	Ik *zoude* (*zou*)	Wij *zouden*
Gij *zult*	Gij *zult*	Gij *zoudet* (*zoudt*)	Gij *zoudet* (*zoudt*)
Hij enz. *zal*	Zij *zullen*	Hij enz. *zoude* (*zou*)	Zij *zouden*

Het overige ontbreekt, dewijl *zullen* niet anders dan als hulpw. gebruikt wordt. *Hebben*, *zijn* en *worden* komen ook als hoofdwkww. voor, en hebben daarom eene meer volledige vervoeging, gelijk straks blijken zal.

Vervoeging van hebben.

Onbepaalde Wijs.

Tegenw.	Verleden.	Toekomend.
Hebben	*Gehad hebben*	*Zullen hebben*

Deelwoorden.

Hebbende	*Gehad hebbende*	*Zullende hebben*

Tegenwoordige Tijd.

Aantoonende Wijs. Enkelv.	Aantoonende Wijs. Meerv.	Aanvoegende Wijs. Enkelv.	Aanvoegende Wijs. Meerv.
Ik *heb*	Wij *hebben*	Ik *hebbe*	Wij *hebben*

Gij *hebt*	Gij *hebt*	Gij *hebbet*	Gij *hebbet*
Hij enz. *heeft*	Zij *hebben*	Hij enz. *hebbe*	Zij *hebben*

Onvolm. verl. Tijd.

Enkelv.	Meerv.	Enkelv.	Meerv.
1. *Had*	*hadden*	*hadde*	*hadden*
2. *Hadt*	*hadt*	*haddet*	*haddet*
3. *Had*	*hadden*	*hadde*	*hadden*

Volm. verl. Tijd.

Ik *heb gehad* enz. Ik *hebbe gehad* enz.

Het is niet anders dan de tegenw. T. met bijvoeging van het verl. deelw.

Meer dan volm. verl. Tijd.

Ik *had gehad* enz. Ik *hadde gehad* enz.

Deze is de onvolm. verl. T. met bijvoeging van het verl. deelw.

Eerste toek. Tijd.

Ik *zal hebben* enz. Ik *zoude hebben* enz.

Deze bestaat uit den tegenw. T. van *zullen*, met de onb. W. van *hebben*.

In de aanv. W. is het dus de onvolm. verl. T. van *zullen* met de onb. W. van *hebben*.

Tweede toek. Tijd.

Ik *zal gehad hebben* enz. Ik *zoude gehad hebben* enz.

Tegenw. T. van *zullen* met den verl. T. der onb. W. van *hebben*.

Verl. T. van *zullen* met den verl. T. der onb. W. van *hebben*.

Gebiedende Wijs.

Enkelv. *Heb* Meerv. *Hebt*

Vervoeging van zijn.

219. Onbepaalde Wijs.

Tegenw.	Verleden.	Toekomend.
Zijn of *wezen*	*Geweest zijn*	*Zullen zijn* of *wezen*

Deelwoorden.

Zijnde of *wezende*	*Geweest zijnde*	*Zullende zijn* of *wezen*

Aantoonende W. Aanvoegende W.

Tegenwoordige Tijd.

Enkelv.	Meerv.	Enkelv.	Meerv.
Ik *ben*	Wij *zijn*	Ik *zij*	Wij *zijn*
Gij *zijt*	Gij *zijt*	Gij *zijt*	Gij *zijt*
Hij enz. *is*	Zij *zijn*	Hij enz. *zij*	Zij *zijn*

Onvolm. verl. Tijd.

Enkelv.	Meerv.	Enkelv.	Meerv.
1. *Was*	*waren*	*ware*	*waren*
2. *Waart*	*waart*	*waret*	*waret*
3. *Was*	*waren*	*ware*	*waren*

Volm. verl. Tijd.

Ik *ben geweest* enz. Ik *zij geweest* enz.

Deze tijd bestaat uit den tegenw. T. van *zijn*, met het verl. deelw. van hetzelfde wkw.

Meer dan volm. verl. Tijd.

Ik *was geweest* enz. Ik *ware geweest* enz.

Eerste toek. Tijd.

Ik *zal zijn* of *wezen* enz. Ik *zoude zijn* of *wezen* enz.

Tweede toek. Tijd.

Ik *zal geweest zijn* enz. Ik *zoude geweest zijn* enz.

Gebiedende Wijs.

Enkelv. *Wees* Meerv. *Weest* of *zijt*[1]

[1] *Zijt* wordt door Bild. (Spraakl. bl. 174) als gebied. W. afgekeurd. De bijbelvertalers gebruikten zoowel het een als het ander: *Weest gijlieden volmaakt* enz. Matth. v. 48; en daarentegen: *Zijt dan daders des woords*. Jac. i. 22. Maar v. d. P. heeft daarvoor *weest*; gelijk ook Matth. vi. 25, 31 en 34.

Vervoeging van worden.

220. Onbepaalde Wijs.

Tegenw.	Verleden.	Toekomend.
Worden	*Geworden zijn*	*Zullen worden*

Deelwoorden.

Wordende	*Geworden zijnde*	*Zullende worden*

Aantoonende W. Aanvoegende W.

Tegenwoordige T.

Enkelv.	Meerv.	Enkelv.	Meerv.
1. *Word*	*worden*	*worde*	*worden*
2. *Wordt*	*wordt*	*wordet*	*wordet*
3. *Wordt*	*worden*	*worde*	*worden*

Onvolm. verl. Tijd.

Enkelv.	Meerv.	Enkelv.	Meerv.
1. *Werd* of *wierd*	*werden* of *wierden*	*werde* of *wierde*	*werden* of *wierden*
2. *Werdt* of *wierdt*	*werdt* of *wierdt*	*werdet* of *wierdet*	*werdet* of *wierdet*
3. *Werd* of *wierd*	*werden* of *wierden*	*werde* of *wierde*	*werden* of *wierden*

Volm. verl. Tijd.

Ik *ben geworden* enz. Ik *zij geworden* enz.

Meer dan volm. verl. Tijd

Ik *was geworden* enz. Ik *ware geworden* enz.

Eerste toek. Tijd.

Ik *zal worden* enz. Ik *zoude worden* enz.

Tweede toek. Tijd.

Ik *zal geworden zijn* enz. Ik *zoude geworden zijn* enz.

Gebiedende Wijs.

Enkelv. *Word* Meerv. *Wordt*

De bovenstaande hulpww. nader toegelicht.

221. *a.* De oorspronkelijke beteekenis van *zullen*, gelijk Ten Kate heeft aangetoond, is *schuldig zijn*, (het H. D. *sollen*) maar deze beteekenis heeft thans alleen de tegenw. T., wanneer die als gebied. W. gebruikt wordt: *Gij zult niet stelen.*[1]

b. Bij gebrek aan een verl. deelw. kan *zullen* geen zamengest. Tijden hebben. De onb. W. komt nogtans als deelw. voor in zulke spreekwijzen als deze: *Ik heb het zullen doen, maar er is niets van geworden.*

c. De onregelmatigheid van *zijn* laat zich daaruit verklaren, dat de verschillende vormen uit meer dan éénen wortel voortgesproten zijn.[2]

d. Voor *gij zijt* gebruikt de spraak der beleefdheid *u is;* en de gemeenzame taal *je bent;* maar *wij bennen en zij bennen,* hoe regelmatig ook van *ben* afgeleid, is wel Hollandsch, maar niet van het beste. *Gij waart* is in den omgang stijf; men gebruike naar vereisch der omstandigheden *u was* of *je was.* Als bijv. nmw. zegt men niet *geweest,* maar *gewezen: Onze gewezen Gouverneur.*

e. In den grond is er tusschen *werd* en *wierd* geen onderscheid dan hetgeen men dialectverschil noemt; maar wij gelooven dat het thans heerschend gebr., om *wierd* tot de aanv. W. te bepalen, navolging verdient, om dezelfde reden waarom wij *hen* en *hun* in het gebr. onderscheiden.

[1] Deze beteekenis van *schuldig zijn* heeft ook het Eng. should, dat door min geoefende vertalers weleens door *zoude* in plaats van *behoorde* overgebragt wordt.

[2] Dat ik *ben*, gij *zijt* en ik *was* tot verschillende wortels behooren, loopt van zelf in het oog. Wie het uitvoerig betoogd wenscht kan het bij Bild. (Spraakl. bl. 163) vinden.

Kaapsch taaleigen in hulpww.

222. Kapenaars gebruiken dikwijls den meer dan volm. verl. T. van *zijn,* waar de onvolm. verl. T. bedoeld wordt: b.v. A. zegt tegen B.: "*Ik heb u gisteren daar en daar gemist,*" B. antwoordt: "*Geen wonder; ik was ziek geweest.*"

Tegen de Hottentotsche spreekwijzen: *ek is, ek heef, ons het,* in plaats van *ik ben, ik heb, wij hebben,* behoeven wij beschaafde sprekers wel niet te waarschuwen; maar als *aardigheidjes* in het Zuid-Afrikaansche taaleigen, moet er toch in 't voorbijgaan van gerept worden.

Volledige vervoeging van het bedr. en gelijkvl. wkw. leeren.

223. Onbepaalde Wijs.

Tegenw.	Verleden.	Toekomend.
Leeren	*Geleerd hebben*	*Zullen leeren*
	Deelwoorden.	
Leerende	*Geleerd hebbende*	*Zullende leeren*

Aantoonende W.	Aanvoegende W.
Tegenwoordige Tijd.	
Ik *leer* enz. (zie § 213)	Ik *leere* enz.
Onvolm. verl. Tijd.	
Ik *leerde* enz.	Ik *leerde* enz.
Volm. verl. Tijd.	
Ik *heb geleerd*	Ik *hebbe geleerd* enz.
Meer dan volm. verl. Tijd.	
Ik *had geleerd*	Ik *hadde geleerd*
Eerste toek. Tijd.	
Ik *zal leeren*	Ik *zoude (zou) leeren*
Tweede toek. Tijd.	
Ik *zal geleerd hebben*	Ik *zoude (zou) geleerd hebben.*

Gebiedende Wijs.

Enkelv. *Leer* Meerv. *Leert*

Volledige vervoeging van het onz. en gelijkvl. wkw. groeijen.

224. Onbepaalde Wijs.

Tegenw.	Verleden.	Toekomend.
Groeijen	*Gegroeid zijn*	*Zullen groeijen*

Deelwoorden.

Groeijende	*Gegroeid zijnde*	*Zullende groeijen*

Aantoonende W.		Aanvoegende W.	
	Tegenwoordige Tijd.		
Enkelv.	Meerv.	Enkelv.	Meerv.
Ik *groei*	Wij *groeijen*	Ik *groeije*	Wij *groeijen*
Gij *groeit*	Gij *groeit*	Gij *groeijet*	Gij *groeijet*
Hij enz. *groeit*	Zij *groeijen*	Hij enz. *groeije*	Zij *groeijen*

Onvolm. verl. Tijd.

Voor de Aant. zoo wel als de Aanv. W.

Enkelv.	Meerv.
Ik *groeide*	Wij *groeiden*
Gij *groeidet*	Gij *groeidet*
Hij *groeide*	Zij *groeiden*

Zamengestelde tijden.

Aantoonende W.	Aanvoegende W.
Volm. verl. Tijd.	
Ik *ben gegroeid*	Ik *zij gegroeid*
Meer dan volm. verl. Tijd.	
Ik *was gegroeid*	Ik *ware gegroeid*
Eerste Toek. Tijd.	
Ik *zal groeijen*	Ik *zoude (zou) groeijen*
Tweede Toek. Tijd.	
Ik *zal gegroeid zijn*	Ik *zoude (zou) gegroeid zijn*

Gebiedende Wijs.

Enkelv. *Groei* Meerv. *Groeit*

Volledige vervoeging van het lijdelijk wkw. bemind worden.

225. Onbepaalde Wijs.

Tegenw.	Verleden.	Toekomend.
Bemind worden	*Bemind geworden zijn*	*Zullen bemind worden*

Deelwoorden.

Bemind wordende	*Bemind geworden zijnde*	*Zullende bemind worden*

Aantoonende W.	Aanvoegende W.
Tegenwoordige Tijd.	
Ik *word bemind*	Ik *worde bemind*

Onvolm. verl. Tijd.

Ik *werd bemind* Ik *wierde bemind*

Volm. verl. Tijd.

Ik *ben bemind geworden* Ik *zij bemind geworden*

Meer dan volm. verl. Tijd.

Ik *was bemind geworden* Ik *ware bemind geworden*

Eerste toek. Tijd.

Ik *zal bemind worden* Ik *zou bemind worden*

Tweede toek. Tijd.

Ik *zal bemind geworden zijn* Ik *zou bemind geworden zijn*

Gebiedende Wijs.

Enkelv. *Word bemind* Meerv. *Wordt bemind*

Toegift op de bovenstaande voorbeelden.

226. *a.* Met betrekking tot het verl. deelw. van het voorb. *leeren* valt op te merken, dat het toegevoegde *hebbende* dient om den bedrijvenden zin der zegging uit te drukken. Laat men *hebbende* weg, dan wordt hetdeelw. lijdelijk. Anders is het gelegen met het toevoegsel *zijnde* in het verl. deelw. van onz. wkww., gelijk in de voorbb. *zijn, worden* en *groeijen:* dit is bloote omschrijving, en kan daarom dikwijls wegblijven, zonder dat er de zin der zegging door verandert: *Mager geworden en gegroeid, was hij naauwlijks kenbaar.*

b. Ten aanzien van het voorb. *bemind worden,* maken wij den leerling opmerkzaam, dat het onverdragelijk slepend en langwijlig zou zijn, het lijd. wkw. overal voluit te vervoegen.[1] Meestal wordt *worden* weggelaten in die vormen waarin het hulpw. *zijn* voorkomt. Dus: Onb. W. verl.: *bemind zijn;* verl. deelw.: *bemind zijnde.* Zoo ook in de volm. meer dan volm. verl. en tweede toek. T.T. van de Aant. en Aanv. WW.: *ik ben bemind, ik ware bemind, ik zal bemind zijn* enz.

[1] Deze aanm. bepaalt zich niet tot de taal des omgangs, maar is van algemeene toepassing. Men meene niet dat de deftige spreektrant door grooten omhaal van ww. gekenmerkt wordt, of dat er iets indrukmakends in een langen sleep van hulpww. gelegen is: *Wie durft ontkennen, dat wij zelfs toen nog zouden hebben kunnen gered geworden zijn, indien wij den eenigen weg des behouds zouden hebben willen bewandelen?* In plaats van *hadden kunnen gered worden,* en *hadden willen bewandelen.*

Verschillend gebruik van zijn *en* hebben.

227. Eenige onz. wkww. verkiezen *hebben,* andere

zijn tot hulpw., wederom andere nemen nu eens *hebben* dan weder *zijn.* Door onderlinge vergelijking van de voorbb. van dit gebr. bij Weil., Bild. en andere opgegeven, zijn wij vooreerst tot de volgende besluiten gekomen:

a. Hebben staat als hulpw. bij wkww. die eenige bedrijvigheid te kennen geven: *arbeiden, beven, bijstaan, blaffen* enz.[1]

b. Bij zulke die een verkeeren in eenen toestand uitdrukken: *lijden, rusten, liggen, staan, leunen, hangen, zitten, wonen, slapen, sluimeren, grenzen* enz.

c. Zijn staat als hulpw. bij wkww. die eenen overgang in eenen toestand aanduiden: *rijzen, dalen, vallen, opstaan, groeijen, krimpen, inslapen, ontwaken, stollen, bevriezen, smelten, ontdooijen, sterven, overlijden, verarmen, uittéren, zwellen, verdorren, verwelken, bersten, verzinken, verdrinken, begroeijen* enz.[2]

d. Van hier dan dat wkww. die eene beweging te kennen geven, met *hebben* vervoegd worden, wanneer de rigting der beweging niet vermeld wordt, maar met *zijn,* wanneer zij uitgedrukt staat; in het eerste geval toch heeft men het oog op het *bedrijf* als verleden, en in het tweede, op den *overgang* van de eene plaats naar de andere: *Ik heb wat geloopen en gedraafd! De kinderen hebben eerst gezwommen, toen geloopen en geklauterd; daarna gesprongen, gerold en getuimeld. De dief is naar de rivier geloopen, en naar den overkant gezwommen; vervolgens is hij op eene hoogte geklauterd, maar ziende dat men hem op het spoor was, is hij er af gesprongen; en zijn evenwigt verliezende, is hij voorover getuimeld en naar beneden gerold.*

[1] Weil. geeft van deze soort (Spraakl. bl. 270) eene lijst van meer dan zeventig.

[2] Men zou deze lijst nog aanmerkelijk kunnen vergrooten. Wij hebben geoordeeld dat wij niet met een klein get. voorbb. volstaan konden, omdat we in de behandeling van deze stoffe van een nieuw beginsel zijn uitgegaan. Vergelijken wij de voorbb. onder *b* met die onder *c* opgegeven, dan blijkt het dat *hebben* meer op het *verledene* en *zijn* op het *aanklevende* duidt. Immers wanneer ik zeg: hij heeft *gerust, gestaan, geslapen* enz. dan beschrijf ik den *gewezen toestand* van het onderw.; maar wanneer ik zeg: hij *is gezwollen, uitgeteerd, verdronken* enz. dan beschrijf ik den toestand waarin het *overgegaan is en zich nog bevindt*.

Een dergelijk onderscheid bij onpers. wkww.

228. In *het heeft geregend, gesneeuwd, gehageld, gedooid, gevroren, gedonderd, geweerlicht* enz. is blijkbare

bedrijvigheid. Daarentegen: *het is gebeurd, voorgevallen, geschied, gelukt, mislukt, goed of kwalijk uitgevallen, gebleken, goed of slecht afgeloopen* enz. geven niet onduidelijk een overgang in eenen toestand te kennen.

Nog twee gevallen waarin hebben *verkozen wordt.*

229. I. Wanneer een onz. wkw. wederkeerig gebruikt wordt, dan moet het als bedr. aangemerkt en dus ook met *hebben* vervoegd worden: *Ik heb mij moede geloopen* of *gereden; hij heeft zich stijf gezeten, ziek gelegen, blind gekeken* enz.

II. Wanneer een wkw. oneigentlijk gebruikt wordt: *De kaars heeft gedropen, het vat heeft gelekt, het venster heeft geklemd, het geschut heeft losgebrand, de kraan heeft geloopen;* maar in de eigentlijke beteekenis: *De wijn is uit het vat gelekt, het vet is van de kaars gedropen* enz. Dan ook hier verloochent zich het bovenaangehaalde beginsel niet, dat *zijn* gebruikt wordt, waar een overgang of rigting doorstraalt: *De kaars is afgeloopen* of *ingebrand, het geheim is uitgelekt, het kind is uitgeslagen, de rekening is opgeloopen, het weêr is ingeslagen* enz.

Dat er gevallen kunnen voorkomen die naar het opgegeven beginsel niet gemakkelijk te beoordeelen zijn, bekennen wij volgaarne; en dat goede schrijvers, hierin alleen door een donker bewustzijn geleid, wel eens mistasten, is ook niet vreemd. Met de wkww. *beginnen, vergeten* en eenige andere schijnt men *zijn* en *hebben* door elkander te gebruiken. Zie hier eenige voorbb.:

Zoodra *was* niet de ziekte begonnen een ernstig aanzien te krijgen. B.
De steden *waren* in magt toegenomen. S. St.
Wij zijn geheel onkundig van alles wat hem op dien togt bejegend *heeft*. v. d. P.
Wij willen eindigen gelijk wij begonnen zijn. J. d. V.

De vervoeging van zamengest. wkww.

230. Dit is voor vreemdelingen niet zonder moeijelijkheid. Tot meerdere duidelijkheid zullen wij drie klassen van zamenstellingen onderscheiden en afzonderlijk beschouwen, te weten:

A. Zamenstellingen met onafscheidbare voorvoegsels.
B. Met voorzetsels.
C. Met naamwoorden.

De klasse A. bevat wkww. met *be, er, ge, ont, ver* of *her* voorop. In de vervoeging blijven deze voorvoegsels steeds met het wkw. verbonden: *ik begrijp, erlang, geloof, ontdek, verdraag, herzie; heb begrepen, erlangd, geloofd, ontdekt, verdragen, herzien, om te gelooven* enz.

Zamenstellingen met *wan* en *ant* nemen in het deelw. *ge* voorop: *gewanhoopt, geantwoord.*

De klasse B. daarentegen neemt het voorvoegsel *ge* in het verl. deelw. en het woordje *te* in de onb. W. tusschen het voorzl. en wkw. in; en stelt in de eenvoud. TT. het voorzl. achter: *Ik loop aan, op, af, in, door, uit; ik ben aan, op, af, in, door, uitgeloopen; om aan, op, af* enz. *te loopen.*

Dan hier ontmoet ons bij de voorzls. *over* en *onder*, en somtijds ook bij *door* en *aan* tweederlei gebr., en wel zoo, dat zij eigentlijk scheidbaar, en oneigentlijk genomen, onscheidbaar zijn:[1]

Eigentlijk	Oneigentlijk.
Hij heeft ónder gestaan.	*Hij heeft zich onderstáán.*
Hij heeft de stukken óver gelegd.	*Het stuk is wel overlégd.*
Hij is naar den vijand óver geloopen.	*Overlóóp het gezegde nog eens met uwe gedachten.*
Ik heb hem ónder gehouden	*Gij zult mij niet onderhóuden.*
De haagdis was ónder den steen gekropen.	*Deze man tracht mij te onderkrúipen.*
De arme man heeft zijn voeten dóor geloopen.	*Ik raad u het boek te doorlóópen.*
Ik heb er een kogel dóór geschoten.	*Mijn bijbel is met papier doorschóten.*
Zullen zij bij hunnen handel veel óver winnen?	*Mogt onze koning zijn vijanden overwínnen!*
Ik wensch vee áán te koopen.	*De kooper weigert het huis te aanváárden.*
Wat geef ik er óm?[2]	*Des Heeren gunst omgééft ons.*

Bij de klasse C. loopt de vervoeging gewoonlijk even eens af als bij de klasse A; zóó namelijk, dat de deelen der zamenst. niet gescheiden worden: *doodverwen, dwarsdrijven, glimlagchen, kortwieken,* hebben ik *doodverw, dwarsdrijf* en ik heb *gedoodverwd, gedwarsdrijfd*[3] *geglimlacht, gekortwiekt,* en te *doodverwen* te *dwarsdryven* enz., zoo ook *weerlichten, liefkozen, handhaven, vrijbuiten, vrijwaren.* In zamenstellingen met *mis* en *vol* heeft men zich voor vergissingen te wachten, die ontstaan kunnen door als zamenst. te beschouwen wat geen

zamenst. is. Men onderscheide b. v.: *volmáken* en *vól maken, voldóen* en *vól doen, misdóen* en *mís doen*: *Wie zich zelven ligt voldoet, loopt gevaar van dikwijls te misdoen, en heeft weinig kans om zich te volmaken. Hij wilde het getal vol maken, maar deed het mis.*[4]

[1] Bij eene juiste uitspr. kan men dadelijk weten of het voorzl. in de zamenst. scheidb. of onscheidb. is. In het eerste geval heeft het den klemtoon; in het tweede, valt deze op het wkw.

[2] Het laatste voorb. *wat geef ik er om?* is, streng genomen, geene zamenst. want men zegt niet in dien zin *ómgeven*, gelijk men *áánkoopen, óverwinnen* enz. zegt. Het dient alleen tot opheldering van het tegenovergestelde *omgéven*. Een dergelijk onderscheid is er tusschen *wéder spreken* en *wedersprèken* dat is *tegenspreken, óver tuigen* en *overtuígen*. Dat heeft die predikant niet geweten, die, aan de verdeeling van zijne stof gekomen, beloofde eene poging te zullen aanwenden, om zijne hoorders *óver te tuigen*. Bij *áánbidden*, waarvoor men *ook aanbídden* hoort, schijnt het gebr. verdeeld; maar het laatste mag dichterlijke vrijheid zijn, gelijk b. v. in het eerste onzer Evang. Gezz. "*Aanbidt den Vader*, enz." Ten minste, in navolging hiervan te zeggen: *wij aanroepen U*, is strijdig met het taalgebr.: *Roept mij aan in den dag der benaauwdheid*, heet het (Ps. l. 15,) niet *aanroept mij*. In *áchterklappen* heeft het onscheid. voorzl. den klemtoon, maar in *achtervólgen* het wkw. In zamenstellingen met *om* beslist de beteekenis van het voorzl.; geeft het een insluiten te kennen dan is het onafscheidelijk, maar anders niet: *De stad is ommuurd, omlegerd* enz. *Ik omgordt of omhang mij met een zwaard, ik gord of hang mijn zwaard om; ik spit den akker om* enz.

[3] Zie Kinker Beoord. enz. In *dwarsdrijven* en *glimlagchen* hebben wij twee voorbb. van ongelijkvl wkww. die in de zamenst. gelijkvl. worden.

[4] Zoo zegt men dat iemand *mismaakt, misdeeld* (niet *misgedeeld*) is; dat hij zich *misdragen, misgist, mishuwd* heeft. Wij komen in het Hoofdst. over Woordontleding op dit onderw. terug. Bijzonder belangrijk is Kinker l.l. bl. 175 en volgg.

Kaapsch Taaleigen.

231. Na hetgeen hiervan bij de hulpww. gezegd is, merken wij alleenlijk aan, dat in de platte spraak alle uitgg. van den tegenw. T. verzwegen worden: *ek kom, jij kom, hij kom; ons kom, jullie kom, hullie kom.*

ELFDE HOOFDSTUK.

VERVOEGING VAN ONGELIJKVLOEIJENDE WERKWOORDEN.

Kenmerk van een ongelijkvl. wkw.

232. Het kenschetsende der ongelijkvl. wkww. ligt in de wijze hoe zij het verledene uitdrukken. Dat geschiedt in de aant. en aanv. WW. door verandering van wortelklinker, en in het deelw. door voorvoeging van *ge* vóór

de onbep. W. met of zonder verandering van wortelkl.: *schrijven*, ik *schreef*, *geschreven*, *dragen*, ik *droeg*, *gedragen*.

Uitgangen in de vervoeging.

233. De persoonsuitgg. zijn dezelfde als bij de gelijkvl. wkww.

Dat de uitg. *de* in den onvolm. verl. T. vervalt, spreekt van zelf, daar de vokaalverandering in deszelfs plaats komt. Zie hier een voorb. van vervoeging:

Onbepaalde Wijs.

Zwijgen.

Aantoonende Wijs. Aanvoegende W.

Tegenwoordige Tijd.

	Enkelv.	Meerv.	Enkelv.	Meerv.
1.	*Zwijg*	*zwijgen*	*zwijge*	*zwijgen*
2.	*Zwijgt*	*zwijgt*	*zwijget*	*zwijget*
3.	*Zwijgt*	*zwijgen*	*zwijge*	*zwijgen*

Onvolm. verl. Tijd voor beide Wijzen.

	Enkelv.	Meerv.
1.	*Zweeg (zwege)*[1]	*zwegen*
2.	*Zweegt (zweget)*	*zweegt (zweget)*
3.	*Zweeg (zwege)*	*zwegen*

Gebiedende Wijs.

Enkelv. *Zwijg* Meerv. *Zwijgt*

Deelwoorden.

Tegenw. *zwijgende* Verl. *Gezwegen*

De zamengest. TT. worden even zoo gevormd als in de vervoeging van gelijkvl. wkww.

[1] Hetgeen hier tusschen haakjes staat is aanv. W.

Verdeeling der ongelijkvl. wkww.

234. Zal men van de ongelijkvl. vervoeging een volledig overzigt geven, dan dient men de wkww. in klassen te verdeelen. Er zijn vier hoofdklassen, te weten:

A. Wkww. die in den verl. T. en het verl. deelw. eenerlei klinker hebben: *krijgen*, *kreeg*, *gekregen*.

B. Die in den tegenw. T. en het verl. deelw. eenerlei klinker hebben: *lezen*, *las*, *gelezen*.

C. Die driederlei klinker hebben: *stelen*, *stal*, *gestolen*.

D. Die van den ongelijkvl. vorm alleen het deelw. behouden hebben: *bakken*, ik *bakte*, *gebakken*.

Onderverdeeling der klasse A.

235. Deze klasse bevat vijf afdeelingen, naar den wortelkl. onderscheiden, namelijk:

1. Afd. met *e* : *bersten*
2. „ „ *i* : *zinken*
3. „ „ *ij* : *blijven*
4. „ „ *ie* : *bieden*
5. „ „ *ui* : *druipen.*

Eerste afdeeling van klasse A.

236. Onbep. W. *bersten,* verl. T. *borst,* verl. deelw. *geborsten*[1]

Naar dit voorb. gaan:

bergen[a]	*schenken*	*wegen*[c]
delven	*scheren*[b]	*werven*[d]
gelden	*smelten*	*zenden*
kerven	*treffen*	*zwelgen*
melken	*trekken*	*zwellen*
schelden	*vechten*	*zwemmen*
schenden	*vlechten*	*zwerven*[e]

Aanmerkingen.

[a] Gelijk *bergen* gaat ook *verbergen.* Het zij eens voor al gezegd, dat we in dit overzigt van geene zamenstellingen gewagen, behalve wanneer het grondw. in onbr. is, of wanneer zij in vervoeging van het grondw. afwijken.

[b] en [c]: Dezen hebben een enkelen medekl. in den wortel, en daarom in den verl. T. eenen langen klank: *schoor* en *woog.* Men hoort ook nog *schoer* en *woeg,* maar dit is verouderd.

[d] en [e]: *Wierf,* vooral in de zamenst. *verwierf,* en *zwierf,* in plaats van *worf* en *zworf,* zijn ruim zoo gebruikelijk.[2]

[1] Volgens eene gebruikelijke klankverwisseling hoort men dit wkw. ook aldus vervoegen: *barsten, barstte, geborsten,* en dan behoort het tot klasse D.

[2] Ter oorzaak hiervan verschijnen deze twee wkww. andermaal in afd. 2. van kl. C.

Tweede afdeeling van klasse A.

237. Onb. W. *zinken,* verl. T. *zonk,* verl. deelw. *gezonken.*

beginnen	*klimmen*	*verzwinden*[2]
bezinnen	*klinken*	*vinden*
binden	*krimpen*	*winden*
blinken	*slinken*[1]	*winnen*
dingen	*spinnen*	*wringen*
dringen	*springen*	*zingen*
drinken	*stinken*	*zinken*
dwingen	*verslinden*	
glimmen	*verzinnen*	

[1] *Slinken* heeft eene zeer bepaalde bet., en wordt bijna niet anders gebruikt, dan van het verminderen of inkrimpen van een gezwel. Van daar het bijv. naamw. *slank*. Men moet het onderscheiden van het verouderde *slingen*, zich kronkelen, of liever zich heen en weder bewegen, van waar wij het wkw. van during *slingeren* hebben en het zelfst. *slang*, gelijk het Eng. *snake* van *to sneak*.

[2] *Verzwinden*: mofferij! zou Bild. zeggen. Het woord komt zeker met het H. D. *verschwinden* overeen en schijnt van lateren tijd te zijn; want bij Ten Kate wordt er niet van gerept, *verdwijnen*, dat aan het Eng. *to dwindle* herinnert, is zeker meer Hollandsch. Daarvoor zeide men oulings ook *verzwijnen*, maar dat wenschen wij niet terug. Hoe dit alles met *weinig*, met *kwijnen* (misschien bij verharding voor gewijnen) met het voorvoegsel *wan*, en het Eng. *to wane* zamenhangt, is niet ver te zoeken; maar of het Eng. *one*, dat, gelijk men weet, tegen alle regelmaat *wun* uitgesproken wordt, hier iets mede gemeen heeft, durven wij niet verzekeren. *Een* is zeker *weinig*, maar dat doet niet veel af.

Derde afdeeling van klasse A.

238. Onb. W. *blijven*, verl. T. *bleef*, verl. deelw. *gebleven*

belijden	*mijden*[d]	*snijden*
bezwijken	*nijgen*[e]	*spijten*
blijken	*nijpen*	*splijten*
dijgen[a]	*overlijden*	*stijgen*
drijven	*pijpen*[f]	*stijven*
glijden	*prijzen*	*strijden*
grijnen[b]	*rijden*	*strijken*
hijgen[c]	*rijgen*	*tijgen*[g]
hijschen	*rijten*	*verdwijnen*[5]
kijken	*rijven*[3]	*vrijden*[h]
kijven	*rijzen*	*wijken*
knijpen[1]	*schijnen*	*wijten*
krijschen	*schrijden*[4]	*wijzen*
krijten	*schrijven*	*wrijven*
kwijten	*slijpen*	*zijgen*[6]
lijden[2]	*slijten*	*zwijgen*
lijken	*smijten*	

Aanmerkingen.

[a] *Dijgen* is zoo goed als verouderd; men gebruikt daarvoor *dijen* en vooral het zamengest. *uitdijen* dat gelijkvl. is. Hiertoe behoort ook *gedijen*, voorspoedig zijn.

[b] *Grijnen* wordt van lieverlede verdrongen door *grienen*, dat gelijkvl. is.

[c] *Hijgen* is thans veelal gelijkvl. en in een oneigentlijken zin, wanneer het een sterk verlangen te kennen geeft, altijd: *Hoe hijgde hij naar wraak!*

[d] *Mijden* komt ook gelijkvl. voor.

[e] *Nijgen*, naar vrouwelijke wijs groeten, is onz. en ongelijkvl.; maar *neigen*, buigen: *zich ter aarde neigen*, is bedr. en gelijkvl.[7]

[f] *Pijpen*, in de beteekenis van fluiten, is verouderd, maar blijft aanwezig in de spreekwijs: *naar iemands pijpen dansen*; waar *pijpen* onbep. W. is. Om een schel geluid uit te drukken gebruikt men *piepen*, dat gelijkvl. is. In den boertigen stijl zegt men gelijkvl.: *pijpen*, voor *eene pijp rooken.*

[g] *Tijgen*, oulings ook *tijden* en *tijen* in de spreekwijs aan het werk *tijgen*, heeft in het verl. zoowel *toog* als *teeg*. De zamenst. *aantijgen* wordt bij voorkeur gelijkvl. gebruikt.

[h] Men mag *vrijden* spellen, maar men zegge nooit anders dan *vrijen*. Velen verkiezen dit wkw. gelijkvl. te gebruiken; maar hoort men niet in den omgang meest *vrijen, vree, gevreën?*

[1] *Knijpen* en *nijpen* zijn blijkbaar hetzelfde woord; op die voorgevoegde *k* komen wij in het Hoofdst. over afleiding wel eens terug.

[2] De grondbet. van *lijden* is *gaan*, en hiermede is *duren*, dat den voortgang des tijds uitdrukt verwant. *Het zal niet lang lijden*, behoort tot de tweede bet.; *verleden*, dat is *voorbijgegaan*, en *overleden*, dat is *overgegaan*, tot de eerste. In *belijden* schijnt de wortel nog iets anders te beteekenen; volgens Ten Kate *verhalen*.

[3] *Rijven*, in twee beteekenissen, namelijk van *raspen* en van *bijeen harken* of *schrapen*, is een bijna afgestorven wortel, waaraan wij hier geen plaats zouden verleenen, ware het niet om de belangrijke uitspruitsels, waarmede hij onze taal verrijkt heeft. Wij zullen in het hoofd. over afleiding daarop terug komen.

[4] *Schrijden:* is buiten de zamenst. *overschrijden*, weinig gebruikelijk.

[5] *Verdwijnen*, zie de Aant. op *verzwinden* § 237.

[6] *Zijgen, langzaam en magteloos vallen*, (dus als onz. wkw.) is nog gebruikelijk; voorheen werd het ook als bedr. gebezigd in de bet. van *doorgieten* of *filtreren*, en van daar de bijbelsche zegging: *eene mug uitzij-*

gen, en een kameel door zwelgen; niet, zoo als men uit onkunde wel eens zegt, *uitzuigen:* wie dat deed zou een familietrek met de spinnekop aan den dag leggen.

[7] Wat het deelw. betreft zegt men in den zin *tot iets overhellend* zoo wel *geneigd* als *genegen;* maar in de bet. *goedgunstig*, alleen *genegen*. Zie Weil. Taalk. Woordenb.

Vierde afdeeling van klasse A.

239. Onb. W. *bieden,* verl. T. *bood,* verl. deelw. *geboden.*

bedriegen	*liegen*	*vlieden*[f]
gebieden	*rieken*[c]	*vliegen*
genieten	*schieten*	*vlieten*
gieten	*tiegen* of *tuigen*[d]	*vriezen*
kiezen[a]	*verdrieten*[e]	*zieden*[g]
klieven[b]	*verliezen*	

Aanmerkingen.

[a] In den verl. T. en het verl. deelw. van *kiezen, verliezen* en *vriezen,* wordt de fluitletter door *r.* vervangen; of liever, deze tijden worden ontleend van de thans verouderde onbep. W. *kieren, verlieren, vrieren.* In *kiezen* bepaalt zich het gebr. der *r* tot de afleiding *uitverkoren;* (immers zegt men: ik *koos, verkoos; gekozen* en *verkozen*) maar in *vriezen* en *verliezen* is de *r* in het verl. algemeen.

[b] Van *klieven* als ongelijkvl. is alleen *gekloven* in gebruik, en in zoo verre zou men het naar de kl. D. kunnen verwijzen. Daarentegen zijn er twee gelijkvl. wkww.: *klieven* en *kloven,* die in het gebr. eenigzins verschillen: *men doorklieft de zee, de visch klieft het water, een pijl klieft de lucht; een houthakker klooft hout.* Het is moeijelijk hiervan reden te geven zonder van *kloven* tot *haarkloven* te vervallen. *Kloof,* als verl. T., is niet verkieslijk, omdat het gelijkluidend is met denzelfden T. van *kluiven;* op *gekloven* komen wij bij de kl. D. nog terug.

[c] Voor *rieken* zegt men algemeen *ruiken.* In den hoogeren stijl, en in de zamenst. *welriekend* houdt het nog stand; maar in den omgang zou het naar schoolvosserij *rieken.*

[d] *Tiegen* en *tuigen* zijn versleten; het eerste schijnt wel hetzelfde als *tijgen,*[1] waarvan in de vorige § gehandeld is.

[e] *Verdrieten* is onpers., en ofschoon gelijkbeduidend

met *spijten,* behoort het meer tot den hoogeren stijl. *Zich niets laten verdrieten* wordt in elken stijl gebruikt om een onvermoeid pogen uit te drukken, en in dien zin bezigt men ook *onverdroten,* als bijw.

[f] *Vlieden* en *vlieten* zijn voor den omgang wat hoog, en worden daar liefst door *vlugten* en *vloeijen* vervangen.

[g] *Zieden* is *kooken,* maar wordt weinig gehoord behalve in *gebraden en gezoden.* Een *zoodje* visch is een kooksel. Van daar ook *eene heele zoo,* uit *zode* zamengetrokken, voor eene menigte gelijksoortige dingen. Bij overdragt spreekt men van *ziedende driften, ziedende baren* enz.

[1] De grondbet. aan deze ww. gemeen is *trekken.* In de afleiding is *tieg* of *tijg* een belangrijke wortel.

Vijfde afdeeling van klasse A.

240. Onb. W. *druipen,* verl. T. *droop,* verl. deelw. *gedropen.*

bekruizen[a]	*ruiken*	*spruiten*
duiken	*schuilen*[d]	*spuigen*[e]
fluiten	*schuiven*	*spuiten*
kluiven	*sluiken*	*stuiven*
kruijen[b]	*sluipen*	*zuigen*[2]
kruipen	*sluiten*	*zuipen.*
luiken[1]	*snuiten*	
pluizen[c]	*snuiven*	

Aanmerkingen.

[a] *Bekruizen* schijnt bij verharding uit *begruizen* ontstaan, en beteekent *bemorsen.* Maar *begruizen* is gelijkvl. en *bekroos* is niet gebruikelijk. *Bekrozen,* dat is *vuil, besmeerd,* komt nog wel voor, en daarvan schijnt het gemeenzame *groezelig* af te stammen. Misschien brengt men dit wkw. beter tot de kl. D.[3]

[b] *Kruijen* wordt ook gelijkvl. gebruikt, en wel bij voorkeur. Dat men het daarom in het verl. met *kruiden* zou verwarren, daar is geen nood voor.[4]

[c] en [d] : *Pluizen* en *schuilen* hellen ook naar den gelijkvl. vorm over.

[e] Voor *spuigen* zegt men veelal *spugen.* Kiesche sprekers bedienen zich van *spuwen* als gelijkvl. wkw. waarvoor men weleer *spouwen* zeide.[5]

[1] *Luiken* is verwant met *sluiken,* gelijk *luipen* met *sluipen.*

[2] De verwisseling van *zuigen* met *zogen* is zoo algemeen, dat het bijna iets pedants heeft om van eene moeder te zeggen dat zij haar kind *zoogt*, en hoe onnaauwkeurig is het toch van eene *zuigende* moeder te spreken! Aan zulke grillen behoeft men zich, uit liefde tot het taalgebr. der *beschaafde* klasse, niet te onderwerpen.

[3] Iets anders is *bekruisen*, met een kruis merken, *zich bekruisen*, gelijk de Roomschen.

[4] Het schijnt wel dat Weil. daarvoor gevreesd heeft, hoe komt hij er anders toe, om in zijn Taalk. Woordenb. *gekruidde wijn* te schrijven?

[5] Eer wij van deze kl. afstappen, stippen wij nog kortelijk het volgende over het oude spraakgebr. aan:

Tot de 1ste afd. behoorde ook *zwenken*, thans gelijkvl.; tot de 2de *schrinken*, dat is *krimpen*, thans verouderd; en tot de 3de *benijden* en *bezwijmen*, die nu gelijkvl. zijn; ook *spijgen* of *spijen* en *vijden* of *vijen*, waarvan het 1ste door *spuwen* verdrongen is, terwijl wij van het laatste alleen sporen hebben in *vijand* en *veete*.

De voornaamste vokaalverwisselingen treft men in de 1ste en 2de afdd. aan; namelijk in het tegenw. *e* met *i* en omgekeerd, als *schinken* en *smilten* voor *schenken* en *smelten* en *krempen* voor *krimpen*; in het verl. *o* met *a*, als *trak*, *vand* enz. voor *trok*, *vond*. Eindelijk zeide men ook *begost* voor *begon*, dat waarschijnlijk eerst in de 2. pers. enkelv. gebruikt werd, als zamentrekking voor *begonnest*.

Onderverdeeling der klasse B.

241. Deze kl. heeft vier afdd. die zich onderscheiden, door den vokaalkl. van den onvolm. verl. T.:

1. Afd. met *a*: *lezen, las, gelezen*
2. „ „ *oe*: *graven, groef, gegraven*
3. „ „ *ie*: *slapen, sliep, geslapen*
4. „ „ *i*: *vangen, ving, gevangen*

Eerste afdeeling der klasse B.

242. Onb. W. *lezen*, verl. T. *las*, verl. deelw. *gelezen*.

eten[a]	*meten*[b]	*vreten*
genezen	*treden*	
geven	*vergeten*[1]	

Aanmerkingen.

[a] *Eten* heeft in het verl. deelw. *gegeten*, met verdubbeling der *g* van het voorvoegsel, en dat om voor te komen, dat de twee *e's* ineen smelten. Men wachte zich dus voor het plat Kaapsch *geëten* of liever *geëet*: *Ik het al geëet al* voor *ik heb reeds gegeten*.

[b] Men hoort den verl. T. van *meten* dikwijls gelijkvl.; en in de zamenst. *zich vermeten*,[2] zal men niet zeggen: *hij vermat zich, ik vermat mij* enz.

[1] Van *vergeten* hebben wij in onze taal geen grondw.; het Eng. *to get* is verkrijgen, het Angel-Saxisch *gijtan*, *zich herinneren*, hetgeen met *verkrijgen* verwant is, gelijk *vergeten* met *verliezen*.

[2] Wij spreken van den overdragtelijken zin des woords; want in de bet.: *zich in het meten vergissen*, blijft het ongelijkvl.

Bijzonderheden van deze afdeeling.

243. In den 2. pers. enkel- en meerv. van den verl. T. wordt de klinker verdubbeld om den hem eigenen langen klank te behouden, want gij *laast, gaaft* enz. is even goed zamentrekking voor *lazet, gavet,* als *leest* en *geeft* voor *lezet* en *gevet.* Ook blijft deze klinker, als van een enkelen medekl. gevolgd, lang in het mrv. als: *wij lazen, gij lazet (laast), zij lazen.* Hierdoor ontstaat ook voor zulke wkww. een hoorbaar onderscheid tusschen verl. T. aanv. W. en verl. T. aant. W.: *dat ik laze, dat gij lazet, dat hij laze.* Maar dit alles behoort tot de meer naauwgezette spr. der openb. voordragt; in de taal des omgangs hoort men van die verlenging weinig of niets,[1] (Verg. het Hoofdst. over de uitspr., § 51.)

[1] Zoo naauw luistert dit, dat hoewel men zelfs beschaafde sprekers in den omgang hoort zeggen: *ze gavven, ze atten,* men nooit hooren zal: *ze tradden,* omdat *treden* minder tot de gemeenzame taal behoort.

Tweede afdeeling der klasse B.

244. Onb. W. *graven,* verl. T. *groef,* verl. deelw. *gegraven.*

dragen	*laden*	*varen*[1]
jagen[a]	*lagchen*[b]	*vragen* en *waaijen*[2]

Aanmerkingen.

[a] In *jagen, vragen* en *waaijen* is het deelw. op *en* verouderd, en zegt men algemeen: *gejaagd, gevraagd, gewaaid,* in plaats van *gejagen* enz. In den verl. T. is het spraakgebr. verdeeld tusschen *joeg, vroeg, woei* en *jaagde, vraagde, waaide.*

[b] *Loech* voor *lachte* is geheel verschimmeld, en *loed* voor *laadde* wordt ook al muf. *Glimlagchen* heeft *geglimlacht.*

[1] *Vervaren* dat is *schrik aanjagen,* stamt van een ander *varen* af, waarvan wij sporen vinden in *gevaar.*

[2] *Vrieg,* als verl. T. van *vragen,* is Geldersch. Men hoort het aan de Kaap ook wel.

Derde afdeeling der klasse B.

245. Onbep. W. *slapen,* verl. T. *sliep,* verl. deelw. *geslapen.*

blazen[a]	*laten*	*roepen*	*worden*[d]
braden[b]	*loopen*	*stooten*[c]	*wasschen*
houwen[1]	*raden*	*vallen*	*wassen*

Aanmerkingen.

[a] Van *blazen* hoort men in Holl. weleens in den verl. T. *bloes* in plaats van *blies*, maar dit is niet na te volgen.

[b] *Braden, raden* en *wasschen* hebben in de spreektaal meest gelijkvl.: ik *braadde, raadde, waschte*, en de twee eersten ontaarden zelfs in *braaide* en *raaide*.[2] Maar *wassen* voor *groeijen* komt buiten de zamenstellingen *volwassen, halfwassen, ontwassen, opgewassen* enz. in in de taal des omgangs niet voor, en blijft in den deft. spreektr., waar het te huis hoort, ongelijkvl.: *Hij wies op in kennis.*[3]

Wassen, met was bestrijken, is geheel gelijkvl. Er is dus driederlei verl. deelw. *gewasschen, gewassen* en *gewast.*

[c] *Stooten* heeft ook in den omg. den verl. T. gelijkvl.: *Hij stootte zijn hoofd aan de deur.*

[d] Dat *worden* in den verl. T. der aant. W. *werd* heeft voor *wierd*, is boven, bij de vervoeging der hulpww., aangetoond.

[1] Onze voorouders zeiden *houwen* voor *huwen* gelijk *grouwen* voor *gruwen* en *spouwen* voor *spuwen*, maar zulke wkww. waren gelijkvl.

[2] Zoo ook *laaide* voor *laadde*.

[3] Martin maakt *wassen, groeijen*, in zijn woordenb. gelijkvl. even als *wassen* met *was bestrijken*; maar dit is een abuis.

Vierde afdeeling der klasse B.

246. Onb. W. *vangen*, verl. T. *ving*, verl. deelw. *gevangen*. Naar dit voorb. gaat alleen *hangen*.

Aanmerkingen.

De korte *i* van den verl. T. wordt in den omg. dikwijls met *o* verwisseld, zoo dat men hij *vong* en *hong*, voor *ving* en *hing* zegt, maar dit kunnen wij niet aanbevelen.

Gaan en *staan* behoorden in hun oorspronkelijken vorm *gangen* en *standen* ook tot deze kl.; maar thans moeten wij ze naar de onregelm. wkww. verwijzen, waarvan straks in een afzonderlijk hoofdstuk.

Onderverdeeling der klasse C.

247. Deze klasse heeft slechts twee afdd., waarvan de eerste zich in den verl. T. door *a*, en de tweede door *ie* kenmerkt, als: *stelen, stal, gestolen; werpen, wierp, geworpen.*

Eerste afdeeling der klasse C.

248. Deze bevat de volgende wkww.:

bevelen[a]	*nemen*	*spreken*
breken	*plegen*[b]	*steken* en *stelen*

Voorts nog drie met verdubbelden medekl.: *bidden, liggen* en *zitten.*[1]

Algemeene Aanmerking.

Al hetgeen bij de 1ste afd. der kl. B (§. 243) over de verlenging van *a* in den verl. T. gezegd is, geldt ook hier. *Liggen* maakt hierop geene uitz., maar *bidden* en *zitten* hebben in den verl. T. *gij badt* en *gij zat.*

Bijzonderheden.

[a] In *bevelen* wachte men zich voor den misslag van *beval* in het verledene met *beviel* te verwisselen, dat bij *bevallen* te huis hoort.

[b] *Plegen* zal bij de onregelm. wkww. nader toegelicht worden.[2]

[c] *Steken* had oulings in het verl. deelw. zoowel *gesteken* als *gestoken.*

[1] Deze drie wkww. hadden in het Moesogottisch, volgens Ten Kate, D. I. bl, 565 enkele medeklinkers; van daar dat zij in het verl. *baden, zaten, lagen* hebben, als of de onb. W. *beden, zeten, legen* ware.

[2] *Plegen*, bedrijven en *verplegen*, oppassen, zijn gelijkvl.

Tweede afdeeling der klasse C.

249. Onbep. W. *helpen*, verl. T. *hielp*, verl. deelw. *geholpen. Bederven, sterven, werpen, werven* en *zwerven;* ook *scheppen*, in den zin van *voortbrengen*, met het deelw. *geschapen*, en *heffen*, met het deelw. *geheven*, maken deze afd. uit.

Aanmerkingen.

De *ie* in het verl. van deze afd. werd voorheen overal met *o* verwisseld, zoo als men nog wel *worf* en *zworf* hoort, ook met *a* of *e*, als hij *starf* of *sterf.*

De *o* van het deelw. gaat ook wel in *u* over, als *gehulpen, gesturven;* maar dit is eene van die gewestelijke *variaties* die men wel missen kan.

Klasse D.

250. Deze kl. bestaat grootendeels uit wkww. die in den onvolm. verl. T. van ongelijkvl. gelijkvl. geworden zijn; terwijl enkele, gelijk *beren*, b. v. buiten het deelwoord geheel versleten zijn. Wij zullen, tot meerdere

volledigheid, in de volgende lijst eenige wkww. herhalen, die in de andere klassen reeds voorgekomen zijn, en het verouderd spraakgebr. tusschen haakjes aanwijzen:

Onb. W.	Verl. T.	Verl. deelw.
bakken	*bakte (biek* en *boek)*	*gebakken*
bannen	*bande*	*gebannen*
(beren)	*(bar)*	*geboren*
bekruizen[b]	*(bekroos)*	*bekrozen*
belgen[c]	*belgde*	*verbolgen*
brouwen	*brouwde (brieuw)*	*gebrouwen*
deugen (dogen)	*deugde (dogt)*	*gedeugd (gedogt)*
heeten	*heette (hiet)*	*geheeten*
helen[d]	*heelde (hal)*	*verholen*
klieven[e]	*kliefde (kloof)*	*gekliefd* en *gekloven*
schrikken[f]	*schrikte* en *schrok*	*geschrikt* en *geschrokken*
lagchen	*lachte (loech)*	*gelagchen*
laden	*laadde (loed)*	*geladen*
malen[g]	*maalde (moel* of *mol)*	*gemalen*
rennen (rinnen)[h]	*rende (ran)*	*gerend* en *geronnen*
scheiden	*scheidde* (*schied*)	*gescheiden*
spannen	*spande* (*spoen* of *spon*)	*gespannen*
spouwen (spouden)[i]	*spouwde* (*spieuw*)	*gespouwen*
vouwen (vouden, volden)[j]	*vouwde* (*vieuw*)	*gevouwen*
weven	*weefde* (*waf* of *wof*	*geweven*[k]
wreken	*wreekte* (*wrook*)	*gewroken*
werken	*werkte* of *wrocht*	*gewerkt* of *gewrocht*
zouten (zolten)	*zoutte* (*zielt* of *zilt*)	*gezouten* of *gezulten*

Aanmerkingen op klasse D.

251. [a] Dit *beren,* gelijk het Eng. *to bear,* beteekende oorspronkelijk *dragen,* gelijk nog uit *gebaar* blijken kan. *Baren,* ter wereld brengen, zoo wel in letterlijke als in

overdragtelijke bet., gaat gelijkvl. ; maar van het deelw. valt op te merken, dat bij hebben altijd *gebaard* en bij zijn *geboren* staat : *De tijd heeft mij geen rozen gebaard. Dit heb ik geweten eer hij geboren was.*

[b] Over *bekruizen* zie boven § 240.

[c] *Belgen* (van *bel* of *bǫl*) is eigentlijk opblazen ; *zich belgen* zou dan zijn van gramschap zwellen.

[d] *Helen* heeft in het deelw. zoo wel *verheeld* als *verholen* en er schijnt in het gebruik iets dergelijks plaats te vinden als bij *gebaard* en *geboren*, dat namelijk het gelijkvl. met *hebben* en het ongelijkvl. met *zijn* gebruikt wordt.

[e] *Klieven* is boven reeds behandeld (§ 239). Of er tusschen *gekliefd* en *gekloven* een dergelijk onderscheid bestaat als tusschen *verheeld* en *verholen*, durven wij niet verzekeren.

[f] *Schrikken* wordt bij voorkeur gelijkvl. vervoegd. Maar tusschen *onverschrikt* en *onverschrokken* is dit onderscheid, dat het eerste een toevalligen toestand, en het tweede eene blijvende eigenschap te kennen geeft.

[g] *Malen* heeft alleen in de beteekenis van *vergruizen*, in het deelw. *gemalen ;* in den zin van *schilderen* en in dien van *lastig vallen*, *gemaald.*

[h] *Geronnen* is alleen nog gebruikelijk van *geronnen bloed* of *melk*, en beteekend dan *verstijfd* door het *rinnen* of *zamenloopen* der dikkere bestanddeelen van die vloeistoffen. In de spreekwijs : *Zoo gewonnen zoo geronnen*, heeft het ook stand gehouden.

[i] *Spouwen* is *splijten*, *open snijden*, ook *opsperren : met opgespouwen kaken ;* als gelijkvl. werd het oulings voor spuwen gebruikt : *De visch spouwde Jona uit op het drooge.*

[j] Van *vouden* hebben wij *eenvoudig*, en van *volden veelvuldig.*

[k] Aan de Kaap zegt men *geweefde* kousen voor *geweven.*

TWAALFDE HOOFDSTUK.

ONREGELMATIGE WERKWOORDEN.

Wat daar al toe behoort.

252. De benaming onregelm. wkww. verklaart zich zelve. Men dient te weten, dat de minste afwijking van de gewone regelmaat van vervoeging, waarover Hoofdst. 10 uitvoerig gehandeld is, een wkw. onregelm. maakt. Zoo behooren dan tot deze kl., behalve de hulpww. (zie § 216—222) nog de volgende:

brengen	*komen*	*staan*
denken	*kunnen*	*weten*
doen	*leggen*	*willen*
dunken	*moeten*	*zeggen*
gaan	*mogen*	*zien*
houden	*plegen*	*zoeken*
koopen	*slaan*	

Verdeeling der onregelm. wkww.

253. Men kan ze gevoeglijk tot drie klassen brengen, waarvan elke haar onderscheidend kenmerk heeft, als volgt:

Eerste klasse: die in de onbep. W. tot ééne lettergr. worden zamengetrokken: *doen, gaan, slaan, staan, zien.*[1]

Tweede klasse: die in den verl. T. op *t* uitgaan: *brengen, denken, dunken, koopen, zoeken, mogen, moeten, plegen,* en *weten.*

Derde klasse: die in den verl. T. eenen medekl. uitlaten of inlasschen: *houden, willen, leggen, zeggen, komen* en *kunnen.*[2]

[1] Het is der moeite waardig in het voorbijgaan op te merken, waarom ik *doe* en ik *zie* eene *e* achter den wortelkl. hebben, terwijl ik *ga, sta, sla* zich met de bloote *a* vergenoegen. Namelijk de onbep. W. was bij inkorting *doën gaën, slaën, staën, ziën,* of liever *zieën* voor *daden* en met klankverwisseling *doden, gangen, slagen, standen* en *ziehen.* De ingekorte vorm ging onvermijdelijk van twee lettergrepen tot ééne over, want door het uitlaten van medeklinkers smelten de klinkers ineen: bij de *a* geschiedde dit zonder verandering van klank, maar bij de *o* ontstond de tweekl. *oe,* en men zeide *doen* voor *doën* uit *doden,* gelijk *Woensdag* voor *Woënsdag,* uit *Wodensdag.* Van *doen* kan men dan niet anders dan *doe* in de aant. W. hebben. Bij *zien* wordt de *e* in de aant. W. niet zoo zeer om de uitspr. behouden als omdat het met onze spelling strijdig is, eene lettergr. op eene bloote *i* met den langen klank te sluiten.

[2] Immers is *houden* uit *holden* ontstaan, gelijk uit ik *hield* blijkt; en *willen* heeft nog bij dichters en in de gemeenz. taal, ik *wou,* uit *wolde* zamengetrokken. Van de overigen straks nader.

Aanmerking op de bovenstaande verdeeling.

254. Hetgeen als kenmerk der 3. kl. is opgegeven, vindt ook in sommige wkww. der 1. en 2. kl. plaats; maar niet omgekeerd in de 3., hetgeen als kenm. der 1. of 2. is opgegeven. De verdeeling is tot ons oogmerk voldoende.

Vervoeging der onregelm. wkww. van de 1. klasse.

255. Onbepaalde W.

doen	*gaan*	*slaan*	*staan*	*zien*

Aantoonende W.

Tegenwoordige Tijd.

1.	*doe*	*ga*	*sla*	*sta*	*zie*
2.	*doet*	*gaat*	*slaat*	*staat*	*ziet*
3.	*doet*	*gaat*	*slaat*	*staat*	*ziet*
1.	*doen*	*gaan*	*slaan*	*staan*	*zien*
2.	*doet*	*gaat*	*slaat*	*staat*	*ziet*
3.	*doen*	*gaan*	*slaan*	*staan*	*zien*

Verledene Tijd.

1.	*deed*	*ging*[1]	*sloeg*	*stond*	*zag*
2.	*deedt*	*gingt*	*sloegt*	*stondt*	*zaagt*
3.	*deed*	*ging*	*sloeg*	*stond*	*zag*
1.	*deden*	*gingen*	*sloegen*	*stonden*	*zagen*
2.	*deedt*	*gingt*	*sloegt*	*stondt*	*zaagt*
3.	*deden*	*gingen*	*sloegen*	*stonden*	*zagen*

Gebiedende W.

E.	*doe*	*ga*	*sla*	*sta*	*zie*
M.	*doet*	*gaat*	*slaat*	*staat*	*ziet*

Aanvoegende W.

Tegenwoordige Tijd.

1.	*doe*	*ga*	*sla*	*sta*	*zie*
2.	*doet*	*gaat*	*slaat*	*staat*	*ziet*
3.	*doe*	*ga*	*sla*	*sta*	*zie*

Meerv.—Gelijk in de aant. W.

Verledene Tijd.

1.	*dede*	*ginge*	*sloege*	*stonde*	*zage*
2.	*dedet*	*ginget*	*sloeget*	*stondet*	*zaget*
3.	*dede*	*ginge*	*sloege*	*stonde*	*zage*
1.	*deden*	*gingen*	*sloegen*	*stonden*	*zagen*
2.	*dedet*	*ginget*	*sloeget*	*stondet*	*zaget*
3.	*deden*	*gingen*	*sloegen*	*stonden*	*zagen*

Tegenw. deelw.

doende	*gaande*	*slaande*	*staande*	*ziende*

Verl. Deelw.

gedaan	*gegaan*	*geslagen*	*gestaan*	*gezien*[2]

[1] Voor *ging* hoort men ook *gong*, dat minder goed is; en voor *stond* *sting*, dat reeds door Ten Kate naar de straattaal verwezen werd.

[2] Eer wij tot de volg. kl. overgaan, waarschuwen wij tegen deze bijzonderheden van het Kaapsche taaleigen:

a. De verlenging van onbep. W. en verl. Deelw. als *doene*, *gane*, *ziene*; *gegane*, *geziene*; zoo ook *gedoene* voor *gedaan*, en *geslaan* voor *geslagen*.

b. De aanvoeging van *t* in den 1. pers. als ik *ziet*, ik *doet* enz. en vooral bij omzetting: *Nu ziet ik hem* enz.

c. Het gebr. van *gaat* voor *gaan*, b.v.: *ik zal hem gaat halen.* Dit laatste is een *hottentotisme.*

Vervoeging der onregelm. wkww. van de 2. klasse.

Eerste helft.

256. Onbepaalde W.

	brengen	*denken*[1]	*koopen*	*zoeken*
		Aantoonende W.		
		Tegenwoordige Tijd.		
1.	*breng*	*denk*	*koop*	*zoek*
2.	*brengt*	*denkt*	*koopt*	*zoekt*
3.	*brengt*	*denkt*	*koopt*	*zoekt*
1.	*brengen*	*denken*	*koopen*	*zoeken*
2.	*brengt*	*denkt*	*koopt*	*zoekt*
3.	*brengen*	*denken*	*koopen*	*zoeken*
		Verledene Tijd.		
1.	*bragt*	*dacht*	*kocht*[2]	*zocht*
2.	*bragt*	*dacht*	*kocht*	*zocht*
3.	*bragt*	*dacht*	*kocht*	*zocht*
1.	*bragten*	*dachten*	*kochten*	*zochten*
2.	*bragt*	*dacht*	*kocht*	*zocht*
3.	*bragten*	*dachten*	*kochten*	*zochten*
		Gebiedende W.		
E.	*breng*	*denk*	*koop*	*zoek*
M.	*brengt*	*denkt*	*koopt*	*zoekt*
		Aanvoegende W.		
		Tegenwoordige Tijd.		
1.	*brenge*	*denke*	*koope*	*zoeke*
2.	*brenget*	*denket*	*koopet*	*zoeket*
3.	*brenge*	*denke*	*koope*	*zoeke*
1.	*brengen*	*denken*	*koopen*	*zoeken*
2.	*brenget*	*denket*	*koopet*	*zoeket*
3.	*brengen*	*denken*	*koopen*	*zoeken*

Verledene Tijd.

1.	*bragte*	*dachte*	*kochte*	*zochte*
2.	*bragtet*	*dachtet*	*kochtet*	*zochtet*
3.	*bragte*	*dachte*	*kochte*	*zochte*
1.	*bragten*	*dachten*	*kochten*	*zochten*
2.	*bragtet*	*dachtet*	*kochtet*	*zochtet*
3.	*bragten*	*dachten*	*kochten*	*zochten*

Verl. deelw.[3]

gebragt	*gedacht*	*gekocht*	*gezocht*

Tweede helft.

Onbepaalde W.

mogen	*moeten*	*plegen*[4]	*weten*

Aantoonende W.

Tegenwoordige Tijd.

1.	*mag*	*moet*	*pleeg*	*weet*
2.	*moogt*	*moet*	*pleegt*	*weet*
3.	*mag*	*moet*	*pleegt*	*weet*
1.	*mogen*[5]	*moeten*	*plegen*	*weten*
2.	*moogt*	*moet*	*pleegt*	*weet*
3.	*mogen*	*moeten*	*plegen*	*weten*

Verledene Tijd.

1.	*mogt*	*moest*[6]	*plagt*	*wist*
2.	*mogt*	*moest*	*plagt*	*wist*
3.	*mogt*	*moest*	*plagt*	*wist*
1.	*mogten*	*moesten*	*plagten*	*wisten*
2.	*mogt*	*moest*	*plagt*	*wist*
3.	*mogten*	*moesten*	*plagten*	*wisten*

Gebiedende W.

ontbr.	ontbr.	ontbr.	E. *weet*
			M. *weet*

Aanvoegende W.

Tegenwoordige Tijd.

1.	*moge*	*moete*	*plege*	*wete*
2.	*moget*	*moetet*	*pleget*	*wetet*
3.	*moge*	*moete*	*plege*	*wete*
1.	*mogen*	*moeten*	*plegen*	*weten*
2.	*moget*	*moetet*	*pleget*	*wetet*
3.	*mogen*	*moeten*	*plegen*	*weten*

Verledene Tijd.

1.	*mogte*	*moeste*	*plagte*	*wiste*
2.	*mogtet*	*moestet*	*plagtet*	*wistet*
3.	*mogte*	*moeste*	*plagte*	*wiste*

1.	*mogten*	*moesten*	*plagten*	*wisten*
2.	*mogtet*	*moestet*	*plagtet*	*wistet*
3.	*mogten*	*moesten*	*plagten*	*wisten*
		Verl. deelw.[7]		
	ontbr.	ontbr.	ontbr.	*geweten*[8]

[1] *Dunken* is onpers., als *mij dunkt* en *mij dacht*. Van daar, *een hoogen dunk van iemand hebben, zich iets laten dunken*, of *laten voorstaan*, en onze potsierlijke zamenst. *laatdunkendheid*.

[2] Oulings *koft*.

[3] Het tegenw. deelw. is regelm.

[4] *Plegen* is bij de ongelijkvl. wkww. (§ 248) reeds voorgekomen. Men ziet *hier* dat de *t* in de 1. en 3. perss. enkelv. van het verl., door sommigen als overtollig beschouwd, op de analogie der onregelm. wkww. van deze kl. gegrond is.

[5] Opmerkelijk is in dit wkw. en in *kunnen*, dat wij straks bij de 3. kl. zien zullen, het verschil van klinker in enkel- en meerv. Men houde daarbij in het oog, dat *gij moogt* en *gij kunt*, eigentlijk meerv. is, en alleen het oude enkelv. *du magst* en *du kanst* vervangt. In de gemeenz. en min beschaafde taal hoort men in Holl. wel: *wij maggen, zij kannen*, terwijl het oude *meugen* nog op den kansel gehoort wordt, als: *Gij meugt toe zien*. Van dit *meugen* hebben wij nog het zelfst. *meug* in de spreekwijzen: *elk zijn meug*, en *tegen heug en meug*, waar *heug* het stamw. is van *verheugen, heuglijk* enz.

[6] In het gemeenz. gaat *moest*, vooral in het meerv. ligt in *most* over: *we mosten liever zwijgen*, en zelfs *moeten* in *motten*. Wie den oorsprong van de *s* in het verl. wil napluizen, kan dat bij Bild. doen in 's mans spraakl. bl. 150 en volgg. Of zijne verklaring aannemelijk is, zie daar een onderzoek dat voor ons tegenw. oogm. te diep zou gaan.

[7] Het tegenw. deelw. is ook hier gelijkvl.

[8] Het Kaapsche bepaalt zich, ten opzigte van deze kl., tot de verl. deelww.: *gebrenge, gedenke, gekoop* en *gezoek*, b. v.: *Ik het gedenke, vrindje, dat heb jij gezoek*.

Vervoeging der onregelm. wkww. van de 3. klasse.

257. Onbepaalde W.

houden	*willen*	*leggen*	*zeggen*	*komen*	*kunnen*

Aantoonende W.

Tegenwoordige Tijd.

1.	*houd*	*wil*	*leg*	*zeg*	*kom*	*kan*
2.	*houdt*	*wilt*	*legt*	*zegt*	*komt*	*kunt*
3.	*houdt*	*wil*	*legt*	*zegt*	*komt*	*kan*
1.	*houden*	*willen*	*leggen*	*zeggen*	*komen*	*kunnen*
2.	*houdt*	*wilt*	*legt*	*zegt*	*komt*	*kunt*
3.	*houden*	*willen*	*leggen*	*zeggen*	*komen*	*kunnen*

Verledene Tijd.

1.	*hield*	*wilde*	*leide*[1]	*zeide*	*kwam*[2]	*konde*[3]
2.	*hieldt*	*wildet*	*leidet*	*zeidet*	*kwaamt*	*kondet*
3.	*hield*	*wilde*	*leide*	*zeide*	*kwam*	*konde*
1.	*hielden*	*wilden*	*leiden*	*zeiden*	*kwamen*	*konden*
2.	*hieldt*	*wildet*	*leidet*	*zeidet*	*kwaamt*	*kondet*
3.	*hielden*	*wilden*	*leiden*	*zeiden*	*kwamen*	*konden*

Gebiedende W.

E. *houd*	*wil*	*leg*	*zeg*	*kom*	ontbr.
M. *houdt*	*wilt*	*legt*	*zegt*	*komt*	

Aanvoegende W.

Tegenwoordige Tijd.

1. *houde*	*wille*	*legge*	*zegge*	*kome*	*kunne*
2. *houdet*	*willet*	*legget*	*zegget*	*komet*	*kunnet*
3. *houde*	*wille*	*legge*	*zegge*	*kome*	*kunne*
1. *houden*	*willen*	*leggen*	*zeggen*	*komen*	*kunnen*
2. *houdet*	*willet*	*legget*	*zegget*	*komet*	*kunnet*
3. *houden*	*willen*	*leggen*	*zeggen*	*komen*	*kunnen*

Verleden Tijd.

1. *hielde*	*wilde*	*leide*	*zeide*	*kwame*	*konde*
2. *hieldet*	*wildet*	*leidet*	*zeidet*	*kwamet*	*kondet*
3. *hielde*	*wilde*	*leide*	*zeide*	*kwame*	*konde*
1. *hielden*	*wilden*	*leiden*	*zeiden*	*kwamen*	*konden*
2. *hieldet*	*wildet*	*leidet*	*zeidet*	*kwamet*	*kondet*
3. *hielden*	*wilden*	*leiden*	*zeiden*	*kwamen*	*konden*

Verledene deelw.[4]

gehouden	*gewild*	*gelegd*	*gezegd*	*gekomen*	ontbr.[5]

[1] *Leide* en *zeide* zijn ongetwijfeld welluidender dan *legde* en *zegde*. De overgang van *g* in *i* is in onze taal niet vreemd. Men zie daarover het Hoofdst. *Woordontleding*.

[2] Het Engl. en Hoogd. hebben hier geen *w*. Zij schijnt wel uit de spelling met *qu* overgebleven, en tot onderscheiding van *kammen* behouden te zijn. Toen men daarvoor *kemmen* zeide was dit minder noodig. Dat de *w* niet *ingevoegd*, maar *overgebleven* is, blijkt uit het Frank-duitsch *quiman* of *queman*, *komen*.

[3] *Konde* wordt ook verkort tot *kon*, en *leide* en *zeide* tot *lei*, *zei*.

[4] Het tegenw. deelw. is regelm.

[5] *Gekonnen* is verouderd.

Over het ontbrekende in de onregelm. wkww.

258. Dat *mogen*, *moeten*, *plegen* en *kunnen*, geene gebied. W. hebben, vloeit natuurlijk uit de beteekenis dier wkww. voort; maar waarom zij geen verl. deelw. hebben is minder duidelijk. Het taalgebr. wil dat men in plaats daarvan de onbep. W. gebruike; maar dat het ontbreken van het deelw. niet de reden van dit gebruik is, blijkt daaruit dat men van vele wkww. die een deelw. hebben, op dezelfde manier de onbep. W. gebruikt. Immers zegt men: *ik heb het hem zien doen, wij hadden hem hooren lezen,* hoe wel *zien* en *hooren* niet van verl. deelw. verstoken zijn.

Daar wij in de Syntaxis hierop terug moeten komen, zullen wij ons thans vergenoegen met te zeggen dat men gelijk van vele andere wkww. zoo ook van *mogen*, *moeten* en *kunnen*, de onbep. W. als deelw. gebruikt, terwijl *plegen*, wanneer de zamenhang het deelw. zou vereischen, vervangen wordt door de spreekwijs *gewoon zijn*.

Onnaauwkeurigheid in het gebr. der onregelm. wkww.

259. Men verwart veelal *leggen* met *liggen*, *kunnen* met *kennen*, ook wel het gelijkvl. *plegen* met het ongelijkvl., en gebruikt *moeten* overtollig.

Leggen is bedr. (to place or put, to lay); *liggen* is onz. (to be situated, to lie) b. v.: *Leg het boek op de tafel. Het ligt er, en heeft er reeds lang gelegen; want ik heb het er dezen morgen gelegd.*

Kunnen is *vermogen* (to be able) en *kennen*, *weten* (to know): *Ik kan den brief niet verstaan omdat ik de taal niet ken. Ik ken dien man niet en heb hem nooit gekend.* Vooral niet: *ik* kan *hem niet en heb hem nooit* gekeunen.

Van *plegen*, gewoon zijn, gebruiken sommigen in het stellen, het verl. *pleegde* in plaats van *plagt*, als of dit laatste aan den gemeenz. spreektr. eigen ware: *De Heidensche volken pleegden bij heuglijke gebeurtenissen een dankfeest te vieren.* Dit moet *plagten* zijn.

Moeten wordt vaak onnoodig te gelijk met *verpligt zijn* gebruikt: *Hem die ons geschapen heeft, en die in al onze nooden voorziet, zijn wij verpligt te moeten gehoorzamen.* Dat zegt zoo veel als: *wij zijn verpligt, verpligt te zijn.*

Besluit van dit hoofdstuk.

260. Ten slotte gewagen wij met een enkel w. van *dorst* als verl. T. van het oude *darren* (to dare), waarvoor wij thans *durven* gebruiken; van het verouderde *kost* als verl. T. van *kunnen*, gelijk wij boven (§ 240) *begost* van *beginnen* zagen; van *verknocht*, dat even zoo van een in onbr. geraakt *verknoopen* afkomt, als *gekocht* van *koopen*; en gaan meer dergelijke bijzonderheden voorbij, om er in het hoofdst. over *Afleiding* op terug te komen.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

OVER BIJWOORDEN.

Overgang.

261. Van de verbuigbare gaan wij thans tot de onverbuigbare rededeelen over, die wij in deze volgorde behandelen zullen: *Bijwoorden, Voorzetsels, Voegwoorden;* om daarna dit gedeelte van ons werk met eene korte beschouwing van *Tusschenwerpsels* te besluiten.

Wat een bijwoord is en waaraan te kennen.

262. Wij hebben § 79 reeds aangetoond, dat een bijw. dient om een wkw., bijv. nmw. of ander bijw. te wijzigen; thans voegen wij er bij, dat de meeste bijww. op de vragen: *waar? wanneer? hoe lang? hoe veel?* of *hoe?* antwoorden. Van daar de hoofdsoorten: bijww. van plaats, van tijd, van hoeveelheid en van hoedanigheid: *Wanneer ik zal vernomen hebben, waar uw vriend zich ophoudt, zal ik hem terstond gaan bezoeken en hem omstandig verhalen, dat gij gedurig van hem spreekt en zeer begeerig zijne terugkomst te gemoet ziet.*

Bijwoorden van bevestiging of ontkenning.

263. Deze maken eene afzonderlijke kl. uit, en onderscheiden zich daardoor, dat zij niet zoo zeer dienen om een ander rededeel te wijzigen, als om eene geuite stelling te bevestigen of te ontkennen. Van dien aard zijn *ja, voorzeker, juist; neen, volstrekt niet, integendeel.* Zwakker bevestiging is: *misschien, welligt, te met;* zwakker ontkenning: *bezwaarlijk, niet ligt* enz.

Eigentlijke en oneigentlijke bijww.

264. Wanneer men den uiterlijken vorm des woords raadpleegt, kan men zoodanige verdeeling aannemen; en b. v.: *hier, nooit* enz. eigentl. bijww. noemen, omdat zij niet anders dan bijww. zijn kunnen; terwijl men *aanhoudend, verstandig, terstond* enz. oneigentlijke zou kunnen noemen, dewijl het eerste een deelw. het tweede een bijv. nmw. en het laatste een zelfst. nmw. is, voorafgegaan van een voorzetsel. Maar zoodanige verdeeling heeft geringe nuttigheid; om niet te zeggen dat het wezen van een rededeel niet in het w. zelve, maar in deszelfs verrigting als deel der rede gelegen is.

Het bovenstaande toegelicht.

265. Alle bijv. nmww. kunnen als bijww. voorkomen. Gelijk men zegt: *een voorzigtig en bedachtzaam man,* zegt men ook: *hij spreekt voorzigtig, hij handelt bedachtzaam.*[1] *Weinig, veel* en *genoeg* door een zelfst. nmw. gevolgd, zijn zelfst., maar bij een wkw. geplaatst zijn ze bijww.: *wij hebben weinig wijn, veel brood en genoeg vleesch ontvangen. Deze man denkt weinig, spreekt veel en overweegt niet genoeg wat hij zegt.* Hetzelfde zou men nog van andere rededeelen kunnen aantoonen.

[1] Overal zulke bijww. van gelijkluidende bijv. nmww. te willen onderscheiden, door er den uitg. *lijk* bij te voegen, is een misbr. daar men bijzonder aan de Kaap tegen waarschuwen moet, omdat men door den Eng. uitg. *ly* nog meer dan elders daartoe overhelt. Er was een tijd dat men met dit *lijk* in Holland ook veel op had, en daar het *lik* uitgesproken wordt, werden de voorstanders daarvan *likkers* genoemd. Bild. Spraakl. bl. 222.

Trappen van vergelijking in bijwoorden.

266. Het zijn voornamelijk bijww. die ook als bijv. nmww. voorkomen, welke voor trappen van vergelijking vatbaar zijn: *Gij loopt sneller dan ik, maar mijn vriend loopt het snelst van ons allen.*

Bijzonderheden in de vergelijking.

267. Wanneer eigentl. bijww. de verschillende trappen van vergelijking uitdrukken geschiedt dit veelal door het w. zelve te veranderen: *wel, beter, best; weinig, minder, minst; veel, meer, meest; zelden, minder, minst; dikwijls, veelvuldiger, veelvuldigst; gaarne, liever, liefst.* Voorts heeft *eer* of *eerder, eerst* geen zoogenaamden stelligen trap, ten zij men *vroeg* als zoodanig aanmerke; *na* heeft *nader* en *naast,* en van *ras* zal men niet ligt een overtr. trap *rast* aantreffen. Van *goedkoop, goedkooper, goedkoopst* is boven reeds gehandeld. (Zie § 165.)

Hoe bijww. in het gebruik verschillen.

268. Eenige bijww. behooren tot den hoogeren stijl: b. v.: *spade* voor *laat, vaak* voor *dikwijls, van lieverlede* of *allengs* voor *langzamerhand, schier* voor *bijna;* andere zijn verouderd, als *altoos* voor *ten minste, bijster* voor *uitermate, klakkeloos* voor *plotsling;* wederom andere behooren tot de min beschaafde taal: als *amper* voor *bijna, in een wip* voor *oogenblikkelijk, hals over kop* voor *met groote haast* en meer dergelijke.

Men zou deze lijst nog aanmerkelijk kunnen vermeerderen, indien men zulke spreekwijzen als *in drie vloeken en een zucht* voor *in weinig tijds, of in*

een ommezien wilde opnemen; dan, het is met de taal als met de zeden, door al te omstandig tegen misbruiken te waarschuwen, mist men zijn doel; want wie eenige kieschheid bezit, heeft zulke waarschuwingen niet van noode; en wien het daaraan ontbreekt, die krijgt maar voedsel voor zijn slechten smaak.

Kaapsch taaleigen.

269. Op dit stuk zullen wij nu alleen melding maken van de verdubbeling van *niet* en *al*, b.v.: *Eks als moeg al, ik kannie meer loopenie*—Ik ben al moe, ik kan niet meer loopen; terwijl wij naar onze *Proeve* verwijzen voor de verklaring van geheel Kaapsche bijww.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

VOORZETSELS.

Wat zij zijn.

270. Wij hebben boven (§ 81 en 82) aangetoond wat voorzls. zijn, en waarvan zij hunnen naam ontleenen.

Onderscheiden van voorvoegsels.

271. Wij gelooven dat men ten onregte de scheidbare met de zoogenaamde onscheidbare voorzls., die wij liefst voorvoegsels noemen, te zamen genomen en in de meeste spraakkunsten onder één hoofd gebragt heeft. Wij verwijzen derhalve de voorvoegsels naar het hoofdst. over Woordontleding en vertrouwen dat het daar blijken zal hoe weinig zij met de voorzls. gemeen hebben.

Lijst der meest gebruikelijke voorzetsels.

272.	*aan*	*in*	*om*	*tusschen*[i]
	achter	*jegens*[c]	*omtrent*	*uit*
	af[a]	*langs*	*onder*	*van*
	bij	*met*	*op*	*voor*
	behalve[b]	*na*[d]	*over*	*volgens*
	beneden	*naar*	*sedert*	*wegens*
	binnen	*naast*	*sinds*	*zonder*
	boven	*neven* of *nevens*	*te*[g]	
	buiten		*tot*[h]	
	door	*nopens*[f]	*tegen*	

Onvolledigheid der bovenstaande lijst.

273. Er zijn nog verscheidene voorzls. die wel, wat den vorm betreft, tot andere rededeelen kunnen gebragt worden, maar die, uit hoofde van hunne verrigting in zeker verband, als voorzls. kunnen worden aangemerkt, b. v.: *gedurende, behoudens, trots, spijt, niettegenstaande, blijkens, tijdens* enz.

Aanmerkingen over eenige voorzls. van bovenst. lijst.

274. [a] *Af* hebben wij in navolging van Bild. onder de voorzls. opgenomen; maar wij gelooven dat het naar het hedendaagsch spraakgebr. als bijw. moet beschouwd worden. Men kan niet zeggen: *af het huis, af den weg,* gelijk men zegt: *in het huis, op den weg;* en wanneer ik zeg: *hij springt de stoep af, loopt de trappen af* enz. dan worden *stoep* en *trappen* niet door *af* geregeerd, maar door het voorzl. *van,* dat uitgelaten is.[1]

[b] *Behalve.* Of dit woord op *n* moet uitgaan, gelijk Bild. beweert, zal ter plaatse waar het behoort, onderzocht worden.

[c] *Jegens.* Dit voorzl. wordt thans bij voorkeur gebruikt in een gunstigen, en *tegen,* waarvoor men ook *tegens* zeide, in een ongunstigen zin: *Liefde jegens God, dankbaarheid jegens weldoeners; maar vijandschap tegen de zonde.* Maar dit onderscheid, dat ook in der daad willekeurig is, wordt in de gemeenz. spr. niet in acht genomen. Daar zegt men in beide beteekenissen *tegen: Hij is tegen mij beleefd en vriendelijk, maar tegen mijn broeder is hij stuursch.*

[d] *Na* moet niet met *naar* verward worden. Het eene geeft opvolging en het andere rigting of strekking te kennen. *Gij zijt na mij gekomen* (after me). *Ik ga naar den tuin* (to the garden).

[e] *Nopens* voor *aangaande,* behoort tot den hoogeren stijl.

[f] *Te* wordt dikwijls *ten* of *ter,* dat zamentrekking is voor *te den* of *te der;* want dit voorzl. regeerde oulings gelijk het H. D. *zu,* den 3. nmv. b. v.: *Ten dage als gij daarvan eet* enz. *Waar werd opregter trouw* enz., *ter wereld ooit gevonden?*[2]

[g] *Tot* dient thans veelal om een grens- of eindpunt aan te wijzen: *wij lezen tot het vallen van den avond; ga met mij tot aan de stad.* Om eene rigting aan te duiden is

het voor den omgang wat stijf: *Ik wend mij tot u; hij sprak tot mij;* liever *naar u* en *tegen mij.* Voor de plaats wáár, is het geheel verouderd, b. v. op titels van boeken: *geprent tot Amsterdam,* voor *gedrukt te Amsterdam.*

[h] *Tusschen* werd oulings herhaald: *Dat er eene scheiding zij tusschen mij en tusschen u.* Aan de Kaap hoort men dit gebr. nog; maar *tusschen* is uit den aard wederzijds betrekkelijk, en behoeft dus niet herhaald te worden.

[1] Onze voorouders gebruikten *af* en *of* menig maal voor *van*, en misschien is *van* niet anders dan letteromzetting voor *af*, met eene aangevoegde *n*. *Hij weet er af* zeggen wij nog wel; en bij Cats leest men: *Mijn hoofd draait er af.*

[2] Voor een bijw. of bijv. nmw. is *te* als bijw. aan te merken, b.v.: *te laat, te groot;* en dit *te* wordt door *al* nog versterkt: *al te laat, al te groot* enz.

Kaapsch taaleigen.

275. Zeer opmerkelijk is het gebruik van overal het voorzl. *voor* tusschen het wkw. en den 3. of 4. naamv. in te voegen: *kan je nie voor mijnnie?* Kent gij mij niet? *Zie je voor die paard?* Ziet gij dat paard? *Ik geef voor jou wat moois. Ik zeg voor hom: ai jij sla voor die kind, ik zal voor jou bijkom.* Ik zeg hem, als jij het kind slaat, zal ik je weten te vinden. Zie voorts in de *Proeve* de woorden *tegen, langs* enz.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

VOEGWOORDEN.

Wat zij zijn.

276. Dit is boven (§ 83) aangetoond, en uit hetgeen daar gezegd is, kan men genoeg afnemen, dat het voegw. geen der minst belangrijke taaldeelen is.

Hun getal.

277. Op hoevelerlei wijze de eene zinsnede van de andere kan afhangen, zoo velerlei soort van voegww. zijn er; en indien men er eene volledige lijst van wilde opstellen, zou men zeker het getal van zestig te boven gaan, b.v.: *en, ook* enz., zijn *opsommende; want*

dewijl enz., *redengevende; maar, nogtans,* enz. *tegenstellende,* en zoo vervolgens.[1]

[1] Een volledige lijst van voegww., naar hunne verschillende verrigtingen gerangschikt zou te omslagtig zijn, te meer daar wij op dit rededeel nog herhaaldelijk zullen terug komen.

Eenige bijzonderheden over sommige voegww.

278. 1. Men onderscheide *dewijl* (redengevend) en *terwijl* (tijdbepalend) b. v.: *Zij hebben de duisternis liever gehad dan het licht, dewijl hunne werken boos waren. Terwijl de mensch slaapt, waakt de Voorzienigheid.*

2. *Noch* (uitsluitend) en *nog,* bijw. van during: *Hij heeft geld noch goed om te verliezen. Ook nu nog beloont de arbeid den vlijtige.*

3. Sommige behooren tot den deftigen stijl, als: *trouwens, mitsgaders, aangezien, voorts, overzulks* enz.

4. Andere zijn verouderd, als *lijkewel* voor *nogtans, doe* voor *toen,* en *nademaal* voor *uithoofde* of *om reden* enz.

5. Men bediene zich van *dan* na den vergr. tr. van vergel., en van *als* wanneer *zoo* vooraf gaat: *Het is later dan ik dacht, maar niet zoo laat als gij zegt.*

6. Men vermijde opeenstapeling van gelijkbeduidende voegww., als: *evenwel nogtans, om reden en uit hoofde van* enz.

Het Kaapsch taaleigen.

279. Om niet in herhaling te vervallen, verwijzen wij liefst naar onze *proeve.* Als eene opmerkelijke bijzonderheid gewagen wij hier slechts van de zamenkoppeling van *want* met *waarom: Ik heb mijn huis niet willen verkoopen, want waarom? men gelooft algemeen dat de vaste goederen binnen kort zullen rijzen.* Hier is een van beide voegww. geheel overtollig.

TOEGIFT OVER TUSSCHENWERPSELS.

Een tusschenwerpsel geen rededeel.

280. Een uitroep die niet strekt om een denkbeeld uit te drukken, maar om eene gemoedsbeweging aan te kondigen of een klank na te bootsen, kan men niet wel als rededeel beschouwen.

Wat men daartoe brengen kan.

281. Uitroeping van smart of droefheid: *O! ach! helaas!* Van vreugde: *O! hoezee!* Van goedkeuring*! Bravo!* Van afkeuring: *Foei!* Van wenschen: *Och!*

Om de aandacht te trekken: *Hei! holla!* Van verwondering: *Ei! ei!* Van opwekking: *Toe!* Om stilte te gebieden: *St!* Klanknabootsingen zijn: *Bons! krak! pardous! tik! tik! paf!* enz. Geheele tusschenzinnen, als: *God beter 't! dat de hemel verhoede!* enz. als tusschenwerpsels te beschouwen, is eene dwaling.

Misbruik te vermijden.

282. Veelvuldig gebruik van tusschenwerpsels kenmerkt gebrek aan smaak. Men vermijde b. v.: *Papperlapap! lierumlarum! hemelsche fluit!* en honderd zulke aardigheden, daar de taal der onbeschaafden vol van is. Het Kaapsch taaleigen vindt men in de Proeve, op *sies! zoe! gonne!*

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

OVER AFLEIDING IN HET ALGEMEEN.

Wat afleiding is.

283. Afleiding noemt men in de spraakleer de kunst om ww. tot hunnen oorsprong, tot hun eeuvoudigsten vorm, bij overdragt wortel genaamd, terug te brengen.

Hoe dit geschiedt.

284. Hiertoe worden alle voor- achter- en tusschenvoegsels van een w. afgescheiden, en alle letterverzettingen en klankverwisselingen hersteld; nemen wij b. v.: *ongestadigheid* en snijden vooreerst *on* en *heid* als bekende voor- en achtervoegsels af, dan blijft *gestadig* over; dezelfde bewerking herhalen wij met *ge* en *ig*, en zoo krijgen wij *stad;* maar nu heeft het nmw. *stad* met *ongestadigheid* niets te doen; dit leidt ons tot de gissing dat de *d* eene ingeschoven letter is, gelijk wij die vinden in *nader* en *zwaarder* voor *na-er* en *zwaar-er*, en zoo verkrijgen wij den wortel *sta* van het wkw. *staan.* Een tweede voorb. zij *nooddruftig:* *Nood* is niet als voorvoegsel, maar wel als zelfs. nmw. bekend, en wordt als zoodanig eerst van *druftig* gescheiden; maar wat is dit? Snijd ik den uitg. *ig* af, dan blijft mij *druft*, dat mij, buiten de zamenst. *nooddruft*, niet bekend is; maar nu is *t*

bij verkorting voor *te* een uitg. van zelfst. nmww.; ik werp ze weg en behoud *druf;* nu valt mij in dat de *r* aan verplaatsing onderhevig is, en daar ik uit *druf* niet kan wijs worden, beproef ik het met *durf*, en dit brengt mij door eene gewone klankverwisseling tot *derf*, den wortel van *derven*, behoeftig zijn. Wanneer wij langs dezen weg den wortel van een w. zoeken, dan stellen we ons de *afl.* ten doel, en bedienen ons daartoe van *woordontleding* als middel.

"Maar," zegt hier een oplettend lezer, "is *nooddruftig* nu wel voldoende verklaard? Beteekent het dan *behoefte hebbende aan nood?*"—Wij gelooven ja, mits men aan *nood* in deze zamenstelling de bet. toekenne van *het noodige*, en Bild. zegt op het w. *nooddruft*, dat *nood* oudtijds *het noodige* beteekende. Wij hadden gewenscht dat hij dit met een enkel voorb. had aangetoond; maar ook zonder dit willen wij Bild. in dit geval liever op zijn woord gelooven, dan dat wij in de afl. van Adelung, die men bij Weil. herhaald vindt, berusten zouden.

Nuttigheid der afleiding.

285. Behalve de nuttigheid welke de afl., als middel tot opscherping van het vernuft, met alle andere wetenschappen gemeen heeft, is zij in meer dan een opzigt dienstig tot vermeerdering van onze taalkennis. Voor eerst leeren wij daardoor de innerlijke kracht der ww. kennen, voor zoo ver die in de oorspr. bet. der oudste bestanddeelen gelegen is; en van deze kennis hangt vaak de juiste toepassing der ww., waarop alles aankomt, af. Ten tweede hebben wij hier, in veel gevallen, een rigtsnoer voor de spelling en de daarmede in verband staande uitspr. Dit een en ander zal in het vervolg blijken.

Hoe zij beoefend moet worden.

286. Nergens voorzeker vindt men ruimer veld voor een spelend en speelziek vernuft, dan in de afl. van ww.; en hoe meer talen men zich heeft eigen gemaakt, des te ruimer wordt dat veld, maar des te meer gevaar is er ook om te dwalen, wanneer men zich den vrijen teugel viert, wanneer men (om met Ten Kate te spreken) *het Onwis door het Onwisse bewijst, en zich met waschen neuzen behelpt, die allerhande vorming aannemen.*[1] Bedachtzaamheid is bij het afleiden van ww. een hoofdvereischte; maar niet minder noodzakelijk is opregtheid.[2] Bij gebrek aan de eerste dezer eigenschappen *kan* men de dingen niet zien gelijk zij zijn, bij gebrek aan de laatste, *wil* men het niet.

[1] Ter waarschuwing van hen die hierin ligtvaardig te werk gaan, geven wij hier de woorden van Mr. B. Lulofs, die van het terug brengen van stamww. tot alg. wortels sprekende, zich aldus laat hooren : " In dier voege dringt men met zijne beschouwing tot den eersten oorsprong der taal door, en daalt in diepten neêr, uit welke schatten van kennis en wetenschap zijn op te delven, maar waarin men tevens, zoo koele bedaardheid, wijsgeerig verstand en grondige taalkennis ons met hare fakkels niet voorlichten, gevaar loopt, om zich in allerlei kronkelgangen te verliezen, en nutteloos steengruis, in stede van kostbaar erts naar boven te brengen." Zie 's Hoogleeraars werk getiteld: *Over Nederl. Spraakk. Stijl en Letterkennis als voorbereiding voor de Redekunst.* 1823.

[2] Opregtheid, zal menigeen denken, is immers geene eigenschap van het verstand, maar van het hart, en wat heeft dat met de spraakk. te doen? Misschien meer dan men denkt; althans Bild. verzekert in de voorrede van zijne Spraakl. bl. xii., dat zij *uit zijn hart gevloeid is*, en de waarheid van dat gezegde is ons op menige bladzijde van 's man werk gebleken. Maar gesteld dat het hart eens aan zekere geliefkoosde theoriën hangt, hoe zal het dan met de spraakk. gaan? Hoe zal het dan vooral met de afl. gaan? Hoe veilig kan men daar het gros der lezers misleiden! Hoe weinigen zijn in staat om iemand van uitgebreide taalkennis in die *kronkelgangen* na te gaan, en te zien of hij wel onpartijdig alles opzamelt wat hem voorkomt, dan of hij juist datgene uitkipt wat tot zijn oogmerk dienen kan!

Wat er tot de afleiding als wetenschap behoort.

287. Hiertoe wordt in het algemeen vereischt de uitgebreidste taalkennis, maar in het bijzonder de kennis dier talen, het zij levend het zij dood, die met de taal, wier ww. wij trachten af te leiden, op een gemeenschappelijken wortel gegroeid zijn,[1] vervolgens geen geringe mate van bedrevenheid in de geschiedenis,[2] en eindelijk eene hebbelijkheid om logisch te redeneren. En dit laatste is vooral niet het minste, want hoe meer daadzaken wij binnen ons bereik gebragt hebben, des te grooter zal de verwarring zijn, indien wij aan onze gedachten geene leiding weten te geven.

[1] Het Nederd. spruit uit den Oud-Duitschen stam, wiens oudste takken zijn het Moeso-Gottisch, Angel-Saxisch, Oud-Friesch, Allemannisch en Frank-Duitsch. Met uitzondering van het Oud-Friesch, zijn ze doode talen, die in weinige overblijfselen van vorige eeuwen moeten beoefend worden. Van het Angel-Saxisch heeft men nog wel het meest; maar het oudste gedenkstuk is het Evangelium Gothicum van Bisschop Ulphilas, uit de vierde eeuw. De oudste handschriften in het Vlaamsch, dat wij thans Holl. of Nederd. noemen, zijn van de elfde en twaalfde eeuw. Onder de nieuwe talen die wij tot vergelijking raadplegen kunnen, bekleeden het Hoog-Duitsch en het Engelsch de eerste plaatsen. Zie voorts over dit onderw. Ten Kate, D. I., bl. 55 en volgg.

[2] En wel de geschiedenis in al haar vakken. Dit kan onder anderen blijken uit verscheiden voorbb. van afl., die wij als eene toegift op dit Hoofdst. geven zullen. Hoe de kennis van daadzaken ons voor dwalingen beveiligt, zien we onder anderen ook in het woord *luipaard*. Zeer natuurlijk toch is de afl. van *luipaard*, *luipard*, of *luypert* van het wkw. *luipen*, *gluipen*, (het Eng. to prowl) om dat het dier al luipende en sluipende zijn prooi bespringt; maar wanneer men weet dat dit dier in Europa niet te huis behoort, dat het dus in de vroegste tijdvakken van onze taal alleen uit Plinius en andere Latijnsche schrijvers kon bekend zijn, dan beschouwt men de benaming als eene verbastering van *leopardus*, en de overeenkomst met het wkw. *luipen*, als louter toeval.

Welk gedeelte van die wetenschap binnen des schrijvers bestek valt.

288. In een werk dat op diepe geleerdheid geene aanspr. maakt, kunnen we ons op het gebied der afl. niet ver buiten het thans gangbare Nederd. begeven. *Onze* oudheid gaat niet hooger dan Van Marnix en Koornhert; en terwijl wij de verstorven taaltakken, als het Moeso-Gottisch, Angel-Saxisch enz. voor de geleerden laten, zullen we ons zonder schroom nu en dan op de frissche spruiten begeven, die met onze taal op denzelfden stam groeijen, in de hoop van binnen het bereik, zoo niet van alle, nogtans van de meeste onzer lezers te zullen blijven.

Nadere bepaling der stof.

289. In onze aanwijzing tot het beoefenend gedeelte der afl. of woordontleding, bepalen we ons tot zuiver Nederduitsche ww., wier bestanddeelen in onze taal aanwezig zijn; bastaardww., als *absentie, incompleet, gedetermineerd* enz., komen niet in aanmerking.

Veel minder kunnen we ons, ten gevalle onzer Kaapsche lezers, tot uitstapjes in het Maleitsch, Javaansch, Mozambieksch enz. verledigen, hoewel wij niet ontkennen dat het bij wijze van afwisseling nog al uitlokkend zijn zou.

Gewoon beloop der afleiding.

290. De oudste bestanddeelen van Nederd. ww., voor zoo ver wij binnen het gebied van het eigentlijk Nederd. blijven willen, zijn in de ongelijkvl. wkww. te zoeken.[1]

Gelijkvl. wkww. stammen van ongelijkvl., het zij onmiddelijk, gelijk *stotteren* van *stooten, bedelen* van *bidden,* het zij door tusschenkomst van een zelfst. nmw., gelijk *krijgen,* oorlog voeren, van *krijg,* en dit van het ongelijkvl. *krijgen, kreeg, gekregen; beleedigen* van *leed,* en dit van *lijden.*

Zelfst. nmw. zijn veelal tot ongelijkvl. wkww. te huis te brengen; maar sommige zijn van te hoogen ouderdom dan dat men hunnen oorspr. met eenige zekerheid zou kunnen aanwijzen.[2]

Bijv. nmww. en bijww., wanneer zij geene uitgg. hebben, moeten we ons ook getroosten als grondww. te beschouwen, omdat hunne afl. buiten den kring onzer nasporing ligt. Hetzelfde geldt ook van de meeste voorzls. en voegww.

[1] Wie de moeite nemen wil om Ten Kate te lezen, kan zich hiervan overtuigen, en hij zal na de lezing vrij wat wijzer zijn, wat het stuk van afl. betreft, dan toen hij begon.

[2] De benamingen der meest in het oog loopende natuurverschijnselen, als *zon*, *maan*, *sterren*, *hemel*, *aarde*, *licht*, *lucht*, enz. die van de deelen des menschelijken ligchaams, die van bloedverwantschap enz. klimmen noodzakelijk tot de hoogste oudheid op; hun oorspr. is ongetwijfeld in het Oosten, de wieg van alle talen te zoeken. Hiertoe zou men gerust van voren kunnen besluiten; maar het is door Abr. van der Mijle reeds meer dan twee en eene halve eeuw geleden aangetoond, in zijne verhandeling *de antiquitate linguae Belgicae*, en in den laatsten tijd door Hamaker, in zijne *Akademische Voorlezingen*. Hoe ongelukkig de pogingen om zulke ww. van Nederduitsche wortels af te leiden zijn uitgevallen, kan men in Bild. Verklarende Geslachtlijst zien. Men sla b.v. op: *been*, *oog*, *oor*, *wang*, *arm*, *duim*, *kin*, *keel*; zoo ook *zon*, *maan*, *ster* enz.

Algemeene beginsels.

291. Om niet op een lossen voet te werk te gaan, dient men bij de afl. het volgende in het oog te houden:

1. Het zakelijke deel van een w. wordt door den klemtoon aangewezen.[1]

2. In de afl. mogen geen medeklinkers, die tot den wortel behooren, verwaarloosd worden.

3. Geen verwisselingen van letters, het zij kls. of medekls., moeten ondersteld worden, die niet door analogie kunnen worden aangewezen.

4. De geschiedkundige waarschijnlijkheid mag niet verwaarloosd worden; even min de gang der ontwikkeling van het menschelijk verstand.[2]

5. Bloote overeenkomst van klanken is geen genoegzame grond van afl.[3]

Wij mogen hierbij niet langer verwijlen, want het is tijd om van het algemeene tot het bijzondere over te gaan.

[1] Buiten de wkww. met den bastaarduitg. *eren* en de nmww. met den vervrouwelijkenden uitg. *in*, ontleenen wij de volgg. uitzz. op dezen regel, uit de gemengde aanmm. van Mr. L. Ph. C. van den Bergh, in het II D. van h. Taalk. Magazijn, bl. 209: *óórsprong*, *vóórouders*, *openbáár*, *vreesáchtig*, *óvermaat*, *regelmátig*. In *oorsprónkelijk* en *vooróuderlijk* keert de regelmaat terug; van *openbáár* en *vreesáchtig* spreken wij nader in het volgende hoofdst. als ook van *ordéntelijk* dat door het H. D. *órdentlich* te regt gewezen wordt, gelijk het *lebéndig* der Duitschers door ons *lévendig*.

[2] Zoo zijn b. v.: alle uitdrukkingen van het ónstoffelijke voortgesproten uit vergelijking met het stoffelijke, dat natuurlijk eerder werd opgemerkt en veel vroeger het onderw. der taal was. Men zou dus verkeerd gaan indien men ww., tot de tweede soort van voorww. betrekkelijk, wilde afleiden van ww. waardoor voorww. van de eerste soort worden aangeduid; of wanneer men in het opsporen van beteekenissen, het letterlijke uit het figuurlijke wilde afleiden. Het bijv. nmw. *stomp* is eerder op snijdende werktuigen toegepast dan op verstandelijke vermogens, en van zulke voorbb. loopen alle talen over.

[3] Wij zagen dit boven bij *luipaard* (§ 287. in de aant.) en zullen het zien bij *kraakporcelein* (§ 292) en in meer andere voorbb.

Toegift van voorbeelden van afleiding tot aanprijzing van dit vak van taalkunde.

292. " Niets natuurlijker dan het w. *dalers* of *daalders* van *deelen* af te leiden, als zijnde deelen of schijven van de oude ronde staafjes zilver, welke, door openbaar gezag gekenmerkt, in den handel gebruikt werden, en waarvan men, naar vereischte, een schijf van meerder of minder dikte afsloeg. Ook drukt Ulphilas het Lat. nummus door *dailo* (deel) uit, en de Angelsaxen gebruikten van ouds *stik* voor penning. Dan, de historie werpt deze afl. omver, daar wij weten dat de *daler* eigentlijk St. Joachims-daler heet, en van het St. Joachimsdal, in Bohemen, genaamd is, waar men een zilvermijn opende, uit welker zilver de eerste muntstukken van dien naam gemaakt zijn." (Zie Bild. Verh. bl. 168.)—Adelung heeft in zijn Woordenb. dezelfde afl.

Minder gelukkig leidt Bild. *pekelzonde* af van het Ital. *picciolo*, of het Spaansch *pecadillo* dat is *kleine zonde*; het gebr. leert ons dat het *oude zonde* beteekent, waarvoor wij de straf, die als het ware in de pekel lag, nog te goed hadden.

De mol heeft haren naam van het wroeten in het mul of mol, oulings zeide men *molwerp* (Maulwurf) d. i. aardopwerper.

Slang is slingerdier, om hare kronkelende, slingerende beweging. .

Snep is snebbevogel, d. i. vogel met een langen bek, als 't ware langbek. (Zie Lulofs, bl. 30.)

Vernuftig is de afl. van *akefietje* uit *aqua vita*, den ouden kunstnaam voor brandewijn (eau de vie in het Fr.) Het w. beteekent iets lekkers, eene versnapering. Deze afl. komt voor in de Vaderl. Letteroef. van April 1838, in de recensie van Hoeffts Proeve van Bredaas taaleigen.

Miniatuur van *miniator*, een die met *minium*, zekere verwstof, de roode aanvangletters der handschriften teekende. Dat door nadere toepassing dit *miniator* ook beteekende iemand die de kunst beoefent van handschriften op den kant met allerlei veelkleurige figuren te versieren (te *illumineren*) laat zich begrijpen; en van zulk een kunstenaar tot den miniatuur schilder, is een sprong die niemand verwonderen zal, die fraai geïllumineerde

handschriften gezien heeft: Deze Afleiding is uit L. A. J. W. Sloets voorlezing *over het uiterlijk aanzien van oude handschriften.* Zie letteroef. van Mei 1838. Van dat *illumineren* hebben de Engelschen *limner,* dat in de bet. van portretschilder onder anderen in Goldsmith's Vicar of Wakefield voorkomt. Uit deze afl. van miniatuur blijkt, dat men bij dat w. niet noodzakelijk aan een afbeeldsel denkt, kleiner dan het afgebeelde, maar of de boer, die zijne vrouw *levensgroote in miniatuur* wilde laten afbeelden, dat wist, durven wij niet verzekeren.

Kartebelletje. In het middeleeuwsch Latijn heette een papieren zegel, in tegenoverstelling van een gouden, looden enz. *charta bulla.* Dat men zich van zulke zegels alleen voor weinig beduidende geschriften bediende, is zeer begrijpelijk. Van daar dat *kartebel* een voddig stukje papier beteekent. (Sloets voorlezing als boven.)

Kraakporselein, heeft dien naam niet van het *kraken,* maar omdat het met Portugesche schepen, die *karaken* (bij intrekking *kraken*) heeten, werd aangebragt. (Zie Weil. Taalk. Woordenb.)

En nu, ten slotte, een paar voorbb. uit de Kaapsche spraak. *Hij 's een aarrige kerel, ik wil lievers nie mit hom te doen hebben nie.* Wat is hier *aarrig?* Is het verbastering voor *aardig?* Waarschijnlijk niet. Wij zouden den wortel liever in *ar* zoeken, dat wij nog hebben in de spreekwijs *in arren moede,* dat is *in toorn;* van dit *ar* zou dan *arrig,* tot toorn geneigd, ligt geraakt, opstuivend en daarom in den omgang lastig, afgeleid kunnen worden; dit *arrig* wordt bij intrekking *arg,* en door eene gewone klankverwisseling *erg;** van hier dat *zich ergeren* (Kaapsch zich *verergen*) boos worden beteekent, en dat bij de Duitschers de aartsvijand *der Arge* heet, gelijk wij zeggen *de booze. Nar* schijnt ook niet anders te zijn dan *ar* met eene voorgevoegde *n;* de Duitschers gebruiken dat w. om elken gek aan te duiden, maar Bild. verklaart het door *lastig mensch.* Cats noemt Nabal ergens een *regte Nar.* Zoo zou dan een *arg* of *arrig* mensch hetzelfde zijn als een *narrig* mensch, en dit loopt met het H. D. *Narr* (gek) niet zoo ver uiteen; want lastige en kwastige menschen zijn zelden heel *wijs,* of het moest in den Kaapschen zin van dit w. zijn; en dit brengt ons

* De Groningsche spr. heeft *aardig ziek* voor *erg.*

van zelf tot een tweede voorb. uit de Kaapsche spr. ontleend.

Hij is al te wijs, danig wijs enz. hoort men dagelijks in den zin van *bedilziek;* zou dit niet uit *vijs* verbasterd zijn, waarvoor men thans *vies* zegt? *Vijs* komt bij Cats en zijne tijdgenooten meest voor in de bet. van *al te keurig,*[1] *niet ligt te voldoen.* (Eng. overnice, very particular, captious) en in dien zin zegt men nog ontkennend van iemand: *hij valt niet vies.* Wij geven het voor beter; is er in gedwaald, dan is er niet veel aan verbeurd; maar is onze gissing juist, dan heeft men kwalijk gedaan met *vijs* in *vies* te veranderen, dan is misschien *wijsneus* weleer *vijsneus* geweest: *al te keurige* menschen zijn *neus-op-trekkerig,* en daaruit blijkt niet zoo zeer hunne *wijsheid* als wel hunne *vijsheid.*

[1] Of men wel doet *vijzevaas* met dit *vijs* in verband te brengen, is twijfelachtig. Het w. is verouderd en beteekende eene beuzeling, gelijk thans *wisjewasje*, dat misschien onder eene andere gedaante hetzelfde w. is; en dit laatste is blijkbaar het H. D. *Wischwasch,* beuzelpraat, van *wasschen,* babbelen, waauwelen, met eene verdubbeling gelijk in *Wirrwarr*, *Mischmasch* en dergelijke ww. meer. Had Weil. hierop gelet, hij zou misschien tot zijne onsmakelijke uitweiding over *wisjewasje* niet gekomen zijn. Maar wij mogen hier ook wel de spa bij steken, en aan anderen overlaten om te onderzoeken, of het ook uit *weist du was* (gelijk de Franschman *un je ne sais quoi* zegt, en onze voorouders *een ik en weet* zeiden) moet worden afgeleid, naar de analogie van *haberdasher* uit *habt ihr das,* volgens S. Johnson.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

OVER WOORDONTLEDING.

Verdeeling van het onderwerp.

293. Bij het ontleden van ww. heeft men op zesderlei bijzonderheden te letten, namelijk: voorvoegsels, achtervoegsels, ingeschoven letters, zamentrekking, letterverzetting en letterverwisseling.

Voorvoegsels in het algemeen.

294. Een voorvoegsel, gelijk de naam aanduidt, is iets dat vóór het zakelijke deel des woords, geplaatst is. Dit zakelijke toch, in tegenoverstelling van het toevallige, is hetgeen wij vinden willen, omdat daarin de beteekenende kracht des woords ligt; en met betrekking daartoe staat al het overige *voor* of *achter.*

Volledige en onvolledige voorvoegsels.

295. Wij noemen een voorvoegsel volledig, wanneer het eene lettergr. uitmaakt; onvolledig, wanneer het het uit een of meer medeklinkers bestaat. Dit laatste heet bij Ten Kate *voorwerping.*

Beschouwing der volledige voorvoegsels.

296. Zij zijn naar de orde van het abé: *be, er, ge, her, on, ont* (waarbij ook *ant* behoort) *ver* en *wan.* Beschouwen wij elk afzonderlijk.

BE.

Be brengt de handeling van het wkw. in een naauw verband tot het voorw.: *eenen akker beplanten, een erf bebouwen; winst en verlies berekenen* enz.

Van daar dat het een onz. wkw. bedr. maakt: *lagchen, belagchen; kijken, bekijken.*

Voorts dient het om met nmww. bedr. wkww. te vormen: *bevochtigen, beschaduwen.*

Somtijds verandert het de bet. van het grondw. als in *belooven, bescheren, besterven* enz. dan weder schijnt het schier overtollig, als in *beletten* en *behoeven,* die beide zonder voorvoegsel in denzelfden zin gebruikt worden: *ik hoef dat niet te doen. Wat let mij dat ik* enz. In *beoosten, bezuiden* enz. is het blijkbaar het voorzl. *bij.*

ER.

Er komt in onze taal weinig voor. In het verouderde *erachten,* waarvan de spreekw. *mijns erachtens* overig is, schijnt het de beteekenis van het grondw. onveranderd te laten; zoo ook in *erneren,* voeden.

In *zich erbarmen,* is het overg. in een' gemoedstoestand, gelijk *ont* in *zich ontfermen.*[1] In *erkennen* verschilt het weinig van *be,* als: ik *erken* of *beken gedwaald te hebben. Erlangen* is door *langen,* dat is *reiken,* iets verkrijgen, en *ervaren* letterlijk door *varen,* iets te weten komen, en bij overdragt, *ondervinden.*

Dit voorvoegsel wordt wel met *her* verward, als *erinneren, erhalen* enz. voor *herinneren, herhalen.*

[1] Dat *ferm* letterwisseling is voor *barm,* heeft Weil. in zijn taalk. woordenb. aangetoond. Zijne afleiding van een wkw. *be-armen* in de bet. medelijden gevoelen, steunt op het gezag van Adelung, die misschien Ten Kate heeft geraadpleegd. Zie dezen in de 2. proeve op *beer.* Bild. verkiest hier *barm* in den zin van opwelling, en hiervoor pleit onder anderen het Eng. *barm,* gist, en de algemeenheid der figuur van *opwellen, zwellen* enz. om de aandoeningen van het hart uit te drukken. Bild. verkl. geslachtl. op *barmte.*

GE.

Ge is van uitgebreide toepassing. Dat het dient om het verl. deelw. te vormen is bij de vervoeging aangetoond.

Voorts beginnen daarmede veel wkw. waarvan het grondw. niet meer voorkomt, als *genezen, genieten, geschieden*; in andere hecht het gebr. aan het w. eene andere bet., *met* dan *zonder* het voorvoegsel: *gebieden*, en *bieden* zich *gedragen* en *dragen*, zich *gelaten*[1] en *laten*; wederom in andere laat het de bet. van het w. onveranderd: *gelukken* en *lukken, gelijken* en *lijken, gebeuren* en *beuren.*[2] Het stelt de handeling van het wkw. zelfst. voor: het *geroep, geloop, geblaf* enz. waarbij men gewoonlijk aan eene herhaalde handeling te denken heeft.[3]

Het dient ook om het bewerkte uit te drukken: *gebak, gebouw, gedicht.*

Met het achtervoegsel *te* vereenigd, maakt het *collectiva* of verzamelingsww.: *geboomte, gevogelte, gewormte,* ook met *de*: *geleide.*

Een werktuig of middel: *gebit, gehoor, geschut, geweer.*

[1] *Zich gelaten* is zich voordoen of vertoonen, van daar het zelfst. *gelaat,* waarvan Koornhert ons de oorspronkelijke bet. leert, wanneer hij zegt: *met een ghelaet van aenghesicht*; gelijk ook: *het soude beter laten* voor *het zou beter staan. Es lässt nicht gut* is bij de Duitschers *het staat niet wel.*

[2] Dit voorvoegsel was oulings in veel ww. gebruikelijk waar het thans overtollig geacht wordt, b. v.: *ghedoen, ghecrijgen, ghemaken,* bij v. Marnix en z. tijdgenooten.

[3] Bij dit denkb. van herhaling komt somtijds dat van verveling: "*Uw praten heeft mij vermoeid*" zegt een zieke tegen zijn' vriend die hem bezocht heeft, waar *uw gepraat* iets beleedigends hebben zou.

HER.

Dit voorvoegsel herhaalt de hand. van het wkw.: *herkaauwen, herleven, herwinnen.*

In *hertog* en *herberg* staat *her* voor *heer,* een leger, en heeft dus met het voorvoegsel niets gemeen.

ON.

On drukt tegenstelling of berooving uit, en wordt slechts met naam- deel- en bijww. verbonden: *ondank, onspoed, oneven, ongevraagd, onlangs.* De wortel is misschien in het H. D. voorz. *ohne, zonder.*

Dit *on* is in *om* overgegaan in *omtrent* voor *ontrent,* dat is *ongetrent* van *trennen,* verwijderen.

ONT.

Ont is verwijdering: *ontloopen, ontkomen*; losmaking:

ontknoopen, ontwikkelen; berooving: *ontheiligen, onthoofden;* beginnen: *ontvlammen, ontwaken, ontslapen;*[1] tegemoetkoming: *ontvangen, ontbieden, ontmoeten.* In één geval gaat het laatste *ont* in *ant* over: *antwoorden.*[2]

[1] *Ontslaep worden* bet. bij Koornh. insluimeren.

[2] Waarom juist in dit eene geval? misschien om denzelfden vokaalkl. niet tweemaal in één w. te gebruiken. Ook de uitg. *and* komt in één geval, namelijk in *avond*, met *o* voor, waar juist ook eene *a* voorafgaat. Verg. § 299. Bedriegen we ons niet, dan is dit ook de reden waarom men *aar* in plaats van *er* bezigd in zulke ww. als *eigenaar, woekeraar* enz. Op het tweede gedeelte van *antwoorden* komen wij § 304 terug.

VER.

Ver wordt door Ten Kate afgeleid van *varen* in de grondbet.: *van de plaats bewogen worden.*

Wat daarvan zij, het komt voor in de volgg. en meer andere bett.:

1. In den zin van *er* in *erlangen: verkrijgen, verwerven, verzinnen.*[1]
2. Overgang in eenen toestand: *verschijnen, verbleeken, verzwakken.*
3. Misslag in eenig bedrijf: *zich verspreken, verschrijven, verrekenen.*
4. Verwijdering, zoo veel als *weg: verjagen, verdrijven, verbannen.*
5. Verplaatsing: *vertrekken, zich vertreden, verdwalen.*
6. Vernietiging of verbruiking: *verbranden, verkwisten, verdoen.*
7. Herhaling met verandering: *verhangen, verzetten, versteken.*
8. Bekleeding, zoo veel als *be,* of *over: vergulden, verzilveren, vertinnen.*

In sommige ww. als *verbeelden, verbeiden, verweren, vereeren,* valt het moeijelijk aan *ver* een duidelijken zin te hechten.

[1] In die bet. heeft het H. D. altijd *er: erwerben, erdichten* enz. *Ver* luidt in het Eng. *for: forget, forgive, forsake, forswear,* en komt bij de Franschen voor in *pardonner.*

WAN.

Er is tweederlei *wan;* het eene geeft gebrek aan iets te kennen, als *wanhoop, wantrouwen;* het tweede eene verkeerde gesteldheid, als *wantaal, wansmaak.*

In het H. D. is *wahn* als voorvoegsel in de meeste ww. verouderd. Die taal kende het ook als bijv. nmw. in de bet. *ledig.*

Beschouwing der onvolledige voorvoegsels.

297. Hiertoe brengt men B, F, P; G, K, J; S, SCH, T, ST, Z; H, V, of W, en N. Wij zullen in de beschouwing de verwanten bij elkander laten.

B, F, P.

B. staat bij intrekking voor BE: *blijven* uit *belijven*, *blusschen* uit *belusschen* of *belesschen*; zoo zou ook *buiten* uit *beuiten* en *binnen* uit *beinnen* zijn. Daarvoor pleiten *beneven*, *beneden* en meer andere bww. en voorzls.[1]

Door voorwerping van *f* zijn *flap* en *lap*, *fluit* en *luit*, *flaauw* en *laauw*, *fronzelen* en *ronzelen*, en misschien het Eng. *frock* met ons *rok* verwant, en door de *p plomp* en *lomp*.

[1] Hiertoe behooren *boven* uit *op*, als 't ware be-op-en, en het oude *bachten* achteren, waarvoor de scheepstaal bij de Eng. *abaft* heeft.

G, K, J.

Uit *ge*, dat, gelijk boven aangetoond is, voorheen nog meer gebruikt werd, ontstond door inkorting *g* en door verharding *k*:

Knijpen uit *genijpen*, voor *nijpen*: van daar *geniepsch* en *in het geniep*;
Krimpen uit *gerimpen*, voor *rimpen*: van daar *rimpel*;
Knikken „ *genikken* „ *nikken*, van *nek*;
Knorren „ *genorren* „ *norren*: van daar *norsch*;
Kruipen voor *geruipen* van *ruipen*: van daar *rups*;
Krullen (oul. *krollen*) voor *gerollen* van *rollen*, enz.[1]

Voor *l* geschiedde de zamentrekking zonder verharding als *glijden*, *gluipen* van *lijden*, gaan, en *luipen*; zoo ook *gloeijen* en *gloed*,[2] *gluren*, *glimmen*[3] enz.

De *j* is als voorwerping verouderd in *jimmer* en *jiet*, voor *immer* en *iet*.

[1] Op gelijke wijs *kwellen*, in de bet. *zwellen*, van *wellen*.

[2] Van *lo-en* of *lu-en*, waarvan *lust*.

[3] Van *lemmen* waarvan *lemmer*, een kling, om het schitteren, gelijk men een zwaard ook oulings een *brand* noemde, en *lemmet*, de pit van een kaars.

S, SCH, T, ST, Z.

Een w. met *l* beginnende, nam dikwijls eene *s* voorop: *linkerhand*, *slinkerhand*; *lijm*, *slijm*; *luiken*, *sluiken*; *muil* en *smoel*; en zoo zijn *loof* en *sloof*[1] en *luijer* en *sluijer*, hoe verschillend ook in het gebr., zeer na verwant; voorts *strot*, *smelten*, *snebbe*, met de Eng. ww. *throat*, *to melt*, *nib* enz.

Sch is dikwijls als eene dubbele voorwerping te beschouwen uit S en K zamengevloeid: *schrappen* en *schrapen*, van *krabben* en dit van *gerappen* voor *rappen* dat oul. in den zin van *krabben* gebruikt werd.[2] *Schrimpelen* en *schrompelen* van *krimpen* en dit van *rimpen* oul. zoo veel als *zich rimpelen:* op gelijke wijs *schrijven* van *gerijven*, of *grijven* voor *rijven*, met een stift iets in eene harde oppervlakte inkrassen. Van dat *grijven* komt *griftje* en van *rijven*, *riffel*.

[1] *Loof* was oul. *mat*, *moede;* van daar *slooven*, zwaar werk verrigten, en *sloof*, eene vrouw die zich geen rust gunt.

[2] Het afkrabben van een' muur, dien men witten of schilderen wil, noemt men aan de Kaap en ook wel elders *rapen*.

T en ST staan op gelijke wijs voor *r*. Zoo zijn dan *strekken*, *trekken* en *rekken* verwant; en *stroopen*, het vel aftrekken, komt van het oude *roopen*, H. D. *raufen*, rukken en plukken. *Streep* en *reep*, *trommelen* en *rommelen* zijn ook van elkander niet vreemd.

Z vindt men vóór *w:* *zwak* en *week*, Eng. *weak;* *wijken* en *zwijken* in *bezwijken*, *wenken* en *zwenken*, *wikken* en *zwikken*. Zweep (*whip*), *zwellen* en *wellen* enz.

H.

Opmerkelijk is het dat de *h*, die door dialect-verschil, even zoo vaak verzwegen als ontijdig uitgesproken wordt, nogtans niet dan in enkele ww. als voorvoegsel gebruikt wordt, b. v.: *haverij* en *averij*, *huilen* en *uil*, *hooren* en *oor*.

V. of W.

Voorbeelden met W zijn: *wreken*, *wringen*, *wrijven*, waarvoor het H. D. *rechen*, *ringen*, *reiben* heeft; en van *v:* *vreten*, waar de *v* tot versterking dient en uit het voorvoegsel *ver* schijnt zamengetrokken.

N.

De *n* komt op tweederlei wijs voor: als zamentr. uit het verouderde ontkenningsw. *ne* in *niemand*, *nooit*, *nergens*, *niet;* en als voorvoegsel zonder bet. wanneer het waarschijnlijk uit het lidw. ontstaan is: *nijver* en *ijver*, *nochtend* en *ochtend* enz.

Over uitgangen in de afleiding.

298. Alleen met afleidingsuitgg. hebben wij het hier te doen, want de buigingsuitgg. zijn vroeger reeds be-

handeld. Wij zullen ze verdeelen in drie klassen: A. Toonlooze uitgangen; B. Halfbetoonde; en C. Voltoonige; en zullen elke kl. afzonderlijk, maar in het kort behandelen.

A. *Toonlooze uitgangen.*

299. Zij zijn twintig enkele: *De* (te), *e, el, em, en, ende, ends, er, ig, isch, je, lf, se, sel, sem, ste, s, tien, tig, uwe;* en vijf dubbele: *enen, eren, elen, emen* en *igen.*

Beschouwing der enkele toonlooze uitgg.

DE of TE.

300. Achter het zakelijke deel van een wkw., b. v.: *liefde, diefte, sterfte,* en tot *d* of *t* ingekrompen: *deugd, magt, schrift* enz. Ook achter een bijv. nmw., om de eigenschap als zelfst. voor te stellen: *grootte, dikte, hitte, koude.*

E.

De *e* tot verzachting van den eindcons. was weleer veelvuldiger dan thans, b. v.: *grepe, ziele, gave, schove* enz. In enkele gevallen duidt zij den handelenden pers. aan: *getuige, bode, erve, borge,* bij intrekking *borg.* Ook was zij gelijkbeduidend met *de* of *te* achter een bijv. nmw.; men zei: *de oude, de geele,* gelijk men *grootte* enz. zegt, in de bet. van *ouderdom* en *geelzucht.*

[1] Zoo verschilt dan de vorige uitg. van dezen alleen door eene ingeschoven *d* of *t.*

EL.

El is werktuig of middel: *vleugel, sleutel;* ook het voorw. der handeling door het wkw. aangeduid: *bundel, gruwel, drempel.* Maar in ww. van vreemden oorspr., als *tafel* (tabula), *tempel* (templum), heeft *el* geene van beide beteekenissen. *El* is ook uitg. van enkele bijv. nmww.: *kreupel, schamel, vermetel, onnoozel* enz.

Hiertoe behoort ook *dartel* van *darren,* d. i. *durven,* met ingevoegde *t.*

EM.

Em als uitg. van zelfst. nmww. is vaak duister van bet.: *adem, bodem, boezem.* Wordt achter *r* en *l* ingetrokken: *galm* van *gillen; walm* van *wellen; storm* van *storen.*

EN.

En hebben wij als uitg. der onbep. W. van wkww. en

als teeken van meerv. reeds leeren kennen. Het komt ook voor als uitg. van zelfst. nmww.: *molen, wagen, bekken,* en luidt bij inkorting *n,* als *koorn* voor *koren,* of bij omzetting: *ne, tarne* of *tarn,* van 't oude *teren* (to tear) scheuren; van bijv. nmww.: *houten, steenen, gouden;* van bijww.: *buiten, open, gaarn* en *gaarne;* en zoo diende het weleer achter bijv. nmww. op *lijk,* om ze tot bijww. te maken: *wijsselijken, vriendelijken* enz.; van voorzls.: *tusschen, tegen* enz.

ENDE.

Deze uitg. van het tegenw. deelw. wordt veelal tot *end* ingekort: *vriend, ochtend;* wordt met *and* verwisseld in *vijand, heiland, dwingeland,* en met *ond* in *avond,* H. D.: *Abend.*

Ochtend van *ochten,* aanwassen, en *avond* van *aven,* afnemen.—Bild.

ENDS of END.

De uitg. *end* met bijvoeging van *s* komt voor in bijww., als *volgends, willends* en *wetends* enz. Maar de *d* wordt zoowel in de uitspr. als in het schrijven achterwege gelaten, gelijk ook in *nopens, trouwens, blijkens* enz.

ER.

Geeft een' werker te kennen, als *looper, springer;* of een werktuig: *snuiter, notenkraker;* met inlassching van *d* achter *r: zweerder, hoorder;* oulings ook achter *l* en *n* als *speelder, mender,* thans *speler, menner,* terwijl men nog *doender, boender* en *diender* zegt. Men vindt het ook achter weinige bijv. nmww.: *lekker, wakker, mager, snugger, zuiver, bitter.* Duister is deze uitg. in *leder, haver, leger* en *voeder,* als ook in de voorzls. *over, onder, achter.* Eindelijk dient *er* om van namen van plaatsen bijv. nmw. te maken, b. v.: *Schiedammer jenever, Edammer kaas* enz.

IG.

Waarschijnlijk van een Gottisch wkw. *aigan* (hebben); b. v.: *schubbig, harig,* schubben of haren hebbende; maar somtijds duidt het alleen overeenkomst aan: *voddig, wollig, vurig;* achter het worteldeel van een wkw. geeft het geneigdheid te kennen, als *woelig, gierig, knorrig* enz.

ISCH.

De uitg. *isch* van bijv. nmww. heeft bij inkorting

zijnen kl. verloren; zoo is dan *snaaksch* voor *snakisch hondsch* voor *hondisch*, en ook *mensch* kan bij inkorting voor *mennisch* en dus eigentlijk bijv. zijn; maar van waar dan *frisch*, *forsch*, *valsch* en meer anderen?

JE.

Je, weleer *jen* of *ken* is uitg. van verkleining: *handje*, *mandje*, *huisje*. Verouderd is *lijn*, als *ooglijn* voor *oogje*.

LF.

De uitg. *lf* in de getalnamen *elf* en *twaalf*, heeft zijnen oorspr. in het oude *lijven* of *belijven*, waarvoor wij thans *blijven* zeggen; men zeide namelijk *een-lif* en *twae-* of *twee-lif*, dat is, *een* en *twee over*, te weten boven het tiental. De aanleiding tot deze manier van tellen vindt men gereedelijk in de van ouds gebruikelijke dozijntelling van kleine koopmanschappen. (Ten Kate, D. II., bl. 78.)

SE.

Se, ook wel *sche*, (maar zonder keelklank) bij intrekking *s*, is een V. uitg., zoo zeide men: *meesterse*, *moorderse* voor *meesteres*, *moordenaarster* enz. Zoo is *slons* bij intrekking voor *slondse*, en dit van *slinden* hetzelfde als *verslinden*; dus eene *slons*, eene vrouw, wier slordigheid op kleeding enz., veel *verslindt*.

SEL.

Sel duidt het voortbrengsel van de handeling des werkwoords aan: *zaagsel*, *vijlsel* enz., ook een werktuig of middel: *bindsel*, *hengsel*.

SEM.

Deze uitg. heeft beide bett. met het voorgaande *sel* gemeen: de eerste in *bloesem* en *molsem* (van *mol* of *moel*, verl. T. van *malen*,)[1] en de tweede in *deesem* (oul. *deegsem* van *dijgen*, uitzetten).

[1] Van daar ook de *molm* in het hout, Eng. the dry rot.

STE.

Ste wordt bij Ten Kate beschouwd als *te*, waarvan boven, met ingevoegde *s*. Veelal wordt *ste* tot *st* ingekort, gelijk in *komst*, *gunst*, *dienst*.

S.

De *s* achter de verkleinww. van bijv. nmww. gevoegd, maakt er bijww. van: *zoetjes*, *netjes*, *gaauwtjes*.

Achter bijww. en voorzls. schijnt zij tot *ends* of *ens* (zie boven) te behooren: *trouwens, jegens, volgens, wegens;*[1] behalve wanneer zij alleen voorkomt gelijk in *trots, voorts, mitsgaders.*

[1] Dat men niet *buitens* en *binnens* schrijven moet, gelijk men *tegens* en *nevens* schrijft, maar *buiten's* en *binnen 's* schijnt daaruit te blijken, dat men achter deze voorzls. geen lidw. bezigt, zoo dat *'s* voor verkorting van *des* aan te zien is.

TIEN en TIG.

Deze uitgg. van telww. worden van *tijgen* of *tijen* (trekken) afgeleid. "De eerste tien," zegt Ten Kate, "is een telrij daar men weder op hervat." *Tig* is dan zoo veel als *trek,* (Eng. *tug*) *twintig* en *dertig, twee trek, drie trek* enz. Over *elf* en *twaalf* zie boven, op *lf.*

UW.

Uw in *schaduw, zwaluw, peluw* of *peuluw* is uit *e* ontstaan, want men zeide voorheen *schade* (H. D. Schatten) *zwalue* of *zwalve,* Schwalbe en *peule* (Pfühl). Zoo ontstond ook uit *geele, geeluw* (Eng. yellow) als bijv. nmw. en als zelfst. voor *geelzucht.* Dit *uw* was toonloos en ging bij omzetting in *we* over, en dit *we* bij inkorting en verscherping in *f;* zoo ontstond uit *moruw, morwe* of *murwe* en *murf,* dat wij nog hebben in *vermurwen;* en misschien van daar de Fransche benaming van stokvisch (morue) van het *murw* kloppen of beuken.

Deze uitg. komt nog voor in *zenuw, valuw* (fallow) thans *vaal,* en in *sneeuw* uit het oude *snee.*

Dubbele toonlooze uitgangen.

ENEN, ELEN, en EREN.

301. De eerste dezer uitgangen komt thans in een klein getal werkww. voor, als *bakenen, eigenen, openen,* en is dan veelal toevallige ontmoeting, van tweederlei *en,* waarvan het eerste tot het grondw. behoort, en het laatste uitg. der onbep. W. is. In *loochenen* en *rekenen,* alsmede in het gemeenzame *lijkenen,* schijnt de verdubbeling van een anderen aard te zijn.

Des te veelvuldiger zijn *elen* en *eren* in wkww. van eenvoudiger vormen afgeleid om de herhaling van eene daad aan te duiden: *hakkelen* van *haken, huppelen* van *huppen* (to hop) *stotteren* van *stooten, klapperen* van

klappen. Dikwijls is de eenvoudiger vorm des woords verouderd, gelijk *donnen* (Fr. tonner) en *metsen,* waarvan wij *donderen* en *metzelen* hebben. In het afleiden van deze soort wkww. heeft men op klankverwisseling te letten, waarvan straks nader, en zich in acht te nemen dat men niet het gewone *en* der onbep. W., vooraf gegaan van *el* of *er* van het grondw., of liever van de naaste afleiding, voor *elen* en *eren* als uitgg. van herhaling aanziet, b. v.: *nagelen, grendelen, winteren, zuiveren.*

Belangrijk is over deze uitgg. A. de Jagers Proeve over de wkww. van herhaling en during.

EMEN.

Emen is ontmoeting van twee uitgg.: *wademen, vademen* enz.

IGEN.

Dit geldt ook van *igen* in *matigen, angstigen* enz., maar in de meeste gevallen is het eene verlenging van een verouderd w. op *en: zondigen* voor *zonden* (van hier *zondaar*) *beleedigen* voor *beleeden* enz.

Halfbetoonde uitgangen.

302. Tot deze kl. brengen wij *aar* of *er, aard, dom, heid, ing, nis, ling, schap, achtig* of *haftig, baar, lijk, zaam, hande, lei* en *loos,* benevens *zalig* en *tieren.*

AAR of ER.

Aar of *er* is een M. pers. *Hij* is in het H. D. *er.* Achter het worteldeel van een wkw. vindt men veelal *er: looper, hater, vinder.* Uitz.: *zondaar* van het oude *zonden.* Maar na een toonl. uitg. treedt *aar* in de plaats van *er: vogelaar, lessenaar, beukelaar, lasteraar* enz.

AARD.

Men heeft getwijfeld of men dezen uitg. voor verschillend van den vorigen houden moet, dan wel voor denzelfden met verharding; in het laatste geval, dat ons het waarschijnlijkst voorkomt, zou men beter gelijk weleer met *t* spellen. Hoe het zij, *aard* is thans in onze taal geworteld, men schrijve dus (wil men niet zonderling zijn): *dronkaard, grijsaard, veinsaard, wreedaard.*

Verg. § 142 aant. 3.

DOM.

Beteekent: 1. Staat of gesteldheid: *Eigendom, ouderdom, rijkdom;* 2. Vereeniging: *Menschdom, Christendom, Jodendom;* 3. Ambt of heerschappij: *Pausdom, hertogdom* enz.

HEID.

Stelt eene eigenschap zelfst. voor: *schoonheid, wijsheid, traagheid.*

ING.

Ing doet achter het zakelijke deel eens wkw. schier dezelfde dienst als *heid* achter het bijv. nmw., b. v.: *beven, beving, breken, breking* enz.

NIS.

Nis verschilt in beteekenis in zoo verre van *ing*, dat de ww. met *nis* zamengesteld, veelal eenen meer lijdelijken en die met *ing* een meer bedrijvenden zin hebben, b. v.: *getuigenis, kennis, erkentenis.* Maar dit houdt niet altijd streek.

LING.

Ling, van een verouderd wkw. *lingen*, bij iets voegen, van gelijken aard zijn, duidt achter het worteldeel van een wkw. eenen persoon aan die als voorw. der handeling voorkomt: *kweekeling, leerling* is een die *gekweekt* of *geleerd* wordt; zoo ook *vondeling, doopeling* enz. Maar in *smeekeling* en weinige anderen, is de pers. bedrijvend. *Ling* komt ook achter nmww. als *gunsteling, jongeling, tweeling, hoveling;* en dient om bijv. nmww. en bijww. te vormen: *zonderling, mondeling;* in het laatste geval neemt het ook wel eene *s* aan, als *zijdelings, schrijdelings* enz.[1]

Men wachte zich van *ing* met voorafgaande *l* van een wkw. van herhaling voor *ling* aan te zien: *mengeling, struikeling.*[2]

[1] Deze uitg. wordt ook met *lijk* verwisseld, als *mondeling* en *mondelijk.*

[2] Eer wij van *ling* afstappen, gewagen wij nog van *enkeling*, dat door Hooft gebruikt werd voor het gewone *individu.* Siegenb. heeft omtrent dit w. opgemerkt (Taalk. Mag., D. II., bl. 180) dat het verkieslijk is boven *ondeelige*, waarvan sommigen zich bedienen, en dat men volgens dezelfde regelmaat *eenling* zou kunnen zeggen. Wij gelooven dat deze aanm. behartiging verdient. In Borger's Leerredenen, D. I., bl. 221, lezen wij: "Indien wij van eene algemeene inrigting ten behoeve van het menschelijk geslacht spreken, is het daarom geenszins noodig dat dezelve iederen *ondeelbaren* in het bijzonder betreffe." Dit *ondeelbaar* laat zich nog minder verdedigen dan *ondeelig.*

SCHAP.

Schap is verwant met het ongelijkvl. *scheppen*. De beteekenissen van dezen uitgang zijn boven (bl. 53) opgegeven.

ACHTIG en HAFTIG.

Haftig is blijkbaar van *haven* (to have), waarvan wij onder anderen de spreekwijs *have en goed* hebben overgehouden, en *achtig* is van een gelijkbeduidend Moeso-Gottisch wkw. Maar in het gebr. valt op te merken, dat *achtig* den zin des grondwoords verzwakt, b. v.: *roodachtig* is minder dan *rood*, terwijl *haftig* een uitnemenden graad van eene eigenschap aanduidt, als in *manhaftig*, *krijgshaftig* enz. Dat in *waaráchtig*, *leugenáchtig* en dergelijken, de uitg. *achtig* de kracht heeft van *haftig*, is niet vreemd; want *f* en *ch* zijn wisselletters en de *h*, als bloote aanblazing, gaat ligt verloren.

BAAR.

Baar is van het oude *beren*, waarvan de grondbet. *dragen* is. In den zin van voortbrengen komt het voor in *vruchtbaar*, *dankbaar*; in andere ww. schijnt het tot *zich geberen* of *gebaeren*, dat is, *zich als iets voordoen*, te behooren, als *wonderbaar*, *blijkbaar* enz. Van *beren* komt *gebeuren*, en om gebeurlijkheid aan te duiden, staat *baar* veelvuldig achter het worteldeel van een wkw.: *eetbaar*, *leesbaar*, *huwbaar* enz.[1] Bij de dichters vervangt het dikwijls de plaats van *lijk*, als in *ontzagbaar* voor *ontzaglijk* enz.

[1] *Openbaar* heeft met dezen uitg. niets gemeen, maar is uit *open* met het gelijkbeduidende *baar*, d. i. bloot, zamengevloeid. Dit heeft Adelung, en na hem, Weil. (Taalk. Woordenb. op *baar*) aangetoond. *De openbare zee* zegt men nog wel. Zoodanige herhaling van hetzelfde denkbeeld diende tot versterking gelijk in *algeheel* e. m. a. In *baarblijkelijk* vinden wij hetzelfde bestanddeel. De koppeling van *baar* met *lijk*, als *wonderbaarlijk* en dergelijken, komt ons voor misbr. te zijn.

LIJK.

Dit is blijkbaar de wortel van *lijken* of *gelijken*. Deze uitg. dient om met wkww. en nmww. bijww. en bijv. nmww. te vormen: *merkelijk*, *vijandelijk*, *vriendelijk*, *zwakkelijk*. Over het misbr. van dezen uitg. zie boven (§ 265) en over de uitspr. (§ 52).

Bij Borger Leerr., D. I., bl. 73, lazen wij *tijgerlijke krachten*, en bl. 254: *de bedrijvelijke wereld*, waar *bedrijvelijk* nog iets anders schijnt te zijn dan *bedrijvig*. Aan zulke mannen als B. mag men de vrijheid wel toekennen om de

taal met nieuwe ww. te verrijken. Dat Weilands Taalk. Woordenb. niet vrij van leemten is, kunnen zij die het gebruikt hebben, best weten: *bedrijvig* is één van de ww. die men daar te vergeefs zoekt.

ZAAM.

De wortel van *zamen*, waarvan *zamelen*, geeft met iets begaafd zijn te kennen: 1. Achter een zelfst. nmw.: *deugdzaam*, *vreedzaam*; 2. Achter het worteldeel van een wkw.: *opmerkzaam*, *verdraagzaam*.

HAND en LEI.

De oorsprong dezer uitgg. is eenigzins duister: in de toepassing komen zij vrij wel overeen, en dienen beiden om bijww. van soort te vormen: *tweederlei*, *velerhande*, voorheen ook *tweederleijen*, *allerhanden* enz., gelijk men nog zegt *allerleijen aard*.

Hand, als ligchaamsdeel, heeft blijkbaar met deze zamenstellingen niets te doen. Dat *hand* van een aloud w. geslacht of soort beteekenende afstamt, kan men bij Adelung en nog uitvoeriger in Hamakers Akad. Voorll., bl. 44—47, zien. Wij geven in bedenking of ditzelfde *hand* niet voorkomt in *naderhand*, *van langerhand* en zelfs in *stormenderhand*, d. i. bij wijze van storm; en in *handzaam* (handsome) dat, wat de bestanddeelen betreft, juist met *aard-ig* overeenkomt, waarvan het in bet. niet veel verschilt.

LOOS.

Loos is van *liezen* thans *verliezen*, en geeft berooving te kennen: *hulpeloos*, *magteloos*, *ijverloos*.

ZALIG.

Zalig bestaat uit *zal*, waarvan de oorspr. duister is, en *ig*. Bij ons komt dit w. slechts in de zamenstellingen *rampzalig* en *gelukzalig* voor, terwijl het op zich zelve staande met het laatstgenoemde gelijkbeduidend is.

Deze uitg. komt bij de Duitschers veelvuldiger voor, als *redselig*, spraakzaam; *saumselig*, nalatig; *leutselig*, minzaam. Een oud w. *sal* beteekende volgens Adelung getal of menigte.

TIEREN.

Tier schijnt oulings *aard* beteekend te hebben, van daar nog het wkw. *tieren*, aarden, wel uitvallen. *Goedertieren* is dan van goeden aard, goedaardig. Voorheen zeide men ook *kwadertieren*.

Van *ti-en* of *tij-en*, d. i. trekken. *Tier* is dus trek, geneigdheid, of aard. (Zie Bild. Geslachtl. op *Tier*.)

Voltoonige uitgangen.

303. Daar deze meestal uit andere talen ontleend zijn, zullen wij met eene korte vermelding kunnen volstaan:

IJ of IE, overeenkomende met den Lat. uitg. *ia* in *abdij, theorie* enz.

ERIJ, achter het worteldeel van wkww., in twee beteekenissen: eene herhaalde handeling, als *rooverij, snorkerij* enz.; de plaats waar eenig bedrijf wordt uitgeoefend: *visscherij, weverij, glasblazerij.*

IN, om V. nmww. te vormen: *koningin, herderin.*

ESSE, van gelijke bet. als in *voogdesse;* thans veelal op *es* afgekort: *priesteres, tooveres.*

AGE of AADJE: *plantage, vrijage* (*vrijaadje.*[1])

OEN: *plantsoen, latoen, blazoen, fatsoen.*

ATIE (*ation* Fr. en Eng.): *combinatie, terminatie, katechisatie.*

MENT: *parlement, document, complement.*[2]

ENT: het Lat. *ens* uitg. van het participium praesens: *student, patent,*[3] *absent.*

TEIT, het Lat. *tas* en Fr. *té: majesteit, souvereiniteit.*

EREN, basterduitg. van ww.: *braveren, proberen, regeren.*

EEL, het Fr. *eau: kasteel,* château (Lat. cast*ellum*).

IER, het Fr. *ier* een persoon: *tuinier, lansier, barbier.*[4]

AAN of EIN, het eerste van het Lat. *anus,* het tweede van het Fr. *aine: Afrikaan, Spartaan; kapitein, kastelein.*

IST, een persoon: *pianist, fluitist, trappist.*

IET, een persoon: *bandiet, hermiet.*

ET, van het Fr. *et: genet, helmet, banket, salet.*

[1] Dit *aadje* is van alle verbasteringen in onze taal voor mijn oor en oog de aanstootelijkste. Indien ik hier naar de spelling moest uitspreken, dan zou ik zonder bedenking liever met het gepeupel *vrijasie, bagasie, plantasie* schrijven en uitspreken. Maar wij behoeven tot dat uiterste niet te komen; wij kunnen met de Fransche *g*, die wij in *genie, passagier* enz. gebruiken, *bagage, plantage* spellen, en indien wij om den Holl. wortel geen *vrijage* willen schrijven, dan gebruiken wij daarvoor liever *vrijerij*. Voor de spelling *age* hebben we eenen voorstander, die als man van smaak en geleerdheid althans niet verwerpelijk is, Mr. C. M. van der Kemp. (Men zie 's mans gevoelen in het Taalk. Mag., D. II., bl. 96).

[2] *Complement* moet niet met *compliment* verward worden. Het eerste is van het Latijn *complere*, aanvullen; van daar in de meetkunst een complements- of supplements-hoek: het tweede komt van het Fr. *plier*, buigen.

[3] *Patent*, bij verkorting voor *literae patentes*, een open brief.

[4] De uitg. *ier* wordt door het toevoegsel *ster* V., als *herbergierster, tuinierster*; maar in *kamenier* is dit om de bet. des woords onnoodig.

Over inlassching of ingeschoven letters.

304. Het inlasschen van eene of meer letters, die noch tot het zakelijke deel des woords, noch tot een voor- of achtervoegsel behooren, vindt plaats om welluidendheid

te bevorderen, of om dubbelzinnigheid voor te komen. Voorbb. van inlassching welluidendheidshalve zijn :

1. De *n* in *slavernij, spotternij, razernij.*

2. De *d* in *bestuurder, tegenwoordig,*[1] *branden.*

3. De *p* voor den uitg. *je* in ww. op *m* : *boompje, stroompje.*

4. De *t* op gelijke wijs achter *l, n, r, w* of eenen klinker: *appeltje, tuintje, boortje, meeuwtje, eitje, matje* enz.

5. Om gemak van uitspr. nam de verouderde uitg. van verkleining *ken* eene *s* voorop, wanneer het w. op *k* of *ng* eindigde : *boeksken, ringsken.*

6. Hiertoe behoort ook de verdubbeling der eindletter met eene toonlooze *e,* waarop dan de ingeschoven *t* volgt : *valletje, schelletje, sterretje, zonnetje, krabbetje, tobbetje ;* waarbij echter de duidelijkheid tevens bedoeld wordt : men denke aan *kindje* en *kinnetje, lampje* en *lammetje, stampje* en *stammetje, pandje* en *pannetje, kantje* en *kannetje, mandje* en *mannetje, speldje* en *spelletje* enz.

7. De *t* voor *lijk,* in *eigentlijk, wezentlijk, opentlijk,* en weleer ook voor *heid,* in *gelegentheid, ervarentheid* enz.

8. De *e* voor *ling, lijk, loos, nis* : *vreemdeling, bedenkelijk, slapeloos, belijdenis.*

[1] Zoo blijkt dan dat *woord* met *tegenwoordig* niets te doen heeft, terwijl *woor* klankverwisseling is voor *waar*, van het oude *waren* voor *zijn* of *wezen*, gelijk ook het H. D. *gegenwärtig* aanwijst. Maar ook in *antwoord* en *antwoorden* heeft men verkeerdelijk aan een *tegenwoord* of iets dergelijks gedacht, waar men alleen aan eene *toewending* of liever *toegewend zijn* denken moest. Dat het niet van *woord* moest afgeleid worden, heeft Adelung, dunkt mij, overtuigend aangewezen. Deze beroept zich onder anderen op het V. gesl. van het H. D. *Antwort*, terwijl *wort* O. is. Wij voegen hierbij, dat het in al de oude taaltakken, gelijk men in de Geslacht-toetse van Ten Kate zien kan, O. was, en dat *antwoorde*, bij onze voorouders, even als bij de Duitschers V. was, blijkens onze Bijbelvert.—Voorbb. van dit gebr. levert de Jagers *Taalk. Handleiding tot de Statenoverzetting* enz. Ten overvloede merken wij nog aan, dat een *tegenwoord* ten minste eene voorafgaande toespraak onderstelt ; maar nu vinden wij in onze Bijbelvert. op vele plaatsen *antwoorden* waar eene redewisseling begint, als Richt. xviii. 14 ; 1 Sam. xiv. 28 ; Jes. xiv. 10 ; Dan. ii. 26 ; Matth. xi. 25 ; xvii. 4 ; xxii. 1 ; xxviii. 5 ; en vele andere plaatsen ; zoo ook het zelfst. *de antwoorde* in den zin van rede of zegging : Spr. xv. 1, en 23 ; xvi. 1. Deze bet. des woords is den anders naauwkeurigen De Jager ontgaan. Door vergelijking met het Eng. *answer*, zien wij dat de *d* niet tot het zakelijke deel des woords behoort, even min als de kl. *oo*, die in geen der oude taaltakken (verg. Geslacht-toetse als boven) gevonden wordt.* Tegen al het aangevoerde staat Bild. *stokje alleen* met zijn "*woorde V.* woor-ede, waar-ede, dat is verneming, van waren, ontwaren," en dat zonder een enkel voorb. bij te brengen.—Dat *de woort* bij M. Stoke en anderen niet V. enkelv. maar O. mrv. is, kan men bij Hoogstraten (voorrede, § 112) zien, en nog uitvoeriger in J. Clarisse's zevende proeve v. taalk. in het Taalk. Mag., D. iv., bl. 449.

* Ook h. oud Holl. had *antwerden*.—Zie Jonckbloets Specimen uit van Velthems Spiegel Historiael, III. 40.

Letterverzetting.

305. Letterverzetting heeft meestal gemak van uitspr. ten doel. In onze taal wordt dit middel niet veelvuldig gebruikt, en betreft voornamelijk ww. waarin de *r* voorkomt. Zeide men weleer *born, bernen, vurcht (vrees)* enz., thans zeggen wij *bron, branden, vrucht;* dit laatste in de zamenst. *godsvrucht,* dat hetzelfde is als *godvreezendheid.* Zoo zijn *vrek* en *verken* of *varken* misschien hetzelfde, zoodat de naam *vrek* aan een gierigaard gegeven wordt om zijn varkensachtige morsigheid; zoo zijn *trap* en *terp, sterk, strak* en *streng* (Eng. strong) verwant; *kersten* was oud Holl. voor *Christen,* van daar nog *Kersdag;* en aanmerkelijk grooter wordt de lijst van voorbb. wanneer men onze taal met andere talen vergelijkt. Immers zeggen wij *vorst, korst, borst, wrat, kers* of *kors, sprank* enz.; de Engelschen *frost, crust, breast, wart, cresses, spark* enz. Wederom zeggen wij *bord* (oul. *berd*), *tarnen,* de Duitschers daarentegen *Brett, trennen* enz. Voeg hierbij, dat in sommige ww. op *es,* zoo niet in alle, deze uitg. uit het verouderde *se* door omzetting ontstaan is: men zeide *priesterse, danserse, zangerse, meesterse* enz. (Zie ook § 300 op UW).

Zamentrekking.

306. Door zamentr. wordt uit twee lettergr. ééne: *gestaag* (gestadig), *vuig* (vuidig), *daân* (daden), *doôn* (do den). Voorbb. van sterke zamentr. zijn *gaan, staan* en *slaan,* uit *gangen, standen, slagen.*

Zoo zou *leelijk* van *leedelijk, balling* van *banneling, tergen* van *terrigen* zijn. Somtijds bepaalt zich de zamentr. tot het uitlaten van eene enkele letter, als *deesem* voor *deegsem,* waarbij dan wel verandering van vokaal plaats vindt: *zeide, leide;* voor *zegde, legde;* ik *houde, woude, zoude,* van *holde, wolde, zolde; gouden* voor *golden* of *gulden, zout* van het oude *zalt* enz. Zou zijn *boud, koud, oud,* in het Eng. *bold, cold, old;* en ons *hout, woud, smout,* zijn bij de Duitschers *Holz, Wald, Schmalz.* (Zie voorts § 297 over onvolledige voorvoegsels, en § 300 op *de, te, em, isch* en *ste.*)

Letterwisseling.

307. Hoe de klinkers onderling verwisseld worden hebben wij boven, bij de behandeling der ongelijkvl.

wkww., reeds gedeeltelijk aangetoond. Maar daar heeft de verwisseling haar doel en hare bet.; in honderd andere gevallen is zij bloot dialektverschil. Zie hier eenige voorbb. van vokaalverwisseling:

A met *e*: *warm, werm*; *aa* met *ee*: *laag, leeg*; *paard, peerd*;

E met *a*: *ster, star*; *ee met ei*: *teeken, teiken*;

E met *eu*: *spelen, speulen*; *ee* met *ie*: *steen, stien*;

E met *i*: *smelten, smilten*; *i* met *e*: *villen, vellen*;

E met *u*: *spel, spul*;

Eu met *oe*: *beuken* en *boekenhout*; *eu* met *o*: *leugen logen*;

I met *ij*: *begrip* en *begrijp*; *o* met *u*: *gekorven, gekurven*;

Ie met *ui*: *kieken* en *kuiken*; *u* met *i*: *rundvleesch, rindvleesch*;

U met *o*; *gunst* en *gonst*; *y* met *i*: *Egypte Egipte.*

Bijzonder veranderlijk zijn de vokalen voor *r*: zoo was de verl. T. van *sterven* weleer *starf, storf, sturf* of *sterf,* en thans *stierf.*

Aan veel minder verwisseling zijn de medeklinkers onderhevig. Van den overg. van zachte letters tot hare hardere klankverwanten, waardoor *b, d, v, z,* in *p, t, f, s,* en *ng* in *nk* veranderen, zullen wij nader bij de spelling spreken. Opmerkelijk is ook de overg. van *d* tot *j,* waarbij de vorige vokaal door eene *i* gewijzigd wordt: *braden, braijen; roden,* (gelijk men weleer zeide) *roeijen,* waarvan *roeimeester,* gelijk men nog *roede* zoo wel als *roei* zegt; ook van *d* tot *w*: *schouder, ouders*; *schouwer, ouwers.* Niet zelden verwisselen *p, k,* of ook *f* met *ch*: voor *graft, kraft* en *gekoft* zeggen wij thans *gracht, kracht* en *gekocht; heft* en *hecht* worden nog dagelijks verwisseld. De *p* werd door *ft* vervangen: voor *wijdloopig* las men oulings *wijdluftig,* dat onder anderen ook bij Ten Kate in *wijdluchtig* overgaat, of ging over in *ch*: *krocht* van *kruipen*; en *wachten* is intensivum van *waken.*

Intensiva zijn wkww. die de bet. van het grondw. versterken, en deze versterking door verharding of verscherping van den wortel-consonant uitdrukken, als *hongeren* en *hunkeren, buigen* en *bukken, zwijgen* en *zwichten, knoopen* en *knochten, stijven* en *stiften* of *stichten* enz.

Overgang tot de Spelling.

308. Verdere uitweiding over dit onderw. mogen we ons hier niet veroorloven, te meer daar wij in de vol-

gende hoofdstukken over spelling, nog dikwijls op het hiervoren aangestipte zullen moeten terugkeeren.

Wij hebben niet geschroomd bij dit onderw. wat lang stil te staan, omdat wij het voor bijzonder leerzaam houden. Men wachte zich slechts voor twee uitersten: het eerste, van naar hersenschimmige theoriën de afl. der ww. te dwingen; het tweede van op den klank af over de bestanddeelen der ww. uitspraak te doen. Door de eerste dwaling ziet men zich genoodzaakt wortels te onderstellen, en door de tweede vervalt men tot zulke afleidingen, als *zondvloed* van *zonde*, zedelijk kwaad, en *vloed*. Wij vermoeden dat de verwisselbaarheid der klinkers aanleiding gegeven heeft tot menige dwaling, maar zulk vermoeden kan wel uitnoodigen tot onderzoek, maar bewijst op zich zelve niets. Voor onderzoeklievenden geven wij ten slotte een paar gissingen. Zou *oor* in *domoor*, *sottoor*, (bij Koornh.) *druiloor*, wel iets meer zijn dan klankverwisseling voor *er*? Zijn *sieraad*, *kleinood* en *armoede* door inlassching uit *sierde*, *kleinde* en *armde* of *armte* ontstaan? Is *aam* in *ligchaam* iets anders dan *em* in *boezem*?

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

ALGEMEENE REGELS OVER DE SPELLING.

Wat spelling is.

309. Spelling is dat gedeelte der spraakk., dat ons het regt gebr. der schriftteekens leert, om ww. voor het oog af te beelden.

Eerste regel.

310. Schrijf gelijk gij spreekt. Deze regel, te regt de natuurwet der spelling genoemd, vloeit van zelven uit de bovenstaande bepaling. Maar hij onderstelt dat men wél spreekt, en dat is overal, maar althans aan de Kaap, eene zeer gewaagde onderstelling. Dubbel noodig is derhalve de nadere omschrijving door Siegenbeek daarbij gevoegd: *Rigt u in het schrijven naar de zuiverste en meest beschaafde uitspraak.*

Tweede regel.

311. Let op de afleiding der woorden. Deze regel strekt tot bevordering der duidelijkheid: immers door de afl. in acht te nemen, schrijven wij elk gedeelte van een w. met de daartoe behoorende letters, en hierdoor worden wij in staat gesteld om de bet. van het geheel uit de ons bekende deelen op te maken. Het spreekt van zelf, dat hier vooral de naaste en blijkbare afl. in aanmerking komt: de meer verwijderde en twij-

felachtige kan niet wel tot een rigtsnoer dienen. Ook is men aan de afl. niet zoo gebonden, dat men niet hier en daar, welluidendheidshalve, eene letter zou mogen inlasschen of uitlaten. Dusdoende gedraagt men zich immers naar den regel: *Schrijf gelijk gij spreekt.* Om dien zelfden regel is het, dat de afl. dikwijls wijken moet voor het gevestigd gebr. Zoo zeggen en spellen wij *heuvel* en *uitbreiden,* hoewel de afl. ons tot *heven* (heffen) en *breed* terug brengt.

Ondoelmatige regels der spelling.

312. Men wachtte zich voor regels der spelling, die, van een verkeerd beginsel uitgaande, tot wanspelling voeren. Wij zullen er een drietal beschouwen, en kortelijk aanstippen waarom zij af te keuren zijn:

De eerste regel dien we afkeuren is deze: *Gebruik geen vreemde schriftteekenen.* Deze dwaling is bij de behandeling der letters reeds bestreden. Wij verwijzen dus naar § 6, 7, 10, 14 en 15.

De tweede regel daar wij ons niet mede vereenigen kunnen, gebiedt ons gelijkluidende ww. voor het oog te onderscheiden. Dit is in veel gevallen ondoenlijk en daarenboven ook onraadzaam, omdat daardoor de afl., die vrij wat meer tot duidelijkheid bijdraagt dan eene willekeurige verscheidenheid van spelling, menigmaal zou verloren gaan. Waar de afl. of ook het gevestigd gebr. tweederlei spelling wettigt, daar heeft zij ongetwijfeld hare nuttigheid; maar in elk ander geval mag men er gerust van afzien.

De derde regel, daar men onnoodig ophef van maakt, is de zoogenaamde wet der spaarzaamheid, welke gebiedt niet meer letters te gebruiken dan in de uitspr. gehoord worden. Naar dezen regel zouden wij *mens, wens, fons, kasje,* in plaats van *mensch, wensch, fonds, kastje* enz. moeten schrijven; ook *bestiren, bomen, tekenen,* in plaats van *bestieren, boomen, teekenen.* Kortom wij zouden, om eene enkele letter te besparen, het tweede grondbeginsel der spelling, de afl., moeten verzaken.

Overgang tot bijzondere regels.

313. Wanneer men de algemeene regels der spelling in dit hoofdstuk vervat naauwkeurig in acht neemt, zal men zelden in het geval zijn van bijzondere regels te be-

hoeven. De gevallen waarin zij te pas komen, zullen wij onder de volgende hoofden kortelijk behandelen: 1. Onderscheiden gebruik van klankverwanten; 2. Verdubbeling van schriftteekens; 3. Inlassching van eene letter in zamenstellingen; 4. Spelling van vreemde ww.; 5. Het afbreken van ww. aan het einde van eenen regel.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

ONDERSCHEIDEN GEBRUIK VAN KLANKVERWANTEN.

IJ en EI.

314. Schrijf met *ij*:

a. Alle ongelijkvl. wkww., ook zulke die zoo wel ongelijk- als gelijkvl. voorkomen, als *hijschen, krijschen, hijgen* enz.

b. Alle wkww. die van een nmw. afgeleid zijn, dat de *ij* heeft: *bedijken, verwijden* enz.

c. De uitgg. *rij* en *nij*: *burgerij, slavernij* enz.

d. Alle ww. die in het Fr. of Eng. *i* hebben: *olijf, patrijs, paradijs* enz.

e. Alle ww. waarin de *ij* doorgaans of voor het minst somtijds met den *i*-klank gehoord wordt: *grijnen, ijdelheid, kolijk* enz. (Verg. § 46.)

Schrijf met *ei*:

1. Gelijkvl. wkww. Uitz. *beklijven, mijmeren, prijken, kwijnen* en *zijpen,* het grondw. van *zijpelen.*

2. Alle ww. die in het Fr. of Eng. *ai* hebben: fontein, (fontaine), brein, (brain).

3. Alle waarin *ei* uit het Fr. *ée* of *é* ontstaan is: *gelei, liverei, pastei.*

4. Alle waarin *ei* door zamentr. uit *ege* ontstaat: *dweil, keil, teil* enz.

5. Alle die den klank *ei* met *ee* verwisselen: *klein, geheim, heiland, heilig, meineed.*

6. De uitgg. *lei, heid* en *teit.*

315. *Lijst ten betoog strekkende van eenige der opgegeven regels over de spelling met* ij *en* ei.

Aanbei
andijvie (*d*), endive
anijs (*d*), anise
arbeid
azijn
Balein (2), balaine
begijn
bei (2), baie
beide
beitel
beleid
bereiden (5)
bereids (5)
bescheid (5)
bij (*e*)
bijbel (*d*), bible
bijl (*d*), bill
bijster (*d*), la bise
blijde (*d*), blithe
blei (2), blay
blein (2), blain
bombazijn (*d*), bombasin
breidel (*d*), bridle, uitz.
breijen (2), braid
brein (2), brain
brij
brijzelen (*d*), briser
Deinen
deinzen
dij (*d*), thigh
dijk (*d*), dike
dijzig (*d*), verw. met dizzy
dolfijn (*d*), dolphin
dozijn, F. douzaine (uitz.)
dweil uit dwegel (4)
Ei (4), in het Eng. egg
eigen (2), Schotsch ain
eik (5)
eikel (5)
eiland (5) ?
einde, verwant met end (5)
Fabrijk (*e*)
feit (2), fait
feitel
fijmelen (*e*)
fijn (*d*), fine
fijt
flerecijn
fontein (2), fountain
Galei
galerij (*d*), galerie
geheim (5)
geil
geinster
geit
gerei
gerijven (*e*)
gesmijde, van het ongelijkvl. smijden
getij, van tijgen
gijl
gijpen
gijzelen
grein (2), grain
grijnen (*e*)
grijnzen (*d*), to grin
grijs (*d*), gris
Hakkenei (3), haquenée
hamei
harpij (*d*), harpie
haverij
heide
heiden
heiland (5)
heilig (5)
heim (5)
heinde
heinen
IJdel (*e*)
ijk
ijl (*e*)
ijs (*d*), ice
ijver (*e*)
ijzegrim (*e*)

ijzel
ijzer (*d*), iron
Kandij
kapitein (2), captain
karabijn (*d*), carabin
karmozijn (*d*), cramoisie
karwei
kastelein (2), châtelain
kastijden (*d*), to chastise
katijvig (*d*) caitiff
kei
keilen (4), keil uit kegel
keizel
keizer
klei (2), clay
klein (5)
knijf (*d*), knife
knijzen (*e*)
koffij (*e*)
komenij (*e*)
konfijten (*d*), confire
konijn
krijt (2), craie
kronijk (*e*)
kwijl
kwijnen, oul. ongelijkvl.
Labbei
lakkei (2), laquais
lamprei
lavei
lei
liverei (3), livrée
lij
lijf (*d*), life
lijk
lijm (*d*), lime
lijn (*d*), line
lijnwaad (*d*), linen
lijst (*d*), list
lijster
Magazijn (*d*), magazine
medicijn (*d*), medicine
mei (2), May
meid, zamentr. van maget
meijer
meineed, (mein voor gemein, dat is ontwijd.)
mijl (*d*), mile
mijmeren
mijn (*d*), mine
mijt
mijter (*e*)
Nijd
nijver (*e*)
Olijf (*d*), olive
Paleis (2), palais
paradijs (*d*), paradise
pastei (3), pâté
patrijs (*d*), perdrix
peinzen, oul. pensen van penser
pij
pijl
pijnboom (*d*), pine
pijne of pijn (2), pain
pijp (*e*)
plein (2), plain
pleister (2), plaister
pleiten (2), plaider
polijsten (*d*), to polish
porselein (2), porcelain
postelein (2), purslain
prei (5), H. D. Porree
prij
prijken
profijt (*d*), profit
Rabbijn
radijs (*d*), radish
ratijn
ravelijn (*d*), raveline
razijn (*d*), raisin
rei
reiger
rein
rij
rijfelen
rijk (*d*), rich
rijm (*d*), rime
rijp (*d*), ripe
rijs
rijst (*d*), rice

robijn (*d*), rubis
Satijn (*d*), satin
schrijn (*d*), shrine
schijf
sein
serafijn (*d*), séraphin
slijk
slijm (*d*), slime
soldij
spijker (*d*), spike
spijl
spijs
steiger (4), verw. met stegel
steil (4), uit stegel
stijl (*d*), stile
Teil (4), uit tegel
tijd (*d*), oud Eng. tide
tijger (*e*)
tijk (*d*), tick
tijm
treil (4)
trein (2), train
trijp (*d*), tripe
twijfel
twijg (*d*), twig
twijn (*d*), twine
Vallei (3), vallée
veilig
venijn (*d*), venin
vijand (*d*,) fiend
vijf (*d*), five
vijg (*d*), fig
vijl (*d*), file
vijver (*e*), vivarium
vijzel
vleijen (5), H. D. flehen
vlijen (*d*), plier
vlijm (*e*)
vlijt
vrijen, ongelijkvl.
Wei
weide
weidsch
weinig (5), H. D. wenig
weite
wijf (*d*), wife
wijk
wijl (*d*), while
wijn (*d*), wine
wijs (*d*), wise
wijze (*d*), wise
woestijn
Zeil (2), sail
zeissen
zijsje
zwijdig
zwijn (*d*), swine.

De bovenstaande lijst, uit Siegenb. Woordenb. voor de spell. uitgetrokken, bevat 229 ww. De letters en cijfers achter dezelve geplaatst, verwijzen naar de regels der voorgaande paragraaf. Tot bekorting hebben wij de ww. tot de regels *a b. c.* 1. en 6. behoorende, als genoegzaam bekend, uitgelaten. De bijgevoegde Fr., Eng. of H. D. ww., zijn niet altijd de juiste vertaling van het Holl., maar wijzen alleenlijk de verwantschap aan. Ruim 70 ww., daar niets achter staat, kunnen tot geen der opgegeven regels gebragt worden. Wij durven derhalve aan deze lijst geene waarde toekennen, geëvenredigd aan de moeite die zij gekost heeft.

Klankverwante medeklinkers.

316. Wij hebben dezelve § 54 opgegeven, en toen voorloopig aangetoond, dat, met betrekking tot *f* en *v*, *s* en *z* de uitspraak tot rigtsnoer voor de spelling dient.

Deze kan dus alleen twijfelachtig zijn in ww. waarin *b*, *d* of *g* tot *p*, *t* of *ch* verhard worden. Wat de *b* en *d* aangaat, behoeft men een w. slechts te verlengen door er een of anderen buigingsuitg. aan te voegen, om terstond te weten welke letter men bezigen moet. In *brood*, b. v., hoor ik den eindklank *t*, maar verleng ik het tot *brooden*, dan weet ik dat ik met *d* spellen moet. Zoo kan ik uit *gereeder*, *krabben*, *ribben*, *steden* enz. te weten komen, dat ik *gereed*, *hij krabt*, *een rib*, *de stad* met *d* en *b* schrijven moet; terwijl *kluiten*, *stippen*, *schapen* mij even zeker naar een enkelv. *kluit*, *stip*, *schaap* verwijzen. Hetzelfde middel geeft ook ten opzigte van *g* of *ch* de noodige inlichting, wanneer zij als sluitletter voorkomt; immers het mrv. *troggen*, *vlaggen*, *dragen*, leert mij *trog*, *vlag*, *draagt* schrijven. Wanneer de keelklank op *t* stuit, neemt men de afl. te baat, en schrijft *bragt* van *brengen*, en *dacht* van *denken*; *betigten* van *tijgen*; *digt* van *dijgen*; maar *dicht* van *denken* enz. Ook hetgeen § 307 van de verwisseling van *k*, *p*, *f*, met *ch* gezegd is, komt ons hier te stade. Wij schrijven dan *echter*, *gracht*, *lucht*, omdat men oulings *efter*, *graft*, *luft* zeide; *nicht* uit *nifte* of *nefte*, het V. van *neef*; *zacht* en *zucht* om het H. D. *sanft* en *Seufzer*; zoo ook *verknocht* van *knoopen*, *gezocht* van *zoeken*.

In de meeste gevallen kan men vóór *t* veilig *ch* gebruiken, wanneer de naaste afl. ons niet tot *g* verwijst: *knecht*, *dochter*.

Ook *ng* gaat somtijds tot *nk* over, maar meestal heeft men dan de uitspr. tot gids: *aanvankelijk*, *gevankelijk*, *koninklijk*; of men raadpleegt een verlengden vorm: *dringen*, *zingen*, *plengen* verwijzen wij naar de *g*, in *dringt*, *zingt*, *plengt*; hoewel de *g* buitendien in deze ww. niet volkomen als *k* luidt.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

VERDUBBELING VAN SCHRIFTTEEKENEN.

Vokaalverdubbeling in het algemeen.

317. Het algemeene over dit onderw. bepaalt zich tot deze hoofdbijzonderheden:

a. Elke korte kl., in het midden van eene lettergr., is enkel: *val, vet, bid, tot, nut.*

b. Elke lange kl., in het midden van eene lettergr., is dubbel: *paal, heet, mijt, droog, zuur.*

c. Aan het einde van eene lettergr. worden *a* en *u* nooit verdubbeld, zoo komt van *kaal, kaler,* van *zuur, bezuren.*

d. Wanneer *o* of *e* aan het einde van eene lettergr. staan, dan moet het uit de afl. blijken, of zij al dan niet verdubbeld worden. Wij zullen over de verdubbeling van *o* en *e* eenige regels trachten te ontwerpen, zonder ons, gelijk onze voorgangers in dit vak, op eene gewestelijke uitspr. te beroepen, die wij wel als aanleidende oorzaak der spelling erkennen, maar als kenmerk of rigtsnoer, om redenen boven vermeld (§ 44), niet kunnen aanbevelen.

Regels over de spelling van ww. waarin e *of* o *aan het einde van eene lettergr. staat.*

318. Schrijf met enkele klinkers alle ongelijkvl. wkww. en ww. daarvan afgeleid, als ook gelijkvl. wkww., die eertijds ongelijkvl. waren, gelijk *wreken.*

2. Schrijf met eene enkele *e* of *o* alle ww. die in den onverbogen vorm een korten klinker hebben, als *bevelen* van *bevel, schoten* van *schot,* of die in het gewone taalgebr. verkorting dulden: *tevens, teffens; boter, botter;* zoo ook *zeven* mrv. van *zeef* of *zift, tegel, tigchel* enz.

3. Schrijf met enkele *e* of *o* alle ww. waarin die klanken weleens met *eu* verwisseld worden: *spelen, speulen; honig, heunig; noten, neuten* enz.

4. Schrijf met enkele *e* of *o* ww. van vreemde talen ontleend: *glorie, negotie, mode, criminele* regtspleging, *profeten* enz.

Zonder uit die ww. die in het oorspr. *au* hebben: *verpoozen* van *pausa.*

5. Schrijf met eene enkele *e* den uitg. *heden,* mrv. van *heid,* en den basterduitg. *eren,* als *proberen, regeren* enz.

6. Verdubbel de *o* in ww. die in het H. D. *au* hebben: *boomen, Bäume; doopen, taufen,* in het mrv. van den uitg. *loos,* en in zamenstellingen met *genoot,* als *huisgenoot, dischgenoot.*

7. Schrijf *ee* wanneer de vokaalkl. bij ons of bij de

Duitschers met *ei* verwisseld wordt: *teeken, teiken; weenen*, H. D. *weinen* Uitz.: *zelen, strepen.*

8. Ook in het mrv. van den uitg. *eel: tooneelen, juweelen*, enz.

Toegift op de bovenstaande regels.

319. De bovenstaande regels bevatten niets dat niet reeds bij Ten Kate te vinden is. Voor den beoefenaar van het H. D. zullen wij er nog twee regels bijvoegen, die het tiental volmaken:

9. Schrijf eene enkele *e* in ww. die in het H. D. eene enkele *e*, of ook wel eene korte *i* hebben, dat is waar de *e* niet door *h*, het teeken der verlenging in die taal, gevolgd wordt: *beker, Becher; ketel, Kessel, hemel, Himmel.*
Uitz.: *Heeren, Herren.*

10. Schrijf eene enkele *o* waar in het H. D. eene korte *o* of ook wel *u* staat: *koken, kochen; hopen, hoffen; schole, Schule; vore, Furche* enz.

Verdubbeling van medeklinkers.

320. Dubbele medeklinkers kunnen alleen achter korte klinkers voorkomen. De uitspr. leert ons dus *asem, wasem, geesel, dwaselijk, huiselijk, pauselijk, wijselijk, ijselijk* enz. schrijven, en omgekeerd: *passen, bessen, missen, vossen, kussen.*[1]

Ch en *sch* worden niet door zich zelven, maar door *g* en *s* verdubbeld; men schrijve dus met verdubbeling om den korten klinker: *ligchaam, lagchen, pogchen, kugchen; wasschen, flesschen, bosschen, musschen;* daarentegen zonder verdubbeling: *loochenen, huichelaar, eischen, hijschen, krijschen, ruischen* enz.

NG. wordt niet verdubbeld.

[1] Door dit eenvoudig beginsel aan te nemen, vervalt de vraag, of men nog, gelijk weleer, *huisselijk, wijsselijk* enz. schrijven zal. Dat de enkele klinker aanleiding geven zou tot eene onjuiste uitspr. behoeft men niet te vreezen mits men naar eisch der zamenstelling afdeele; (Zie hierover § 335); en met de *e*, als eene ingelaschte hulpletter, niet te veel complimenten make (§ 325).

Enkele en dubbele o *en* e *volgens Siegenbeek, met verwijzing naar de bovenstaande regels.*

Aalgeeren, mrv.
abeelen, mrv. (8)
abrikozen, mrv. (4)
alleenig (7)
apotheker (4

Barbeelen, mrv. (8)
bede (1)
bedelaar (1)
beëedigen (7)
beenen, mrv. (7)

beeren, mrv. (7)
beten, mrv., hap (1)
beeten, mrv., wortel
begeeren
behooren
bejegenen (9)
bekeeren
beker (9)
bekoren
beloven (2)
besteden (2)
beter (2)
bevelen, mrv. (2)
beven (2)
bever, dier
beweren
bezeeren
bezem (3)
bezig (1)
bézie of bes (2)
bleeken (7)
bleeker, comp. (7)
blooder, comp., uitz. op (3)
blooter, comp.
blozen (2)
bode
bodem
boomen, mrv. (6)
boonen, mrv.
bozen, mrv.
boozer, comp.
booten, mrv.
boren, wkw.
boter (2)
boven (2)
brooden, mrv.
Cedel (4)
ceder (4)
Deegen, mrv. (7)
deelen, mrv., planken en gedeelten (7)
Denen, mrv., volksnaam
dege, in *ter dege* (3)
degelijk (3)
degen (9)
deken (2)
demoed (9)
deren
deesem (7)
dojer (10)
doler
doodelijk
doover, comp. (6)
doopeling (6)
doozen, mrv.
dooven, wkw., (6)
doren of doorn (10)
drevel (1)
droogen, uitz. op (10)
droomen (6)
dweepen
Edeler, comp. (9)
edik (9)
eeren
egel (9)
eland (9)
Fezikken
fleemen
folie (4)
foolen
Geboden, mrv. (2)
gedoogen
geler, comp. (9)
gene, voorn. w. (9)
geenerlei (7)
geesel (7)
geleden, v. *lijden*, oul.*gaan*, (1)
gewoner, comp. (3)
gloren (4)
glorie (4)
goochelen (6)
goore, V., van het bijv. goor
goten, mrv. (3)
grepen, mrv. (1)
gretig, mrv. (1)
grooter, comp.
grovelijk (2)
Heden
heeler, comp. (7)
heelen (7)
heepen, mrv.
heer, liever heir

heeren, mrv., uitz. op (9)
heeter, comp. (7)
heeten, zoowel heet maken als noemen, (7)
hekel (9)
helen, verbergen (1)
heler, comp. van heel, achterhoudend, ook zelfst. nmw. (1)
hemel (9)
henen (9)
hevel (3)
hevig (2)
hooger, comp.
hoopen, mrv. menigte (6)
hooren
hoozen, mrv.
hoozen, wkw.
hopen (10)
horen of hoorn (10)
horizon (4)
horoskoop (4)
hoveling (2)
Jenever (4)
joken, jeuken (3)
joolen, mrv.
jopen, mrv.
Kantoren, mrv. (4)
kastoren, mrv. (4)
keelen, mrv., strook van eene plank
keeren, mrv.
keeten, mrv.
kelen, mrv., ook wkw.
kenen, mrv.
kepen, mrv. (2)
kegel (9)
keker (4)
kemel (4)
kenen, wkw.
keper
ketel (9)
ketelen, kittelen (2)
keten (2)
kevel (3)
kever
kevie

kleeden, mrv. (7)
kleener, comp. (7)
klepel (2)
kleven (9)
kleverig (9)
kloker
klooten, mrv.
kloven, mrv. (1)
kloven (1)
kneden (9)
knepen, mrv. (1)
knevel (2)
knoken, mrv. (2)
knoopen, mrv.
kogel (10)
koken (10)
koker
kometen, mrv. (4)
koning (3)
kolen, mrv., coals
koolen, mrv., cabbage
koonen, mrv.
koopen, uitz. op (1)
koten, mrv.
koper, metaal (10)
koren (10)
krakeelen, mrv. (8)
kreken, mrv.
krekel (9), H, D. Grille
krepel (3)
krevel
kroonen, mrv.
kroten, mrv. (4)
kwe (9), H. D. Quitte
kweeken
kwenen, mrv.
kwezel
Leder (9)
ledig (9)
leeder, comp. (7)
leelijk (7)
leemen, wkw. en bijv. nmw. (7)
leenen (7)
leeper, comp.
leeren
leger (1)

leeken, mrv.
leken (2)
lenen, leunen (3)
lepel (2)
leven (9)
lever (9)
leveren
logen, leugen (3)
looden, bijv. nmw.
loogen (6)
loonen
lopen, mrv. (maat)
loopen (6)
loozer, comp.
loozen, mrv. v. d. uitg. *loos*
loten, mrv. van lot (2)
loover (6)
looner, comp.
loten, wkw., ook mrv. v. loot
loven (2)
lozen (2)
Majoren, mrv. (4)
matrozen, mrv.
mede, met (2)
mede
meede, meekrap
meenen (7)
meeren, wkw.
meezen, mrv. (7)
meren, mrv.
meten, mrv. (1)
melig
memelig
menie (4)
menig (2)
meter (1)
mogen (3)
moker
molen (3)
moolik
mooten, mrv.
Neder
neven, mrv. (2)
nepen, mrv. (1)
neten, mrv. (9)
negen, telw.
neger (4)
netel (9)
nevel (9)
nevens (2)
nooden, mrv.
noode, bijw.
nooden, wkw.
noodigen
Oker
olie (4)
oolijk
oomen, mrv.
ooren, mrv.
oorlogen, mrv.
Patronen, mrv. (4)
pelen, mrv.
penen, mrv.
peren, mrv. (9)
peten, mrv.
pezen, mrv.
pegel
pekel
peluw (3)
peper (9)
personen, mrv. (4)
peterselie (9)
pharizeër (4)
pistolen, mrv. (4)
planeten, mrv. (4)
plegen, bedrijven
ploten
poëten, mrv. (4)
pogen
poken, mrv.
polen, mrv., aspunt en Polak
poozen, mrv., uitz. op (4)
pooten, mrv., voet van een dier
poten, mrv., jonge boompje
preken, mrv. (4)
prevelen
Rede (9)
reden
ree, hinde
reede, reê, voor schepen
reeden (7)

reeder (7)
reven, mrv. (3)
reken, mrv.
reepen, mrv. (7)
reten, mrv. (1)
regel (4)
regen (9)
rekel (9)
rekenen (9)
repel
reven (3)
riolen, mrv. (4)
rooder, comp.
roven, mrv.
roken, mrv., hooistapel
rooken (6)
roomen, wkw.
rozen, mrv.
rooven, wkw. (6)
Schedel
scheede (7)
scheever, comp.
scheelen, mrv., haarscheel
schelen, mrv., deksel (2)
schelen, wkw. (2)
scheler, comp.
scheenen
schemeren (9)
schepel (2)
schepen, z. nmw. (4)
schepen, wkw. (2)
scholen (10)
schoven, mrv. (1)
schooten, mrv.
schoten, mrv., schot (2)
schooverzeil
schoren, mrv.
schotel (2)
schrede (9)
schreven, mrv. (1)
schrepel (1)
schroken (3)
schromen (3)
sedert
sirenen, mrv. (4)
siropen, mrv. (4)
slede (9)
slepen, mrv. en wkw. (9)
sleten, mrv. (1)
slegel (1)
sleter (1)
sloven, mrv.(2)
sloopen, mrv.
slooten, mrv.van sloot·
sloren (3)
sloten, mrv. vanslot (2)
smeden, mrv. en wkw. (2)
smeeken (7)
smeren
smoken
smoren
snede (2)
sneven (3)
snooder, comp.
sober (4)
specie (4)
spenen, mrv. en wkw.
spelen, mrv. en wkw. (3)
speten, mrv. (2)
spleten, mrv. (2)
spoken, mrv. en wkw. (10)
sporen, mrv. en wkw. (3)
stede (2)
stegen, mrv. (2)
stelen, mrv.
steenen, mrv. 7
stegel
stekel
stenen, wkw. (3)
stevel (1)
steven
stoken
stomen
stoven, mrv. en wkw. (10)
stolen, mrv. (4)
stoopen, mrv.
stooten, uitz. op (1)
storen (3)
streken, mrv.
streelen,
strepen, mrv. en wkw., uitz. op (7)

streven (9)
stroo
strooken, mrv. en wkw.
stroomen, mrv. en wkw.
stropen, mrv.
stroopen, wkw., rooven
synode (4)
synagoge (4)
Teeder
teven, mrv.
teekenen, mrv. en wkw. (7)
teenen, mrv.
teenen, bijv. nmw.
teezen, wkw.
tegel
tegen, (3)
telen, wkw.
temen, wkw.
tepel, (2)
teren, in alle beteekenissen
tevens, (2)
togen, mrv. (3)
toogen, wkw.
toomen, mrv. en wkw. (6)
toonen, mrv. en wkw.
toten, mrv.
tooveren (6)
topaas (4)
toren (10)
totebel
trede (1)
troonen, mrv. en wkw.
twee (7)
Veder (9)
veete
vegen, mrv. en wkw. (9)
vele, mrv. (3)
veenen, mrv.
veren, mrv. in alle bet.
velen, wkw.
veluwe
verdedigen
veter
vezel
violen, mrv., alle bet. (4)
vleten, mrv.
vlegel (3)
vloo
vloten, mrv. (2)
vogel (3)
volen (3)
voozer, comp.
vore (10)
voren, zekere visch
vorig
vrede
vreezen
vrolijk
vromer, comp. (10)
Weder, zelfst. nmw. (9)
weder, bijw.
wee
weede
weeker, comp. (7)
weeken, wkw. (7)
weenen (7)
weezen, mrv. (7)
wegen, mrv. (2)
wege (9)
wegens (1 of 2)
weken, mrv.
welig (2)
wemelen (9)
wereld (9)
weren
weven (9 ook 1)
wezel
wezen (1)
wonen (3)
Zede (9)
zelen, mrv., uitz. op (7)
zeepen (7)
zeeren, mrv.
zeever
zege
zegel (4)
zegen, a. bet., (9)
zeker
zemel
zenuw (9)
zetel (9)
zeven, telw. (3)

zeven, mrv. (2)
zode (1)
zogen (1)
zomer (10)
zolen, mrv. en wkw.
zoomen, mrv. en wkw. (6)
zonen, mrv. (3)
zweden (9)
zweemen
zweepen (7), Schweif, een staart
zweeten
zweren, mrv. (1)
zweven (9)

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INLASSCHING VAN LETTERS VOORNAMELIJK IN ZAMENSTELLINGEN.

J *als overgangsletter.*

321. De *j* wordt achter tweeklanken, waarvan de laatste letter *i* is, ingevoegd als overgangsletter tot de doffe *e*: vandaar de spelling *bloeijen*, *kraaijen*, *waaijen*, *hooijen*, terwijl men *bloei* en hij *bloeit*, *kraai* en hij *kraait* enz. zonder *j* schrijft. Daarom ook *eijeren* mrv. van *ei*, en *luijer* vergr. trap van *lui* enz.

Op dezelfde wijs is de *w* oulings achter de *u* ingevoegd, en heeft zich naderhand ook aan den onverbogen vorm des woords gehecht. Onze voorouders schreven *vrou*, *vrouwen*; *spreeu*, *spreeuwen* enz.

Dat men *koeijen* en *vlooijen* schrijft, komt van het enkelv. der gemeenzame spr. *koei*, *vlooi*. De ouden zeiden *koenen*, b. v: " *Die wijn is voer die koenen niet gewassen.*" Zie G. J. Meijers Oude Nederl. Spreuken en Spreekww.

Invoeging van t.

322. Dit onderw. is § 304 reeds aangeroerd. Houdt men zich in dezen aan den regel: *Schrijf gelijk gij spreekt*, dan zal men zonder aarzelen *mijnenthalve*, *uwenthalve*, *mijnentwege*, *harentwege*; ook om *uwentwil* om *onzentwil*, en nog liever met de verzachtende *e*, om *uwentwille* enz., schrijven. Dan schrijft men ook *verbindtenis*, *beeldtenis*, *gebeurtenis* met *t*, en *geschiedenis*, *behoudenis*, *belijdenis* zonder *t*, al zou men er geen andere reden voor weten.

Dat men *gesteltenis* en *ontsteltenis* en niet *gesteldtenis*, naar de analogie van *beeldtenis* schrijft, hiervan ligt de oorzaak waarschijnlijk in *gestalte*.

Verschil over de ingevoegde t *voor den uitg.* lijk.

323. De vraag komt in dit geval hierop neder, of men de volgende ww. met of zonder *t* schrijven zal: *opentlijk, eigentlijk, wezentlijk, volkomentlijk, ordentlijk, gezamentlijk, verscheidentlijk, onderscheidentlijk* en *minnentlijk.* Eene ongemaakte uitspr. pleit voor de *t* in de drie eerste ww. en noopt ons in de overige tot weglating, niet slechts van de *t*, maar ook van de voorafgaande *n.*[1] *Ordentlijk*, of liever *ordentelijk*, staat op zich zelve.[2] De thans heerschende spelling heeft de *t* ook in de drie eerste ww. bijna geheel doen verdwijnen, zoo dat men zich in dezen op het gezag van de beste schrijvers beroepen kan. Wij voegen ons nogtans bij de minderheid, en zeggen met Siegenbeek, op grond van het aangevoerde door A. de Vries[3]: *opentlijk, eigentlijk, wezentlijk.* Naar dit rigtsnoer *namentlijk* te schrijven voor *namelijk*, is misbruik.

[1] In de laatste uitgaven van Siegenb. Woordenb. voor de Sp., komt *gezamentlijk* voor, en wij gelooven dat men ook hier in het gebruik van de *t* berusten kan. Althans zouden wij ons liever daarmede vereenigen, dan met de uitlating der *t* in *eigentlijk*, terwijl men ze inlascht in *opentlijk* en *wezentlijk*, gelijk in meergem. Woordenb. in de uitgaaf van 1829 te lezen is.

[2] Zie over dit w. § 291. *Ordéntelijk*, hoe ook misvormd, wordt door het spraakgeb. erkend in de bet. van *betamend*, en is niet hetzelfde als *ordelijk*, met orde.

[3] Taalk. Mag. D. I., bl. 113 en volgg.

De ingevoegde d.

324. De *d* voor den uitg. *er* in ww. die op *r* eindigen is te wel gevestigd om zich te laten verdringen. Een ieder zegt (en zoo schrijve men dan ook): *hoorder, vereerder, bewaarder, zuurder, bitterder* enz. Ook na *n* en *l* zal zij zich in sommige ww. staande houden, als in *boender, diender, vilder;* nog minder zal zij zich uit *vinden* en *schenden*, waar zij ook ingelascht is, laten weren. Maar in *bewoner, weldoener, verzinner, kenner* en dergelijke, als ook in den vergr. trap van bijv. nmww. op *n* of *l*, weet de beschaafde uitspr. en dus ook de spelling, van geen *d*: *reiner, dunner, edeler, sneller* enz. Zoo is het ook met *gelegenheid* en *tevredenheid*, waarvoor de minbeschaafde wel eens *gelegendheid* en *tevredendheid* zegt, om niet te spreken van *gelegendigheid!*

De ingelaschte e *en de verzachtende* e.

325. In zelfst. nmww. voegt men veelal eene *e* in, voor de uitgangen *naar, nis, ling*: *ambtenaar, getuigenis,*

lieveling. In *huurling* en eenige anderen zijn we aan die *e* niet gebonden; in *vuilnis* kan zij niet geduld worden.

Meer vrijheid heeft men ten opzigte van bijv. nmww. op *lijk* en *loos*, en men zou de taal noodeloos in een ijzer harnas wringen, indien men zich regels wilde voorschrijven, waar het taalgebr. ons de vrijheid laat, om nu eens zus en dan weêr zoo te schrijven. De welluidendheid moet hier geraadpleegd worden; en zij leert ons, dat in sommige ww. de *e* doorgaans kan gemist worden, als in *aanzienlijk* en *gewoonlijk*, terwijl zij in andere, waar een toonlooze uitg. voorafgaat, niet kan geduld worden, als in *vaderlijk*, *gretiglijk*, *bodemloos* enz., en wederom in anderen zonder hardheid niet kan wegblijven: *kennelijk*, *verstandeloos* enz. Maar dit is het niet alles. De welluidendheid leert hem, die er ooren voor heeft, nog meer, namelijk, dat wij, naar het vereisch van den zamenhang, hetzelfde w. nu eens met, dan weêr zonder *e* moeten schrijven, b. v.: *dadelijk* en *daadlijk*, *geloofelijk* en *gelooflijk*, *mannelijk* en *manlijk* enz.

Hetzelfde geldt ook van de verzachtende *e* in den 1. pers. van wkww. en aan het einde van zelfst. nmww., welke, met oordeel gebruikt, tot de zoetvloeijendheid onzer taal veel bijdraagt.

Men wachte zich voor misbruik en raadplege den aard van het opstel. De dichter Bellamij maakte van deze *e* veelvuldig gebruik, en zijn *deugde* en *mane* voldoen op hunne plaats zeer wel, maar zouden zeer ongepast zijn in den mond van een' bevelhebber, die zijn leger met eene opwekkende toespraak tot den strijd voorbereidt.

Nog twee gevallen waarin de ingevoegde e *wegblijven moet.*

326. Behalve hetgeen wij hierboven van ww. gezegd hebben, die, wegens den toonloozen uitg. van het grondw. geen ingevoegde *e* dulden, zijn er nog twee gevallen van gelijken aard. Het eerste is, wanneer het grondw. op dezelfde letter eindigt als waarmede de uitg. begint: *heilloos*, *kennis*, *vonnis*, *snellijk* enz. Het tweede, wanneer de verscherpte *g* door den langen *a*-klank voorafgegaan wordt. Dat men *heugelijk*, *genoegelijk* en *bedriegelijk* schrijft, ofschoon de *g*, naar mijn gehoor, ook in die ww. scherp luidt, heeft geene zwarigheid, want zij kan als sluitletter beschouwd worden van de lettergr. waarin zij voorkomt, en heeft dan den verscherpten klank, gelijk de *f* in *liefelijk*, *sterfelijk* enz.; maar hoe nu in *behagelijk*, *verdragelijk*, *beklagelijk*? Beschouwt

men de *g* als sluitletter, dan krijgt men de lettergg. *hag, drag, klag,* waarin de *a* noodzakelijk kort wordt; trekt men ze tot de *e,* dan verkrijgt zij den zachten keelklank, die men in *mogelijk, zuigeling* enz. kan opmerken. Waar een invoegsel tot eene verkeerde uitspr. verleiden kan, schijnt het veiliger het voor het oog weg te laten; het kan daarom op de tong blijven voortleven. Wat zou ons beletten *behaaglijk, beklaaglijk* enz. te spellen, en nogtans, waar de welluidendheid zulks vereischt, eene korte *e* achter de scherpe *g* te laten hooren? Men moet niet alles voor het oog willen afbeelden.

Over e *of* en *in zamengestelde woorden.*

327. Hierin heerscht tweederlei gebr. bij oude schrijvers zoo wel als bij nieuwe. Ook onze bijbelvertaling blijft zich niet gelijk, want daar leest men, b. v.: *pottebakker* zonder en *tentenmaker* met *n*. Geen wonder; eensdeels toch is het mrv. hier niet noodzakelijk, en anderdeels is de *n* in zulke gevallen bij eene goede uitspr. naauwelijks hoorbaar. In zulke ww. komt het minder op het denkb. van mrv. dan op de soort van voorww. aan, die door het eerste gedeelte der zamenstelling wordt uitgedrukt; vandaar dat men *zwaardveger, letterzetter zielverkooper, appelboom* enz. schrijft, zonder teeken van mrv. aan het eerste w. Hieruit kan men veilig afleiden, dat men in de meeste gevallen de verzachtende ingeschoven *e* voor mrv. gehouden, en op dat dwaallicht doorgaande, menige *n* heeft ingevoegd die men best missen kon.

Wij schrijven dan gerust *sterrekijker, kreeftegang, mierenest, vrouwehater, muggezifter, pijpewroeter,* omdat wij daar evenmin het mrv. behoeven uit te drukken, als in *vogelverschrikker, boekverkooper, orgelmaker,* en honderd anderen meer.

Er is inderdaad weinig aan gelegen; en wie zich bezwaard vindt door *sterrehemel* zonder *n* te schrijven, om de menigte van sterretjes, die mag zijn *erwtesoep* en *pereprol* ook met eene *n* gebruiken, en zich op den voorgang der beste schrijvers, of anders op het ongevestigde taalgebr. beroepen.

Dit punt vond ik nergens voldoende uitéén gezet. Men heeft het óf over het hoofd gezien, óf men heeft gemeend in de aanwijzingen van woordenboeken te mogen berusten. Intusschen kan de vraag niet overtollig zijn: van welk beginsel gaan die woordenboeken uit? Waarom, b. v. lezen wij in het

Taalk. Woordenb. van Weil., onder *Trekker*, de zamenstellingen *kurkentrekker* en *tandtrekker*? waarom *druiventros* en *vijgemand; speldenbak* en *speldekussen, duifhuis* en *duivenboon; kattekwaad* en *kattenspel*, en zoo in honderd gevallen meer? Wil men eenparigheid behartigen, wat zou ons dan beletten overal slechts de verzachtende *e* te gebruiken, zoo dikwijls de uitspr. zulks vereischt, en de *n* als tweede hulpletter in te voegen, wanneer het tweede gedeelte der zamenstelling met een klinker begint, als *duivenei, kattenoogen, miereneter* enz.?

De ingevoegde s.

228. Daar in woordkoppelingen het eerste gedeelte dikwijls in de betrekking van 2 nmv. tot het tweede staat, is men gewoon de ingevoegde *s* daaraan toe te schrijven; maar wij gelooven dat de welluidendheid hier vrij wat meer in aanmerking komt; voor eerst toch vinden wij deze *s* niet waar zij wanklank zou veroorzaken, als in *dakvenster, hoofddeksel, steengruis, ijzervijlsel* enz.; ten tweede, wordt zij in sommige ww. nu eens al, dan weer niet gebruikt: *godsvrucht* en *godvrucht, broodsgebrek* en *broodgebrek;* somtijds met verschil van beteekenis, als *landsman* en *landman;* en, ten derde, treft men deze *s* ook achter V. nmww. aan, als *zonsverduistering, maansverduistering, zielsvriendin, stadspoort* en eene menigte zamenstellingen met *stad;* ook *wijsheidsles, vrijheidshoed, moederszuster, zustersman* enz.

Blijkbaar is dat trachten naar welluidendheid onder anderen in de tweederlei spelling van *tijdsbestek* en *tijdvak, tijdsverlies* en *tijdwinst, schaapskop* en *schapenvleesch.* Zoo ook in *kalfsvleesch* en *levenswijs* (in plaats van *leefwijs*, naar de regelmaat van *denk-* en *handelwijs*) om de ontmoeting van *fw* en *fv* voor te komen; voorts in *bokspoot* en *bokkehaar.* Men heeft dus ten aanzien van deze *s* niet anders dan het taalgebr. te raadplegen; en dit heeft blijkbaar de welluidendheid tot rigtsnoer. Van daar ook de spelling van *eenigzins, anderzins* zonder, en van *geenszins* met de *s* in het midden.

Geschilpunten door de verh. van Siegenbeek uit den weg geruimd.

329. Veel geschillen over de spelling van enkele ww. zijn door de verh. van Profr. Siegenbeek met dat gevolg beslist, dat men er niet alleen vrij algemeen in berust, maar dat ook het gebr. te dien aanzien reeds te wel gevestigd is, dan dat wij noodig zouden hebben daarop terug te komen. Wij zullen slechts eenige resultaten opnoemen. Wij schrijven thans *vergeefs, regts, links,* als bijww. met

de enkele *s* en als bijv. nmww. met *sch*. Zie verh. bl. 232; voorts *beslissen* en *kussen, bruisen, ruischen, druischen*, l.l. 234; *zamenvoeging* met *z*, bl. 152; *Got, Gotten*, als volksnaam, bl. 157; *mitsgaders, voorts* en *waarts* met *t*, 162 en 164; *overtollig*, niet *overtallig*, bl. 173; *middelweg*, gelijk *middellandsch, middelmaat* enz., bl. 185; *galerij* en *aartsvaders*, niet *gaanderij* en *eerstvaders*, bl. 215; *althans* en *nogtans*, bl. 221; *regter-* en *linkerhand*, niet *regte* en *linke*, 229; *daarenboven*, niet *daarteboven, uit der mate*[1] enz., 231.

[1] In het mrv. van zelfst. nmww. op *ns*, gelooven wij dat de juiste uitspr. in strijd is met hetgeen door Siegenb. in zijne verh., bl. 196 en 97, beweerd wordt. Moet men niet *kanzen, lanzen, schanzen, glanzen* schrijven? In *dansen* verwijst, dunkt mij, het gelijkluidende wkw. naar de *s*. In ww. op *rs* blijft de *s* in het mrv., als *kersen, kaarsen, schorsen*. Uitz.: *laarzen, verzen*.

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

OVER DE SPELLING VAN WOORDEN VAN VREEMDEN OORSPRONG.

Wat onder die benaming in aanmerking komt.

330. De ww. die wij hier te beschouwen hebben, laten zich gevoeglijk naar het voorb. van Siegenb. in vier klassen verdeelen, als volgt:

1. Ww. die, hoewel van vreemden oorspr., door veelvuldig gebr. te wel bekend zijn, om als vreemdelingen te worden aangezien.
2. Ww., die wel gebruikt worden, dewijl wij ze niet missen kunnen, maar die nogtans als vreemdelingen kenbaar zijn, en meestal als zoodanig behandeld worden.
3. Geheel vreemde ww., daar men zich buiten noodzakelijkheid van bedient.
4. Eigennamen van uitheemschen oorsprong.

Eerste klasse van vreemde woorden.

331. Met deze kl. heeft men weinig moeite, want ze worden als Nederd. ww., overeenkomstig de uitspr., met onze gewone schriftteekenen gespeld, als *bisschop, kerker, paleis, klooster, troon* enz.

Tweede klasse van vreemde woorden.

332. Dezen zijn doorgaans aan een of ander schrift-

teeken kenbaar, dat in oorspronkelijk Nederd. ww. niet voorkomt. Zoo kennen wij, b. v.: *cel, cement, cirkel, oceaan* aan de *c; chaos, chronometer, cherub* aan de *ch; apotheker* aan de *th; genie* aan de vreemde uitspr. der *g; procureur* aan den tweeklank *eu.*

Anderen daarentegen, die blijkbaar door hunne vorming tot deze kl. behooren, hebben hunne vreemde schriftteekens met Nederd. verwisseld, als *profeet, schepter, karakter, kantoor, nimf* enz.

Sommigen zijn twijfelaars, als b. v.: *advokaat, fiskaal* enz., die nog wel eens met *c* gespeld worden. Volstrekte eenparigheid is hier niet te verwachten. Men volge in dezen den voorgang van schrijvers van smaak. Ongeletterden zullen wel altijd in vreemde ww. fouten begaan. Zoo herinner ik mij in Holland gehoord te hebben *renoveren* voor *ruïneren, verdestroojeren* in plaats van *destruëren, mankeliek* en *judikomdrie* voor *mélancholique* en *hypochondrie.* Maar deze uitdrukkingen behooren eigentlijk tot ww. van de 3. kl. Minder verschoonlijk is het, dat geleerden zich zulke verminkte ww. door ongeletterden laten opdringen, en hun ten gevalle *krant* en *kortegaard,* in plaats van *courant* en *corps de garde* schrijven, en wat dergelijke fraaijigheden meer zijn.

Derde klasse van vreemde woorden.

333. Dezen zijn woorden waarvan men zich ten onregte bedient, dewijl zij door Nederd. ww. kunnen vervangen worden, b. v.: *pretensie* voor *aanmatiging; filozoof* voor *wijsgeer; approbatie* voor *goedkeuring; applicatie* voor *toepassing; practicabel* voor *uitvoerbaar* enz. De spelling van zulke ww. kan vrij onverschillig zijn, daar wij ze althans in een opstel liefst vermijden.

Spelling van eigennamen.

334. De hoofdregel omtrent de spelling van eigennamen uit vreemde talen ontleend, is, dat men er zoo min aan moet veranderen als met den aard onzer taal bestaanbaar is. Deze regel, nogtans, heeft de volgende bepalingen, die vrij algemeen in acht genomen worden.

Eerste bepaling. Men onthoude zich van zamengestelde schriftteekenen, die in onze taal niet te huis behooren, b. v.: *æ* in *Cæsar, Judæa* enz. en *œ* in *Crœsus;*

men schrijve daarvoor *Cesar, Judéa, Cresus.* Zoo ook *museum, atheneum* enz.

Tweede bepaling. Met betrekking tot de verwisseling van *ph, c* en de zachte *s* met *f, k* en *z,* schijnt het veiligste, om zich daarvan te bedienen in namen, die door afkorting iets van hun vreemd aanzien verloren hebben; maar de oorspronkelijke schriftteekenen te behouden, wanneer men den naam voluit schrijft: dus *Jakob* en *Jozef,* verkort uit *Jacobus* en *Josephus;* zoo ook *Konstantijn, Konstantinopel, Korinthe, Efeze, Pamfylië, Frygië,* welke allen verkorting of verandering van uitg. ondergaan. De *z* wordt bovendien in bijbelsche namen overal voor de zachte *s* gebezigd, als in *Jozua, Mozes, Jeruzalem* enz. Maar in Latijnsche namen, als *Cesar, Drusus* enz., blijft men bij de *s,* hoezeer men *z* uitspreekt. Wat de verwisseling van *c* met *k* in Grieksche namen betreft, daar zij door het Latijn tot ons gekomen zijn, is het al vrij onverschillig of men *Kodrus, Sokrates, Kreta,* dan wel *Codrus, Socrates, Creta* enz. schrijft. Men schijnt tegenwoordig meer naar het eerste over te hellen, in die namen waarin de *k*-klank gehoord wordt. Verder moet de verkiezing voor de Grieksche *k* toch ook niet gaan, anders zullen wij eerlang *Kyrus* en *Kekrops* moeten zeggen, en misschien kans hebben om van de rivier *Kydnus* in *Kilikia,* en van *Kykladische* eilanden te hooren spreken. Bij de Duitschers zijn de *Cimbriërs* en *Celten* reeds in *Kimbren* en *Kelten* veranderd. Zooveel vermag overmaat van geleerdheid.

De derde bepaling veroorlooft ons het weglaten van stomme letters aan het einde, als b. v.: *Jona, Jehova, Ninive,* in plaats van *Jehovah, Jonah, Niniveh* enz. Dat de dichters *Homeer, Pindaar* enz. voor *Homerus* en *Pindarus* zeggen, wanneer het in de versmaat te pas komt, wie zou dat wraken? Maar in proza moet men zulke namen niet verminken.

Over het mrv. van eigennamen zie boven (§ 152).

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

HET AFBREKEN VAN WOORDEN.

Dit onderwerp veelal overgeslagen.

335. De meeste leerboeken gaan dit gedeelte der spelling met stilzwijgen voorbij, en men schijnt doorgaans te berusten in het eenmaal ingevoerde gebr. om van twee medeklinkers den eenen tot de voorafgaande en den anderen tot de volgende lettergr. te trekken; en voorts bij een' zamenloop van medeklinkers, er zoo veel tot de tweede lettergr. te brengen, als zich achter elkander laten uitspreken. Dit gebr. nogtans heeft dikwijls aanleiding tot wanspraak gegeven; daarom aarzelen wij niet om, overeenkomstig den regel: *Schrijf gelijk gij spreekt*, de volgende bepalingen voor te stellen:

Eerste bepaling. De *g* van den uitg. *ig* mag van de *i* niet gescheiden worden. Men breke dan af *vurig-er, bezig-er, overig-ens.*[1]

Tweede bepaling. Wanneer *g* voor eene doffe *e* scherp luidt, behoort zij tot de vorige lettergr. Breek dan af *genoeg-elijk, hoog-elijk, heug-elijk en verdraag-elijk*, of liever zonder *e*: *verdraag-lijk.* (Zie boven § 326.)

Derde bepaling. Men trekke de ingelaschte *t* van verkleinww. tot den uitg., opdat de klemtoon niet verplaatst worde. Breek af *lamme-tje, japonne-tje* enz.

Vierde bepaling. Wanneer *sch* naar eene juiste uitspr. (waarover zie § 55) geenen keelklank heeft, is zij sluitletter. Men breke dan af *mensch-en, wensch-en, ruisch-en, eisch-en, heersch-er*, en liever, dan aanleiding te geven tot eene verkeerde uitspr., late men aan het einde van eenen regel de anders gebruikelijke verdubbeling weg in *lasschen, flesschen, wisschen* enz. en breke af *lasch-en, flesch-en, wisch-en.*

Vijfde bepaling. In de uitgg. *ster* en *ste* mogen *st* niet gescheiden worden; breek dan af *vrij-ster, hoog-ste, zwak-ste.* Op *duis-ter, luis-ter, verkwist-er* en dergelijke ww. is dit niet toepasselijk, want daar is de uitg. *ter* of *er.*

Zesde bepaling. Het letterteeken *ng* mag niet worden opgelost: men behoort dus af te breken *wang-en, ring-en, zing-en, long-en, tong-en, kreng-en, eng-er, ving-er*

enz. Daarentegen, wanneer *n* en *g* afzonderlijke letters zijn, worden ze gescheiden: *on-geloof, wan-geluid.*[2]

Hoezeer we anders geen nieuwigheden voorstaan, hebben wij niet geaarzeld ons in dit werk, wat het afbreken van ww. betreft, aan de bovenstaande bepalingen te houden, omdat zij grootendeels uitvloeisels zijn van de natuurwet der spelling: *Schrijf gelijk gij spreekt.*

[1] Om dezelfde reden late men de uitgg. *ik* en *lijk* ongemoeid, en breke af *predik-en, monnik-en, perzik-en ; liefelijk-er, waarschijnlijk-e* enz.

[2] In ww. van vreemden oorspr., gelijk *engel, triangel* enz. zou ik niet vragen hoe zij in de talen, waartoe zij behooren, afgebroken worden; maar liever, eene ongemaakte uitspr. tot rigtsnoer nemende, de *ng* bij elkander laten.

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

GEBRUIK VAN HOOFDLETTERS EN VAN EENIGE LEESTEEKENEN.

Misbruik hiervan te vermijden.

336. Al wat eene bijzondere onderscheiding ten doel heeft, moet niet te zeer vermenigvuldigd worden; anders zal het natuurlijk zijn doel missen. Er staat niets leelijker, zoowel in een handschrift als in een drukwerk, dan eene menigte van hoofdletters, die ons oog tot zich trekken, door zich boven hare *naasten* te verheffen, terwijl ze ons niets van aanbelang te melden hebben.

Aanwijzing van het gebruik.

337. Schrijf met eene hoofdletter:

I. Alle eigennamen van personen of plaatsen.

Hieronder zijn ook de namen begrepen, die men aan zekere dieren, als honden, paarden enz., ter onderscheiding geeft: als *Arabier, Diana* enz.

Maar wanneer een eigennaam door *de* of *van de* wordt voorafgegaan, dan schrijft men die woordjes met eene kleine letter, als: *Wie heeft niet van de Ruiter gehoord? Onder de Nederlandsche schilders mag van de Velde wel genoemd worden. De schrijfster van "Het nut der tegenspoeden" heette Wilhelmina Lucretia van Merken. Kent gij de dichteres van der Willige? Uw vriend heeft den Haag verlaten en woont thans in den Briel.*

II. De namen van volken, gezindten, secten, partijen, ordens enz.

De Polen waren van ouds lastige naburen voor de Russen. Alle menschen, zij mogen Christenen, Joden, of Heidenen zijn, moeten elkander als natuurgenooten leeren beschouwen. De stellingen der Epicureërs waren zeer verschillend van die der Stoïcynen. Groot was de onderlinge verbittering der Hoekschen en Kabeljaauwschen, der Guelfen en Gibelinen. De Tempeliers waren een geestelijke ridderorden, de Trappisten waren monniken.

III. Ook gemeene zelfst. nmww. en zelfs bijv. nmww., wanneer zij eenen bijzonderen pers. bedoelen; en daarom ook alle eeretitels als zoodanig gebruikt: *De Hemel zij ons genadig! Wie kan den Almagtige weerstaan? De Graaf van Egmond was een der slagtoffers van den Hertog van Alva.* Met betrekking tot het Opperwezen wordt dit zelfs tot pers. voornmw. uitgestrekt: *Hij is de Heer; Hij doe wat goed is in zijne oogen.*

IV. De namen of titels van geschriften, kunstwerken vaar- of rijtuigen enz.: *De Iris en de Boekzaal zijn bekende maandwerken. De Warennar van Hooft wordt niet gelezen. De Stier van Potter is eenig in zijne soort. De Schepping van Haijdn mag wel verheven muzijk genoemd worden. Wanneer wordt de Snelheid verwacht?*

V. Verkorte titels, verkorte Latijnsche spreekwijzen: *M. D., Medicinae Doctor; Z. E., Zijne Excellentie; P. S., Postscriptum; A. S., Anno salutis* enz. Zoo ook hoofdafdeelingen bij eene aanhaling, b. v.: *Zie Wagenaars Vaderl. Geschied. D. IV., bl.* 39. *Vergelijk Rotgans Willem I., B. IV., v.* 152.

VI. Het eerste w. van elk opstel, en van al deszelfs deelen en onderdeelen, die door een sluitteeken voorafgegaan worden. Hetzelfde geldt ook van een vraagteeken of uitroepingsteeken, wanneer, namelijk, de zin daarmede gesloten is; maar anders niet, b. v.: *Hoe nu! hebt gij reeds vergeten wat ik u gezegd heb? uit uw geheugen gewischt wat ik u heb voorgehouden?*

VII. Het eerste w. van elken dichtregel.

Het tusschenwerpsel *o* en de verkortingen van het lidw., het voornmw. *ik* en dergelijke zijn hiervan uitgezonderd:

o Sterveling, gevoel uw waarde!

'k Heb Jezus lief! Hij is mijn licht en kracht.
't Heelal getuigt van Jezus lof!

Gevallen waarin hoofdletters veeltijds onnoodig gebruikt worden.

338. Schrijf met eene kleine letter:

I. Een gemeen zelfst. naamw. dat in vereeniging met een eigennaam eenig voorw. aanduidt: *De berg Sinaï, de zee van Tiberias, de bergpas Thermopylae, de beek Kison,* enz.

II. De namen der dagen, maanden en feestgetijden: b. v.: *Wij hebben nog twee zondagen in november. Onze christenfeesten zijn kersdag, paschen, hemelvaartsdag en pinksteren.*

III. Bijv. nmww. van volksnamen of eigennamen afgeleid: *Volken van germaanschen oorsprong. De engelsche, fransche en russische vloten waren vereenigd voor Navarino. Het latijn en het grieksch zijn doode talen. In ons vaderland worden nurenberger waren, boheemsch glaswerk en westfaalsche hammen ingevoerd. De kantiaansche wijsbegeerte en die van de sokratische of platonische school zijn al zeer verschillend.*

IV. Het eerste w. eener aanhaling, als: *Jezus zeide tot haar: ga heen, roep uwen man.*

Met uitz. van geval I. zal men doorgaans in de hier opgegeven gevallen hoofdletters zien gebruiken, en misschien zal men het voor eigendunkelijk houden, dat wij dit willen veranderen. Eensdeels willen wij onze regels over dit onderw. slechts als voorstellen beschouwd hebben, die men aannemen of verwerpen kan, zonder dat er veel aan verbeurd is, en anderdeels, verwijzen wij naar het meergem. werk van J. C. Beijer, als de bron waaruit zij zijn voortgevloeid.

Over eenige leesteekens.

339. Hieronder verstaan we alleen die teekens die als hulpmiddelen der uitspr. gebezigd worden. Zij zijn het afkappingsteeken (') het scheidingst. (¨) het scherpe toonteeken (´) de koppelstreep (-) en het zamentrekkingsteeken (^).

Het afkappingsteeken vervangt de plaats van een of meer uitgelaten letters: *'k heb; 't verbond* enz. Het komt buiten gedichten weinig voor, en wordt ook daar minder gebruikt dan voorheen. Voor ongeoefende lezers is het noodig op te merken, dat men de doffe *e*, die, waar de versmaat zulks vereischt, voor een w. dat met eenen

klinker begint, stom is, niet meer afkapt, maar op het gehoor van den lezer vertrouwt, b. v.:

Wien lust het, me in de vlucht van mijn bespiegelingen
Te volgen?

Over het gebr. van dit teeken in het mrv. van eigennamen zie boven. (§ 152.)

Het scheidingst. duidt aan dat twee klinkers afzonderlijk moeten gehoord worden: *poëzij, zeeën, Abigaïl.* Waar twee klinkers geen gevaar loopen van tot een tweeklank ineen te smelten, is dit teeken onnoodig: *Farao, Israel.*

Het scherpe toonteeken wijst aan, dat een w. met bijzonderen nadruk moet uitgesproken worden, b. v.: *Noem mij ééne ondeugd waaraan zich deze mensch niet heeft schuldig gemaakt. Ik heb er op gerekend, dat gij óf het paard koopen, óf mij tijdig zoudt doen weten dat gij er van hadt afgezien. Uw gedrag is niet alleen niet vriendelijk, maar zeer ónvriendelijk.*

De koppelstreep komt te pas bij het afbreken van ww. aan het einde van eenen regel, ook wanneer twee of meer zamenstellingen het laatste gedeelte gemeen hebben: *Binnen- en buitenlandsche oorlogen. Dat op- en af- uit- en inloopen verveelt mij.*

Het zamentrekkingst. is in gedichten gebruikelijk: *daân, goôn,* voor *daden* en *goden.*

TWEEDE DEEL.

" Mijn stokregel, van dat men de Taelwetten moet *vinden*, en niet *maken*, zoek ik niet uit mijn oog te zetten."

LAMBERT TEN KATE,

DE

NEDERDUITSCHE TAAL

IN ZUID-AFRIKA HERSTELD.

VIJF EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

OVER SYNTAXIS IN HET ALGEMEEN.

Bepaling.

340. Syntaxis, dat is ordelijke zamenstelling, is dat gedeelte der spraakk., dat ons ww. tot volzinnen, en volzinnen onderling tot een redeverband leert zamenvoegen.

Verdeeling der stof.

341. De Syntaxis laat zich gevoegelijk in vijf deelen splitsen, te weten:

A. De leer van den volzin;
B. De onderlinge betrekking der ww. door *Overeenkomst* en *Beheersching;*
C. De woordvoeging of volgorde der woorden;
D. Het redeverband;
E. De zin- en scheiteekens.

Het tweede gedeelte, als van grooteren omvang dan de overige, en daarenboven uit den aard tweeledig, zal twee hoofdstukken beslaan, terwijl aan elk der andere deelen een afzonderlijk hoofdstuk zal worden toegewijd.

ZES EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

OVER DEN VOLZIN.

Bepaling.

342. Een volzin is, gelijk de naam te kennen geeft, eene zegging welke een' volledigen zin oplevert.

Eene zegging levert een volledigen zin op, wanneer men uit de ww. en derzelver zamenhang ten volle verstaat wat er mede gezegd is.

Bestanddeelen van eenen volzin.

343. Tot een' volzin behooren noodzakelijk twee deelen: het eerste, *het onderwerp,* dat is, hetgeen waarover men spreekt; het tweede, *het gezegde,* of hetgeen men van het onderwerp zegt: *Eerlijkheid is eene deugd, die alle menschen beoefenen kunnen. De Egyptenaren balsemen hunne lijken.* Het *onderwerp* in het eerste voorb. is *eerlijkheid;* in het tweede: *de Egyptenaren.* Al het overige is *gezegde.*

Beide bestanddeelen niet altijd uitgedrukt.

344. Er zijn gedrongen volzinnen, waarin de beide opgenoemde bestanddeelen niet gevonden worden, en die nogtans aan de gegeven bepaling beantwoorden, omdat men in gedachte het ontbrekende aanvult. Zoodanige zijn de geb. W. van een wkw., b. v.: *Loop, zit* enz., dat bij verkorting staat voor *ik gebied u te loopen, ik verzoek u te zitten;* de onbep. W., als bevel gebruikt: *Hier blijven! Stil zitten!* dat is: *Gij moet hier blijven* enz. Zoo wordt in de taal der vermaning, het verl. deelw. als geb. W. gebruikt: *Welaan dan, de handen aan het werk geslagen, en niet vertraagd eer wij het heerlijke doel bereikt hebben!* Ook hier zou deze of dergelijke aanvulling in de gedachten van den hoorder of lezer plaats vinden: *Wij willen dat door u (door ons) de h. a. h. w. geslagen worden, en dat er n. v. worde, eer* enz.

Geen volzin zonder werkwoord.

345. Elke volzin onderstelt een wkw., omdat het tweede gedeelte, *het gezegde,* niet zonder wkw., dat wij daarom boven (§ 76) *zegwoord* noemden, kan worden uitgedrukt. Een zelfst. nmw. of een bijw. moge de plaats van een volzin vervangen, bij aanvulling van hetgeen er bij gedacht wordt, kan het wkw. niet achterwege blijven, b. v.: ik roep een voorbijganger toe: *hier!* is dat niet *kom hier?*—Men klopt aan de deur en ik zeg: *binnen!*—is dat niet *treed binnen?*—Ik zeg: *Brood!*—*Een stoel!* voor *geef brood!* enz.

Even zoo is het met antwoorden gesteld, die in een enkel w. bestaan, waarbij het overige uit de vraag moet worden aangevuld: *Wie heeft het slingeruurwerk uitge-*

vonden? Christiaan Huygens. Vul aan: *heeft het slingeruurwerk uitgevonden.*

Wat al als onderwerp van een' volzin voorkomt.

346. Het onderw. van eenen volzin wordt veelal door een zelfst. nmw. of voornmw. uitgedrukt: ***Wij** verwachten u morgen.* ***De stad** ligt niet ver van onze buitenplaats.*

Niet zelden staat een wkw. met deszelfs bepalingen als onderw. Zoodanig wkw. kan in de onbep. W. staan: *Altijd te huis te zitten schaadt onze gezondheid;* of ook in de aant. of aanv. W.: ***Dat gij mij niet vertrouwt** is mij genoeg gebleken.* ***Of de man, dien gij bedoelt, zich de hem toegedachte onderscheiding waardig betoond hebbe,** moet voor eerst nog een raadsel blijven.*

Wat een eenvoudige volzin is.

347. Volzinnen zijn eenvoudig of zamengesteld. Een eenvoudige volzin bevat een enkel voorstel, of zoo er meer dan een in gevonden worden, dan zijn zij of in de uitdrukking tot één zamengesmolten, of door het voegwoord *en* aan elkander verbonden. Zie hier voorbb.:

Volzin uit een enkel voorstel: ***De uil vliegt des avonds.***

Twee voorstellen zamengesmolten: ***De uil en vledermuis vliegen des avonds.***

Oplossing: ***De uil vliegt des avonds,***
en
De vledermuis vliegt des avonds.

Twee voorstellen door *en* verbonden: *De maan schijnt helder, en de sterren verbleeken.*

Wat een zamengestelde.

348. Een zamengest. volzin bestaat uit twee of meer voorstellen in een redekunstig verband geplaatst, zoodat het eerste, zonder bijvoeging van het tweede, den zin onvoltooid laat. Van daar ook de benamingen voorzindeel en nazindeel. Het voorzindeel is, als 't ware, een raadsel, dat door het nazindeel wordt opgelost:

Voorzindeel. *Wanneer wij als kinderen de vermaningen van onze ouders in den wind slaan;*

Nazindeel: *Dan moeten we in rijperen leeftijd, in de dure school der ondervinding, het verzuimde inhalen.*

Men houde hierbij steeds in het oog, dat wij van eerste en tweede voorstel sprekende, niet de orde der

uitdrukking, maar die der denkbeelden bedoelen; want door omzetting verwisselen voor- en nazindeel hunne plaatsen, en hetgeen dan in de uitdrukking eerst komt, geeft ons veelal geene aanleiding om iets meer te verwachten, b. v: *Zij hebben de duisternis liever gehad dan het licht, omdat hunne werken boos waren.* Hier kan ik het tweede lid zonder nadeel voor het eerste verzwijgen. Waarom? Omdat het redegevend is, en dus tot het eerste staat, als de oorzaak tot het uitwerksel. Nu bekleedt in de natuurlijke volgorde der denkbeelden de oorzaak de eerste plaats, en daarom kon ik ze in de tweede niet verwachten. Keeren wij nu het voorbeeld om: *Omdat hunne werken boos waren, hebben zij de duisternis liever gehad dan het licht.* Nu staan voor- en nazindeel in de volgorde der denkbeelden, en alles beantwoordt aan de beschrijving van een zamengest. volzin.

Wat eene periode is.

349. Eene periode is een volzin, die zoo zamengesteld is, dat het eene voorstel door inlassching van het andere wordt afgebroken. De benaming *periode* beteekent letterlijk *omweg;* en inderdaad men gaat om het ingelaschte voorstel heen, om het slot van het hoofdvoorstel te vinden: *Een misdadige, al heeft hij de overtuiging, dat het door hem bedreven kwaad verborgen is, wordt door onrust en zelfverwijt gekweld.*

Het bovenstaande voorbeeld is eene zuivere periode, want het ingelaschte voorstel kan, zonder nadeel voor het hoofdvoorstel, uitgelaten worden; maar wanneer dit, behoudens de duidelijkheid van het hoofdvoorstel, niet kan geschieden, is de volzin wel, wat de schikking der deelen betreft, eene *periode,* maar beantwoordt voor het overige minder aan de benaming, omdat men door den *omweg* niet tot een duidelijk voorstel geraakt: *Ik heb den brief, dien gij mij hebt toegezonden, met veel genoegen gelezen.* Laat men hier den tusschenzin weg, dan blijkt het niet welke brief bedoeld wordt.

ZEVEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

ONDERLINGE BETREKKING DER WOORDEN DOOR OVEREENKOMST.

Wat deze overeenkomst is, en waartoe zij zich bepaalt.

350. De overeenkomst hier bedoeld is de gelijkheid van ww. ten opzigte van het toevallige, en bepaalt zich dus tot de verbuigbare rededeelen. (Zie over dit toevallige § 96 en 199.)

Overeenkomst van zelfst. nmww. onderling.

351. Een zelfst. nmw., dat tot verklaring van een ander daarbij gevoegd wordt, en dus niet anders dan eene tweede benaming van hetzelfde voorw. is, moet in nmv. daarmede overeenkomen: *De jeugd, de lente des levens, is ras vervlogen. Wij beklagen hen, die de Godsdienst, die rijke bron van troost, dat krachtige middel tot de zedelijke veredeling van den mensch, niet weten te schatten.* Men noemt dit appositio, dat is bijstelling.[1]

In plaats van één der zelfst. nmww. kan ook een pers. voornm. w. staan: *Zou ik voor u, den vriend mijner jeugd, nog geheimen hebben? Wilt gij uwe moeder, haar, die zoo veel voor u gedaan heeft, door ondankbaarheid krenken?*

[1] 1. Deze overeenkomst behoeft zich niet verder uit te strekken dan den nmv.; het gesl. en get. kunnen verschillen, b. v.: *Dit buitenverblijf, mijne toevlugt, wanneer de stad mij verveelt. Onze rijkdommen, de bron van zoo veel kwelling.*

2. In gevallen van bijstelling in den 2. nmv., krijgt de eigennaam, van eenen titel voorafgegaan, alleen het buigingsteeken: *Koning Davids regering. Graaf Egmonds dood.*

3. Maar wanneer de eigennaam voorafgaat, of wanneer twee gemeene namen bij elkander gesteld worden, dan kan elk afzonderlijk het teeken van den 2. nmv. hebben: *Een psalm Davids, des konings van Israël. De graauwe haren uwes knechts, onzes vaders.*

4. Een naam of titel die als zoodanig door een voorafgaand w. aangekondigd wordt, maakt op den regel van bijstelling eene uitz., b. v.: *Dat hij met dezen heerlijken naam, Filips de Goede, pronkte.* S. St. *Wie zou zich op dien zoo vaak misbruikten titel, de Groote, nog verhoovaardigen?*

5. Hetgeen aan elk in het bijzonder slechts in het enkelv. toekomt, wordt veelal in het enkelv. genomen, al staat de bezitter in het mrv.; zoodat hier niet gelijk in het Eng. eene noodzakelijke overeenkomst in het getal plaats vindt: *Wat blijde hoop van veler onsterfelijke ziel vervult ons binnenste!* v. d. H. *Hoe zou zich uw aller hart verblijden!* Id. *Aller menschen levensgeschiedenis.* Id. *Eene verleidster, die veler onschuldige ziel voor de eeuwigheid verderft.* Id. *Hij bewaart hen als den appel* (niet *de appels*) *zijner oogen.* B. Zelfs van datgeen dat elk in het mrv. bezit: *Als aller oor geboeid is.* v. d H. *Oor* en *oog* staan in zulke gevallen voor *gehoor* en *gezigt*, van daar het enkelvoudige.—Zoo ook: *Zij maakten zich meester van de kanonnen.* v. d. P. Niet gelijk het Eng. *meesters.* Maar *ziel, hart* en der-

gelijken kunnen ook in het mrv. gebruikt worden: *Laat het Evangelie in uwe harten schijnen.* v. d. H. *Troost te storten in de harten zijner leerlingen.* B. *Zoo zorgt dezelfde liefde voor onze ligchamen en voor onze zielen.* B.

Van zelfstandige en bijvoegelijk nmww.

352. Het bijv. schikt zich naar het zelfst. in get., gesl. en nmv. Dat is te zeggen, dat het lidw., bijv. nmw. en voornmw. in de opgenoemde toevalligheden met het zelfst. naam- of voornmw. moeten overeenkomen, voor zoo ver de middelen van verbuiging in de taal aanwezig zulks toelaten, en wij geene aanleiding hebben om de uitgangen, welluidendheidshalve te verzwijgen, b. v: *Indien gij den vermoeijenden arbeid des landmans als eene ligte taak beschouwt, dan hebt gij voorzeker uwe trage leden nog nooit tot afmatting toe ingespannen.—Wie zal mij, ongelukkigen, dit verlies vergoeden?* Stelt men in het laatste voorbeeld *u* in plaats van *mij*, dan kan men, den vocativus gebruikende, *ongelukkige* zeggen.

1. Dat we aan de uitgg. niet slaafsch gebonden zijn, is boven uitvoerig aangetoond. (Zie § 156, V.) Wij behoeven dan ook niet schroomvallig het lidw., bijv. nmw. of voornmw. te herhalen, al is het ook dat ze bij aanvulling in het tweede lid eener zinsnede anders zouden luiden dan in het eerste, maar zeggen getroost: *Een zekere schroom en huivering.* B. *Door uwen bezadigden moed en voortreffelijk beleid.* v. H. *Ik hoop dat deze jonge vorst hem tot zijnen geleider en voorbeeld nemen zal.* v. H. Wanneer nogtans ww. van verschillende geslachten bijeen gevoegd worden, is het meestal verkieslijk het lidw. te herhalen: *Het water en de wijn*, of *de wijn en het water;* ook waar het gesl. hetzelfde is, maar twee verschillende voorww. bedoeld worden, herhaalt men het lidw. Wanneer ik zeg: *de schrijver en uitgever van het werk*, dan noem ik denzelfden persoon onder twee benamingen; wil ik ze als twee personen onderscheiden, dan zeg ik *de schrijver en de uitgever.* Zoo zou *de brood- en steenbakkerij* ééne bakkerij zijn waar brood- en steenen gebakken werden, maar *de brood- en de steenbakkerij* zijn er twee.

2. Maten, gewigten en geldwaarden staan dikwijls in het enkelv., hoewel een voorafgaand telw. ons het mrv. voor den geest brengt: *een man van vijf voet, zes duim; zes el laken; een slagtos van 900 pond; een schip van 800 ton; een spiegel van 500 gulden.* Dit geschiedt meestal bij inkorting, zonder dat men daarbij aan eene bijzondere bedoeling behoeft te denken. Nogtans is de aanmerking niet te verwerpen, dat men zich bij voorkeur van het mrv. bedient, wanneer men meer opzettelijk de eenheden als zoodanig wil aanduiden: *Ik heb het paard verkocht voor honderd pond*, drukt alleen de som uit; maar *hij heeft mij honderd ponden* (dat is souvereinen) *toegeteld*, bepaalt de muntspecie. Een dergelijk onderscheid tusschen 100 gulden en 100 guldens, door Ten Kate, D. I., bl. 396 aangetoond, verdiende niet door Bild. (Spraakl. bl. 267) als *een domme spitsvindigheid* te worden uitgekreten. Weil. en Bild. willen dat men *honderd en eene pen, honderd en een schaap* zeggen moet; wij gelooven dat het mrv. hier even goed kan geduld worden, wanneer men het telw. *een* onverbogen laat: *honderd en een pennen* heeft niets stootends.

3. Ook *jaren* wordt nu eens tot *jaar* afgekort, dan weder voluit geschreven, zonder verschil van bet., b. v,: *Veertien jaar lang.* d. V. *Nog geen twintig jaren oud.* v. H. *Zeshonderd jaren lang.* S. St. Maar achter onbepaalde hoeveelheidsbenamingen is de afkorting niet gebruikelijk; men zegge dan *eenige, vele, weinige jaren.* Hetzelfde geldt van *man:* 500 *man*, gelijk men in het Eng. 500 *horse* zegt, in de bet. van ruiters.

4. Het uur van den dag of nacht wordt door *ure*, niet *uren* aangeduid, omdat het grondgetal in de plaats van het getal van orde getreden is, en *vieu re*

b. v. niet anders is dan *de vierde ure*. Dat sommigen vóór het genoemde uur *te* en anderen *ten* zeggen, is daaraan te wijten, dat het w. zoo wel V. als O. is. Zoo leest men *ten drie ure*. v. d. P. en *te zes ure*. d. V.

5. Reeds vroeger hebben wij opgemerkt dat het bijv. nmw. achter het zelfst. onverbogen blijft; thans geven we op dien regel deze uitzonderingen: 1. het tegenw. deelw., dat veelal de verzachtende *e* duldt: *De vreemdeling, mij aanstarende*; 2. titels, als *Alexander de groote, Karel de twaalfde: Het vermogen van zijnen zoon, Karel den Stouten*. S. St. (Vergel. hiermede 4 van de vorige §).

6. Hoe de bet. van het bijv. nmw. door weglating van den uitg. kan gewijzigd worden, is boven (§ 156, iv) kortelijk aangewezen.

7. Wanneer twee bijv. nmww. bij een zelfst. staan, dient men in het oog te houden of het eerste ook tot bepaling van het tweede dient; want in dat geval is het bijw. en blijft onverbogen: *Ligt blaauwe oogen, donker groene bladen, een heel oude boom.—Een halve gebakken aardappel* is iets anders dan *een half gebakken aardappel*.

Van betrekkelijk en betrokken.

353. Het betr. voornmw. komt met het betrokkene, gewoonlijk *antecedens* genoemd, wel in get., gesl. en pers. overeen, maar niet noodzakelijk in nmv.: *Een vriend, die mij vleit, is gevaarlijker dan een vijand, wien de minste mijner misstappen stof tot luide afkeuring oplevert: door genen word ik tot een al te gunstig oordeel over mij zelven verleid; deze dwingt mij tot eene oplettendheid, welke mij voor dwalingen bewaart. Ik, die u ken, kan u beoordeelen; maar zij, die u niet kent, spreekt van hooren zeggen.*

1. Om het gelijksoortige onder éénen regel te brengen, wordt het *betrekkelijke* hier in den ruimsten zin genomen: men begrijpe dus mede daaronder het pers. voornmw. van den 3. pers. (volgens § 189) en tevens het daarvan afgeleide bezitt. voornmw. voor zoo ver het door het gesl. terugzigt heeft op het voorafgaande.

2. Wanneer het betrokkene niet een *individu*, maar eene klasse van wezens vertegenwoordigt, dan staat het betrekkelijke in het O. gesl.: *Octavianus is een huichelaar*, dit *was Cæsar niet*. v. H. Ook het getal komt dan niet in aanmerking: *Zij zouden dan voorwerpen van verachting geworden zijn, nu waren zij* het *van medelijden*. v. d. P.

3. Wanneer het betrokkene achter het wkw. *zijn* door *het* herhaald wordt, dan gebeurt het wel dat men om de welluidendheid, den 2. met den 3. pers. van het volgende wkw. verwisselt: *Gij* waart *het* die mij *bad*. *Gij* waart *het* die mij bemoedig*de*. v. d. H., waar *bemoedigdet* hard zou luiden. De eerste pers. duldt in zulke gevallen geen verwisseling: *Ik zelve ben het die gezondigd* heb (1 Chr. xxi. 17).

Zelfs wanneer de 1. of 2. pers. achter *zijn*, door een zelfst. nmw. herhaald wordt, behoudt hij meestal zijne regten: *Ik ben de Heer, uwe God, die u uit Egyptenland uitgeleid* hebbe, niet *heeft*. *Zijt gij die man, dewelke tot deze vrouwe gesproken* hebt? (Richt. xiii. 11).

4. Wanneer een betr. w. op verscheiden voorww. van verschillend gesl. terug wijst, dan heeft het M. de voorkeur: *Indien mijn broeder en zuster te huis zijn, zal ik hun de boodschap doen;* en wanneer het op verschillende perss. slaat, kent men den voorrang aan den 1. boven den 2., en aan dezen boven den 3. toe: *Gij en ik hebben* onze *kinderen verzorgd*. *Gij en zij waagt* uwe *belangen*.

5. Het pers. en bezitt. voornmw. rigten zich niet naar het woord- maar naar het persoonsgesl. van het betrokkene: *Dat stoute ding heeft* haar *boek gescheurd*. *Dit meisje betreurt* hare *moeder*. *Die goede ziel denkt dat wij*

hem *niet zien.* Met het betr. voornmw. is het anders: *Een boos wijf,* dat *niet te temmen is.*

6. Wanneer het betrokkene een *collectivum* is, kan het betrekkelijke somtijds bij voorkeur in het mrv. staan: *Wat wil dit volk dat ik voor* hen *wezen zal?—wat indruk maakt het op* hen, *mij als* hunnen *souverein te ontvangen?* v. d. P. *Zoo waarachtig blijft er eene rust over voor het volk Gods, waar* zij, *getroost* enz. *dit land der vreemdelingschap vergeten.* B.

7. Dat *wat* dikwijls *hetgeen dat* beteekent, en gelijk in het Eng. het betrekkelijke en het betrokkene in zich bevat, hebben wij § 191 reeds ter loops aangewezen. Schijnbaar onnaauwkeurig is het volg. voorb.: *Gij wilt niet uitstellen wat gij niet weet of uitstel lijden kan.* v. d. H. Maar hoe slepend zou het zijn om te zeggen: *hetgeen waarvan gij niet weet of het uitstel* enz.

8. In zeggingen gelijk de volgende, is *dat* niet betr. voornmw. maar voegw.: *Gedurende de zeven onvergetelijke jaren, dat ik in die gemeente werkzaam was,* v. d. H. Dit voegw. staat in een naauw verband tot *gedurende,* dat wel voor een voorzl. doorgaat, maar inderdaad tegenw. deelw. van *duren* of *geduren* is. Daarom zegt men: *gedurende den tijd* dat *hij bij mij was,* en wederom: *nog herdenk ik den tijd* dien *hij bij mij doorbragt.*

9. Hoewel *wie* doorgaans op perss. wijst, vindt men het ook met betrekking tot zaken gebruikt: *De zaak voor wie hij zijn leven veil gehad heeft.* v. H. *Een trek naar wetenschap, wiens bevrediging.* B. Wij zouden in het eerste voorb. liever *waarvoor* en in het tweede *welks* gebruiken.

10. *Zulks* doet somtijds de dienst van betr. voornmw.: *Het zal u blijken dat Mæcenas zulks gedaan heeft.* v. H.—namelijk *de wapens aangegord. Hoe Messala, toen het overschot van het overwonnen leger, nog omtrent veertien duizend mannen sterk, hem het opperbevel van hetzelve waardig keurde, zulks van de hand wees.* Id.

Van een werkwoord met het subject.

354. Het wkw. schikt zich in get. en pers. naar het onderw. der rede: *Wij moeten eten om te leven; maar een gulzigaard leeft om te eten. Gij, die mij zaagt dwalen, waarom hebt gij mij niet gewaarschuwd?*

1. Hetgeen onder No. 4 van § 353 over den voorrang des persoons gezegd is, geldt ook hier: *Als ik en gij nevens elkander reden* (2 Kon. ix. 25). *Gij en uws vaders huis zult omkomen* (Esth. iv. 14).

2. Wanneer het subj. uit twee of meer voorww. bestaat, dan wordt het wkw. wel doorgaans in het mrv. geplaatst, maar deze regel duldt nogtans meer dan éene uitz. Het gaat zelfs niet door, dat twee nmww. door *en* verbonden, noodzakelijk een wkw. in het mrv. bij zich hebben; want, wanneer ze in de bet. na verwant zijn, zoo dat zij bij den hoop genomen, voor verschillende benamingen van dezelfde zaak kunnen doorgaan, dan staat het wkw. niet zelden in het enkelv:

Mij bevangt *een zekere schroom en huivering.* B. *Indien deugd en heiligheid het sieraad van alle menschen wa e.* v. d. H. *Zoo* werd *in onze kinderjaren weetlust en waarheidsliefde bij ons opgewekt.* v. Hde.

3. Collectiva (verzamelingsww.) hebben bij ons meestal een wkw. in het enkelv.: *Het volk was ontevreden; de vergadering ging uiteen; het parlement is van gevoelen* enz. Wanneer echter het collectivum nader door een mrv. omschreven wordt, komt het wkw. ook wel in het mrv. te staan: *De groote hoop der belijders meenen dat zij met een onergerlijk leven al wel volstaan kunnen.*

4. Wanneer de deelen van een twee- of meerledig subj. *collectief* genomen worden, staat het wkw. in het enkelv., b. v.: *Smakelijk eten en daarna hard loopen, is ongezond.* De bedoeling is niet, dat *smakelijk eten,* veel min dat *hard loopen* ongezond is; maar dit wordt beweerd van de snelle opvolging dier handelingen: er is eenheid van denkbeeld onder de tweeledige uitdrukking, en dit is juist de aard van het *collectieve.* Iets dergelijks vindt plaats,

wanneer wij zeggen: *vijf en drie is acht, tweemaal zes is twaalf.* Vijf kan niet acht zijn, en drie nog minder; maar de som van vijf en drie *is* acht, en zes, tweemaal genomen, *is* twaalf. Hierin verschilt onze taal van het Engelsch, dat *five and three* are *eight, twice six* are *twelve* zegt. Het eene is zoo goed als het andere waar het te huis hoort; men wachte zich van uit navolgingszucht het taaleigen te verloochenen.

5. Ook de uitdrukking *meer dan een* is als *collectief* te beschouwen, en wij gelooven niet dat het voorb. door Weil. (Spraakk., bl. 251) opgegeven, met het taalgebr. instemt. Wij zouden zeggen: *Er is meer dan een wijsgeer geweest, die dit beweerd* heeft, niet *hebben.*

6. Dat de uitg. des 2. pers. wel eens, welluidendheidshalve, verzwegen wordt, is ons (§ 215, *k*) reeds gebleken. (Vergel. ook § 353, 3.) Zie hier nog een voorb.: *Toen gij bij mij waart en beweerde.* van Heusde.

7. *Daar is er*, in plaats van *daar zijn er*, komt bij Hooft en ook bij vroegere en latere schrijvers dan hij, veelvuldig voor. (Zie Hoogstr. Geslachtl., bl. 343 en volgg.) en wordt door Weil. en Bild. in bescherming genomen. Het volgende wkw. staat evenwel altijd in het mrv.: *daar is er die zeggen, die meenen* enz. Er wordt door W. aan deze zegswijze zekere fraaiheid toegeschreven. Wat daar van zij, men schijnt er thans minder dan voorheen mede op te hebben.

8. Wanneer de leden van een subj. door *of—of; noch—noch* verbonden zijn, ziet men meestal het wkw. in het enkelv., omdat wij het in gedachte met elk lid afzonderlijk verbinden. Verzwijgt men het eerste *noch*, dan kan ook het mrv. gebruikt worden: *mijn verstand noch hart* dulden *zulks.* v. H.

9. Wanneer door eene meervoudige uitdrukking slechts een enkel voorwerp bedoeld wordt, staat het wkw. noodzakelijk in het enkelv.: "*De Gebroeders de Wit" is een fraai schip.* "*De zeven Kerken van Rome" is niet ver van de beurs.* "*De Roovers," van Schiller, was het voortbrengsel van een jeugdig genie.*

Van werkwoorden onderling.

355. Twee of meer wkww. door *en* verbonden, moeten in dezelfde wijs staan: *Indien ik de waarheid spreek en gij mij niet gelooft, wiens schuld is dat? Ik wensch van harte dat het uwen vriend wel ga, en dat zijne keuze hem nimmer berouwe.*

Zulke zeggingen als "*bidt, en u zal gegeven worden, zoekt en gy zult vinden,*" zijn niet als uitzz. op den regel aan te merken; want hier dient het voegw. niet om twee wkww. maar om twee leden van een volzin te verbinden.

ACHT EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

ONDERLINGE BETREKKING DER WOORDEN DOOR BEHEERSCHING.

Wat beheersching is.

356. Beheersching is dat gedeelte der Syntaxis, dat de verbuiging en vervoeging van ww. in eenen zamenhang regelt.

Het beheerschen, dat figuurlijk aan ww. wordt toegeschreven, komt eigentlijk aan de daarin opgesloten begrippen toe; want een w., afgezien van de beteekenis, is een dood ligchaam, dat niets vermag.

Beheersching eigentlijk en oneigentlijk.

357. De onderscheiding van eigentlijke of oneigentlijke beheersching, moge, wijsgeerig beschouwd, hare waarde hebben, maar kan in de beoefening der Syntaxis gemist worden, omdat het ons daar te doen is om eene aanwijzing, hoe wij de verbuiging en vervoeging naar de onderlinge betrekking van ww. in het verband der rede moeten rigten. Zoodanige aanwijzing is het doel der hieronder staande regels.

Beheersching van zelfst. nmww. onderling.

358. Een zelfst. nmw. kan een ander zelfst. nmw. alleen in den 2. nmv. beheerschen, b. v.: *Des konings zoon*, of *de zoon des konings.*

1. Wanneer van twee bij elkander gestelde zelfst. nmww. het eerste eene hoeveelheid uitdrukt, dan staat het tweede in den 2. nmv.: *een glas wijns, eene bete broods, weinig tijds* enz. Dat men in de gemeenzame taal den buigingsuitg. onderdrukt en *een glas wijn* enz. zegt, verandert de betrekking der ww. niet. Ook wanneer het tweede nmw. een mrv. is, blijft het geval hetzelfde, al is er geen uiterlijk teeken van 2. nmv. b. v.: *Een schepel erwten, een pakje naalden, een dozijn flesschen.*

2. De spreekwijs *eene hand vol*, staat volkomen gelijk met *een huis vol, een kerk vol;* en hoewel *vol*, gelijk wij nader zien zullen, ook een 2. nmv. beheerschen kan, gelooven wij dat in de ww. *een hand vol stofs, hand* het regerende w. is. *Vol* staat als nadere bepaling bij *hand*, om aan te duiden dat er aan eene inhoudsmaat, niet aan lengte, hoogte, of dikte gedacht wordt. Gelijkstandige zeggingen zijn *een vinger dik vet, een voet hoog sneeuw.* Zoo vervalt dan de vraag, door sommigen geopperd, of men *twee handen vol* of *twee handvollen* behoort te zeggen, want wie hoorde ooit van *twee vingerdikken* of *drie voethoogen?* Wij behoeven daarom de *handfuls* en *mouthfuls* in het Engelsch niet af te keuren; maar even min dat taaleigen tot een rigtsnoer voor het onze te maken.*

Wij kunnen van dit onderw. niet af, zonder aan te merken, dat in de opgegeven voorbb. de ww. *dik, hoog* en *vol* geheel van aard veranderen en ophouden bijv. nmww. te zijn. Het zijn bijww. beteekenende *in de dikte, in de hoogte, in de volte*, waarbij men het verl. deelw. *gemeten* of *genomen* verstaan kan. Van hier dan dat er onderscheid is tusschen *een hand vol geld* en *een volle hand geld:* het eerste is een losse greep, waarbij het op eenige stukken meer of min niet aankomt; het tweede, eene hand ter dege gevuld.

Bijvoegelijk nmw. met 2. nmv.

359. In een hoogeren stijl wordt het bijv. nmw., dat waarde of onwaarde, herdenken of vergeten te kennen geeft, door een 2. nmv. gevolgd: *Der vermelding waardig; zijns verbonds gedachtig; der bedreigde straf*

* Zegt men, onze voorouders kenden een mrv. *hantvollen*, gelijk blijkt uit Gen. xli. 47, en nog twee plaatsen bij de Jager aangehaald, wij antwoorden dat onze bijbelvertalers rijkelijk eigenheden in de spraak hadden, die thans verouderd zijn. Van der Palm heeft daarvoor, op de aangehaalde plaats *volle handen*, en Ruth ii. 16 *bundels*, ten blijke dat hij de spreekw. voor verouderd hield.

ongedachtig enz. Zoo ook, *des doods schuldig, zich zijner onschuld bewust.*

1. Ook *zad, vol, moede, schuldig, bewust, kundig* en *onkundig*, komen met een 2. nmv. voor: *Oud en der dagen zad; vol zoeten wijns; des berouwens moede* (Jer. xv. 6); *der zake kundig* enz. Dit alles is min of meer verouderd en van de gemeenzame taal uitgesloten; maar in een deftig opstel kan het, met oordeel gebruikt, nog te pas komen: *des ontfermens moede*. v. d. H.

2. Opmerking verdienen hier de volgg. spreekwijzen aan onze taal eigen: *goed buurs, goed arms, goed geefs, goed lachs; hard leers, hard kinds; mans genoeg*. Ook het bijv. nmw. *gezind* heeft eenen 2. nmv. bij zich: *'k Ben nu niet hofs gezind*, leest men bij Cats, dat is, niet gezind om in den hof (in den tuin) te gaan.

3. Een bijv. nmw., in den overtreffenden trap, heeft veelal een 2. nmv. bij zich: *De magtigste der koningen; de rijkste burger van de stad.* Dikwijls wordt deze nmv. met *uit, onder* of *in* omschreven: *Het schoonste paard uit het geheele gewest; de minste onder de broederen; het grootste gebouw in het gansche land.*

Bijv. nmw. met 3. nmv.

360. De 3. nmv. staat bij een bijv. nmw., om uit te drukken, dat eene eigenschap of omstandigheid, met opzigt tot eenen pers. of eene zaak, aan het onderw. der rede wordt toegekend: *De Alwijze alleen weet wat* den mensch *dienstig is. Het werk dat* u *gemakkelijk is, valt* mij *moeijelijk. Streelend is het den sterveling zich te hooren prijzen, maar heilzaam wordt het hem dan eerst, wanneer hij over onverdienden lof heeft leeren blozen. De lof is daarom den wijze wel nuttig, maar den dwaas is hij tot een valstrik.*

Elk bijv. nmw. kan dus een 3. nmv. bij zich hebben; en zij die hier alleen van bijv. nmww. van voordeel of schade spreken, beperken dezen regel al te zeer, b. v.: *Dit groen is mij te donker; is u die thee zoet genoeg?*

Bijv. nmw. gevolgd van een 4. nmv.

361. De 4. nmv. staat bij een bijv. nmw., dat eene maat te kennen geeft: *De Tafelberg is 3582 voeten hoog. Men vindt ook hier enkele menschen die meer dan honderd jaren oud zijn. De afstand is wel twee uren ver. Het is nu vier dagen geleden.*

Deze regel is voor het gebr. zeker voldoende, maar bij dieper onderzoek blijkt het, dat *hoog, oud* en *ver* in de opgegeven voorbb. geen bijv. nmww. zijn, gelijk boven, onder No. 2 van § 358 reeds is aangetoond; en dat de zoogenaamde 4. nmv. een 2. nmv. is met onderdrukking van het voorzl. *van*. Zie hier de voorbb. zonder ellypsis: *De Tafelberg is een berg van* 3582 *voeten, in de hoogte gemeten. Men vindt ook hier menschen van meer dan honderd jaren aan ouderdom. Het is een afstand van twee uren in verte,* of *wat de verte betreft*. Het laatste voorbeeld: *het is nu vier dagen geleden*, is van een anderen aard: *Vier dagen* is, streng genomen, 1. nmv. bij *is*, want elke menigte kan, collective beschouwd, een wkw. in het enkelv. bij zich hebben. (§ 354, 4.) Daarenboven kan *geleden* als deelw. van het O. wkw. *lijden*, dat is *gaan*, geen 4. nmv. beheerschen. Bij omzetting

zou men zeggen: *Vier jaren zijn er geleden* of *voorbij gegaan*. Want *er* en *het* kunnen bij verwisseling gebruikt worden, gelijk onder anderen Bild. in zijne Spraakl., bl. 329, heeft aangetoond.

Wkw. gevolgd van 1. *nmv.*

362. Wkww. die een *zijn*, *blijven* of *worden* te kennen geven, hebben zoo wel achter als vóór eenen 1. nmv.: *Muizen zijn schadelijke dieren. Een bedorven kind wordt zelden een goed mensch, maar blijft veelal in elken leeftijd een deugniet.*

Ook de onbep. W. van *zijn*, voorafgegaan door *schijnen*, *blijken*, *toeschijnen*, *voorkomen* en dergelijken: *Uw vader schijnt mij een verstandig man te zijn. Mijn oudste vriend bleek naderhand de stichter van mijn onheil geweest te zijn.*

Schijnen heeft, ook wanneer *te zijn* verzwegen wordt, een' 1. nmv. achter zich: *De kat schijnt wel een zachtzinnig dier, maar zij is valsch. Heeten*, als O. wkw., heeft ook twee eerste nmvv.: *Willem I. heette de zwijger.*

Wkw. gevolgd van 2. *nmv.*

363. Sommige wkww. beheerschen in den deftigen stijl eenen 2. nmv. Tot deze klasse behooren: *gedenken, zich ontfermen, zich erbarmen, zich schamen: Gedenkt des Sabbatdaags. Ik zal mij ontfermen diens ik mij ontferme* (Rom. ix. 15). (Vergelijk voorts de voorbb. § 171, 3, aangehaald.) Maar zelfs in onze bijbelvertaling wordt deze 2. nmv. op veel plaatsen door een voorzl. vervangen.

Des lands verwijzen, voor in ballingschap zenden, is verouderd. *Verwijzen* beteekende in dien zamenhang *vonnissen*, en had, in navolging van het Latijn *damnare*, een genitivus bij zich.

Wkw. gevolgd van 3. *nmv.*

364. Bij wkww. die een *geven* of *nemen* uitdrukken, staat veelal de 3. nmv. van den persoon wien het aangaat. Dit *geven* en *nemen* moet in den ruimsten zin verstaan worden, zoo dat elke wijs van mededeelen, als *zeggen, schrijven, melden, verhalen, berigten* enz. tot het *geven* betrokken worde, en de tegengestelde beteekenissen van *verzwijgen, onthouden, verbergen* enz. tot het *nemen*. Maar ook met deze uitbreiding van den zin van *geven* en *nemen*, kan men de gevallen, waarin de 3. nmv. te pas komt, niet omvatten. Hieruit blijkt, dat het gebruik van den 3. nmv. (en van elken nmv.) niet afhangt van de bet. van eenig voorafgaand wkw., maar van het geval waarin men zich eenen pers. of eene zaak voorstelt: *Teeken mij een paard. Schil hem eenen appel.*

De vriendschap van Damon en Phintias kwam Dionysius ongelooflijk voor. (Men herleze hetgeen over *gevallen* en *naamvallen*, § 91, *gezegd is.)*

1. Het onderscheid tusschen 3. en 4. nmv. is meestal zoo blijkbaar uit den zamenhang, dat men zich niet ligt daarin vergissen zal. Van daar dan ook dat men der welluidendheid ten gevalle, menigmaal het uiterlijke teeken van 3. nmv. weg laat. Dit staat in verband met hetgeen boven (§ 60) over het verzwijgen der *n* als sluitletter gezegd is. Zie hier voorbb.: *Ik heb hare bekoringen minder tegenstand geboden.* S. St. *Indien dit werkje ook uwe jeugdige harten eenig belang kan inboezemen.* v. d. P. *Het ontbreekt* die *levende wezens aan een hoofd en heer.* v. d. P. *Hij zeide dus* de *broederen vaarwel.* v. d. P. *Zij, die de grondstellingen der mozaïsche Godsdienst waren toegedaan.* v. d. P. Van dien aard is ook: *nu gebood* hen *hun pligt.* v. d. P., waar *hen* als 3. nmv. staat, om niet tweemaal *hun* te zeggen. In de bovenstaande voorbb. zou men overal de *n* kunnen aanvoegen; maar wat is er bij te gewinnen? Voor de duidelijkheid niets; en voor de uitspr., gemaaktheid en wanklank.

Men toetse hieraan ook zulke voorbb. als het volgende; *Het hart verdraait de uitspraken der rede en verzacht hare eischen; omdat het de eersten aan duidelijkheid, en de laatsten aan gezag ontbreekt.* B.

2. We achten het niet overbodig hier voor de dwaling dergenen te waarschuwen, die meenen achter zekere wkww. een 4. nmv. van den pers. in plaats van een 3. te moeten gebruiken, omdat de Syntaxis der Latijnsche taal zulks voorschrijft. *Leeren, vragen, gebieden* en *verbieden* zijn van de bedoelde soort. Zij hebben in onze taal wel den 4. nmv. van de zaak, maar den 3. van den pers. bij zich.

Gehoorzaamheid trachten we onzen kinderen te leeren. v. d. P., *Dat hij niet alleen den ingezetenen, maar allen vreemden verbood den vijand met toevoer te ondersteunen.* S. St.

Als men met verslagenheid in het harte den apostelen vroeg: wat moet ik doen enz. v. d. H.

En zijne zonen deden hem gelijk hij hun geboden had. v. d. P.

Volstrekte eenparigheid is hier niet te verwachten, deels omdat het teeken des 3. nmvs., gelijk boven aangetoond werd, niet zelden onderdrukt wordt, en deels omdat de uitnemendste schrijvers zich bezwaarlijk met letterzifterij kunnen inlaten, en daardoor zich zelven niet altijd gelijk blijven. Zoo drijft in de volgg. voorbb. de Latijnsche Syntaxis boven: *Zij leert hen in elken mensch een kind van God beminnen.* v. d. H. *Hij gebood hen in het schip te gaan.* v. d. H.

3. Men wachte zich even zoo voor navolging van het H. D. *Verzekeren* heeft bij ons 3. nmv. en bij de Duitschers veelal 4. nmv. van den pers.; daarentegen gebruiken zij *volgen, vleijen, dienen* en *helpen* met 3. nmv. *Zoodat ik mijnen lezers verzekeren kan.* v. H.

4. Wanneer men twijfelt of eenig wkw. met 3. of met 4. nmv. behoort gebruikt te worden, dan is het meestal voldoende te onderzoeken of het wkw. O. of bedrijvend is: waaraan men dit weten kan, is § 196 aangetoond. Men zal dan met 3. nmv. gebruiken de volgende wkww.: *behagen, mishagen, bevallen, schijnen, voorkomen, blijken, gelijken, naderen, aanstaan, toebehooren, bijvallen, gelukken, mislukken, toevloeijen, wedervaren* en meer anderen, die niet als lijdende wkww. kunnen vervoegd worden: *Vorsten, die waarlijk vorsten zijn, bezitten ééne hoedanigheid, waarvan een Heidensch schrijver zeggen zou, dat zij hen* den *onsterflijken Goden doet naderen.* v. d. P. *Gewesten* welken *niets ontbrak.* S. St.

5. *Laten* en het gelijkbeduidende *doen*, zijn bedr., al is het dat zij niet door omzetting in den lijdenden vorm kunnen overgaan. Het *object* of voorw. van die wkww. is eigentlijk de onbep. W. die er op volgt, en die óf alleen staat óf van een 3. of 4. nmv., naar gelang van den zin der zegging, verzeld gaat, b. v.: *Laat regenen; laat maar waaijen. Laat de kinderkens tot mij komen; Hij doet sijne sonne opgaen.*

In deze en dergelijke voorbb. zijn *kinderkens* en *sonne* 4. nmv. Zoo ook wanneer het wkw. dat van *doen* of *laten* afhangt, op zijne beurt een nmv. beheerscht, b. v.: *Ik zal hem zijne les doen leeren*; *wij zullen haar het geneesmiddel laten gebruiken.* Hier zijn *hem* en *les*, *haar* en *geneesmiddel* 4. nmv. De oplossing dezer voorbb. zouden wij aldus geven:

Ik zal doen (dat is *te weeg brengen); hem leeren (dat hij leere); zijne les. Wij zullen laten* (d. i. *te weeg brengen); haar gebruiken (dat zij gebr.); h. geneesmiddel.*

Wij zullen echter niet betwisten dat men in deze en dergelijke voorbb. de onbep. W. ook lijdelijk verstaan, en den pers. zich in den 3. nmv. voorstellen kan; en dan zou de oplossing deze zijn: Ik z. doen (d. i. te weeg brengen); leeren zijne les (dat z. les geleerd worde) hem (aan of bij hem). Er zijn gevallen waarin de zamenhang duidelijk aantoont, dat de pers. 3. nmv. is; en dan kan ook de onbep. W. niet anders dan lijdelijk worden opgevat. Zie hier voorbb.: *Ende Pharaoh liet hem fijne linnen kleederen aantrekken. Ik zal hem de handen doen binden.* In *laat hem een' brief schrijven, eenen rok maken* enz., dient men wel te weten of *hem* 3. of 4. nmv. is. In het eerste geval wordt de brief aan hem geschreven, de rok voor hem gemaakt; in het tweede, schrijft hij den brief en maakt den rok. Zoo is het met: *ik heb haar eenen arm zien afzetten;* beschouw ik haar als 3. nmv., dan is *afzetten* lijdelijk, maar moet haar voor 4. nmv. gelden, dan is de onbep. W. bedrijvend.

6. De derde nmv. van den pers. gaat niet in een 1. nmv. over, door het bedr. wkw. in een lijdend te veranderen. Aan deze onnaauwkeurigheid maakt men zich aan aan de Kaap dikwijls schuldig door navolging van het Engelsch: b. v. *We are credibly informed that,* &c. *I am not allowed to say my opinion. Wij worden geloofwaardig berigt dat* enz. *Ik word niet toegestaan mijn gevoelen te zeggen.* Dit moet wezen: *ons wordt berigt, mij wordt niet toegestaan;* want *berigten* en *toestaan* regeren in den bedrijv. vorm 3. niet 4. nmv. van den persoon.

7. De spreekwijs *iemand aan iets herinneren,* in plaats van *iemand* (of *aan iemand*) *iets herinneren* is onnaauwkeurig, en behoort als zoodanig uit elk opstel geweerd te worden: Zie hier voorbb. van het juiste taalgebr.: *hij had hem de lessen van den grooten boetgezant kunnen herinneren.* v. d. H. *Hij herinnerde aan de vergadering wat hem gebeurd was.* v. d. P.

8. Uit het laatst aangehaalde voorb. ziet men hoe de omschrijving van den 3. nmv. met *aan* dikwijls tot de duidelijkheid bevorderlijk zijn kan. Het veelvuldig gebr. van deze omschrijving, waar de 3. nmv. zonder *aan* even duidelijk zou zijn, is, dunkt ons, een van de kenmerken van den gemeenzamen stijl. Zie hier twee voorbb. uit de "Gesprekken in Socratischen vorm," waar *aan* juist in den stijl van het opstel past: *Zoo wilt gij dan aan den godsdienstigen man verbieden dat zijn gevoel werke?* L. W. *Dat wij ook aan hen regt laten wedervaren.* L. W.

9. De 3. nmv. bij *hongeren* en *dorsten,* behoort tot het oude spraakgebruik, als *mij hongert, hem dorst:* van dien aard zijn ook *ende hem was bange* (Gen. xxxii. 7). *Schoon ons benaauwd is.* B.

Tot deze regelmaat behoort *mij dunkt,* dat nog in elken stijl gebruikt wordt, hoewel het verl. *mij dacht* in de gemeenzame taal eenigzins stijf klinkt.

Wkw. gevolgd van 4. nmv.

365. Bedr. wkww. regeren een 4. nmv. van het voorw. der handeling, en dat doen ook derzelver deelww.: *Wij moeten goede voorbeelden volgen, onze medemenschen beminnen en het kwade vlieden. Hem ziende en zijn gekerm hoorende, werd ik ontroerd.*

Hier moeten wij op het wkw. *laten* terugkomen en ons eene kleine uitweiding veroorloven, over de vraag, welken nmv. het bij zich hebben moet, wanneer het een ander wkw. in de onbep. W. beheerscht. Dat hieromtrent in de taal des omgangs tweederlei gebruik aanwezig is, dat men b. v. nu eens

hoort: *Laat mij gaan, laat hem blijven;* en dan weder: *laat ik gaan, l. hij bl.;* en in het mrv. zoowel: *laat ons gaan, laat hen blijven*, als *laten wij g., laten zij bl.*, kan niemand loochenen. Het onderscheid in de tweederlei zegging is door Ten Kate (D. I., bl. 522) aangetoond daarin te bestaan, dat *laat*, met 1. nmv., *opwekkend* en met verbogen nmv. (hetzij 3. of 4.) verlof verzoekend is. Maar met 1. nmv is de 3. pers. ook *vergunnend*, b. v.: *Laten ze wegblijven die niet komen willen.* Zoo hebben wij dan, zouden de geleerden zeggen, met den 1. nmv. een *modus hortativus* en een *modus concessivus*. Aan zulke benamingen is zeker bitter weinig gelegen, maar aan de zaak zelve des te meer. Dit verschillend gebruik van *laten*, is eene eigenheid in onze taal, die we op prijs mogen stellen. Maar hoe is het er meê gegaan? Niet tevreden met zich van dien rijkdom te bedienen, wilde men ook weten hoe bij *laten*, dat toch een bedr. wkw. is, een 1. nmv. staan kan. Hier kon men geen voldoende verklaring op vinden, en daarom werd het afgekeurd! Zekere Nanninga was de eerste, zoo veel wij weten, om er zijne *afkeuring*, door gronden gestaafd, over te uiten; dit zou misschien weinig kwaad gedaan hebben, had niet Weil. (Spraakk., bl. 273) zich op hem beroepen en aan die afkeuring zijn zegel gehecht. Is het wonder dat men nu begon te wankelen? Immers had Weil. uitspraak gedaan, en zijne Spraakk. was algemeen ingevoerd, *in naam en op last van het staatsbestuur.* Zoo ziet men dan deze schoone eigenheid onzer taal, bij lateren tienmaal verloochend, voor één maal dat men ze gebruikt. Gelukkig nogtans erkent de taal geene wetgevers, en heeft zich het verschillend gebr. van *laten*, in de spraak des omgangs, gehandhaafd. Bild. en Kink. (niet *altijd* van één gevoelen) hebben elkander hier de hand gereikt en het algemeen gangbare taalgebr. in hunne bescherming genomen. Dit kon niet zonder uitwerking blijven; maar nog meer verwachten wij van het vertoog van de Jager, in het Taalk. Mag., D. III., bl. 265–294. Daar vindt men Nanninga weerlegd; daar vindt men tevens een model hoe dergelijke vraagstukken behooren behandeld te worden.

Toen ik mijn kleinen voorraad van uittreksels overzag en begon te schiften, kwam het mij voor, dat schier al onze schrijvers van naam discipelen van Weiland geworden waren; dan, bij nadere overweging viel mij in, dat Kink. misschien ruim zoo veel als W. had bijgedragen, om althans in opstellen voor den kansel, het taalgebruik in dezen te wijzigen, door zijne onderscheiding tusschen *laat* met 1. nmv. als "zachte gemoedelijke opwekking," en *laat* met 4. nmv., als "krachtiger, plegtiger aanmaning."—Eene onderscheiding, die men ook ter aangehaalde plaats door de Jager kan wederlegd zien. Het tegenwoordig taalgebr. is stellig vóór den 4. nmv., en ik zou een nutteloos werk doen met de reeks van voorbb. op te geven, die ik daarvan gevonden heb bij de volgende schrijvers: E. A. Borger, M. C. van Hall, Abr. des Amorie van der Hoeven, J. de Vries, Ph. W. van Heusde, H. J. Spijker, Lublink Weddik. Liever geef ik hier de voorbb. van het tegenovergestelde gebr., die mij bij den keurigen S. Stijl voorkwamen: *Laten wij het zien. Laten wij het gezegde nog wat ophelderen. Laten wij beproeven of het mogelijk zij. Laten wij met de Engelsche zaken aanvangen. Laten wij nu de vergelijking maken.*—Hierbij voeg ik nog eenige uit den schat van voorbb. ter aangehaalde plaats door de Jager bijeen gesteld: *Laat ik liever de schets voltooijen*, v. d. P. *Laten we eerst onze aandacht vestigen.* v. d. P. *Laten dan de eeretomben met weidsche opschriften prijken.* J. Clarisse. *Laat ik het antwoord schuldig blijven.* Lulofs. *Laten daadzaken spreken.* Streso.

Met dat al is de 1. nmv. bij *laten* nog niet verklaard. Wij zullen ons hier vergenoegen met een' blooten wenk te geven, of in gevallen van opwekking *laten* ook het oude *zich ghelaten* is, zoo dat *laten wij gaan*, zoo veel beteekent als *ghelaten wij ons te gaan*, dat is, *laten we ons ghelaten te gaan*. *Zich ghelaten*, beteekende, vooreerst, den schijn van iets aannemen, en daarna ook wel zich aan iets begeven, of zich, gelijk men zegt, tot iets in postuur zetten. Zoo zegt de Duitscher: *Sich zu etwas anstellen;* in den zin waarin het Eng. zegt: *To set about doing a thing;* en het Fr.: *Se mettre en devoir de faire quelquechose.*

Het eenvoudige *laten* komt bij Coornhert voor in den zin van *zich vertoonen—staan: Hoe soude dat laten?* en zoo spreekt het H. D. nog.

2. Sommige wkww. regeren twee 4. nmvv., als *noemen, heeten, maken, uitroepen, kroonen* enz.: *God noemde het licht dag, en de duisternis noemde Hij nacht. Gij heet mij meester. Ik zal u visschers der menschen maken.* Dikwijls wordt de tweede 4. nmv. door *tot* geregeerd: *Maakt niet het huis mijns Vaders tot een huis van koophandel.* Dit is ook met *uitroepen, kroonen,* en *zalven,* de gewone wijs van zich uit te drukken: *En de doornenbosch zeide tot de boomen: indien gij mij in der waarheid tot eenen koning over u zalft* enz. (Rigt. ix. 15.) Op gelijke wijs: *Iemand tot ridder slaan, tot opziener aanstellen, tot opvolger benoemen* enz.

3. Niet zelden hebben O. wkww. een 4. nmv. bij zich, en dit vindt vooral plaats bij bepalingen van tijd of maat, b. v.: *Den ganschen dag zitten, twee uren loopen, een half uurtje praten; mijn kind is drie duim gegroeid sedert gij laatst hier waart, mijne kamer is twee voet hooger dan de uwe; Deze os weegt* 800 *pond; mijn boek kost vier gulden.* Het valt niet gemakkelijk van dit spraakgebr. eene voldoende verklaring te geven. Men kan er zich met Heijse en anderen van af maken, door te zeggen, dat het een *casus absolutus* is, maar wij twijfelen of het daardoor duidelijker wordt. Achter den vergr. tr. der bijv. nmww. verschilt ons spraakgebr. van dat der Franschen, Engelschen en Duitschers, die allen een voorzl. bezigen: *Hij is een' heel hoofd grooter dan ik,* luidt in het Fr.: *Il est plus grand que moi de toute la tête;* in het Eng.: *He is taller than I by a whole head;* in het H. D.: *Er ist um einen ganzen Kopf grösser als ich.*

Beheersching door voorzls.

366. Voorzls. beheerschen doorgaans een 4. nmv. *Wege* en *halve* hebben den 2. nmv. en staan achter het woord dat zij beheerschen: *Al wie des voordeelshalve zijn geweten bezwaart, is gewis een dwaas. Het weder van verleden maand zou ik, uwer gezondheidwege, niet terug wenschen.*

1. Het oud Holl. gebruikte veelvuldig den 2. nmv. bij voorzls.; en dit gebruik heeft in menige spreekwijs stand gehouden. Zoo zeggen wij nog: *Binnen 's lands, buiten 's lands, binnen 's monds, tusschen deks, voor 's hands, onder 's hands, van ouds, tot vervelens, tot walgens, tot stervens toe, bij tijds.* Ook ontbreekt het ons niet aan dergelijke voorbb. van den 3. nmv.: *In der daad, bij der hand, in der tijd, in aller ijl, ter goeder ure, wel ter spraak, ter goeder trouw; met der woon, uit der mate, ten dage, ten huize, in den lande, in den blinde, van koninglijken bloede, uit den hooge.* v. d. H. *Met duren eede.* S. St. enz. Wij merken hierbij op, dat de aangehaalde voorbb. van den 2. nmv., als ook de V. voorbb., van den 3. nmv. in elken spreektrant gehoord worden; terwijl de M. voorbb. van den 3. nmv., tot den deftigen stijl behooren. Voorts kunnen wij de schrijfwijs *in de daad, bij de hand,* niet aanbevelen, omdat wij geen voldoende reden vinden kunnen, waarom men zulke overblijfsels der spraak onzer voorouders zou moeten uitwisschen.

Als 3. nmv. bij een voorzl. zijn ook aan te merken, de spreekwijzen: *ten getale, ten bedrage, in gebreke,* zoo ook *voor dezen.* S. St. *In dezen,* in de bet. van *hierin,* bij v. H. en de Vr.; en *bij dezen: de bladen, die ik bij dezen mijnen landgenooten aanbiede.* v. H. (Verg. § 193.)

2. Over de verbuiging van bijv. nmww. en voornmww., achter *ten* en *ter,* heerscht eenig verschil. Veelal voegt men het buigingsteeken zoo wel achter het voorzl. als achter het voornmw. of bijv. nmw. Zie hier voorbb.: *Ten allen tijde, ten dien einde.* S. St. *Ten zijnen gevalle.* v. d. H. *Ten allen tijde.* B. *Ten zijnen opzigte,* d. Vr., en in het V.: *Ter zijner eere.* Siegenb. *Ter zelfder tijd.* v. d. P. *Ter goeder ure.* S. St. *Ter kwader uur.* v. d. H. *Ter mijner verantwoording.* L. W. Met zulke namen als achter deze voorbb. staan onder het oog, durven wij niet met den Heer Bomhoff (Taalk. Mag. D. I, bl. 26) zeggen, dat men "tegen den aard onzer taal zondigt," wanneer men zich aldus uitdrukt. Liever zouden wij, om de welluidendheid, aanbeve-

len, om in het M. den uitg. van het voorzl., zoo die al moet geschreven worden, in de uitspr. te verzwijgen, en dus *te allen tijde, te dien einde* te zeggen. De V. voorbb. zouden we ongemoeid laten. Wij voegen hier nog eenige bijzonderheden bij:

a. Voor aanw. voornmww. wordt thans veelal het bloote voorzl. gebruikt: *Te genen dage.* v. d. H., *Te dier tijd.* v. d. P., *Te dezer gelegenheid.* Id.

b. Voor een bijw. schijnt welluidendheid het eenige rigtsnoer; immers lezen wij *ten onder brengen, ter neder schrijven.* v. d. H., terwijl men algemeen zegt *te boven, te buiten gaan, te binnen brengen.*

c. In den overtreffenden tr., na *ten*, wordt thans vrij algemeen de sluit-*n* weggelaten: *Ten klaarste* S. St., zoo ook *ten laatste, ten minste, ten beste,* bij allen, gelijk men in den positivus altijd *ten kwade, ten goede* enz. gezegd heeft.

d. In *ten eenen maal* heerscht tweederlei gebr., als *ten eenemaal* B., en met verzachting *ten eenemale.* v. d. H., en bij d. Vr., nu eens *te eenenmale,* dan weder *ten eenemaal.* Het laatste schijnt wel het gebruikelijkste.

e. In *te post en te paard, te vuur en te zwaard,* blijft *te* onverbogen; niet alzoo in *ter zee en te land.* S. St.

f. In verscheiden spreekwijzen duidt het verbogen voorzl. ons het oude geslacht van een w. aan: *Ten dienste staan, ter elfder ure, ter dood brengen, ter oore komen.* v. d. H.,—niet gelijk het Taalk. Woordenb. opgeeft *ter ooren.* Zoo ook *te dier tijd.* v. d. P. — *Ten prooi* en *ter prooi,* worden door elkander gebruikt, gelijk dan ook het w. bij Siegenb. en Weil. als V. en bij Bild. als M. opgegeven wordt.

3. *Wege* en *halve* worden oneigentlijk voorzls. genoemd. Het eerste is de wortel van *bewegen: Uwer gezondheidwege,* is *wegens, van wege uwe gez.,* dat is: *uwe gez. mij daartoe bewegende. Halve* staat in verband met *helpe: Des voordeels halve,* is *ten behulpe, ten dienste* van het voord., gelijk in *mijnenthalve, uwenthalve* enz. Dat beide nmww. zijn, kan daaruit blijken, dat men ze ook met een voorzl. gebruikt, als: *Van stadswege, om der liefde halve,* naar de regelmaat van *om des vredes wille.*

4. *Behalven*, is, volgens Bild. (Spraakl. bl. 243), verl. deelw. van *behouden* of *behalden,* waarom hij dan ook volstrekt de sluit-*n* behouden wil. Wat het eerste betreft, gelooven wij dat hij gelijk heeft; het laatste is vrij onverschillig, zelfs pleit het tegenw. spraakgebr. voor *behalve.* Eene andere vraag is: vanwaar achter *behalve* menigmaal een 1. nmv., en dan weder een 3. of 4.? De reden van dit verschijnsel is juist daarin te zoeken, dat *behalve,* even als het gelijkbeduidende *uitgenomen,* een deelw. is, want als zoodanig kan het met het voegw. *dat,* een ander wkw. achter zich nemen: *Ik heb niets tegen den man behalve dat hij mij zuur aanziet.* Wanneer nu het wkw. na *dat* hetzelfde is dat vooraf gaat, dan wordt het met voegw. en al verzwegen, maar de 1. nmv. blijft: *Niemand heeft hem gezien behalve ik,* dat is: *behalve dat ik hem gezien heb.* De verbogen nmv. bij *behalve,* laat zich op gelijke wijs door invulling verklaren, maar kan ook onmiddellijk van *behalve* afhangen. Met *uitgenomen* is de constructie volkomen dezelfde.

5. Door sommigen wordt *waarts* onder de voorzls. opgegeven, die achter hunnen casus staan. Wij gelooven dat het een bijw. is, afgeleid van *waren,* gaan, gelijk *fluks* (vlugs) van *vliegen; ter loops,* van *loopen;* de *t* of *d* zou dan eene ingeschoven letter zijn. De bet. van eene rigting ligt dan niet in *waarts,* maar in het verzwegene *te; huiswaarts* is dan *te huisw.* dat is, *naar huis gaande.* De gewone afl. van *waard,* een oud w. voor *oord,* komt ons minder natuurlijk voor.

6. Somtijds is het vrij onverschillig of een voorzl. al dan niet herhaald worde; maar doellooze herhaling heeft altijd iets flaauws. Men zegge dan niet: *Hij woont met zijne vrouw en met zijne kinderen buiten,* maar kort af *met z. vr. en kinderen.* Veelal wordt de herhaling nagelaten, wanneer het tweede w. zeer na in bet. of op eene andere wijs met het eerste verwant is, b. v.: *Met have en goed; van kalk en steen; met man en muis; met hand en tand; over stok en blok; door list en bedrog.* Maar in geval van tegenstelling is de herhaling verkieslijk: *De mensch wordt verzocht door rijkdom en door armoede; in gebrek en in overvloed ligt een strik verborgen. Zij zullen komen van het oosten en van het westen.* De genoegens *van den zomer en den winter* zijn aan beide gemeen, maar die *van den zomer en van den winter*

zijn blijkbaar onderscheiden. Men zegge dan : *de kenmerken van den vriend en van den vijand der deugd ; de helden van den ouden en van den nieuwen tijd*, enz. *Tusschen* wordt niet herhaald. (§ 274. *h.*)

7. Voorzls. hebben dikwijls eene onbep. W. als 4. nmv. achter zich : *In het loopen, zonder om te zien, riep hij uit.* Het Eng. gebruikt daarvoor het tegenw. deelw. : *In running*, &c.

Hoe een wkw. eene onbep. W. beheerscht.

367. Een wkw. neemt vaak een ander wkw. in de onbep. W. achter zich, zoodat het laatste het voorw. des eersten is : *Ik meen te weten, dat uw vriend van mijn gevoelen is.*

1. Doorgaans wordt het 2. wkw. door *te* voorafgegaan, als voor eerst, achter wkww. die eene gemoedsbeweging uitdrukken : *Ik geloof, hoop, vrees, verwacht, wensch, verlang, denk* enz. *hem te zien, ik verblijd, bedroef, verwonder, verheug mij het te vernemen* ; ten tweede, achter wkww. die een bevorderen of verhinderen te kennen geven : *Ik poog, tracht, verzoek, raad, vermaan, gebied, verbied, weiger, belet* enz. ; en ten derde, achter *zitten, staan* en *liggen*, waar het Eng. een deelw. gebruikt : *Hij stond te praten. He stood talking ; ik leg te lezen*, enz.

Maar zonder *te* staat het wkw. achter *zien, hooren* en *voelen*, wanneer de onbep. W. ook aan het deelw. der Engelschen beantwoordt : *Ik zag hem loopen. I saw him running* ; achter *komen, gaan* en *blijven* : *Ik kom u zien, en blijf wat met u praten, eer ik ga eten* ; en achter *doen, durven, laten, helpen, leeren, zullen, willen, kunnen, mogen, moeten, heeten* en *vinden*. Maar *zien* en *komen* vereischen, in eene andere bet., het woordje *te*, b.v. : *Zie hem toch eens te spreken*, dat is, *tracht hem* enz.. *Indien het huis kwam in te vallen. If the house should happen to tumble down.*

Eindelijk staat de onbep. W. zonder *te*, wanneer zij het verleden deelw. vervangt. Wij hebben (§ 258) van dit taalgebr. een wenk gegeven en komen er thans op terug. Uitvoerig handelt Ten Kate over dit onderw. (D. I. bl. 515) en volgg. Zeer opmerkelijk is het, dat deze verwisseling van het deelw. met de onbep. W., zich doorgaans tot die 18 wkww. bepaalt, die zonder *te* met het volgende wkw. verbonden worden : *Wij hebben hem kunnen, mogen en moeten ontvangen. Heb ik u niet helpen dragen ? Wie heeft hem leeren schrijven ? Liggen, staan* en *zitten*, maken uitzondering, want men zegt : *Ik heb zitten schrijven, liggen slapen, staan praten*, hoewel men *ik zit te schrijven* enz. zeggen moet.

De volgende voorbb. strekken ten bewijze, dat het spraakgebr. niet altijd binnen de palen eener aangewezen analogie blijft : *Hij had het pogen te doen.* v. d. P. *Nog onlangs had hij hem uit zijne landpalen pogen te verwijderen.* v. d. H. *God heeft u zoeken te leiden tot eeuwig geluk.* Spijker.

Nog minder is men in de taal des omgangs in het gebruik van deze constructie tot de boven opgegeven 18 wkww. beperkt. Dat bewijzen de volgg. voorbb. die wij uit Kink. Beoord. enz. overnemen : *Ik ben hem wezen zien. Ik heb hem zoeken over te halen. Ik heb hem niet begeeren te zien. Ik heb het meenen te bespeuren. Toen eerst heb ik het beginnen in te zien. Wij hebben het zien te schikken, Men heeft hem weten te vinden. Hij is komen te overlijden. Ik had dat niet behoeven te doen. Gij had mij behooren te waarschuwen.* Wie ongedwongen spreekt, drukt zich in de taal des omgangs zóó uit ; en de bovenstaande voorbb. kunnen, met weinig uitzonderingen, in elk opstel wel geduld worden.

2. Daar de onbep. W., behalve door *te*, ook wel door *om* voorafgegaan wordt, zou men kunnen vragen, wanneer het laatstgem. voorzl. te pas komt. Wij vonden dit *om* gebruikt, vooreerst na een zelfst. nmw. : *Denkt niet dat het Paulus aan moed ontbrak, om dit gevaar het hoofd te bieden.* v. d. P. *Het is mijn oogmerk niet, om Messala te prijzen.* v. H. Maar ook wel verzwegen, als : *Waarvan ik geen reden vind af te gaan.* v. d. H. Ten tweede, achter een bijv. nmw., *dat het moeijelijk is om gesprekken te schrijven.* L. W. *Zoo als het ook toen niet vreemd was, om eene soort van ruilhan-*

del te drijven. v. H. *Het is onmogelijk om tusschen redenaars onderling uitspraak te doen.* v. H. Dan ook hier wordt het dikwijls weg gelaten. *Die alleen magtig geweest is, alle omstandigheden als hulpmiddelen aan zich te onderwerpen.* S. St. Maar wel het meest komt *om* voor achter een wkw., voornamelijk om het doel of de strekking eener handeling aan te duiden: *Verbittering spoorde hen aan om zich in persoon derwaarts te begeven.* v. d. P. *Zij vielen aan op het huis van Jason, om zijne gasten daaruit te halen.* Id. *Hen willende dwingen, om het verblijf van Paulus te openbaren.* Id. *Straks worden eenige Joden naar Beréa afgevaardigd, om ook aldaar het grauw op te ruijen.* Id. *Tot dat Silas en Timotheus hem kwamen opzoeken, om gezamenlijk de reis naar Korinthe te aanvaarden.* Id.

Wanneer het verband van toestrekking reeds duidelijk door het voorafgaande wkw. aangeduid wordt, kan men meestal dit doel-aanwijzende *om* missen. Overtollig schijnt het daarom in de volgg. voorbb.: *Laat ons trachten om den mensch veelzijdig te vormen.* L. W. *Wat zou u kunnen beletten, om dat doel te bereiken.* L. W. Het ligt in den aard der zaak, dat men in veel gevallen *om* weglaten of gebruiken kan, zonder dat er de juistheid of volledigheid der uitdrukking onder lijdt; en het zou dwaasheid zijn, onze vrije taal in dezen, door willekeurige bepalingen aan banden te willen leggen.

Voorheen gebruikte men na *om*, de onbep. W., zonder *te*, zeggende: *Het is moeijelijk om doen, hard om verdragen* enz. Voorbb. hiervan vindt men in A. de Jagers Taalk. Handl. tot de Staten-Overz. enz. op h. w. *om.* ·

De onbep. W. als bijv. nmw.

368. De onbep. W. staat somtijds vóór een zelfst. nmw. en bekleedt alsdan de plaats van het bijv.: *Een vóór den avond te schrijven brief hield mijne gedachten bezig.*

Door den vorigen regel over de beheersching van de onbep. W., kregen wij aanleiding om dezen regel hier ter plaatse in te lasschen, hoewel zij met de beheersching niets gemeen heeft. Wij zullen er niet lang bij stil staan en alleenlijk aanmerken, dat dit gebruik van de onbep W. in de meeste gevallen iets stijfs heeft, waarom het dan ook bij goede schrijvers weinig voorkomt, en dat zoodanige onbep. W. zich bezwaarlijk als bijv. nmw. laat verbuigen, hoewel *doen, gaan* en *zien*, als zamentrekkingen, zonder wanklank, eene buigings-aannemen, als: *Eene nog te doene zaak, een te ondergane straf, niet te voorziene gebeurtenissen.* Bild. was van dit spraakgebr. zeer afkeerig, omdat hij meende, dat het uit het H. D. ontleend was. (Zie Spraakl. bl. 278 en volgg.); Kinker heeft in zijne Beoord. enz., (bl. 129 en volgg.) het ongegronde daarvan aangetoond. Wij berusten in zijne redenering en blijven voor het overige bij het hierboven gezegde.

Beheersching der aanv. W.

369. Dat de aanv. W. als eene ondergeschikte zegging, door het voorafgaande geregeerd wordt, daarover zal men zoo ligt niet twisten; maar onder hoedanige regels men die gevallen van beheersching begrijpen moet, en bij gevolg, wanneer men al dan niet de aanv. W. te gebruiken hebbe, is een der verwardste vraagstukken in onze taal. Letten wij op den voorgang van goede schrijvers, en trachten wij daaruit eenige wenken ter onzer besturing af te leiden.

Derzelver aard en benaming.

370. Over den aard der aanv. W., in het algemeen, en

over derzelver benaming, is boven (§ 200—203) het noodige reeds gezegd. De aanwijzing van het taalgebr., gelijk het ons bij nette schrijvers is voorgekomen, zal, terwijl het over deze moeijelijkheid onzer taal meer licht verspreidt, tevens het hierboven gezegde moeten staven of omverwerpen.

Door schrijvers meer gebruikt dan door sprekers.

371. Het kan den oplettende niet ontgaan, dat de aanv. W., in de taal des omgangs, schaars gehoord wordt. Men zou al zeer gemaakt moeten spreken, om, b. v., te zeggen: *Ik wenschte wel dat Mijnheer N. nu* kwame, *opdat ik van hem* verneme *of de courant reeds aangekomen* zij enz.

Wat daaruit af te leiden.

372. Hieruit blijkt dat de aanv. W. in onze taal, eene verfijning is op de spraak des omgangs, en dat zij tot de duidelijkheid niet volstrekt vereischt wordt. Zij is met honderd andere dingen uit het Latijn overgenomen. Maar volgt dan daaruit ook, dat wij ze maar weêr aan een' kant zetten kunnen? Voorwaar niet. Zij behoort tot die bijzonderheden, die de taal van een geregeld opstel van de spraak des omgangs onderscheiden en haar zekere deftigheid bijzetten, welke men niet kan verwaarloozen, zonder beneden den stijl van zijn onderw. af te dalen. Hieruit volgt dan verder, dat men de lijn tusschen gebruik en misbruik niet al te scherp trekken moet, dewijl men in eenerlei zegging, nu eens aant. en dan weder aanv. W. gebruiken mag, naar eisch van het onderw. en de gelegenheid,—eene vrijheid die men niet als een gebrek, maar als een voorregt moet aanmerken. Wij zullen ons niet aanmatigen hierover eenige voorschriften, hoe ook genaamd, te geven, alleenlijk uit onzen voorraad van voorbb., uit goede schrijvers ontleend, het taalgebr. aanwijzende.

Overzigt van het gebr. der aanv. W.

373. Het volgende overzigt is dan niet van voren ontworpen, en naar de regels van andere talen, of naar de voorschriften onzer voorgangers in dit vak, gekneed of gewrongen; het is na voorafgegane schifting der voorbb. opgemaakt, om, ware het mogelijk, het bijzondere onder het algemeene bijeen te vatten. Wie van den aangebo-

den voorraad beter partij weet te trekken, is aan ons overzigt even min gebonden, als hij zich tot de hier gegeven voorbb. behoeft te bepalen. Wij hebben onzen voorraad onder drie hoofden gebragt, en onder elk der zelven hetgeen wij meenden daartoe te behooren, bij elkander gesteld, als volgt:

ONZEKERHEID.	TOESTREKKING.	VERHINDERING.
a. Twijfeling	*a.* Noodzakelijkheid	*a.* Beletten
b. Indirekte vraag	*b.* Gebod Vermaning Opwekking	*b.* Verbieden
c. Toegeving	*c.* Verzoek Voorbeding Vergunning	*c.* Voorkomen
d. Mogelijkheid	*d.* Hoop Wensch Oogmerk	*d.* Waarschuwen Afmanen
e. Onderstelling		*e.* Vrees of beduchtheid

374. ONZEKERHEID.

a. Twijfeling: *De rede moet ons zeggen of er waarlijk eene hoogere openbaring Gods besta.* v. d. H.

Waarom zouden wij twijfelen of God eene orde en opklimming in zijn werk hebbe in acht genomen. v. d. P.

Wie twijfelt er aan of hij van dezelve gebruik gemaakt hebbe? Id.

Of dit tijdvak den naam verdiene, welke daaraan gegeven wordt?—Deze vraag enz. v. H.

Vraagt niet of de uitkomst aan deze voorspelling hebbe beantwoord. B.

De wijsgeer durft vragen of Hij zich kunne openbaren aan de kinderen der menschen. B.

Lieden van oordeel twijfelden geenszins of de volstrekte oppermagt tot haren oorspronkelijken boezem wedergekeerd ware. S. St.

Of hij aan deze uitnoodiging beantwoord hebbe, wordt niet vermeld. v. H.

Zoo zal men geenen oogenblik meer twijfelen, of dit hunnen invloed op het staatsgestel vermeerderd hebbe. S. St.

Laten wij beproeven of het mogelijk zij. S. St.

In de bovenstaande voorbb. wordt de aanv. W. door *of* aangekondigd; uit de volgende kan blijken, dat men

zich nà *dát* ook daarvan bedient, om twijfeling uit te drukken. Het zij eens voor al gezegd, dat de aanv. W. niet van een voegw. maar van den zin der geheele zegging afhankelijk is.

Gaat het wel vast dat er ooit een Oldenbarneveld in de wereld geweest zij? S. St.

Ten minste schijnt de zaak zelve ons aan de hand te geven, dat hun gezag toen eerst eenigen klem verkregen hebbe. Id.

Men wil dat Jacoba zich bij velen hatelijk gemaakt hebbe. Id.

Uit zulk een wenschelijk voorbeeld zou de nakomeling besluiten, dat er geen sterker ware. Id.

b. Indirekte vraag: Hierdoor verstaan wij een voorstel, dat, zonder eene vraag te zijn, nogtans door een vraagw. wordt ingeleid. Uit de voorbb. zal men ontwaren, dat dit geval zeer na met het vorige van *twijfelen* verwant is:

Hoe diep dit gevoel Adam doordrongen hebbe, kan blijken. v. d. P.

Dewijl men niet naauwkeurig weet hoever hunne mägt zich uitgestrekt hebbe. S. St.

Eene verdere overweging mag ons leeren hoe verre dit op ons onderwerp toepasselijk zij. Id.

Om daaruit af te leiden hoe gevaarlijk het zij. B.

Wie weet niet bij ondervinding, hoe heilzaam die rijkdom der taal zij. B.

Als wij deze dingen nagaan, dan staan wij verbaasd hoe het mogelijk ware, dat een sterveling dit alles heeft verrigt. v. d. H.

Wij leeren uit deze omwenteling hoedanig het onderscheid zij. S. St.

Ik zal trachten aan te toonen wat er van ons vereischt worde. B.

Om u aan te toonen waarin die sterkte des gemoeds gelegen zij, en op welke grondslagen zij ruste. v. d. H.

Dan rijst de vraag bij ons op, wat het doel dan moge geweest zijn? Id.

Ik weet bij ondervinding wat het zij, op dien leeftijd aan zich zelven overgelaten te zijn geweest. v. Hde.

Het kan dienen om u als in een levend voorbeeld te doen zien, wat het in hebbe, op gymnasiën verwaarloosd te zijn geweest. v. Hde.

Ik heb noch lust noch bekwaamheid om te onderzoeken welke regeringsvorm de beste zij. S. St.[1]

c. Toegeving: Dit geval heeft, oppervlakkig beschouwd, veel overeenkomst met het volgende van onderstelling. Men geeft iets toe, om des onverminderd eene stelling te beweren; men onderstelt, om het geval aan te duiden waarin het beweerde gelden moet. Zoo is er dan toch een wezentlijk onderscheid: de voorbb. zullen dit nog beter aanwijzen. Men gelieve daarbij in het oog te houden, dat wij, om te bekorten, in de meeste voorbb. het nazindeel onderdrukt hebben:

Wat denkbeeld men aangekleefd hebbe, welke Godsdienst men belijde, één gevoelen is dat van allen. v. d. P.

Ik heb reden om te hopen dat gij met deze uitspraak onzes Zaligmakers zult bevredigd zijn, hoe wonderlijk zij ook schijne te klinken. B.

Hoe dit zijn moge. v. d. H.

Hoe men ook over het Christendom denke. Id.

Menschelijke wijsheid, hoe schoon zij zich voordoe, en hoe luide zij worde toegejuichd, is in goddelijke dingen veelal dwaasheid. J. Cl.

En schoon hem dit mislukt ware. S. St.

Schoon er bij ons nog vrij wat te verbeteren valle. v. Hde.

Het zij eens dat hij zulks te onregt geloofd hebbe. S. St.

Dit geval van toegeving vindt dikwijls plaats, zonder door eenig voegw. aangewezen te worden, en is dan aan den uitg. des wkws. alleen kenbaar. De volgg. voorbb. van dit gebr. meenen wij, bij gebrek aan andere, uit de leerboeken van Bild. en Weil. te mogen ontleenen: *Ik verwierve eens mijn verzoek, ik bleef toch dezelfde. De boosheid triomfeere, het is slechts voor een' tijd. Hij ga waar hij wil, nogtans ontvlugt hij het niet.* Zoo ook in onze gezz.:

Deze aarde zij een tranendal,
Verdriet en moeite zij het al enz.

d. Mogelijkheid: *Het is mogelijk dat deze uitlegging de ware zij.* v. d. P.

Het is thans wel mogelijk dat de alleenheerscher zijne pligten en regten, maar niet dat het volk de zijne kenne. v. H.

Misschien denken sommigen dat het aangevoerde voor-

beeld onjuist zij, en minder in aanmerking kunne komen. B.

Het is even onmogelijk dat de vrije handel onder ons gevaar loope. v. Hdp.[2]

e. Onderstelling: *Ik wil eens veronderstellen, dat gij door het thans levend geslacht voor een groot man gehouden wierd.* L. W.

Behaagt het de Voorzienigheid, dat eene lange reeks van nazaten de beminnelijke hoedanigheden van den tegenwoordigen Prins met het erfstadhouderschap vereenige. S. St.

Na *indien,* of het gelijkbeduidende *zoo,* gebruikt men wel de aanv. W. der verl. tijden, maar liefst de aant. W. van den tegenw. T. Dit laatste achten wij niet noodig door voorbb. te staven:

Indien dit het geval ware geweest. v. H.

Indien deugd en heiligheid het sieraad van alle menschen ware. v. d. H.

Indien het hem gelukt ware. S. St.

Zoo het mogelijk geweest ware. Id.

Indien men het haar niet belet hadde. Id.

Indien het met mijne ziel even eens gelegen ware. J. Cl.[3]

Bij omzetting verdwijnt het voegw.: *Ware Hij een bedrieger geweest.* v. d. H.

[1] Dat in deze constructie de aanv. W. niet altijd noodzakelijk geacht wordt, kan men uit de volgg. voorbb. afnemen:

Wie zal ons zeggen hoe dit geschiedt is? v. d. P.

In Gods woord is duidelijk genoeg aangewezen, waar het op aan komt. J. Cl.

In hoe verre de Prins daartoe mede werken kan, wat de prijs is, die op zijne pogingen wordt gesteld, blijke uit een enkelen trek. v. Hdp.

[2] Ook in dit geval ontbreekt het niet aan voorbb. van de aant. W.: *Sommigen gissen dat deze brief geschreven is.* v. d. H.

[3] Zie hier een paar voorbb. van een tegenovergesteld gebruik:

Indien Eva in het Paradijs gebleven was. v. d. P.

Zoo de tijd mij vergund was. de Vr.

Hetgeen wij van den tegenw. T. beweerd hebben, wordt geenszins door de volgende voorbb. om ver gestooten:

Als ik mij in hunnen toestand verplaatse en mij de onaangenaamheden voorstelle. v. d. P. *Wanneer ik uwe leiding daarbij geniete.* L. W. *Ik zal vervolgens aantoonen, dat ik juist om deze reden de woorden, die ik verdedigen moet, gekozen hebbe.* S. St. In deze en dergelijke gevallen zou men de aant. W. met de verzachtende *e,* waarvan zich de redenaar menigmaal bedient, verkeerdelijk voor aanv. W. aanzien. Dit taalgebr. is wel gelijk wij § 214 zeiden *oud,* maar niet *verouderd;* ook ligt het wezen van de wijzen des wkws. niet in den uitgang.

375. TOESTREKKING.

a. Noodzakelijkheid : *Is het noodig dat ik mijne misdaden betreure en God om vergeving van dezelve smeeke?* v. d. H.

De noodzakelijkheid vordert dat de Hooge Raad in eene stad gevestigd worde enz. v. Hdp.

Hierop moet noodzakelijk volgen, dat de tweede kamer verdubbeld worde in getale. Id.

b. Gebod, vermaning, opwekking: *Art.* 112 *van de grondwet, wil dat de openbare schatkist alle kosten drage van* enz. v. Hdp.

Wie bloode en versaagd is, die keere weder en spoede zich naar het gebergte. Rigt. vii. 3.

Niemand meene dat het noodeloos zij. v. d. H.

Elk onzer beginne van zich zelven, en ondervrage zijn geweten. v. d. H.

Dat men dit nimmer uit het oog verlieze. L. W.

Wandelen wij dan voort op dezen goeden weg. v. Hdp.

Gaan wij derhalve over tot het onderzoek der middelen. Id.

c. Verzoek, voorbeding, vergunning: *Veroorloof mij dat ik van u hoore.* L. W.

Alleenlijk verzoek ik dat men de straks gemelde beginselen in het oog houde. S. St.

Wij verzoeken met aandrang, dat het regt op het geslagt ophoude onder de lasten van den staat voor te komen. v. Hdp.

Bij het adres wordt eenvoudig gevraagd dat de Hooge Raad in het middenpunt des rijks gevestigd worde. v. Hdp.

Zij die eene hemelsche openbaring alleen willen eerbiedigen onder voorwaarde dat zij algemeen bekend zij. B.

Mits dat de vrede op billijke voorwaarden te treffen ware. S. St.

Hun te vergunnen dat elk zijne moedertaal gebruike. v. Hdp.

d. Hoop, wensch, oogmerk: *Dat God hem in genade aangenomen hebbe, hopen en wenschen wij.* v. d. P.

Ik wenschte dat uwe scherts ernst ware. L. W.

De evangelieleer wijke nooit uit ons hart. J. Cl.

Het ware te wenschen dat zij gebezigd wierd. v. Hdp.

Daarom is het wenschelijk dat het werk aanstonds bij de hand genomen worde. v. Hdp.

Het oogmerk of de bedoeling wordt veelal door *opdat, ten einde,* of iets dergelijks, aangekondigd, b. v.:

In al den weg, dien de Heere uwe God u gebiedt, zult gij gaan, opdat gij levet en dat het u wel ga. Deut. v. 33.

Maar hetzelfde geschiedt vaak door een betr. voornmw.:

Nog veel moeijelijker valt het, uit de vergelijking van zaken, welker beginselen zoo veel verschillen, eenig licht te scheppen, hetwelk *ons oordeel voor verbijstering beware.* S. St.

Dus vond men zich verpligt eenen middelweg in te slaan, die *niet te min zoodanig ware* enz. Id.

In zijn gelaat las Paulus den wensch, dat ook aan hem zulk een teeken mogt geschieden, waardoor *hij van zijne kreupelheid verlost wierd.* v. d. P.

376. VERHINDERING.

a. Beletten: *Hij had willen beletten dat men gewaar wierd.* S. St.

Zijne eigenliefde duldt niet dat zijn oordeel terug kome. v. H.

Het gouvernement gedoogde niet dat de openbare scholen verlaten wierden. v. Hdp.

b. Verbieden: *Zoo wilt gij dan den godsdienstigen man verbieden dat zijn gevoel werke?* L. W.

c. Voorkomen: *Te verhoeden dat men op het gymnasium kome.* v. Hde.

d. Waarschuwen enz.: *Ziet toe dat u de valsche wijsbegeerte niet verleide.* B.

Geen dwaze vrees beklemme uw harte. Ev. Gez.

e. Vrees of beduchtheid: *Ik vreeze hem, dat hij niet misschien kome en mij sla.* Gen. xxxii. 11.

Opdat geen groote toorn over ons zij. Joz. ix. 20.

Nog tweederlei gebruik van de aanv. W.

377. De drie bovenstaande paragrafen omvatten niet alles wat tot het gebr. der aanv. W. in onze taal betrekking heeft. Ook vermeten wij ons niet, dit onderw. zoo af te handelen, dat er tot het bijeengebragte niet eenige belangrijke toevoegselen zouden kunnen gemaakt worden. Eer wij van dit punt afstappen zullen wij nog kortelijk aanstippen, hoe door de aanv. W. voorwaardelijke toekomst uitgedrukt wordt.

De toek. tijd der aanv. W. volgt niet alleen op eene

voorafgaande onderstelling, door *indien*, *zoo*, of iets dergelijks, aangekondigd: *Zoo gij met mijn kalf niet had geploegd, gij zoudt mijn raadsel niet hebben uitgevonden;* maar ook op elken verleden T. van een wkw. dat op de toekomst wijst, als *vreezen*, *hopen*, *verwachten*, *beloven*, *voorspellen*, *aankondigen* enz. Over dit een en ander is geen verschil, waarom wij het ook onnoodig achten om het door voorbb. te staven. Liever wijzen wij aan, hoe men in plaats van de omschrijving met *zouden*, dikwijls een verl. T. van de aanv. W. des hoofdwkws. gebruikt:

Schoon de uitgestrektheid van het nieuw gewonnen keizerrijk zulks wel degelijk vereischt hadde. S. St.

Viglius, die alleen bekwaam geweest ware om de Nederlanders te leiden. Id.

Wij konden nu reeds de nieuwe grondwet hebben. v. Hdp.

Een burger die zijn vaderland liefheeft en het gaarne zag bloeijen. Id.

In het voorbij gaan merken wij op, dat *zag bloeijen*, aanv. W. is, al wordt zij niet door de verzachtende *e*, die hier niet wel zou luiden, aangetoond. Tot dezelfde analogie behoort ook dit gezegde van Simon Stijl:

Deze vorst was geschikt geweest om Holland nog gelukkiger te maken, zoo hij geweten had, wat daartoe werd vereischt.

De tweede bijzonderheid, die ons voorkwam der vermelding overwaardig te zijn, is dat de aanv. W. bij voorkeur gebruikt wordt in eene zegging, welke afhankelijk is van eene voorafgaande, die ook reeds als afhankelijk, of ten minste als hypothetisch is aangekondigd; Hetgeen wij bedoelen kan onder anderen uit de drie laatste voorbb. van § 375 blijken. Ook de volgende zijn van dien aard:

Te verhoeden dat men op het gymnasium kome, voor dat de leeftijd er rijp voor zij. v. Hde.

Wij kunnen met België eenen wapenstilstand sluiten, tot dat België zich verstaan hebbe met den Koning. v. Hdp.

Maar ook hier komt menigmaal de aant. W. voor:

Men kon geenszins beletten dat de schijn dikwijls voor het ware wezen werd aangezien. S. St.

Al waren er in deze vergadering, bij welke de overtuiging

van het goddelijk gezag des bijbels niet levendig is, ja, al waren er, die dit gezag volmondig loochenen. B. Wij herhalen ten slotte onze overtuiging, dat het niet doenlijk, maar ook niet wenschelijk is, het vrije taalgebruik aan regels te binden.

NEGEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

DE WOORDVOEGING, OF VOLGORDE DER WOORDEN.

Verdeeling van het onderwerp.

378. Gewoonlijk neemt men bij de behandeling dezer stof driederlei constructie of woordschikking aan, te weten: de stellige of herhalende, de aanvoegende, ook wel afhankelijke genoemd, en de vragende; terwijl men in vereeniging hiermede nog eene tweede onderscheiding maakt, namelijk, die van regtstreeksche en omgezette woordschikking. Wij gelooven dat men hier noodeloozen omslag gemaakt heeft, en dat men met de laatstgenoemde onderscheiding alleen had kunnen volstaan. Immers wijken de aanvoegende en vragende woordschikkingen, slechts in enkele bijzonderheden, van de stellige af, terwijl al het overige zijne gewone plaats behoudt. Wij zullen dienvolgens al wat wij over woordschikking te zeggen hebben, onder twee hoofden brengen: *Regtstreeksche woordschikking* en *omzetting,* terwijl wij bij de beschouwing van het laatste, eene onderverdeeling maken zullen van *noodzakelijke* en *toevallige omzetting.*

Regtstreeksche woordschikking.

379. Beschouwen wij eerst de volgorde der hoofdbestanddeelen van eenen volzin:

a. Het onderw., met of zonder bepalingen, staat vóór het gezegde: *Ik ben; wij dragen; gijlieden wordt geëerd; luije menschen verarmen; goed te doen berouwt niet; gedurig steunen en klagen mishaagt; wie zelf veel liegt, gelooft niemand; de man met de bril op de neus spreekt.* Ook wanneer die bepalingen gedeeltelijk door een wkw. met een betr. voornmw. uitgedrukt zijn: *De man met het houten been, die hier dagelijks voorbij kwam, is dood.*

De verdienstelijke man, die allen met raad, en niet weinigen met geld ondersteunde, wien zelfs de booswicht zijne hulde niet ontzeggen kon, wordt na zijnen dood nog gelasterd.

b. Het voorw., met of zonder bepalingen, staat achter de eenv. TT. van het wkw: *Hij roept mij; ik bemin haar; Piet fopt Jan en Jan fopt Piet; de smid buigt het ijzer; de wind draait het vaantje. David doodde den ontzaggelijken, door de overige Israëlieten zoo gevreesden, reus. Ik zag dan eindelijk, den algemeen bewonderden, weleer door mij en mijne vrienden miskenden kunstenaar.*[1]

c. Bij zamengest. TT. des wkws., staat het voorw. met of zonder bepalingen tusschen het hulp- en hoofdwkw.: *Ik heb hem gezien; hij zal mij bezoeken; de koorts heeft den reeds te voren zwakken lijder hevig aangetast; uwe leerlingen hebben de moeijelijkste vraagstukken overgeslagen, zij zullen de verwachtingen hunner ouders teleur stellen.*

Deze woordschikking strekt zich vervolgens uit tot alle woorden, die met het wkw. te zamen één denkb. uitdrukken:

Brave kinderen maken door hun pligtmatig gedrag, hunne ouders gelukkig; woeste volken slaan hunne krijgsgevangenen dood; een braaf man heeft goed en bloed voor zijn vaderland veil; mijn huis staat sedert twee en een half jaar te koop; de uitkomst stelt vaak onze billijkste verwachtingen teleur; lediggangers loopen bij de geringste aanleiding te hoop; dit geluk valt niet allen menschen te beurt; hij maakt op uwe beloften geen staat; ik zet hem dien uitval nog eens betaald.[2]

Iets dergelijks vindt plaats bij de eenv. TT. van zamengest. wkww., wanneer, namelijk, het scheidbare voorzl. geheel aan het einde komt: *De leerling zegt zijne les op; ik zie de noodlottige gevolgen van mijne dwaling in; de eigenaar van het bosch zeide mij de helft der opbrengst toe en stond mij zijn jagtverblijf af; de vrees voor de gevolgen zijner misstappen blijft hem onder alle omstandigheden bij; de geldzucht van den gierigaard straalt bij al zijne bedrijven, in al zijn doen en laten, door.*

[1] Als uitz. op dezen regel is het aan te merken, dat de onbep. W. het voorw. der handeling voorop heeft: *Wij wenschen ons geluk te bevorderen. Ik beloof u den brief te zullen toezenden. Hij poogde mij te overtuigen, maar kon mij niet bewegen hem te gelooven. Onzen tijd verkwisten of verbeuzelen, is ons leven verkorten.* Zoo ook met twee achtereenvolgende onbep. WW.: *Ik wenschte dien kunstenaar te leeren kennen; hij beweerde het ontwerp alleen te kunnen uitvoeren.*

[2] Tot deze regelmaat behooren: *Gij kijkt mij de woorden uit den mond; de bedienden eten mij de ooren van den kop; hij trekt zich de haren uit het hoofd; wij kijken de kat uit den boom; de kastelein haalde ons het vel over de ooren* enz.

Niet zelden wil het taalgebr. dat het bijw., door inlassching van het voorw. der rede van het wkw. gescheiden worde, zonder dat men daar, voor zoo ver ons bekend is, eenige reden van geven kan: *Ik bemin mijnen zoon teder; gij behandelt uwe kinderen streng; men beoordeelt eenen vriend partijdig; de grijsaard beschreef zijne ongelukken aandoenlijk.* In al de opgenoemde voorbb., waarvan men de lijst nog aanmerkelijk zou kunnen vermeerderen, kan men het voorw. niet wel anders plaatsen. Daarentegen laten sommige bijww., vooral die van tijd of plaats, zich door het voorw. der rede niet van het wkw. afscheiden: *De deugd beloont altijd haren beoefenaar; een booswicht vindt nergens rust; wij eten dagelijks visch; hij spreekt zelden de waarheid;* terwijl wederom andere ons te dezen aanzien, alle vrijheid laten: *Ik doe haastig mijn werk* en *ik doe m. w. haastig; ik kocht gisteren dat huis* en *ik kocht dat h. gisteren.* Wanneer het voorw. door een voornmw. uitgedrukt wordt, kan het niet wel door tusschenkomst van een bijw. van het wkw. afgescheiden worden: *Wij zien hem dikwijls; wij hooren hen gaarne; hij bemint u hartelijk* enz.

Volgorde der onderdeelen van eenen volzin.

380. *a.* Het bijv. nmw. staat vóór het zelfst., en neemt al wat tot bepaling of omschrijving dient voorop, b. v.: *De zwakke mensch, de doorgaans, maar vooral in zijne kindsche jaren, zoo zwakke mensch; de voor ons, en voor allen, die het waar geluk zoeken, zoo onmisbare zegen Gods.* Zoo ook met het deelw.: *Wie zal nog eenige waarde hechten aan uwe zoo herhaaldelijk geschonden beloften? Wij bewonderen zijne alle geloof te bovengaande vlugheid.*[1]

b. Het bijw. staat onmiddelijk achter het wkw.:[2] *Hij loopt hard; ik zit gemakkelijk; uw vader zingt voortreffelijk;* en altijd vóór het bijv. nmw. dat er door bepaald wordt: *Zij loopen ongeloofelijk snel; mijn vriend is gedurig ziek; de paradijsvogel is uitnemend fraai; gij zijt onverzettelijk stijfhoofdig.*

c. Van twee of meer bijww. staat *dat* het laatst, hetwelk in den zin het naauwst met het wkw. verbonden is: *Hij komt dikwijls te laat, en gedraagt zich altijd en overal onbescheiden.* Maar dit geldt niet slechts van bijww.; het strekt zich ook tot alle bepalingen van het wkw. uit, die door middel van een zelfst. nmw. met een voorzl. uitgedrukt worden: *De tuinman kwam met den hoed op het hoofd binnen; de gedaagde verscheen, met een opgeruimd gelaat en eene onverschrokken houding, voor den regter; de schipbreukelingen kwamen, niet zonder levensgevaar, tegen den avond, met de reddingsboot, gelukkig aan land.* Uit dit laatste voorb. kan men onder anderen ook zien, dat men in het plaat-

sen van bijww. de bedoeling van den spreker in het oog houden moet; men zou niet wel kunnen zeggen: *Kwamen gelukkig niet z. levensgevaar* enz. Immers zou men dan te kennen geven, dat het een geluk is om aan levensgevaar bloot gesteld te zijn; en dat kan de bedoeling niet wezen.

d. Bij zamengest. TT. treden alle bepalingen van het wkw. tusschen het hulpw. en het hoofdwkw. en wel in dezelfde orde als bij de eenv. TT.: *De schipbreukelingen zijn, niet zonder levensgevaar, tegen den avond, met de reddingsboot, gelukkig aan land gekomen. Wij zullen, morgen ochtend vroeg, met een paar vrienden, te paard naar de stad rijden. Ik ben gisteren avond, tegen elf ure, gerust ingeslapen.* Doorgaans zet men tijdsbepalingen voorop, maar men kan zich in dat opzigt alle, met welluidendheid bestaanbare, vrijheid gerust veroorloven: *Ik zal u, met den brenger van uw briefje, voor den avond, een antwoord zenden;* of: *ik zal u, voor den avond, met* enz.

e. Gelijk andere bijww., zoo plaatst men ook het ontkennende *niet* achter het wkw.: *Ik schrijf niet;* met ingevoegden verbogen nmv.: *Ik schrijf hem niet; ik geef haar het boek niet;* en in zamengest. TT. hecht het zich aan het hoofdwkw.: *Wij hebben uwen vader niet ontmoet; deze trouwe vriend zal mij in den nood niet verlaten.*

Men plaatse, om de duidelijkheid, het woordje *niet* altijd zoo na mogelijk bij het woord waarop de ontkenning slaat: *Ik verheug mij niet hem gezien te hebben; ik verheug mij hem niet gezien te hebben.* In het eerste voorbeeld wordt het verheugen, in het tweede het gezien hebben, ontkend. Een dergelijk onderscheid is ook in de volgg. voorbb. op te merken: *Het is ons geoorloofd niet te spreken,* en *het is ons niet geoorloofd te spreken; het is niet mogelijk dat hij mij verstaat,* en *het is mogelijk dat hij mij niet verstaat; ik ben niet zoo gelukkig geweest van hem te ontmoeten,* en *ik ben zoo gel. gew. v. h. niet te ontmoeten.* Somtijds is de verplaatsing van *niet* onverschillig: *De kat is zoo trouw niet,* of *niet zoo trouw als de hond.*[3]

f. Wanneer een wkw. een 3. en een 4. nmv. bij zich heeft, staat de 3. gewoonlijk eerst: *Wij geven hem geld, en hij levert ons mondbehoeften. Ik heb u raad gevraagd, maar gij blijft mij antwoord schuldig.*[4] Maar wanneer

beide nmvv. voornmww. zijn, dan staat de 4. nmv. dikwijls voorop: *Ik beveel haar u aan; ik draag hem u op; zij begeerde den hond te hebben, en ik schonk hem haar:* vooral wanneer *het* als 4. nmv. staat: *Geef het mij, ik zal het u weder geven.* Maar ook hier heeft men alle vrijheid, die met duidelijkheid en welluidendheid bestaanbaar is: *Weiger mij het niet.* De 4. nmv. staat ook veelal voorop, wanneer hij door een bezit. voornmw. op het onderw. der rede terugwijst: *De overledene heeft al zijn goed zijnen oudstēn broeder nagelaten; wij hebben onzen bijstand u niet geweigerd.* Maar in veel gevallen is het onverschillig; immers belet niets ons te zeggen: *Wij hebben u onzen bijstand niet geweigerd; gij hebt haar uwe weldaden te hoog aangerekend.*

g. Het voorzl. staat, overeenkomstig zijnen naam, vóór den nmv. dien het beheerscht. Sommige spreekwijzen maken op deze regel uitz., b. v.: *Jaar uit jaar in; den weg langs.* Wat het tweede voorb. betreft, is het misschien juister *langs* als bijw. en *weg* als 3. nmv. te beschouwen, en het aldus te omschrijven: *Hij ging, wat den weg betreft, in de lengte.* En dat dit de regte opvatting is, daarvoor pleit dat *langs,* in eene andere bet., niet achter zijnen nmv. geplaatst wordt; immers zegt men nooit: *Zij zitten den weg langs,* maar wel *langs den weg,* dat is *nevens aan.* Zoo ook: *Gij loopt mij voorbij; zij ging de deur uit en klom het venster weder in;* waar *voorbij, in* en *uit* tot het wkw. behooren, en *mij, deur* en *venster* als 3. nmv. te beschouwen zijn. De vergelijking met andere talen schijnt dit gevoelen te staven, b. v.: *Ihr geht an mir vorüber. She went out at the door and in at the window.* Zoo verschillen *ik spreek tegen u* en *ik spreek u tegen.* Niet dat *u* in het tweede geval als 3. nmv. te beschouwen is, maar het wordt door het wkw. *tegenspreken,* niet door het voorzl. geregeerd.

h. De onbep. W. van een wkw. neemt doorgaans al hare bepalingen voorop: *Willem schijnt zijnen oom nog meer dan zijnen vader te beminnen; gij benadeelt u grootelijks door uwen tijd te verbeuzelen; Jan heeft zich vermoeid, door den berg al te snel te beklimmen.* Dit geldt ook wanneer de onbep. W. in plaats van het tegenw. deelw. treedt, gelijk in de volgg. voorbb.: *Mijn oom heeft menschen bij zich inwonen; ik had juist eenig geld renteloos liggen; wij hebben in elke kamer twee kaarsen*

branden. Maar wanneer de bepalingen wat lang zijn, dan worden zij achter de onbep. W. geplaatst: *Wij wenschen met u te spreken, over hetgeen dezen morgen, gedurende uwe afwezigheid, gebeurd is.* Hier zou *met u te spreken,* achteraan geplaatst, wat te ver van het regerende w. *wenschen* verwijderd zijn. Het te veel of te weinig is ook hier zoo juist niet af te meten. De volgg. voorbb., die voor ons gehoor niets moeijelijks hebben, kunnen bewijzen dat de onbep. W. al heel wat bepalingen voorop nemen kan: *Ik zie thans uwen voorheen zoo zwakken broeder, alle morgen vroeg, met een fikschen pas, voorbij mijne deur stappen; de vliegende visch ontvlugt zijnen vijand, door zijn eigen element, het water, voor korte oogenblikken, met de lucht te verwisselen.*

[1] Uitzz. op dezen regel maken *zoodanig* en *zulk*, waarvan het eerste meestal, en het laatste altijd het niet bep. lidw. tusschen zich en het zelfst. nmw. in nemen: *zoodanig eene onderneming, door zulk eenen man.* Ook zegt men *geheel het land* en *het geheele land.* Hetzelfde vindt dikwijls plaats wanneer het bijv. nmw. door *zoo* voorafgegaan wordt: *Zoo groot eene onderneming, zoo zwaar eene ramp, zoo hagchelijk een oorlog* enz. Opmerkelijk is de plaatsing van het bijv. nmw. wanneer het eene eigenschap uitdrukt die als gevolg van de handeling des wkws. voorgesteld wordt: *Men schrijft zijne vingers krom; schilder dat huis groen; ik sla het blik plat; het kind schreeuwt zijn keel heesch; gij praat mij den kop gek; hij kijkt zijn oogen blind; die jongens razen mij de ooren doof; ik lach mij slap; zit mij dood* enz.

[2] Dat deze regel aan uitzz. onderhevig is, kan men § 379, 2, aangetoond zien.

[3] In het voorbijgaan willen wij hier tweederlei gebruik van *niet* aanstippen: Voor eerst, in uitroepingen, waar het zijne ontkennende kracht verliest: *hoe heilzaam moet dit op eene geheele universiteit niet werken!* v. Hde. *Hoe heerlijke zelfsvoldoening had mijn vriend dan van zijn schrijven niet!* Id.; Ten tweede, achter wkww. die een verhinderen of voorkomen te kennen geven, en hier is het gebruik verdeeld. Bij Borger lazen wij: *Zij belet dat wij niet ons evenwigt tegen de kracht der zonde verliezen;* en bij Stijl: *Men kon geenszins beletten, dat de schijn dikwijls voor het wezen werd aangezien.* Wie zal tusschen zulke mannen beslissen? Maar is dat beslissen dan wel zoo hoog noodig?

[4] Wij hebben boven reeds gezien dat een onz. wkw. met een bijv. nmw. tot één denkb. verbonden, bedrijvend worden kan. Thans krijgen wij uit het laatste voorb. aanleiding om, ten betooge daarvan, nog eenige spreekwijzen aan te halen: *Schuldig zijn of blijven; gewaar worden; kond doen, en wijs worden* zijn van dien aard. De twee laatste zijn thans verouderd; men zegt daarvoor *aankondigen* en *te weten komen. Gewaar worden* laat zich ook door *ontwaren* of *bespeuren* uitdrukken. Voor *schuldig zijn* zegt het Kaapsch *schulden*, b. v.: *hij schuldt mij*—of ook wel *hij moet mij veel geld.*

TWEEDE GEDEELTE VAN HOOFDSTUK XXIX.

OMGEZETTE WOORDSCHIKKING.

Noodzakelijke omzetting.

381. De noodzakelijke omzetting betreft de drie hoofdbestanddeelen van eenen volzin; en daarbij is het volgende in acht te nemen:

A. Het onderw. verkrijgt zijne plaats achter het wkw., of in zamengest. TT., achter het hulpw. en wel in de onderstaande gevallen:

a. Bij eene vraag: *Spreekt gij? hoor ik iets? is dat goed? hebt gij met den kunstenaar gesproken? zal het einde aan het begin beantwoorden? wien roept gij? wat wil hij?*

Als uitzz. op dezen regel zijn de volgende gevallen aan te merken:

1. Wanneer de vraag met een vr. voornmw. in den 1. nmv. begint: *Wat schrikt ons af? Wie heeft de wereld geschapen?*

2. Wanneer men de bewering of het vermoeden van eenen ander als vraag voorstelt, om des te nadrukkelijker te ontkennen: *Ik zou mijn eigen kind niet ontzien? hem buiten noodzakelijkheid op den rand eens afgronds stellen? geloof het nimmer.*

b. Wanneer het voornmw. bij de geb. W. uitgedrukt wordt: *Blijft gij hier, ik zal hem te gemoet gaan.*

c. Bij eenen uitroep: *Hoe kort is de vreugd, hoe lang het naberouw van hem, die zich voor zijne hartstogten laat besturen?*

d. Bij eene opwekking of vermaning: *Staan wij bij dit onderwerp een weinig stil; wijten wij toch nooit aan een blind toeval, hetgeen de bestelling eener wijze Voorzienigheid is.*

e. Bij eenen wensch: *Was ik maar te huis! had ik hem nooit gekend! kon ik hem ook nu nog vergeten!*

f. Bij uitlating van *indien* of *wanneer*: *Doet hij zijnen pligt, dan zal het wel zijn; had de goede man mij begrepen, dan zou er tusschen ons niets bestaan, en had ik het misverstand voorzien, dan zou ik het voorgekomen zijn.*

g. Wanneer een of meer ww., nadrukshalve, voorop geplaatst worden: *Misschien begrijpt gij mij niet; morgen*

zal ik de reis aanvaarden; twintigmaal heb ik het beproefd; te midden van die woelingen kwam de jonge vorst aan de regering.

h. Wanneer eene zinsnede met zekere voegww. begint. Wij bedoelen voornamelijk de volgende: *Al, ook, insgelijks, daarom, derhalve, echter, nogtans, toch, evenwel, zoo, zoodra* en andere van gelijke bet.: *Al hebt gij mij gezien; ook twijfel ik er niet aan; zoo zien wij het gevolg van ons verzuim* enz. Zoo ook met *er: Er is nog plaats; er is geen geld; er komen heden menschen bij mij.*

B. Het wkw. staat aan het einde der zinsnede, nemende niet alleen het voorw. der handeling, maar ook alle bepalingen, zelfs het scheidbare voorzl. voorop, terwijl in zamengest. TT. het hulpw. achter het hoofdwkw. geplaatst wordt.

Deze woordschikking komt voor:

a. Achter zekere voeg- en bijww.[1]

Hiertoe behooren: *Als, indien, daar, toen, gelijk, dewijl, terwijl, dat* en voorts alle uitdrukkingen waarvan *dat* een gedeelte uitmaakt of voorheen uitmaakte, als *omdat, opdat, voor- na- van dat, hoewel, behalven, uitgenomen, ten zij, mits, aangezien, nademaal* enz.

Als ik die grootheid vatten wil; daar wij geene belooning verdiend hebben; toen de zon opging; gelijk de ouden ons voorgegaan zijn; dewijl gij mij gezien hebt; terwijl ik met de schildwacht sprak; ik weet dat gij mij belasterd hebt; omdat ik den man ken; van dat ik in dit land mijnen voet aan wal gezet heb enz.[2]

Zoo ook bij *of* (whether): *Ik weet niet of het reeds zoo laat is; of hij mij begrepen heeft* enz. Maar *of* (either, or), *en, maar* en *want* hebben de regtstreeksche woordschikking bij zich: *De gezant is reeds aangekomen; of zal niet lang meer vertoeven. Wij hebben u verdedigd, en zullen u in geen geval verzaken; maar gij kunt niet vergen, dat wij u in deze onderneming bijstaan, want hoogere pligten verbieden ons zulks.*[3]

b. Achter betr. voornmww. en die zamenstellingen met *waar*, welke op het voorgaande terugvoeren, als *waarom, waarmede, waarbij, waarin, waaruit* enz. Hiertoe behooren ook *weswegens* en *weshalve: De vriend wien ik mijn vertrouwen geschonken heb; het graan dat ik u aanbeveel; de koning wiens bevel ik als onderdaan geëerbiedigd heb; de moeder wier liefde u dagelijks meer blijken zal;*

het kruis waaraan de Jood zich steeds geërgerd heeft; de wapenen waarmede wij het ongeloof bestrijden moeten, en waardoor wij voorzeker de zege behalen zullen.[4]

[1] In Weilands Spraakkunst (§ 254) kwam ons eene onnaauwkeurigheid voor. Daar worden *nogtans* en *evenwel* onder de voegww. opgegeven, die de verbindende woordschikking vereischen, terwijl de bijgebragte voorbb., overeenkomstig het eenparig taalgebr., in de zoogenaamde vragende constructie staan. Zie hier de voorbb.: *Evenwel wil hij gelijk hebben; nogtans zou het hem niet baten.* Immers zou de verbindende woordschikking deze zijn: *Evenwel hij gelijk hebben wil; nogtans het hem niet baten zou.* Maar zoo spreekt niemand.

[2] De verplaatsing van het hulpw. is niet volstrekt noodzakelijk. Men zegt zoo goed, *dewijl ik hem niet heb gehoord*, als— *gehoord heb; nadat wij het noodige hadden gekocht*, als—*gekocht hadden*. (Verg. Bild. Spraakk., bl. 323.)
Voorts houdt het hulpw. volstrekt zijne plaats voor het hoofdwkw. wanneer dit in de onb. W. in plaats van het deelw. staat, en van eene tweede onb. W. gevolgd wordt: *Omdat ik nooit had leeren lezen*, of *lezen geleerd had.* Het laatste klinkt in onze taal vreemd, als hebbende meer van het H. D. *Indien ik u had zien zitten*, laat zich niet in *zitten gezien had* veranderen, zonder de taal geweld aan te doen; en dit geldt ook van die onregelm. wkww. die geen deelw. hebben, waarover men § 258 en 367 kan nazien: *Hoewel ik mijn huis had kunnen verkoopen*, niet *kunnen verk. had*; ook niet *had verkoopen kunnen*, hetgeen een germanisme zijn zou. Wij merken hier in het voorbijgaan aan, dat de Duitschers ook buiten de verbindende woordschikking hunne onbep. WW. anders plaatsen dan wij, b. v.: *Ich würde ihn laufen lassen, ik zou hem laten loopen; wir können sitzen bleiben, wij kunnen blijven zitten.*

[3] *Want* had bij onze voorouders de verb. woordschikking, b. v.: *Want hij door dien wegh soude voorbij gaen*, Luc. xix. 4 en meer andere voorbb. in de Jagers Taalk. Handl. enz. Bild. heeft dit verschijnsel in zijne Versch. III. 65, trachten te verklaren, door *want* van *gewaand* af te leiden. Is het niet meer overeenkomstig de bet. des ws., om het als zamentrekking voor *wagent*, dat is, bewegend te beschouwen? Dit komt ons vooral dan waarschijnlijk voor, wanneer wij het bij *maar* geplaatst vinden, b. v.: *twelck ick u ghesonden soude hebben, maer, want ick u niet en wiste waer te vinden, ist bij mij bewaert gheweest.* Coornh. Het kan voor *wegende*, d. i. overwegende, in aanmerking nemende, staan: in beide gevallen moet *dat* ingevuld worden, en van daar de verbindende woordschikking.

[4] Het is alleen bij de betrekkelijke beteekenis van *toen*, dat de verb. constructie vereischt wordt; bij de aanwijzende bet. plaatst men de vrag. woordschikking, b. v.: *Toen* (when) *ik dit vernam, was ik te vreden, want toen* (then) *zag ik in, dat zijne bedoeling zuiver was.* In het algemeen houde men in het oog, dat de woordschikking niet zoo zeer van het voegw. als van deszelfs bet. afhangt: *Zoo blijft alles bij het oude; zoo* (indien) *gij blijven wilt, is het goed; zoodra de adem uit den mensch is, wordt hij koud; niet zoodra was de adem er uit, of men wilde het lijk begraven.*

Vrijwillige omzetting.

382. Deze bestaat hoofdzakelijk daarin, dat men in eenen volzin de eerste plaats geeft aan hetgeen men het meest wil opgemerkt hebben, terwijl dan bij het volgende wkw. het onderw. achter komt, gelijk bij de vragende woordschikking. Deze vrijheid draagt veel tot eene aangename verscheidenheid in onze woordvoeging bij, en kan ook aan de welluidendheid van een opstel dienstbaar gemaakt worden. Uit de volgg. voorbb. kan men zien hoe schier ieder rededeel op zijn beurt vooraan

staan kan: *Goud of goed heb ik niet; vleesch kan ik u geven, maar brood niet; delven kan ik niet; te bedelen schaam ik mij; boven is het goed wonen, maar beneden kan ik het niet uithouden; groene vruchten eet ik niet, en rijpe kan ik niet krijgen; voor het huis staan boomen, achter is een weiland; zonder verlof gaan wij niet buiten de poort; de poort uit mogen wij niet; drie dagen heb ik gewacht, volgaarne wil ik nog langer wachten, want mij ontbreekt geen geduld; haar ken ik niet, maar haren vader zien wij dagelijks; ijzen moet men bij het gezigt van zulk eene daad; sterven zult gij, ellendeling! in de wereld zult gij verdrukking hebben; geheel kan ik u niet voldoen; nu heb ik geen geld, en wachten wilt gij niet; groen moet hij zijne deur laten verwen, geen andere kleur; geslapen heeft de patient wel, maar gerust niet; zwijgen is de boodschap* enz.[1]

Niet zelden wordt het slotwoord onmiddelijk bij het wkw. gevoegd, en dit geschiedt om de voortvarendheid of drift des sprekers aan te duiden: *Geef hier mijn geld; laat staan dat kind; haal uit uw beurs; neem af dien hoed.* Zoo luidt, bij het wenden van een schip, waar alles vlug toegaat, het bevel: *Laat los je boelijns!* en het commando bij het laden van 't geweer: *Bijt af patroon!*

[1] Indien ik alleen voor Hollanders schreef, dan had ik zeker met minder voorbb. kunnen volstaan; want zelfs ongeletterden bedienen zich van allerlei omzetting zonder er eens aan te denken; zoo vrij is onze taal in dit opzigt. Hoe men van deze vrijheid in de dichtkunst partij trekken kan, zullen wij aan het onderzoek van den lezer overlaten. Een enkel voorb. uit onze kerkgezangen is zoo goed als honderd:

Van de velden, uit de stroomen,
Uit de diepten van de zee,
Uit de wolken, van de boomen,
Deelt G'ons milden zegen meê.

DERTIGSTE HOOFDSTUK.

HET REDEVERBAND.

Wat het is.

383. Het redeverband is de onderlinge betrekking of zamenhang van voorstellen in eenen volzin, en van volzinnen in eene rede.

Gewigt daarvan.

384. Dat van een juist redeverband de orde, en van

deze de verstaanbaarheid van een opstel afhangt, kan men uit de bovenstaande bepaling afleiden. De kennis daarvan maakt dus een zeer gewigtig gedeelte uit van de kunst, die men *stellen* of een *opstel maken* noemt.

Voorstellen hoe onderscheiden.

385. Het eene voorstel is met betrekking tot het andere óf toevoegelijk óf ondergeschikt. Het voorstel waaraan een of meer andere ondergeschikt zijn, heet het hoofdvoorstel. Zie hier voorbeelden van toevoegelijke voorstellen: *De zomer gaat voorbij, en de herfst nadert; gij verstaat den brief niet, en ik versta hem ook niet; de zon gaat onder, de sterren treden te voorschijn, en de maan neemt toe in glans.*[1]

In de volgg. voorbb. is het tweede voorstel ondergeschikt: *Wij bleven te huis, omdat het weder slecht was; ik zal u beloonen, indien gij mij voldoet; volharding is loffelijk, wanneer zij iets nuttigs ten doel heeft; een waar Christen kan met zijn lot te vreden zijn, al moet hij bestendig met tegenspoed worstelen.*

[1] In dit voorb. is eene in den aard der zaak gelegen ondergeschiktheid van het tweede en derde voorstel aan het eerste: immers behelzen de ww. *de zon gaat onder* de aanleiding van het te voorschijn treden der sterren, en den toenemenden glans der maan.

Opvolging der voorstellen.

386. In al de bovenstaande voorbb. hebben wij het hoofdvoorstel voorop gezet, maar veelal vindt het tegendeel plaats. Zie hier dezelfde voorbb. omgezet: *Omdat het weder slecht was, bleven wij te huis; indien gij mij voldoet, zal ik u beloonen; wanneer volharding iets nuttigs ten doel heeft, dan is zij loffelijk; al moet een waar Christen bestendig met tegenspoed worstelen, kan hij niet te min met zijn lot tevreden zijn.* In deze volgorde staan de voorstellen in een redekunstig verband, waarover men § 348 kan nazien. Voorts merken wij op, dat alsdan in het nazindeel het onderw. doorgaans achter het wkw. geplaatst wordt.

Zie hier een paar voorbb. van het tegendeel: *Hadden de Engelschgezinden den Graaf van Nieuwenaar wat meer achting bewezen, zij waren misschien nog niet van het kussen geraakt.* S. St. *En schoon ons hier ter plaatse niets van hunne Evangelie-prediking in die streken gemeld wordt, wij mogen ons echter verzekerd houden,* enz. v. d. P.

Gewigtige dienst der voegww.

387. Het zijn de voegww., gelijk wij reeds § 277 aan-

merkten, die het onderling verband der voorstellen aanwijzen. Om dit aan te toonen behoeven wij slechts twee onafhankelijke voorstellen door verschillende voegww. tot elkander in verband te brengen. Neem deze twee: *Ik ga uit; gij zijt ontevreden. Dewijl ik uitga, daarom zijt gij ontevreden; omdat gij ontevreden zijt, daarom ga ik uit. Indien gij ontevreden zijt, dan* enz. *Hoewel gij ontevreden zijt, ga ik uit. Ofschoon ik uitga, zijt gij* enz.

Ingelaschte voorstellen.

388. Een ingelascht voorstel wordt veelal door een betr. voornmw. of een van deszelfs plaatsvervangers (vergel. § 192) ingeleid, en dient tot nadere aanwijzing of beschrijving van het voorafgaande: *De man, die gisteren hier was, komt morgen weder; het huis waarvan gij spreekt, is verkocht; alle vogels, die bestemd zijn om al wadende hun voedsel te zoeken, hebben lange pooten.* Een ingelascht voorstel kan ook door een bijw. of door een voegw. ingeleid worden: *Olifanten en kameelen, wanneer zij vroeg daartoe afgerigt worden, kunnen, als lastdieren, gewigtige diensten doen. Dezelfde man, die u thans onmisbaar voorkomt, kan, indien hij kwaad wil, u veel onheil berokkenen.* (Men vergelijke hetgeen § 349 van de periode gezegd is.)

Misbruik daarvan te vermijden.

389. Het misbruik van ingelaschte voorstellen is tweederlei: óf het betr. w. wijst niet duidelijk genoeg op het betrokkene, óf de inlasschingen zijn te menigvuldig. In beide gevallen ontstaat verwarring, b. v.: *Te vergeefs wenschen wij, oud zijnde, den tijd om elken prijs terug te koopen, dien wij in de jeugd verkwist hebben.* Hier schijnt *dien* op *prijs* in plaats van op *tijd* te slaan. Men zegge daarvoor *om elken prijs den tijd terug te koopen.*— *De man wien het huis behoort, dat verleden jaar gebouwd is door dien koopman, die nu in een huurhuis woont, dat aan uwen oom behoort, die in America geweest is, zou het gaarne met winst willen verkoopen.* Hier moet men gissen dat de namen, zoo wel van den koopman als van den oom, aan den spreker onbekend zijn, anders zou hij al dien omslag niet noodig hebben; ook had hij voor *de man wien het huis behoort,* kunnen zeggen: *De eige-*

naar van het huis; en in plaats van de ww. *dat aan uwen oom behoort,* eenvoudig *van uwen oom.*

Nog erger verwarring ontstaat er door pers. of bezit. voornmww. die op meer dan een 3. pers. terug wijzen. Onze bedoeling kan best blijken uit het volg. voorb., dat wij uit het meergem. werk van Beijer overnemen: *De menschen zien met nijdige oogen het goede, hetwelk anderen bezitten, en denken dat hun roem hen verdonkert, en hunne prijsselijke hoedanigheden hun in het licht staan; en daarom doen zij al wat zij kunnen om eenen nevel over dezelve te verspreiden, ten einde de glans hunner deugden hen niet verduistere.* De geheele volzin moet in eenen anderen vorm gegoten worden, b. v.: *Afgunstige lieden trachten den roem en de verdiensten van anderen te verduisteren, uit vrees van daarbij in de schaduw te geraken,* of gelijk Beijer opgeeft: *De nijdige zoekt eenen nevel over de deugd van anderen te verspreiden, opdat hij zelf niet door den glans dier deugd verduisterd worde.*

Tusschenrede.

390. Eene tusschenrede is een invoegsel, dat, behoudens den zamenhang van het overige, zou kunnen wegblijven. Daarom is het dat de tusschenrede door insluitingsteekens of zoogenaamde haakjes wordt afgescheiden, als: *Ik ging met uwen ouden vriend (dat waren andere tijden dan nu) twee maal 's weeks naar een concert.*

Niets is aan den geregelden loop der denkbeelden hinderlijker dan veelvuldige tusschenredenen. Daar orde en duidelijkheid hoofdvereischten van een opstel zijn, kan men het misbruik van tusschenredenen veilig als een kenmerk van gebrek aan smaak aanmerken. In het daaglijksch leven ontmoet men waauwelaars, die het zwak hebben van bij elk verhaal, van hetgeen zij bijgewoond hebben, alle omstandigheden van tijd en plaats te vermelden, zonder te bedenken of die invoegsels wel iets gemeen hebben met het hoofddenkbeeld, waarmede zij hun verhaal begonnen, en dat door de veelvuldige tusschenredenen wel eens verdrongen wordt, en bij het slot geheel achterwege blijft. Zoodanig een spreker zal ons vertellen, dat hij in zijne jeugd, te Dusseldorp zijnde, eene fraaije schilderij van Rafaël gezien heeft, en begint nu op deze of dergelijke wijs: *Ik heb eens (dat zal nu vijf en twintig jaren geleden zijn—neen (ik vergis mij) vier en twintig—nu het doet er niet toe—ik wou maar zeggen dat ik te Dusseldorp (ik reisde toen met mijn' oom—je moet hem nog gekend hebben—hij woonde daar op de Keizersgracht—hij droeg altijd een groene bril—nu wij kwamen dan zamen te Dusseldorp, en zouden de beroemde verzameling van schilderijen gaan zien; en daar komende (mijn oom was een eerst liefhebber en beoefenaar van de kunst; ik zou u nog van zijn werk*

kunnen wijzen) zoo als men in de eerste zaal kwam (want je moet weten dat er verscheidene zalen waren—het grootste gedeelte van die kunstverzameling is nu te Munchen—viel het oog op een stuk van Rafaël; maar kijk! enz. Wie kan zulk een gerabbel aanhooren; vooral wanneer de tweede spreker in hetzelfde gebrek valt, en de een den ander den tijd niet gunt om uit te spreken.

Zamentrekking van voorstellen.

391. Voegww. en betr. voornmww. worden somtijds weggelaten, en in plaats daarvan een voorstel door een deelw. of bijv. nmw. ingeleid. Dit bevordert grootelijks de levendigheid der voordragt, en dient tevens tot bekorting, omdat, zoo doende, twee voorstellen, als 't ware, tot één zamengetrokken worden, als: *Ongevoelig voor alles wat hem toegevoegd of aangedaan werd, zat hij zijne brieven te lezen; bewonderd door zijne benijders, toegejuicht door zijne begunstigers, bleef de voortreffelijke man even nederig als te voren.* In het eerste voorb. zou men kunnen zeggen: *Daar hij ongevoelig was* enz.; en, in het tweede: *hoewel hij bewonderd werd* enz. *Een geoefend zeeman, bedaard te midden van den gierenden storm, verliest nooit zijne tegenwoordigheid van geest,* dat is, *die bedaard is of blijft.*

In navolging van het Latijn begint men ook wel met een verl. deelw. waarvan het volgende voorstel afhankelijk is, als: *Genomen, hij had de daad ontkend; gesteld dat ik weigerde hem te gehoorzamen; gemerkt dat er geen grond van beschuldiging is.*

In openbare stukken verbindt men met zoodanige deelw. ook wel een zoogenaamden casus absolutus, b. v.: *Gezien de noodzakelijkheid om het tolstelsel te veranderen, overwogen de zwarigheden die aan zoodanige verandering verknocht zijn, en gelet op de voorstellen hieromtrent in het midden gebragt, zoo hebben wij besloten* enz.

Dat het gebruik van eenen casus absolutus, hoewel minder aan onze taal dan aan het Lat. eigen, zich niet tot aktenstukken bepaalt, zou men met voorbb. uit de beste schrijvers kunnen aantoonen; wij bepalen ons tot eene enkele aanhaling uit van der Palms Gedenkstuk: *Engeland voor Nederland gewonnen, was niet alleen Nederlands herstel, maar ook Nederlands geluk en roem verzekerd. Door Engeland erkend voor eene vrije natie, de keus van ons opperhoofd in Londen met gelijke geestdrift gebillijkt als in den Haag, was aan alle bondgenooten de leus gegeven, om den Nederlandschen grond te ontzien, Nederlands onafhankelijkheid te achten en te eerbiedigen.* Den tweeden volzin, beginnende met *door* zouden wij eene gewaagde constructie noemen, omdat daar het deelw. *erkend,* schijnbaar zonder voorwerp. staat.

Wie zal aan van der Palm zulke vrijheden betwisten? maar het moet al een ongeoefend lezer zijn, die niet uit het voorgaande *Nederland* in gedachte invult, en dan is de constructie in beide volzinnen dezelfde. Bij het beoordeelen van groote meesters, past het den beoordeelaar liever de algemeene toepasselijkheid zijner regels, dan de juistheid van het opstel in twijfel te trekken.

Zie hier nog een casus absolutus van denzelfden schrijver: *Vertrouwde deelgenooten van al wat beraamd en volvoerd werd; jong en vurig*; hun gezigtskring niet beperkt door de denkbeelden uit vroegeren leeftijd overgehouden, *zetteden zij aan de wijsheid veerkracht bij*, enz.

Wat men bij zamentrekking van voorstellen in acht nemen moet.

392. Het is niet verkieslijk twee voorstellen op de hierboven omschreven wijs zamen te trekken, wanneer het wkw. van het nazindeel iets anders tot onderw. heeft dan hetgeen door het deelw. beschreven is, als: *Het weder zeer gunstig zijnde, gingen wij vroeg uit,* in plaats van: *daar het weder zeer gunstig was.* Daarentegen belet niets ons te zeggen: *Het weder zeer gunstig zijnde, lokte ons vroeg uit.* Men zegge dan niet: *De kogel in de wond blijvende, was de toestand des lijders bedenkelijk;* maar wel: *maakte den toestand* enz.; of zonder zamentrekking: *Daar de kog. i. d. w. bleef, was* enz.

Dit wordt ook door onze beste schrijvers niet altijd in acht genomen, en wij durven de onderstaande voorbb. niet bij den hoop afkeuren:

Cijnsbaar aan vreemden, en geperst onder het ijzeren juk der Romeinen, was de komst van den Messias het laatste plechtanker van der Joden hoop. B. *Onbarmhartig naar een vreemd land weggevoerd, en tot slaaf aan Potifar verkocht, wordt door zijne verachtelijke meesteres de hevigste aanval op zijne deugd gedaan.* v. d. H.

Ongepaste vereeniging van het ongelijksoortige.

393. Zeer hinderlijk is de vereeniging van ongelijksoortige zaken, het zij door inlassching of door achteraanvoeging, omdat elk lezer van oordeel dadelijk opmerkt, dat de schrijver bij het stellen niet geregeld gedacht heeft, als: *Na den dood van Alexander den Grooten, die waarschijnlijk aan de gevolgen van onmatigheid gestorven is, werd zijn rijk onder zijne veldheeren verdeeld. Cicero, de redder van zijn vaderland, had op het laatste van zijn leven weinig geruste oogenblikken: hij was in de Grieksche taal even zeer bedreven als in het Latijn.*

Eenheid van onderwerp.

394. Men wachte zich van gedurig van onderw. te veranderen, of hetzelfde onderw. onnoodig uit den bedrijvenden in den lijdenden toestand te verplaatsen; dewijl zulke overgangen de aandacht vermoeijen en de ge-

dachten verstrooijen, als: *Mijn buitenverblijf is aangenaam gelegen; mijne vrienden wonen om mij heen; de rivier stroomt voorbij mijne deur en de stad is naauwelijks een half uur gaans van mijn buitenplaats verwijderd.* Hier wordt het onderw. viermaal veranderd. Hoeveel geleidelijker is het volgende redeverband: *Ik heb regt schik in de ligging van mijn buitenverblijf, omdat ik daar nabij de rivier, naauwelijks een half uur gaans van de stad, en midden onder mijne vrienden ben.* Zie hier een voorb. van het tweede gebrek: *Beweging versterkt de ligchaamskrachten, door haar wordt de eetlust opgewekt, zij verschaft ons een gezonden slaap, en wij worden daardoor voor allerlei ziekten bewaard.* Beter: *Beweging versterkt het ligchaam, wekt den eetlust op, verschaft een gezonden slaap en bewaart ons voor allerlei ziekten.*

Besluit van dit hoofdstuk.

395. Wij waarschuwen, ten slotte, met een enkel woord, tegen al te lange of zoogenaamde overladen volzinnen, als ook tegen versnippering tot kleine spreukmatige gezegden van hetgeen, door middel van een paar voegwoordjes, in eenen zamenhang had kunnen gebragt worden, die in de denkbeelden aanwezig zijnde, ook in de uitdrukking eenige aanwijzing behoeft. Wij zouden vreezen de grenzen van ons leerboek te overschrijden, indien wij nog over de evenredigheid der leden van eenen volzin; over de verschikking der deelen tot bevordering van den oratorischen numerus, en over zoo veel anders, dat tot het gebied der redekunst behoort, wilden handelen. Liever verwijzen wij naar Beijers Handl. tot de Nederd. Stijl, en naar Blair's Lectures on Rhetoric, in het Nederd. bewerkt door Prof. Lulofs; en besluiten met eene kleine toegift van voorbb.:

Voorbeeld van al te langen volzin:

Zulk eene toejuiching was, ook in dien tijd, ver te verkiezen boven het zoo spoedig geuit als vergeten: braaf! schoon! uitmuntend! *waarvan de markt, de tempels, de galerijen, en ook de afzonderlijke gehoorzalen in Rome weërgalmden, en met welke lofkreten, door de vleijerij aangeheven, en door eene onkundige menigte nagebaauwd, een hongerig tafelschuimer zijnen rijken beschermer, die zich dichter waande te zijn, voor deszelfs maaltijden en geschenken, in dien tijd gewoon was te betalen; zoo als het ook*

toen niet vreemd was, om eene soort van ruilhandel met zijne toejuichingen te drijven, als wanneer men den opgeblazenen zanger, in de openbare gehoorzalen als eenen Alcaeus of Pindarus hoorde begroeten, door hem, die, zich een Callimachus of Mimnernus wanende, niets minder dan een' dezer namen ten tegengeschenk verlangde, en, zoo als van zelf spreekt, ook op zijne beurt ontving. v. H.

Voorbeeld van gewaagde constructie aan het slot van eenen langen volzin:

—— *alles alweder gevolgen onzer overeenstemming van hoofd en hart, zoodat wij overleiden, voordat wij begonnen, en eens begonnen, het onophoudelijk doorzetteden.* v. Hde. Gemakkelijk valt het den waanwijzen lezer dit aldus te veranderen: *En het eens begonnene onophoudelijk doorzetteden;* maar is het daarmede ook verbeterd? Gevoelt men niet bij deze verandering, dat de smaakvolle schrijver, door een duister gevoel van welluidendheid geleid, de stootende ontmoeting van *begonnene* en *doorzetteden* heeft willen vermijden?

Voorbb. van sierlijke ellypsis:

Willen wij medewerken aan den opbouw van het rijk der duisternis?—Maar deze schuld zouden wij op ons laden, wanneer wij door ons zwak geloof anderen tot aanstoot waren. v. d. H. Hier is het antwoord op de vraag aan de toehoorders overgelaten; en zij zeggen in hun hart: "dat verhoede God!" De spreker, als had hij dit antwoord in hun binnenste beluisterd, hervat nu met eene tegenwerping: *Maar* enz.

Den ouden was het, als hadden zij een kind uit den dood weder gekregen, de mannen een broeder, de jongelingen een vader! v. d. P. in plaats van de slepende invulling: *Den mannen was het als hadden zij e. br., den jongelingen, als hadden zij e. v. wedergekregen.*

Voorbeelden van sierlijke omzetting:

Zij zijn niet van hout of steen gemaakt, de staten, zeiden zij, maar bestaan uit menschen, zelf werkzame menschen, en hoe deze zijn opgevoed en opgeleid, hoedanige zedelijke beginselen oud en jong daar bezielen, daarvan hangt het af, of zij tot kracht en luister zullen komen, staande zullen blijven, of ten val neigen. v. Hde. *Maar die uiterlijke omstandigheden—wie plaatste ons in dezelven?* v. d. H.

Die hartelijke lessen en vermaningen, zoo menigwerf met teederen ernst herhaald—hoe waren zij mij ten steun

en schild in de jaren, waarin het den jongeling zoomoeijelijk valt zijn pad zuiver te houden! v. d. H.

Hij verfoeide ze nu, die snoode zondige lusten enz. Id.

Toen hij te Delft een kasteel wilde stichten, wist men hem zulks, overwinnaar als hij was, te beletten. S. St.

Voorbb. van gewaagde constructie, of, zoo men wil, onnaauwkeurigheid:

Niets ook kon hem bewegen, om het edel beroep te verlaten, 't welk hij eenmaal verkozen had, en sinds jaren tot luister verstrekte. v. d. P.

De Groot, van Rotterdam vertrokken naar deze stad enz.—*werd door burgermeesteren verwelkomd, van stadswege ter maaltijd onthaald, een schip tot zijne overtogt gereed gemaakt, en hem alle goede diensten aangeboden.* d. V.

De Groots ijver voor godsdienstige vrijheid en verdraagzaamheid is u genoegzaam, mijne Heeren, gebleken; anders meldde ik u onderscheidene kleine godsdienstige schriften, door hem, van dien aard des tijds; *nu* bepaal *ik mij* te melden, *dat hij de Christenen in het Oosten dit jaar, en vooral de pogingen der Grieken, om volkomene vrijheid van hunnen Godsdienst, naar hunne wijze, te* plegen, *krachtdadig voorstond.* Id.

In het bovenst. voorb. weet men niet regt hoe de ww.: *door hem van dien aard des tijds,* te verstaan. Vooreerst, daar er te voren van geenerlei godsdienstige schriften gesproken is, blijkt het niet welke aard hier bedoeld wordt; men kan op zijn hoogst uit den zamenhang gissen, dat het schriften zijn waaruit des schrijvers *ijver* en *verdraagzaamheid* bleken. Ten tweede, valt het moeijelijk de constructie van *des tijds* aan te wijzen, omdat deze adverbiale spreekwijs, door hare plaats, van het voorafgaande *aard* afhankelijk schijnt; ten derde, is de uitlating van het deelw.: *geschreven, vervaardigd* of iets dergelijks, dubbel hard, omdat de tijdsbepaling nu zonder werkw. staat. De bedoeling schijnt geweest te zijn: *Godsd. schriften, des tijds door hem vervaardigd, die van de opgenoemde gezindheden de blijken dragen.* In het tweede gedeelte der aanhaling lezen wij: *Nu bepaal ik mij te melden,* waarvoor wij liever lezen *tot de vermelding*; want men bepaalt zich *tot* iets, om niet te zeggen, dat de herhaling van *meldde* en *melden* wanklankig is, waarom men dan liever *opgave, aanwijzing* in plaats van *vermelding* zou kunnen zeggen. In het voorstaan van *de Chris-*

tenen in het Oosten dit jaar, en de pogingen der Grieken staat, eensdeels, de tijdsbetaling *dit jaar,* niet op hare plaats; en, anderdeels, hindert ons in *Christenen* en *pogingen* de vereeniging van het ongelijksoortige. Eindelijk zouden wij voor *vrijheid van Godsdienst plegen,* liever zeggen: *om zich eene vrije uitoefening van hunne Godsdienst te verzekeren,* omdat *plegen* in het opgegeven verband verouderd is.

Zie hier nog een paar voorbb. van overladen volzinnen, die ook nog aan andere gebreken mank gaan:

De Groot betuigde Gode hartelijken dank, maar was door deze noodlottige zeereis, gedurende welke hij zoo kwalijk was gesteld geweest, dat hij noch spijs noch rust had genoten, dermate geschokt, dat hij met overhaasting, om eene rustplaats te vinden, de vriendelijke aanbieding der Hertoginne van Pommeren afsloeg, zich liever van eigen ongemakkelijk en open rijtuig, dan van vorstelijke overdekte koets, bedienende, en aldus naar Lubeck voortreisde.

Wat de huisvrouw van de Groot, wiens inkomsten wel afwisselende, maar wiens omstandigheden altijd bekrompen en hoogst zorgelijk waren, hieromtrent gedaan, hierin geleden, hierdoor overwonnen heeft, is boven beschrijving, en werd alleen vergoed en verzoet door eene geheel vrije overlating aan haar van de Groot, *die haar hiervoor zoo zeer berekend als zich zelven ongeschikt gevoelde.*

Ten laatste geven wij een voorb. van doellooze omzetting:

Jakob gedacht toen aan zijne gelofte. Zijne zonen en geheel zijn geslacht vereenigde hij te Bethel, tot eene plegtige zamenkomst. Een' altaar rigtte hij op. Offers wijdde hij toe aan God. Nieuwe beloften van bescherming en zegen ontving hij.

Men zou ook kunnen vragen, waarom die korte volzinnen, die allen op ééne handeling betrekking hebben, door sluitteekens van elkander gescheiden worden, in plaats van door een koppelw. verbonden te zijn? Men beproeve de volgende verandering: *Jakob gedacht toen aan zijne gelofte. Hij vereenigde zijne zonen en geheel zijn geslacht te Bethel, en aldaar een altaar opgerigt hebbende, wijdde hij offers aan God, en ontving nieuwe beloften van bescherming en zegen.*

Maar wij geraken ongemerkt op het gebied der *zinscheiding,* waaraan wij een afzonderlijk hoofdst. moeten toewijden.

EEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

ZINSCHEIDING EN ZINTEEKENS.

Wat zinscheiding is.

396. Zinscheiding is het doelmatig gebruik van zekere teekens, dienende om eene rede in deelen en onderdeelen vanéén te scheiden; en derzelver onderling verband aan te wijzen.

Wat zinteekens zijn.

397. Zinteekens, gelijk de naam aanduidt, dienen om eene wijziging van den zin eener zegging kennelijk te maken, en daardoor den lezer aan te kondigen, dat hij zich van zekeren toon, aan zekere vorm van zegging eigen, bedienen moet. Zoodanige zijn het vraagteeken, het uitroepingsteeken enz. Het doel van zinscheiding en zinteekens beide, is verduidelijking van den zin, en meerder gemak om naar eisch daarvan te lezen.

Men wachte zich voor de dwaling, dat elke verpoozing van de stem, die om wél te lezen vereischt wordt, laat staan dan elke wijziging van toon, door de opgenoemde hulpmiddelen volledig wordt aangeduid. De lezer kan hier, even min als bij de uitspraak, van de verpligting ontslagen worden, om zijn oordeel te gebruiken. Ook wat den duur der verpoozingen betreft, is het hem niet genoeg om het teeken aan te zien; maar hij zal daarbij in aanmerking nemen, of het opstel een langzaam, dan wel een vlug *tempo* bij de voordragt vereischt.

Hoe dit onderwerp te behandelen.

398. Wil men dit onderwerp streng theoretisch behandelen, en aan elk zin- of scheiteeken, als 't ware, een bepaalden werkkring aanwijzen, buiten welken het niet moet voorkomen, dan zal men misschien een zeer regelmatig stelsel van voorschriften ontwerpen; maar neemt men daarna onze schrijvers van smaak in de hand, en toetst men hunne voortbrengselen aan die voorschriften, dan zal men in het geval komen van óf hun taalgebruik in dezen, óf zijn systema, na alle daaraan besteede moeite, te moeten afkeuren. Het gebruik ook van onze beste schrijvers is zeker zeer oneenparig, en het ware te wenschen, dat er wat meer eenheid in te brengen was. Wij zullen in dit geval eenen middelweg betreden, terwijl wij van den eenen kant ons aangenomen beginsel niet verloochenen, om onze regels te ontleenen uit het

taalgebruik van goede schrijvers,* en van den anderen kant, met de voorschriften en wenken van J. C. Beijer, als onzen voornaamsten voorganger in dit vak van taalkunde, ons voordeel trachten te doen.

A. ZINSCHEIDING.

De eerste zinscheiding of de komma.

399. De komma wijst de kleinste, door teekens aangewezen, rust in het lezen aan, en komt onder anderen in de volgende gevallen voor:

a. Bij opsommingen:

1. *Onze gewaarwordingen, gedachten en aandoeningen.* Bog.
2. *Indien de omtrekken flaauw, gebrekkig of uitgewischt zijn.* Id.
3. *Wat in het bijzonder stem en gehoor aanbelangt, zoo werkt hunne ruwe, achtelooze, en, hoe vaak niet? onmatige levenswijs ten ongunstigste op dezelve.* Id.
4. *Zijn onderhoud was leerrijk, aangenaam, eenvoudig, ongekunsteld, zonder eenige stijfheid en pedanterie.* v. 'sGr.
5. *Beminnelijk door eenvoudigheid, ongemaaktheid, gemakkelijkheid, en oplettende belangstelling in hetgeen binnen haar eigenen kring ligt.* Bs.
6. *Zijne talenten, geaardheid, en ontembare kracht van wil, boden steeds elkander de hand.* v. d. P.
7. *Meer behoef ik niet bij te brengen, om mijn gezegde te wettigen, dat ik met eerbiedigen schroom de pen heb opgevat, om dit merkwaardig tijdpunt onzer jongste vaderlandsche geschiedenis te schetsen.* v. d. P.
8. *De Nederlanders zijn schrander, geduldig, deugdzaam, net, matig en spaarzaam.* Beijer.

Uit de aangevoerde voorbb. kunnen wij de volgende wenken ontleenen:

Wanneer de leden der opsomming van gelijke grootte zijn, laat men de komma achterwege vóór het voegw., dat het laatste aan het voorlaatste lid hecht. (Vergelyk voorbb. 1, 2 en 8.) Maar wanneer het laatste lid aanmerkelijk langer is dan de overigen, staat de komma ook vóór het voegw. (Zie voorbb. 3, 5 en 6)

Wanneer de leden der opsomming te zamen het subject van het wkw. uitmaken, en het laatste lid eenigzins lang is, staat er ook tusschen hetzelve en het wkw. eene komma, gelijk in voorb. 6

Wanneer het laatste van twee bijv. nmww. met het zelfst. tot één begrip vereenigd is, dan worden deze te zamen door het eerste bijv. nmw. gewijzigd; er vindt dan geene opsomming plaats, en de komma wordt niet gebruikt. Daarom staat in voorb. 7 geene zinscheiding tusschen *jongste* en *vaderlandsche*.

* Daar wij, in de behandeling van dit hoofdst., aanleiding kregen om eenige schrijvers aan te halen, wier namen in dit werk nog niet waren voor

b. Voor elk afhankelijk of ondergeschikt voorstel:

1. *Met verscheidene diersoorten heeft de mensch het gemeen, dat zijn levende adem zich tot geluiden vormt.* Bog.
2. *Dan toch zal het duidelijk worden, waarin het wél spreken bestaat.* Id.
3. *Uw broeder zeide mij, dat gij naar Leiden waart gegaan.* Beijer.
4. *Hij heeft mij verzocht, om mij overeenkomstig den wil mijner ouders te gedragen.* Id.

Men ziet uit deze voorbb. dat het ondergeschikte veelal door een voegw. of bijw. wordt aangekondigd; maar ook wanneer dit ontbreekt, blijft de zinscheiding dezelfde: *Wie zou zich verstouten, (om) hem tegen te spreken?*

c. Tot afscheiding van het ingevoegde:

1. *Opmerking verdient het evenwel, dat, hoe veel de eene taal van de andere ook afwijken moge, de eerste en oorspronkelijke natuurgeluiden of toonen ze toch allen doorzweven.* Bog.
2. *Waardoor de stem zonder moeite, zoodra het noodig is, van den eenen toon in den anderen kan overgaan.* Id.
3. *De wiskundige wetenschappen, in zich zelve met eene verhevene waardigheid prijkende, bezitten bovendien het onschatbaar voorregt, dat hare bondige en vernuftige besluiten zegeningen van allerlei aard onder het menschdom verspreiden.* v. C.
4. *Tot dus verre is er over het stem-orgaan, als klankgevend werktuig, in het algemeen gehandeld.* Bog.
5. *Bilderdijk heeft het hun dikwijls, niet zonder schamperheid, verweten.* Id.
6. *Onder het agentschap van Van der Palm, is door zijn genie en geestkracht de grondslag gelegd van dat schoolwezen, hetwelk, schoon ook nu nog niet volmaakt, echter de bewondering van vreemde natiën zoo zeer getrokken heeft.* Bs.
7. *Chandler en Chevalier zijn het, wien de eer toekomt, de ware ligging van het oude Troje, bijzonder uit de*

gekomen, zullen wij hier de verkortingen verklaren, waarvan wij ons in de aanhalingen bediend hebben:

Bog.	staat voor	Mr. A. Bogaers,
Bs.	„ „	Nicolaas Beets,
v. C.	„ „	Johannes Pieter van Cappelle
v. 's Gr.	„ „	Mr. J. van 's Gravenweert
M.	„ „	Willem Messchert
v. L.	„ „	Mr. J. van Lennep.

plaatselijke en onveranderlijke gebergten en den loop der rivieren, vergeleken met en getoetst aan de naauwkeurige beschrijvingen van Homerus, die overal bewaarheid zijn geworden, onwederlegbaar gevestigd te hebben. v. 's Gr.

d. In gevallen van bijstelling, als zijnde eene bijzondere soort van invoegselen, en als zoodanig onder de rubriek *c* mede begrepen:

1. *De ouden, die modellen in al wat schoon is, wisten zulks wel.* Bog.
2. *Toen wij van het kerkhof terug keerden, sloeg ik een blik op de onafzienbare zee, schaduwbeeld dier eeuwigheid, in welke Johannes Henricus van der Palm was ingegaan.* Bs.
3. *Zoo bereikten wij eindelijk Heraklea, een dier veertig steden naar den held de Oudheid genaamd.* v. *'s* Gr.
4. *De Ruiter, de dapperste zeeheld zijner eeuw, was een deugdzaam man.* Beijer.

e. Tot afscheiding van een vooropgeplaatst ondergeschikt voorstel:

1. *Niet zonder mijne krachten te wantrouwen, waag ik eene poging ter beantwoording.* Bog.
2. *Om deze vraag behoorlijk te beantwoorden, moeten wij hooger opklimmen.* Id.
3. *Hoe zeer hij voor de taak berekend is geweest, leeren zijne schriften.* v. C.

f. Bij eene uitlating in het eerste lid van eenen volzin, die in het tweede wordt aangevuld:

1. *Hij besloot de ruiters zoo lang op te houden, tot dat de Baron weder terug, en de vlugteling in zekerheid ware.* v. L.
2. *O! wat behoeft, wat wenscht gij meer?* v. d. H.

g. Wanneer het bijvoegelijke nader gewijzigd is, wordt er dikwijls tusschen hetzelve en het zelfstandige eene verpoozing noodig, die door de comma wordt aangewezen:

1. *Een verborgen kamertje, dat, in de dikte van den muur gemetseld, twee onderscheidene, van buiten bedekte, uitgangen had.* v. L.
2. *Langs den, in dit jaargetijde alleen berijdbaren, bovenweg.* Id.

3. *Het oneindige, de gansche menschheid omvattende, plan van God.* Beijer.

h. Bij korte tegenstellingen:
1. *Haren gang vertragen, of versnellen.* Bog.
2. *Hij spreekt gepast, niet afgepast; hoffelijk, niet hoofsch.* Bs.

De tweede zinscheiding of het kommapunt.

400. Het kommapunt kondigt eene langere verpoozing der stem aan dan de komma, en wordt onder anderen in de volgende gevallen gebruikt:

a. Tusschen voor- en nazindeel:
1. *Wanneer men overweegt, dat het spraakvermogen niet aan een klein getal bevoorregten, maar aan alle menschen is geschonken, en deze door hunne verstandelijke en ligchamelijke behoeften telkens genoodzaakt worden om het te gebruiken en te oefenen; dan zeker mag het eenige bevreemding wekken, dat overal, zelfs onder hen, wier maatschappelijke betrekkingen hun de verpligting opleggen, om dikwerf in het openbaar het woord te voeren, en bij wien men derhalve, in dit opzigt, dubbele vaardigheid en bekwaamheid zou mogen verwachten, er nogtans zoo weinigen gevonden worden, van welken men, in den letterlijken zin des woords, zeggen kan, dat zij wél spreken, dat zij waarlijk welsprekend zijn.* Bog.
2. *Staat nu eenmaal redeneerkundig vast, wat voor- en nazindeel is; zoo is ook het gebruik van het kommapunt beslist, de voorstellen mogen dan lang of kort zijn.* Beijer.

Niettegenstaande de uitspraak van Beyer, in het bovenst. voorb., wordt het kommapunt tusschen voor- en nazindeel dikwijls door de komma vervangen, vooral wanneer het nazindeel door een lang toevoegsel verrijkt is, dat op zijne beurt door het kommapunt van het overige wordt afgescheiden, b. v.: *Is het goed, dat de mensch zijne waarde en zijne regten kenne, het is niet minder goed, dat hij de kennis zijner geringheid, zwakheid en verkeerdheid daarmede vereenige; opdat geene aangematigde voortreffelijkheid hem tot jammerlijke zelfs-miskenning vervoere, en onder den schijn van zijne regten te doen gelden, hem zijne duurste en heiligste verpligtingen met voeten doe treden!* v. d. P. Stond achter *vereenige* een sluitteeken, dan zou ook achter *kenne* het kommapunt moeten staan. Een geoefend lezer zal daarom de komma achter *kenne* met die achter *geringheid* niet verwarren.

b. Bij eenigzins lange tegenstellingen:
1. *Waar, in eenige vergadering, de rede op eene gepaste en voor oog en oor behaaglijke manier voorgedragen wordt, daar luistert de menigte met aandacht en ge-*

noegen, en geeft zij, als het ware, het hart bloot voor den indruk, dien de redenaar maken wil; terwijl in het omgekeerde geval, zelfs wanneer de zaken goed zijn, onoplettendheid en verveling de meerderheid der hoorders, gedurende de slechte voordragt, overmeesteren, en den spreker zijn oogwit, geheel of gedeeltelijk, doen missen. Bog.

2. *Er zijn die niet nalaten kunnen, hunnen dierbaarsten schat met verrukking aan te wijzen; er zijn die hem opsluiten in het binnenste heiligdom hunner harten.* Bs.

3. *Het verstrekt gewisselijk onze vroegere landgenooten tot groote eere, dat zij met ongemeene naarstigheid de schriften der oudheid hebben nagespoord, dat zij de diepste geleerdheid, de uitstekendste schranderheid aan de verklaring van deze hebben te koste gelegd, en in dit opzigt schitterende diensten aan Europa bewezen; maar het is niet te prijzen, veeleer als bekrompenheid aan te merken, dat er een langdurig tijdvak heeft bestaan, waarin met overeenstemming en blijkbare goedkeuring van de meesten, die toen den toon sloegen, zoo zeer aan deze oefeningen de voorkeur werd gegeven, dat daarbij de overige vakken van kennis en beschaving werden verdonkerd, tot een staat van vernedering gebragt, ja de Vaderlandsche Letteren zelve met minachting bejegend.* v. C.

4. *Men zij gevoelig voor nationalen roem, maar verdonkere nimmer het voortreffelijke dat elders uitblinkt; men verheldere daardoor veeleer zijn eigen licht, en breide het uit, zoo ver zijn vermogen toelaat.* v. C.

c. By opsommingen wier leden niet enkele woorden, maar zinsneden uitmaken:

1. *Vergaderingen te beschrijven; de gevoelens en raadgevingen van velen in te nemen; aan velen op te dragen, wat door weinigen volbragt kan worden; zijn de zekerste middelen, om door grooten omslag weinig uit te voeren.* v. d. P.

2. *In het oogenblik van het spreken, hebbe de redenaar het volste besef van hetgeen hij zegt; hij zij er met zijne gansche ziel bij tegenwoordig; hij zelf neme het levendigste aandeel in de zaken, die hij voordraagt.* Bog.

3. *Geen gezelschap in de academie-stad, waar hij niet*

ongenoodigd welkom zou geweest zijn; geen burger op hare straten, die den hoed niet voor "mijnheer van der Palm" lichtte; geen kind, dat zijn naam niet kende; geen grijsaard, die hem niet de hoogerhand gaf. Bs.

d. Tot afscheiding der onderdeelen van een lang voor- of nazindeel:

Wanneer hij zijnen hoorderen niet slechts de waarheid, maar ook de geheele waarheid, en niets dan de waarheid mededeelt; wanneer hij niet naar hetgeen hun aangenaamst, maar hetgeen hun nuttigst is te weten, zijne rede inrigt, niet verzwijgende hetgeen zij ongaarne hooren, en nogtans hooren moeten; wanneer hij minder zich toelegt, om hun te behagen, dan om hen zich zelven te doen mishagen; waar zijn pligt het eischt, hunne vooroordeelen, of geliefkoosde begrippen niet verschoont, en, door menschengunst noch menschenvrees gedreven, naar de goedkeuring van God alleen en boven alles tracht: zulk eenen leeraar noemen wij getrouw in de voorstelling der Evangelische waarheid; en van zulk eene getrouwheid strekt ook Paulus ten bewijs, naar 't geen Lukas in den tekst van hem verhaalt. v. d. P.

e. Tot afscheiding van al wat eenigzins langer rust vereischt dan de komma. Eén voorb. zij hier genoeg:

Binnen het verloop van weinige—niet jaren, noch maanden—maar weken, zag men eene natie, verdrukt door de wreedste overheersching, vernederd zoo diep zij vernederd kon worden, ja uitgedelgd en vernietigd; wier ongeluk men naauwelijks durfde beklagen, omdat men vreesde haar te moeten verachten; binnen weinige weken zag men haar uit die schande en dat niet verrijzen, hare ketenen afwerpen, haren rang onder de volken hernemen; zag men haar door gansch Europa achten, eerbiedigen, toejuichen, en haar maatschappelijk geluk als eenig en benijdenswaardig roemen. Een wonder in de geschiedenis der wereld. Gelijk somtijds het menschelijk ligchaam, in den bloei der jaren en krachten, door een ras toenemend bederf wordt aangetast; zoodat de kranke van erger tot erger, van banger tot banger lijden voortgezweept, eindelijk afgestreden, roerloos daarneder ligt, gereed om naar het

graf gedragen te worden: maar de kwaal heeft uitgewoed; diep verborgen glimt nog eene enkele levensvonk; de weldadige natuur heeft het beletsel verwijderd, dat haar onderdrukte; nu gloort zij weder op, ontvlamt en stort nieuwe levenswarmte in aderen en vaten; kracht, werkzaamheid, bloei, alles keert met snelheid terug; en de uitgeteerde prooi des grafs staat, verjongd, met frissche sappen, blozend van leven en gezondheid, als een wonder voor onze oogen! v. d. P.

f. Ook wordt het kommapunt in eene reeks van vragen of uitroepen gebruikt, terwijl men het vraag- of uitroepingsteeken voor het laatste lid der reeks bewaart: en dit geschiedt vooral, wanneer zij een gemeenschappelijken aanhef hebben:

1. *Kan het ontkend worden dat alle dingen in de wereld wijs zamenhangen en elkander ondersteunen; dat derzelver veranderingen niet anders zijn, dan eene onophoudelijke ontwikkeling van alle soorten van leven en vorming; dat zij allen daarop uitloopen, om voor de levende wezens alles te bereiden, wat zij tot hun levensonderhoud noodig hebben; dat wij aan haar zelfs alles verschuldigd zijn, wat ons ligchaam verkwikt en voedt, en onzen geest opklaart en onderrigt?* Beijer.
2. *Was hij niet in ons oog als het zinnelijk beeld van de hoogste wijsheid; en werd hij ons daardoor niet het voorbeeld tevens, het hooge voorbeeld, dat wij ons ter navolging voorstelden, en sedert zochten te evenaren?* v. Hde.
3. *Heeft dan de Vader der Barmhartigheid niet genoeg gezorgd, dat gij den weg ten leven van den weg ten doode zoudt kunnen onderkennen; dat gij weten zoudt wie God zij, Jehova of Baäl?* B.
4. *Hoe diep gevoelen wij ons bij onze dwaasheden beschaamd; hoe geweldig door dezelve ter nedergedrukt en verpletterd!* Beijer.

De derde zinscheiding of het dubbele punt.

401. Dit teeken wordt onder anderen in de onderstaande gevallen gebruikt:

a. Vóór het aangekondigde:

1. *In de navolgende opmerking ligt het antwoord: waar*

gevoel en ware hartstogt alleen vermogen bij anderen medegevoel en geestdrift te verwekken. Bog.

2. *Onder de menigvuldige gewetensvragen, welke men met regt aan den schrijver van eenig boek mag doen, behoort ook deze: met welk bepaald doel hij zijne denkbeelden tot geschrevene woorden maakte, en vervolgens door den druk verspreidde?* L. W.

3. *Twee eigendommen heeft ieder mensch, en hij bewaakt dezelve als zijn twee oogappels: zijn regt en zijne godsdienstige overtuiging.* L. W.

b. Vóór eene aanhaling:

1. *Zoo gesterkt in den geest, en met het oog op het kruis van Christus, schikte hij zich tot zijn langzaam sterven, zeggende: "mijne hoop is op den Heere Jezus; ik ga henen in vrede."* Bs.

2. *Joannes de Dooper is de Profeet van wien gezegd wordt: "Ziet ik zend mijnen Engel voor uw aangezigt, die u den weg bereiden zal."* B.

3. *God sprak: "daar zij licht!"*

c. Vóór een verklarend toevoegsel:

1. *De held, die op het doode blad herleeft, sta daar, gelijk hij eenmaal stond in 't leven: in zijne deugden en ondeugden, in zijne grootheid, en in zijne gebreken.* L. W.

2. *De geschiedenis zal blijven wat zij geweest is, vóór en na Cicero: de leermeesteresse der wereld, het licht der volken, de toetsteen der waarheid.* Id.

d. Tusschen veelledige voor- en nazindeelen:

Leeft er in onze borst een ongelescht verlangen naar het ware, goede en schoone; behooren wij niet tot het getal der zoo geheel dagelijksche menschen, die met kost en kleederen te vreden zijn, en zich liefst niet bekommeren over datgene wat eens geschied is, en nog geschieden kan; zoeken onze vorschende blikken naar den niet geërfden of gekochten adel der ziel, welke zich verbergt onder het gescheurde kleed of de grove pij; brandt er in onze ziel een verlangen naar iets, dat beter, krachtiger, waardiger is, dan datgene wat het zoo dikwijls eenzelvige en slepende leven ons aanbiedt: dan, inderdaad! ligt er een eigenaardig genot in, om een groot, goed man, als uit het graf

terug te roepen, om hem te volgen waar hij gaat, om zijne moedige pogingen te zien, zijne drijfveêren te bespieden, zijne worstelingen te beschouwen, zijne teleurstellingen te beklagen, en zijne gebreken met onpartijdigheid en liefde te beoordeelen. L. W.

e. Tusschen twee voorstellen, die tot elkander in zeker verband staan, hetzij dat het ééne tot aanvulling of uitbreiding van het andere dient, hetzij dat het laatste de reden bevat van het eerste, zonder zulks door *want,* of eenig ander redegevend voegw., aan te kondigen:

1. *Een ander delft het ijzer, een ander smeedt het kouter, een ander ploegt de aarde, een ander is het die zaait, een ander die den oogst inzamelt: en wat pogingen worden aangewend, om de rijkdommen en genoegens van dit leven te vermeerderen, onontbeerlijk is ons de bijstand van anderen, om in onze ondernemingen naar wensch te slagen.* B.

Dat de bijstand van anderen ons onontbeerlijk is, maakt hier het hoofdvoorstel uit, terwijl de uitbreiding daarvan in het vorige deel van den volzin vervat is.

2. *Het oog van Hem, met wien wij te doen hebben, ziet niet aan hetgeen van buiten is, let niet op de hoofden die als biezen hangen; maar doorschouwt ons tot op den bodem van ons hart: en al kunnen wij ons zelven, al kunnen wij de gansche wereld, bedriegen; voorwaar, voorwaar, dat oog laat zich niet verblinden, de Alwetende zich niet bespotten.* B.

Hier geeft het eerste voorstel de reden van het tweede: immers komt de hoofdinhoud van den volzin hierop neder: Men kan God niet bedriegen, want Hij ziet wat in den mensch omgaat.

In het volgende voorb. is de reden in het tweede voorstel vervat:

Deze geveinsde Vorst liet in deze vergadering den sluijer vallen welke hem bedekte: hij voorzag, dat indien het ontwerp van hervorming ter uitvoering gebragt werd, al den roem daarvan op zijnen ambtgenoot zou afdalen. S. St.

Het sluitteeken.

402. De naam van dit teeken duidt genoeg deszelfs bestemming aan, om den volzin te sluiten:

Zoo veranderen de tooneelen der aarde. Edel is de wedstrijd der volken om den hoogsten rang in het gebied der beschaving, indien hij openlijk geschiedt. Wie ook de overwinning ten deel valle, de zegeningen daarvan zullen niet falen. Alles toch sluit aan, in, en werkt op elkander. In de stoffelijke wereld wordt niets vernietigd; ontbinding verwekt of onderhoudt nieuw leven, en bij gestadige afwisseling, staan alle voortbrengselen in het naauwste verband. Ook in den werkkring van 's menschen geest gaat niets verloren. De oorsprong, loop en opvolging zijner gewrochten is zoo geregeld, dat er onderlinge gemeenschap bestaat, en allen blijken dragen van zijne Goddelijke afkomst. v. C.

B. ZINTEEKENS.

Het vraagteeken.

403. Dit teeken staat aan het slot van eene regtstreeksche vraag:

Wat is deugd, die niet staat op den wortel des geloofs? Bs.

Waartoe die eeuwige strijd over de meerdere of mindere waarde van Bondige Wetenschappen in vergelijking met Fraaije Letteren? v. C.

Hebt gij ooit een groot man gekend, die niet gaarne van zijne leermeesters en medeleerlingen sprak, en onder dat spreken, u beseffen deed, hoe waard zij hem nog waren? v. Hde.

Achter eene indirekte vraag vindt men tweederlei gebruik:

Doch hier viel het vraagstuk op te lossen, hoe dit Bestuur alzoo op- en in te rigten, dat het deszelfs gezag aan geene wettigheid scheen te ontbreken. v. d. P.

Eindelijk wordt de vraag geopperd, of in alle oorden van het vaderland de Nederduitsche taal even goed worde gesproken? v. C.

Wij zouden in zulke gevallen liever, overeenkomstig het eerste voorb., het vraagteeken weglaten.

Het uitroepingsteeken.

404. Dit teeken staat aan het slot van elken hartstogtelijken uitroep:

Hoe voortreffelijk is deze instelling niet! v. Hde.

Weg dan met bekrompene eenzijdigheid! v. C.

Ook achter een tusschenwerpsel, of eenig invoegsel dat het kenmerk van hartstogtelijkheid draagt:

O! er is slechts één onheil; één kwaad slechts is er: de zonde. v. d. H.

Ik vrees niet mijnen Roomschgezinden broederen tot aanstoot geweest te zijn; ten minste, niet met opzet, gelijk dit, helaas! al te veel geschiedt. L. W.

Ook aan mijnen Wijttenbach, den onvergetelijken! heb ik dit te danken gehad. v. Hde.

Waar volstrekt geen uitroep plaats vindt, staat dit teeken om het wonderbare van hetgeen door den schrijver vermeld wordt te doen opmerken, en zou dan verwonderingsteeken kunnen heten:

De held van Europa kwam in zijne hoofdstad terug als een vlugteling, naauwelijks herkend aan de poorten van zijn paleis! v. d. P.

Het opschortingsteeken.

405. Dit teeken, uit eenige naast elkander geplaatste stipjes bestaande, staat achter eene afgebroken rede:

Broeders! zoo stonden wij ook aan het sterfbed van vader, en nu. . . . . . Hij konde niet meer zeggen. M.

Deze zou wel den post verdienen, maar. . . . . . Beijer.

Mijnheer, ik weet wel, dat gij mij niet noodig hebt, maar nu heb ik u noodig, en ben zoo vrij. . . . . .

Ga zitten, baas! wij zullen dan eens praten. M.

Ook gebruikt men dit teeken achter eene reeks, die men niet als voltooid wil aangemerkt hebben, of die althans door verandering van woordvoeging afgebroken wordt, als:

Het bovendeel der keel, het gehemelte, de neus, de tong, de tanden, de lippen. . . . . . zie daar zoo vele werktuigen enz. Bog.

Dat plotselinge, nadrukkelijke en doordringende der blikken . . . . . . de hoorbare taal poogt er vruchteloos mede te wedijveren. Id.

Somtijds vervangt dit teeken een of meer uitgelaten woorden, en heet dan uitlatingsteeken.

Het aandachtsteeken.

406. Dit teeken is bestemd om iets, waarop men de

aandacht des lezers meer bijzonder wenscht te vestigen, als met den vinger aan te wijzen :

De kunst kan wel Gods verhevene gaven ontwikkelen, aankweeken en leeren gebruiken; doch haar gemis vergoeden—dat ligt buiten hare magt. Bog.

Ons nationaal karakter is nog niet geheel verbasterd—er is, den hemel zij dank! nog een groot onderscheid tusschen BATAVA *en* PUNICA FIDES. v. d. P.

Binnen verloop van weinige—niet jaren noch maanden—maar weken, zag men enz. v. d. P.

Het Christendom is daar, niet meer in voorspelling of zinnebeeld, in verwachting,—in de werkelijkheid. L. W.

Omgang,—en ik voeg er bij hoogst aangename, verfijnde omgang—meestal op geheel Europeschen voet, is wat de reiziger in het vrolijke Smirna mag aantreffen. v. 's Gr.

Het insluitingsteeken.

407. Dit dient tot afscheiding van eene tusschenrede, als :

Doch (en de vraag krijgt alzoo eene nieuwe gedaante) wat wordt er dan wel toe vereischt, om enz. Bog.

Door aangename toonen (zoo wil het de wet onzer bewerktuiging) voelt zelfs de onbeschaafdste mensch zich genoegelijk aangedaan. Id.

Het is te bejammeren, dat ouders, die hunne zonen tot dien eerwaardigen stand opleiden, hun karakter niet beter beproeven—(Hier zag Belestijn zijne vrouw scherp in de oogen.) De Evangeliedienst zou beter waargenomen en hooger geëerd zijn. M.

Somtijds van een enkel w. ter verklaring ingelascht :

Gallipoli, bij Plinius onder den naam Callipolis (de schoone stad) vermeld. v. 's Gr.

Niet zelden wordt dit teeken door dwarsstreepjes vervangen :

Mijn paard weigerde met mij voort te gaan, en was de Graaf niet toevallig aangeschoten—want beschreeuwen kon men elkander niet, en wij reden op eenigen afstand van elkander—ik zou ongetwijfeld van het smalle pad naar beneden zijn getuimeld, in de zee. v. 's Gr.

Het aanhalingsteeken.

408. Dit teeken dient om de aangevoerde ww. van anderen kenbaar te maken:

"Het verbeterd schoolwezen" zegt een bekwaam schrijver "was het laatste geschenk der nederlandsche republiek aan de wereld." Bs.

"Dan zie ik wel," zeide Belesteyn geheel ontmoedigd, "dat mijn zoon voor het kantoor niet geschikt is." M.

PROEVE

VAN

KAAPSCH TAALEIGEN.

Consuetudo loquendi est in motu. itaque
fit ex meliore deterior.

M. T. VARRO.

INLEIDENDE AANMERKINGEN.

Het hoofddoel van de volgende verzameling, gelijk men al dadelijk uit den titel van ons werk kan afleiden, was om het Nederduitsch, voor zoo ver de taal, die in deze Kolonie gesproken wordt, dien naam dragen mag, van deels geheel vreemde, deels verminkte woorden en spreekwijzen te zuiveren, of althans den weg daartoe aan te wijzen. Bij de dagelijks toenemende onverschilligheid op dit stuk, een natuurlijk gevolg van gebrek aan nationaliteit, en van de veelvuldige aanleiding om de taal zijner voorouders te verloochenen, kan men zich van zoodanige poging niet veel vrucht beloven. Belangstellende beoefenaars van het Nederduitsch, hoe weinig dan ook hier in getal, zullen, hopen wij, nog iets bruikbaars uit dit gedeelte van ons werk kunnen ontleenen, al zouden zij ook voor deszelfs gebreken (hetgeen wij geenszins verlangen) de oogen niet willen sluiten.

Maar behalve de bedoelde nuttigheid, hebben wij, als bijkomend oogmerk, ons voorgesteld, onzen landgenooten eene proeve te geven van het Kaapsche Taaleigen. Zoodanige proeven van gewestelijke spraakverscheidenheid zijn in de laatste jaren in het Taalkundig Magazijn voorgekomen; en wij gelooven, dat zij door letterminnaars, om meer dan eene reden, met belangstelling ontvangen, en in taalkundige nasporingen met vrucht gebruikt zijn. Heeft het zijne belangrijke zijde, om op

te merken, hoe het Nederduitsch van het eene gewest van *Nederland* van dat van het andere verschilt, en hoe, door vergelijking, het eene taalgebruik het andere toelicht en opheldert, dan kan het ook niet onbelangrijk zijn, de eigenheden van het Kaapsch-Nederduitsch bijéén gesteld te zien. Hier toch is het voorwerp onzer beschouwing een tak, die allengs van den moederstam losgemaakt, en eindelijk geheel afgehouwen, in een ander werelddeel wortelen geschoten heeft, en zich aldaar met nieuwe uitspruitsels verrijkt hebbende, en—niet zonder blijkbare mishandeling—op allerlei wijs met vreemd hout geënt zijnde, eene gedaante verkregen heeft, waarin de oorsprong, wel is waar, nog duidelijk zigtbaar is, maar welke, door veelsoortige veranderingen, van alle overige, aan den stam gebleven takken, genoeg afwijkt, om ons tot eene afzonderlijke beschouwing uit te lokken.

Dat deze verzameling onvolledig is, bekennen wij gaarne; maar eensdeels behoort onvolledigheid tot het kenmerkende eener *proeve*, en anderdeels was het ons oogmerk niet een Lexicon Anti-barbarum voor *Zuid-Afrika* te schrijven. Van beschaafde sprekers onder de Kapenaars verwachten wij een tegenovergesteld verwijt, dat van al te groote volledigheid—"Zoo," zullen zij zeggen, "spreken wij toch aan de *Kaap* niet." Wij antwoorden, dat de beschaafde spreker overal het gewestelijke weet te vermijden, en dat de bewoner van *Middelburg* met hetzelfde regt zeggen kan: "Zóó spreken wij bij ons niet," wanneer hij als een staaltje van het Zeeuwsch Taaleigen leest: "Oor, vrind! ik eb ik jou nog nooit een henkel hoogenblik tot last geweest, en je oeft me niet langer in jen uus t' ouen, asje ver-

kiest."* Welk beschaafd inwoner van *Arnhem* zal een boterham een *plakke* noemen, of in plaats van dat was een grap, *dat was een tolletje* zeggen? en nogtans behoort het eene zoo wel als het andere in *Gelderland* t'huis.† De waarheid is, dat ik het met het opnemen van belagchelijke uitdrukkingen nog al schappelijk gemaakt heb, met opzet de zoodanige achter wege latende, die ik maar eenmaal gehoord had, en die ook hier als bespottelijk zouden afgekeurd worden. Als een voorbeeld mag ik niet verzwijgen, dat ik eens iemand hoorde zeggen: *Mijne vrouw laboreert aan de théorie.* De spreker bedoelde *diarrhee.* Een ander verzekerde, dat het testament van zeker iemand gevonden was in een *anteloop*—versta *enveloppe.* Voorts moet ik nog opmerken, dat mijne proeve *in de Kaapstad* is opgezameld, daar ik zeer zelden, en dan nog zeer kort, buiten de stad vertoefd heb. Had ik meer onder de landlieden of, gelijk men hier zegt, de buitenmenschen, verkeerd, dan zou ik nog veel naïfs en veel plomps bijéén gebragt hebben; dan had ik misschien gewaagd van zekere meelspijs, die *slinger-om-den-smoel* genoemd wordt, en van andere aardigheidjes, die de lezer wel missen kan.

Wij hebben onnoodig geoordeeld om in alle voorbb. de platte Kaapsche spraak na te bootsen; deels omdat dit tot opheldering van het woord waar het om te doen was niets bijbrengt, en deels omdat die taal *in hare zuiverheid* alleen door Hottentotten en ander gepeupel gesproken wordt; eindelijk ook, omdat we onze onbedrevenheid daarin gaarne erkennen. Namen van voortbrengselen, aan het land eigen, hebben we doorgaans ook weggelaten, omdat zij, zonder

* Zie het Taalk. Mag., D. I., bl. 170.
† Hetzelfde werk, D. I., bl. 320—26.

kennis aan de bedoelde voorwerpen, van geene beteekenis voor den buitenlander zijn, en ook door geen Nederduitsche woorden kunnen vervangen worden. In enkele gevallen hebben wij eene afleiding gewaagd, wanneer wij namelijk daartoe eene ongezochte aanleiding kregen : ons overal daarmede in te laten, lag natuurlijk buiten ons bestek, en zou daarenboven kundigheden vereischen, waarop wij geene aanspraak maken. Veel van hetgeen in deze proeve niet voorkomt, is aan het einde van menig hoofdstuk van ons werk kortelijk aangestipt, en behoefde dus niet herhaald te worden.

PROEVE VAN KAAPSCH TAALEIGEN.

AANGAAN (E. to go on); voortgaan: *gaat aan*, ga voort.

AANS of AONS; aanstonds.

AANTREKKEN; aankleeden: *hij is aangetrokken om uit te gaan*, d. i. gekleed. Vergel. *uittrekken*.

AANZIENLIJK; schoon van aanzien of uiterlijk, welgemaakt: *een aanzienlijk man*, een mooi man.

AARDIG; *hij is zoo een aardige kerel*, een lastig mensch. (Zie § 292, bl. 138).

ACHTEROP-SCHOPPEN (van paarden enz.); achteruit slaan—overdr. zich weerspannig of onhandelbaar betoonen: *dat mannetje schopt al achterop*, laat zich niet meer gezeggen.

ACHTEROS; een os die tot het achterste paar van een span behoort. Spreekw.: *De achterossen komen ook in de kraal;* de laatsten worden ook geholpen. Om de kracht van dit spreekw. te gevoelen, moet men weten, dat er van negen tot twaalf paar ossen voor een wagen gespannen worden.

AFNEMEN; portretteren: *ik laat voor mijn afnemen*.

AFSLAGTEN: van wild gezegd, b. v.: *een haas afslagten*—maar ook van slagtvee, voor villen, de huid afstroopen.

AFTREKKEN; afschuiven: *een venster aftrekken*.

AFRIKAANDER; Kapenaar. Men verstaat daardoor elk kolonist, die niet door geboorte of afkomst een buitenlander is. Vergelijk *Kaapsche kind*.

AFVATTEN; weg nemen, zie *vatten*.

AJA; kindermeid.

AL; dit bijw. wordt even gelijk *niet* gewoonlijk dubbel gebruikt: *mijn geld is al op al*.

ALLÁH! God. Deze Turksche benaming van het Opperwezen, wordt, in navolging der Maleijers, gedurig als een uitroep misbruikt.

ALLEBASTER; knikker. Vergel. *goenie*.

ALLEMENSIG! uitroep van verwondering.

ALLOSIE; horlogie of zakuurwerk.

AMPER of *ampertjes;* bijna.

ANDER: *een ander* (E. another); nog een—b. v.: *geef mij een ander glas bier.* Dit komt met ons oud taalgebr. overéén, volgens welk men *de andere* of *anderde* zeide voor de tweede.

APEKLEUTER; kleine jongen, kaboutertje.

ARIKREUKEL; alikruik, zekere schelpvisch—overdr. een klein mensch, onderblijfsel, dwergje.

ARRI! eilieve! wat ik zeggen wou! *Arri! vriendje, waar is mijn pijp?*

ASPRÉS (F. expres); opzettelijk, met voorbedacht.

ATJAR; zuur, d. i. vruchten of groenten in azijn gelegd.

AUCTIE; verkooping bij opslag.

BAAKSTER; baker.

BAALS-LEVEN; groot gedruis, opschudding. Vergel. *spektakel.*

BAAR; nieuweling—werd voornamelijk van slaven gebezigd.

BAARSCH; ongeoefend, onhandig: *een baarsche jongen,* een ongeoefende slaaf.

BAATJE (baaitje, van baai, wollen stof); buis of mouwvest—*Hij krijg op zijn baatje;* hij krijgt slaag.

BAJAN; veel.—Ook wel *banje.*

BAK, in de zamenstelling *theebak;* d. i. theeblad.

BAKKEN; spreekw.: *Morgen bak ons,* d. i. reken er maar niet op, gelijk ons "morgen ochtend bij de koffij."

BAKKELEIJEN of bij inkorting *bakkleijen;* vechten, elkander uitkloppen.

BAKKLEISLAG; vechtpartij.

BALIE; elke kuip of tobbe.

BALJAREN; stoeijen, ravotten.

BALKON; zoo noemt men hier te lande eene verdekte colonnade voor of achter een huis: in Holland bepaalt zich die naam tot een getralied uitstek aan eene bovenverdieping. Verg. Bild.

BANDIET; misdadiger tot boeijen en harden arbeid veroordeeld; kettingboef en (oneigentlijk) galeiboef.

BANKETJES; zuikerwerk, in Holl. muisjes genoemd.

BASKAT (misschien uit het E. *waistcoat); kamizool* of mansborstrok.

BASTA; het is genoeg, scheid er uit: *basta nou zingen!* houd nu op met zingen.

BEDLEGER; bijv. nmw. voor bedlegerig.

Bedragen als zelfst. voor bedrag: *het geheele bedragen.* Waarschijnlijk is deze fout, die algemeen begaan wordt, ontstaan uit den verbogen nmv. in de spreekwijs *ten bedrage.*

Beest; os of rund, van daar *beestevleesch* voor rundvleesch.

Beginsel; oud Holl. voor begin: *maak een beginsel.*

Beviel (als verl. T. van bevelen); beval.

Bibies (in de kinderspraak); ongedierte op het hoofd.

Bill (E.); ontwerp van wet of conceptwet.

Biltong; rookvleesch, aldus genaamd omdat het veelal uit een bilstuk gesneden wordt, en in gedaante eenigzins met eene gerookte ossentong overeen komt.

Bijkomen: *ik zal voor jou bijkom;* ik zal je vinden, of krijgen.

Blafon (F.); spreek uit *plafond* met verzwijging van de *d.* Dit w. wordt door B. verklaard door *zolderbeschot;* eens hoorde ik daarvoor op de kansel *binnendak.*

Blijven; wonen, gelijk de Eng. *to stay* en de Fr. *rester* in die bet. zeggen—Spr.: *Nu blijft er nog elf;* dat kunt gij mij niet wijs maken.

Bloeisel, oud voor bloesem. Verg. Num. xvii. 8.

Boeglam; vermoeid. Boeg was oulings, gelijk in het H.D. Bug, het schouderblad, of liever het gewricht aan den schouder van een paard. Gelijk alle ww., die eigentlijk op dieren toepasselijk zijn, is het van den mensch gebezigd zeer onkiesch.

Boeta of *Boetje* (in de kinderspr.); broertje.

Bogt, met verzwegen eind—*t.* Dit w. in een afkeurenden zin, b. v.: bogt van tabak, bogt van messen enz., is in Holl. een collectief, maar hier wordt het ook op den individu toegepast: *jij is een bog van een kerel, dat is een bog van een verrekijker* enz.

Bogtig; slecht, nietswaardig.

Bok. Dit w. wordt voor beide geslachten gebruikt; van daar dat men van *bokkemelk* hoort spreken!

Bokkebaard; bakkebaard, d. i.: wangbaard. Dezelfde fout wordt in Holl. begaan.

Bolderen; met geraas aftuimelen: *hij kwam van de trap afbolderen.*

Boldermakiesie; buitelen: *hij maak boldermakiesie,* hij buitelt.

Boort, zamentr. van boomgaard.

BORSTROK ; keurslijf of korset.
BOTTEL (E.) ; flesch. Verg. *flesch.*
BRAAF ; erg : *hij is braaf ziek.*
BREIJEN, zamentr. voor bereiden : van daar *gebreide wijn,* geklaarde.
BRONGRAS ; waterkers.
BROODDRONKEND ; brooddronken.
BROODSUIKER ; suikerbrood of suikerhoed.
BUL ; de eenige gangbare benaming van een' stier.
BULTZAK ; stroozak of matras.
BUS (kinderspeeltuig) ; stooter.

CADUX (F. caduc) ; sukkelend, wrak.
CANTEEN (E.) ; kroeg, wijnhuis.
CHAP (E.) ; stempel, postmerk.
COMMANDO ; bende gewapende boeren, die op last van het koloniaal bestuur uitgezonden worden om de roofzucht der Kaffers te beteugelen, en zich voor gestolen vee schadeloos te stellen.—*Op commando gaan.*
COMMITTEE (E.) ; waarvoor men in Holl. het Fr. comité bezigt.
CONVICT (E.) ; zie *Bandiet.*
CRAPULEUS (F.) ; overdadig, aan brasserij en onmatigheid overgeven. *Crapuleus gierig* is dus contradictio in terminis, want het eene sluit het andere uit.
CREDIET ; in de spreekw. : *ik geef hem daar crediet voor,* I give him credit for it, d. i. hij heeft er eer van, heeft zich wel gekweten, of iets dergelijks.
CRETHI en PLETHI ; Jan en alle man. De Crethi en de Plethi waren de lijftrawanten van Koning David, die men I Kon. i. 38 en elders genoemd vindt, voor het overige weinig bekende personen.

DALKIES (zamentr. voor dadelijkjes) ; zoo aanstonds, flusjes.
DAM ; vijver. Deze benaming laat zich daardoor verklaren, dat men het water door opdamming van beekjes verzamelt ; ook zou de naam vijver, wanneer men daaraan den zin hecht van bewaarplaats van levende visch, zelden toepasselijk zijn.
DANDY (E.) ; Pronker, saletheertje. In Holl. bedient men zich van het Fr. fat.
DANDYSCH ; opgeschikt, poppig netjes, *en fat.*

DANEBOOM; den of denneboom.
DANEBOL; denneappel.
DANIG: *die ouwe seur is te danig kwaai,* al te kwaad.
DENKENSWIJS; denkwijs.
DIEFTE (oud Holl.); diefstal.
DISPENS; provisiekamer of voorraadkast. Het O. H. *spinde.*
DOLVEN; den grond ter diepte van twee of drie voet omspitten.
DOMINE noemt men aan de Kaap den voorlezer, terwijl de leeraar der gemeente altijd met *Eerwaarde* wordt aangesproken. De Kaapstad maakt op dit spraakgebruik uitzondering: daar heet de voorlezer *Voorlezer,* en de leeraar *Predikant,* en beide worden met *Mijnheer* aangesproken, terwijl *Domine,* als oude munt, geheel buiten circulatie geraakt is.
DOOD; wordt van vuur of licht gezegd: *maak de kaars dood; het vuur gaat dood* enz. d. i. uit.
DOOJE LIJK; lijk of dood ligchaam. Dat *lijk* niet van ouds het denkbeeld van *dood* met zich voerde, blijkt onder anderen uit de zamenstellingen *likdoorn* en *likteeken.*
DOP; een groot glas. Misschien omdat men zich weleer in navolging der inlanders van den dop van struiseijeren of van kokosnoten of klappers, bij wijze van drinkschaal, bediende. Verg. *steken.*
DOT; boertenderwijs, het hoofd.
DRAAIJEN; in de spreekw. *iemand een kool draaijen,* zeg *stoven.* Het eerste komt te pas in: iemand een knol in de muts draaijen.
DREIGEN; voornemens zijn: *ik heb lang gedreigd u te bezoeken.* Dit gebr. van *dreigen* kwam mij altijd vreemd voor; maar W. zegt dat het in Holl. in de gemeenzame spr. ook gangbaar is.
DRES (E. dress); kleeding.
DRESSEN, wkw.; kleeden: *ik ga mij dressen.*
DRY-ROT (E); de molm in het hout.
DRILLEN (als O. wkw.): *de soldaten drillen op de parade,* d. i. exercéren of worden gedrild; maar het laatste bepaalt zich, zoo ik mij niet bedrieg, tot de wapenoefening van rekruten.
DROSSERT; weggeloopen slaaf, van een wkw. *drossen,* wegloopen.
DRUKKEN of *op een druk gaan;* zich uit de voeten maken, zijn biezen pakken, het hazepad kiezen.

DUBBELSLOT: een deur wordt gezegd *op dubbelslot* te zijn, wanneer zij behoorlijk gesloten is. Verg. *Enkel.*

DURABEL; kostbaar, duur: *Fluweel draag ik nooit, dat zou al te durabel uitkomen.*

ECHT, bijw.; degelijk: *hij heeft echt zeer gekregen.*

EEN wordt, in navolging van het E., overtollig gebruikt, b. v.: *dat is een mooije een, geef mij een groote een* enz. in plaats van dat is er een mooije, geef mij een groote.

EENDERS; even zoo, gelijk: *dat is eenders,* dat komt op hetzelfde uit.

EETMAAL; gastmaal, diner.

EFFEN, in de spreekw. *van der effen,* zoo even.

EIJER; ei, spreekw.: *Hij maakt het van eijeren,* d. i. al te bont.

ELLENDELING; ongelukkige. Dit w., dat bij W. en B. niet voorkomt, heeft in het Nederd. spraakgebr. iets verachtelijks, en grenst bijna aan *beroerdeling.* Men wachte zich dan van *ellendigen* als *ellendelingen* te begroeten.

ELPINIE; verbastering van opinie, gevoelen.

ENKELSLOT: een deur die toe is, zoodat men ze zonder behulp van den sleutel openen kan, wordt gezegd op *enkelslot* te zijn.

ENTEREN (to enter); inboeken: *gij hebt die post niet geënterd,* zeg opgebragt of ingeboekt.

FACTA, mrv. *facta's:* wil men Latijn spreken, dan dient het factum en in het mrv. facta te zijn; maar waarom niet liever daadzaak?

FAIR (E.); *dat is niet fair,* niet billijk of eerlijk.

FANCY-BALL (E.); in Holland zegt men bal costumé. Het schijnt wel dat het Nederd. zich naar zulke dingen niet plooijen kan.

FLESCH; onder dit w. wil men volstrekt de zoogenaamde kelderflesch verstaan. Verg. *bottel.*

FIET (misschien van het Fr. vite, vlug); zwierig, opgekwikt: *Soe! jij is maar fiet van daag!*

GAAT, in plaats van *gaan;* wanneer een ander onbep. W. volgt: *ik wil hem gaat zien.*

GANG; naauw straatje, steegje.

GATJE, als verkleinw. voor *gaatje: ik heb een gatje in mijn schoen.*

GANTSCH EN GAAR; geheel en al. Deze uitdrukking komt wel juist met het H. D. *ganz und gar* overeen, maar Ypey heeft aangetoond, dat zij van ouds in het Holl. gebruikelijk was. (Zie A. de Jager, Taalk. Handl. tot de Staten-overz.)

GéSPEL; gesp.

GEVREET; verachtelijke benaming voor het aangezigt, nog erger dan het Holl. *bakkes* of *bakhuis*.

GONNE! tusschenw. van verwondering: *Mijn gonne! is het al zoo laat?*

GRASDUINEN, als wkw.: *jij heb in mijn goed gegrasduin*, hebt er volop van genoten.

GULSKOP; gulzigaard, vraat.

HAAL; slag met een rotting. Vergel. *trek*.

HAKSCHéNEN; hielen of hakken. Hoe kunnen de hakken ooit de schenen ontmoeten? dacht ik toen ik dit w. het eerst hoorde; maar het is uit het oude *haksenen*, een verlengd mrv. van *hakse*, gelijk *lendenen* van *lende*.

HARLABOERLA; bijw. verward, door elkander.

HARTSLAG (met verzwegen *t*); het hart van een dier, voornamelijk van het slagtvee. Bij onbeschaafde sprekers hoort men het ook van den mensch gebruikt.

HINT (E.); wenk.

HOENDER; hoen of kip: het laatste is aan de Kaap een schier onbekend w.

HONEYMOON (E.); de zoetebroodsweken.

IJZDER; ijzer.

INBREKEN (to break in); leeren, dresseren: *mijn paard is goed ingebroken*.

INSTAL: *tot instal brengen;* doen vervallen. B. verklaart dit w. door *verval*. W. heeft alleen *installig* als bijv. nmw. De ware afleiding komt ons voor van het H. D. *einstellen*, d. i. *staken* te zijn.

INTEREST (E.); voorspraak: *hij heeft interest bij het ministerie*.

INTERVAL; zonderlinge inval of kuur: *die kerel heeft allerlei intervalletjes*.

JAGTEN; op jagt rijden of gaan jagen.

JAKOPEVER-OOGEN; uitpuilende oogen, gelijk zekere visch Jakopever genaamd. Deze visch zou zijnen naam ontleenen van zekeren Jakob Evertse.

*T

JAMMER, als bijv.; *ik is jammer voor jou*, ik heb medelijden met u.

JAN, in de spreekw. *een grover Jan*, d. i. een ruw mensch. Wien het lust onderzoeke hoe dit met het H. D. *Grobian*, het E. *ruffian* en het oud Holl. *roffiaen* zamenhangt. In deze spreekw. en in *schoonder pret* hebben wij voorbb. van den uitgang *er* in den positivus, gelijk wij in het Holl. zoo wel *een snugger* als *een snug heer* zeggen.

JEKKERT (jacket); jagtbuis.

JILLETJE; grapje: *zij maken er een jilletje van*, zij spotten er meê.

JONGEN: zoo heette voorheen, gelijk bij de Grieken en Romeinen, elke slaaf van het M. geslacht, zonder onderscheid van jaren. Van daar de zonderlinge zamenstelling *ouwe jongen*.

JONGENTJES: dit woord wordt van jonge katten of honden gebruikt, b. v.: *Onze kat heeft jongentjes*, in plaats van *jongen*, als mrv. van *een jong*.

KAAPSCH KIND; Kapenaar. Verg. *vaderlandsche kerel*.

KAARTKAART SPELEN; met de kaart spelen. Verg. *toltol*.

KAMELJOENTJE; kameleon.

KAMFERFOELIE; kamperfoelie.

KANTOOR; boekvertrek of studeerkamer: *de predikant is op zijn kantoor!*

KARAKTER (E.); getuigschrift: *de meid, die onze dienst verlaten heeft, vraagt om een karakter*.

KARDOES; peperhuisje. Kardoes, van het Fr. *cartouche*, is een papieren bus of vorm voor buskruid. W. Volgens B. is het F. uit het Holl. *kaartdoosje* verbasterd. Men spreekt wel van tabak in *kardoezen*, namelijk in pakjes die rondom toegeplakt zijn, maar men geeft dien naam niet aan een *peperhuis* dat uit de hand gemaakt wordt.

KARET; schildpad: *een karetten kam*.

KARKATJE; een zeertje aan het ooglid.

KAS (Fr. cas); *in die kas van zaken*, in dat geval.

KAT; een geesel van touwtjes, voorheen gebruikt als een werktuig om slaven mede te tuchtigen.

KAZARNE; kazerne.

KEER, in *te keer gaan;* aangaan, een groot misbaar

maken. Geheel anders is het Holl. iets te keer gaan, d. i. trachten te verhinderen.

KINKEL; spreekw.: *er is een kinkel in de kabel,* zeg *kink,* of volgens B., *krink.*

KLAMAAT; klimaat, luchtgesteldheid.

KLANKEN; klinken: *dat klankt anders.*

KLAPPERDOT (boertender wijs); het hoofd, als vergeleken bij een klapper of kokosnoot.

KLAS; klasse.

KLAVERNET; klarinet.

KNIJPTANG; nijptang.

KNIKSPOOR; een greppel of verspoeling dwars over den weg.

KNIPMES; in de spreekw. *knipmes rijden,* d. i. een paard zoo berijden, dat hij den kop sierlijk op en neder beweegt, gelijk een knipmes dat open en toe gaat.

KNOEPS; duw of stoot met de vuist.

KOEGEL, kogel.

KOEJAVES; guava, zekere boomvrucht.

KOERANG; *koerang van geld* of kortaf *koerang,* schraal of schaarsch; misschien het F. court d' argent.

KOGCHELEN: wordt gezegd van paarden of ossen, die, naast elkaar gespannen, elkander bijten of stooten; van daar *kogchel-stok,* een stok die tusschen hen gebonden wordt, om het *kogchelen* te beletten.

KOKEN (met de zweep); zoo raken, dat de striemen een brandende pijn veroorzaken. "Cela me cuit" zegt de Franschman, wanneer hij zich het vel van eenig ligchaamsdeel afgeschaafd heeft.

KOMBAARS; wollen deken.

KOMBUIS (scheepswoord); algemeene benaming voor de keuken.

KOORN: zoo heet de tarwe in tegenoverstelling van andere graansoorten.

KOP; vrij algemeen voor *hoofd: mijn kop is zeer,* ik heb hoofdpijn.

KORREL; mikijzer of visier van een schietgeweer, van daar *korrel nemen,* mikken.

KOST. Dit woord wordt veelvuldiger gebruikt dan bij ons: men zegt in Holl. ook: de kost verdienen, voor de kost werken enz. en dan beteekent het dagelijksch onderhoud; maar niet *de kost is op tafel, de kost wordt koud* enz., maar *het eten.*—Zamenst. *padkost,* teerkost of mondbehoefte op reis.

KRAAL; ommuurde of omtuinde plaats waarin bij nacht het vee gehouden wordt. Verg. *Achteros.*

KRAAM; spreekw.: *in de kraam vallen,* zeg *komen.*

KRABBETJES; oorringen.

KREPS of *Krips;* kraag: *krijg hem in de kreps,* vat hem in de kraag.

KRIEKIE; veldkrekel.

KRIKVORSCH; kikvorsch. Verg. *paddak.*

KRUPSIES (corrupties); verouderde kwalen: *die man is vol krupsies.*

KUIJEREN; uit logeren gaan. *Ik ga een week of wat bij mijn oom kuijeren.* N.B. De bedoelde oom woont misschien een dag of acht reizens, van de plaats waar zoo iets gezegd wordt, maar het heet niet te min *kuijeren.*

KURKEN (bij omzetting); krukken: *die man loopt op kurken.*

KURKENTRECHTER; verdorven uitspr. van kurkentrekker.

KWAAI; kwaad: *die kind is kwaai.* Zoo ook *rooi* voor rood.

KWELLEN; zwellen: *de deur is gekwollen.*

LAGER (H. D.); Leger.

LAKSMAN; beul of scherpregter.

LAMOEN; platte uitspr. van limoen, waaronder men in Holl. de ingelegde vrucht van den citroenboom verstaat. Aan de Kaap onderscheidt men *zoete* en *zure lamoenen;* de eerste zijn de appelsina of Sinasappel der Hollanders.

LAMOENSOP; spreekw.: *hij laat er zurelamoensop onder loopen;* hij ligt er de hand meê, neemt zijn pligt ten halve waar enz. De spreekw. is blijkbaar van een of andere vervalsching ontleend.

LANING; laan.

LANGS; bij of naast, met een bijkomende vijandelijke bet.: *Kom langs mij ai jij durf.* Dit gebruik van *langs* schijnt van het enteren van schepen ontleend.

LAT of *latje;* een taaije boomtak of garde.

LAWAAI of *lawei;* verward gedruis. B. verklaart dit w. *laat waaijen,* feestgeschreeuw bij het uitsteken van de vlag. Is het niet met meer waarschijnlijkheid af te leiden van *lauweit* of *laweijt* uit het F. *aubade* met voorgevoegd lidw.? *Lauweit* was, volgens Meijer, *een uchtendzang,* volgens Hexham: *musicians playing at noone or at the breake of the day on sackbuts cornets,*

&c.; Mellema verklaart het door *aubade*. Voeg hier nu bij, dat *aubade*, in den gemeenz. spreektrant, voor eene luidruchtige bekijving of hevigen uitval gebruikt wordt, gelijk de Dict. de l' Académie, Chambaud, Boiste en anderen aanwijzen, en oordeel dan over de waarschijnlijkheid der afleiding van B.

Lekker; aangenaam: *die pen schrijft lekker*. Spreekw. der Hottentotten: *Lekker lijf maken*, zich een roes drinken.

Leven; spreekw.: *al mijn leven*, altijd.

Liederlijk; slordig, onachtzaam: *ik ben te liederlijk gekleed om in gezelschap te gaan—mijn hoed is te danig liederlijk*. Niemand van den beschaafden stand passe dit w. op zich zelven of zijns gelijke toe.

Lievers, bijw.; liever.

Lijn (E.); regel: *schrijf een paar lijntjes*. Men trekt *lijnen*, men schrijft *regels*.

Lik; spreekw.: *aan de lik*; aan den drank of aan de fep.

Loer-schep-op; klaplooper, tafelschuimer. Vergel. *opscheppen*.

Loopen; dit w. voor *wandelen* te gebruiken, heeft, dunkt mij, iets onbeschaafds. Met het bijw. *hard*, wordt het als zamengest. wkw. gebruikt, en hoort men: *ik hardloop*, in plaats van ik loop hard, *hij het gehardloop!* enz.

Makéren (manquer): *wat makeer die huis?* Wat scheelt er aan dat huis.

Makrol (zeker gebak); makron, bij intrekking van het F. *macaron*.

Mamma: zeg mamá. Verg. *páppa*.

Manél; jasje. Mogelijk is het oorspronkelijk een Manilla rok, gelijk men Manilla hoeden enz. heeft.

Mangels; keelklieren, ook wel amandelen genaamd.

Manskerel; een man, maar veelal met de bijkomende bet. van ruwheid.

Martevaan of *martevaam*; watervat tot huisgebruik, stande.

Maskie; al is het ook: *maskie is ik ziek, ik wil nie t'huis blij'nie*, al ben ik ook ziek, ik wil niet te huis blijven. Zamentr. uit het mag geschiên.

Maters, mrv. van maat: *ik is nie van jou maters nie*; ik ben niet van uws gelijken.

Meestergoed; medicijnen.

MEETING (E.); bijeenkomst of vergadering.
MEMME; min of voedster. Met deze benaming spreken kinderen, zoo wel als volwassenen, hunne min of gewezen min aan.
MENSCH, in de zegging van *een mensch,* in plaats van *men: een mensch kannie verdragen nie;* men kan het niet verdragen.
MERTE of *merting;* myrte.
MODDRAS; modder of slijk.
MOEG; moede of moe.
MOS of *mus;* immers: *ik weet mos wat ik doe.*
MOTJE; tante, verkleinw. van moei.
MOVéREN; tergen: *jij moveer maar voor mijn!....* gij moet mij maar tergen, dan....

NEGOTIE-WINKEL; zoo heet elke winkel waar men stukgoederen bij de el uitvent, benevens al hetgeen tot kleeding behoort.
NEMEN, in de zegging *een wandeling nemen,* is navolging van het E., men zegt een wandeling *maken* of *doen.*
NOIJ, mrv. *noijs;* jufvrouw. Het verkleinw. is *nonna.*
NOORDKAPER: algemeene benaming van den walvisch. Als bijv. komt dit w. voor in *noordkaper-knoopen,* d. i. knoopen van walvisch been.

OBJECTIE (objection); tegenwerping: *Ik heb geen objectie;* ik heb er niet tegen.
OEST (oud H.); oogst.
ONDER; als bijw. altijd waar men in Holl. *beneden* zou zeggen.
ONDERBAATJE; vestje. Verg. *baatje.*
ONDERDEUR: spreekw. *over de onderdeur kijken.* Dit wordt van meisjes gezegd, die de kinderschoenen uitgetrokken hebben, en in aanmerking beginnen te komen.
ONDERSTE BOVEN; ontsteld.
ONGEVOELLOOS; gevoelloos. *On* en *loos* zijn van gelijke beteekenis. Dat men *on* dikwijls misbruikt, is mij gebleken; men schijnt er geen ontkennende kracht aan toe te schrijven; *onverschillig* beteekent bij sommigen *verschillend,* en *ontwijfelbaar* is *twijfelachtig*
ONTSTOKEN; verstoken of beroofd. *Ontstoken* is het E. *inflamed.*

ONVERTOGEN (oud H.); onbetamend: *onvertogen woorden.*

OORLAM*; slim, geslepen, het tegenovergestelde van *baar.*

OORWAKS (H. D.); muilpeer of oorveeg.

OP, spreekw.: *die wijn is op;* navolging van het E. *the wine is up,* d. i. de wijn gist of werkt.

OPGESTOKEN; verkeerdelijk voor *opgestookt,* van opstoken, d. i. aanhitzen.

OPKOGELEN; met klein geweer uit eene schuilplaats opjagen.

OPSCHEPPEN; opdischen of opgeven: *er is opgeschept,* het eten is op tafel.

OPSTOPPER; een die vogels enz. opzet voor eene verzameling.

OPTELLEN; oprapen of opnemen. *Tellen* is klankverwisseling voor *tillen;* maar *tillen* is alleen van zware lasten gebruikelijk; terwijl het Kaapsche *optellen* zelfs van de kleinste voorwerpen gezegd wordt, b. v.: *tel die speld op.*

ORLEMENTEN (ornamenten); snuisterijen.

OTJE (in de kinderspr.); een varken.

OUWELAP; een penny.

OVERIGHEID; overheid. Hetgeen te veel is wordt gezegd *overig* te zijn; het is dus niet vleijend wanneer men de overheid zoo noemt.

OVERENTOVER, dat is *over ende over;* tot den rand toe, te boorde of ook wel borende vol. Dit laatste, door W. afgekeurd, behoort tot de gemeenzame spraak.

PAAIBOELIE; bullebak. Met dit w. maakt men kinderen bang, gelijk bij ons met Heintje Pik.

PAD; niet alleen een voetweg maar elke weg. Zamenstellingen zijn *wagenpad, ompad* enz.

PADKOST; zie op *kost.*

PADDAK, zie *krikvorsch.* Tusschen padde en kikvorsch maakt men geen onderscheid.

PAMPOEN; pompoen.

PAMPOENTJES; gezwollen keelklieren. Verg. *mangels.*

PAPPA; papá. Verg. *mamma.*

PAPPELELLEKOORTS; boertige benaming van denkbeeldige ziekte van kinderen.

PARMENTORIG; stijfhoofdig, eigenzinnig. Het w. schijnt uit *peremtoir* verbasterd.

PARTICULIER (E.); *hij is er particulier op*, hij is er op gesteld, maakt er werk van.

PEEG: *iemand aan de peeg houden*, gedurig tot een of ander werk inspannen.

PENSEN, als mrv. van penny, in plaats van pence.

PIET, in zamenst. *ouwe piet*, oude wijn.

PIERINKIE; theeschoteltje of bordje.

PIK; *pik in het zwart gekleed*, in plaats van *in pikzwart*. Verg. *spier in 't wit*.

POESKOP; zekere soort van walvisch, waarschijnlijk de *sperm-whale* der Engelschen. Ook een os zondèr hoornen, of wiens horens langs den kop af naar den bek gebogen zijn.

POESPAS; jammerlijk gekneusd en verbrijzeld: *ik heb een slag met een hamer op mijne hand gekregen en nu is mijn duim poespas*.

POLICEMAN (E.); diender, of dienaar der policie.

PONY (E.); hitje.

POOT: *poot aan spelen*, gemeene spreekw. voor de handen uit de mouw steken.

PROP (H. D.); kurk van een flesch.

RAAISLAG; de daad van raden: *ik ben er met een raaislag zoo lekker achter gekomen*. In het Holl. zegt men ook naar iets slaan, d. i. los weg naar iets raden.

RAPS (E. rap); een tik, een vlugtige slag.

RASPEL; rasp. Verg. *gespel*.

REGT: *ik ben regt*, naar het E.: I am right, voor ik heb gelijk.

REG REG; in goeden ernst. Het tegenovergestelde is *tjakki tjakki*. *Hij maak geen spulletjes, maar hij sla reg reg.*

REMMEN; een rijtuig bij het afrijden van eene hoogte tegenhouden. Dit geschiedt door het achterste paar ossen of paarden in een span, die daarop geleerd worden en meer geld waard zijn dan andere. Oneigentlijk zegt men, dat iemand aan iets *remt*, wanneer hij het niet wil loslaten.

REMKETTING; een ketting waarvan men zich op steile plaatsen bedient, om een of meer wielen van een rijtuig vast te zetten. Het H. D. zegt Hemmkette en Hemmschuh, het E. *trigger*, d. i. trekker.

RESPEKT: *ik heb respekt voor spinnekoppen*, is een Germanismus voor ik ben er bang voor.

RISPES; rupsen.
ROBBEDOE; een meisje of vrouw, die ruw en sterk is, wie niets deert of let. Het Holl. *ijzervarken,* is te onbeschaafd om het er voor in de plaats te stellen.
ROEIJER; riem: *mijn roeijer is gebroken.* De roeijer is de man, en de riem het werktuig.
RÓMAN, door verplaatsing van den klemtoon voor román, is dubbel bespottelijk, omdat men aan de Kaap een visch heeft die *róman* heet.
RUGGENS, als mrv. van *rug;* heuvelreeksen.

SAFE (E.); vuurvaste bergplaats, wulftvertrek.
SAMBOK; zekere soort van karwats, uit de huid van een zeekoe gesneden.
SAMBREEL; parapluie of regenscherm.
SAROET of *seroet;* segaar.
SCHACHERIJ; kroeg.
SCHALTEN EN WALTEN (H. D.); naar goeddunken handelen.
SCHAWACHTER; schaapwachter, herder.
SCHEEF: *hij is scheef* of *schief is hij,* zegt men tergender wijs, gelijk in Holl.: hij kijkt op zijn neus.
SCHEMPEN; schimpen.
SCHENDEREN; verlenging van schenden: *den Sabbat schenderen.*
SCHERPIOEN; schorpioen.
SCHETS; wenk: *geef mij maar een schets wanneer ik u best gelegen kom.*
SCHIETROER; jagtgeweer.
SCHILDER; zoo noemt men niet alleen den kunstenaar, maar ook den ambachtsman, die in Holl. *verwer* heet.
SCHINDLOEDER, in de spreekw.: *Schindloeder met iemand spelen;* iemand in het minst niet ontzien, hem behandelen, gelijk men zegt, als oud vuil. Eigentlijk is een *schindloeder* een dier dat aan den vilder (voorheen schinder) vervallen is, en waar ieder kwade jongen, ongestraft, zijne baldadigheid aan uitoefent. Dat de spreekw. niet zeer beschaafd is, behoeft wel niet gezegd te worden.
SCHOENLAPPER; vlinder of kapel, zonder onderscheid.
SCHOEREKELEN; bekijven, en dat wel op eene onzachte en vernederende wijs.
SCHOFT; volgens B. *schoft, schaft* of *schacht,* verpoozing

van de werkdienst, en zoo verdeeling van den werktijd, van *schaven*, loopen.—Het zij van *schaven*, dat ons in dien zin onbekend is, of van *schuiven*, aan de Kaap is het de benaming van den afstand, dien men met een span paarden of ossen achteréén aflegt.

SCHOON; geheel: *ik heb het schoon vergeten*. In Holl. zegt men *glad* vergeten.

SCHOONDER, als positivus, in *schoonder pret*, is oud Hollandsch.

SCHOPPEMAAI of *schoppelemaai;* schommel of schop. Het laatste gedeelte des woords is het oude *meijen*, *zich vermeijen*, d. i. vermaken, dus zoo veel als schommelvermaak.

SCHULDEN, wkw.; schuldig zijn: *jij schuld mij bajan geld*, gij zijt mij veel geld schuldig.

SETTELAAR (E. settler); aanbouwer. *You Settelaar*, is een scheldnaam voor elken havenloozen landlooper.

SEUR; mijnheer. *Ouwe seur* is de heer des huizes en *seurtje* of *klein-seur*, de zoon of jonge heer.

SIES! uitroep van afkeuring; foei!—Het is de fluitletter met verontwaardiging tusschen de tanden doorgedreven, en het woord is veel nadrukkelijker dan ons *foei!*

SLAG: *nog een slag* (encore un coup); nog eens.

SLAMS; afkorting voor Islams of islamietisch.

SLAMMERT; een Islamiet.

SLIM; schrander.

SMEERKANIS; vuilik. Het laatste gedeelte schijnt wel het Lat. *canis*, hond.

SMEERWINKEL; komenij of kruidenierswinkel.

SOLDADEN; soldaten. Zoo ook *graden* voor graten.

SOP; soep. SOPKOM; soepterine.

SPAANSCH-SPEK, mrv. *Spaansch-spekken;* meloen.

SPAT; blaasroer.

SPAT; spreekw.: *spat zetten*, op den loop gaan. Verg. *drukken*.

SPEK: *voor spek en boontjes loopen;* niet in tel zijn.

SPIER: *spier in 't wit gekleed:* in het spierwit. Verg. *pik in het zwart*.

SPIOEN; spion of bespieder.

SPOCHTEN; pronken: *hij spocht met zijn mooije huis*. Het is intensivum van *pogchen*.

SPOT: *voor spot of verspot zijn;* bespottelijk, tot spot.

STAATSIE (E. station); *zendelings staatsie*, zendelings post.

STAMPEN; stompen, hetgeen met vuist of elleboog geschiedt; want men *stampt* met de voeten, en de beweging is daarbij nederwaarts, gelijk van den stamper in eenen vijzel. *Ik stamp mijn kop aan de deur;* zeg *ik stoot mijn hoofd.*

STAMP: stomp of stoot.

STANDER; olie en azijn stelletje, E. cruetstand.

STELLETJE; stilletje, zeker meubel voor de binnenkamer, van het bijv. *stil.*

STEKEN, in de spreekw. der Hottentotten: *een dop steken,* voor een borrel drinken. *In de wagenpad steken;* wegjagen.

STEVELS (H. D.); laarzen. In Holl. denkt men bij het w. *stevels* (van *stijf*) aan kurassiers laarzen; maar hier spreekt men zelfs van *vrouwe steveltjes.*

STIJF AAN, bijw.; gedurig.

STRANDJUT; zeker slag van wolven, die zich langs het strand ophouden.

STROPS (E). Riempjes aan de broekpijpen, die in Holl. met het Fr. w. *souspieds* worden genoemd.

STUKJES: *stukjes draaijen;* op andere plaatsen gaan dan men voorgeeft. Dit wordt gezegd van kinderen die, naar kerk of naar de school gezonden, elders gaan om te spelen.

SUIKERBROOD; zeker gebak, tulband.

STUTTEN: *iemands geboden stutten;* zeg *stuiten* of *schutten.* Dit laatste wordt eigentlijk van water gezegd, dat door een schot of beschutsel in zijn' loop gestuit wordt: van daar een schutsluis, en de spreekw.: ik zal er een schotje voor schieten, d. i. ik zal het beletten.

TABBERT; japon, vrouwekleed; *kindertabbertje,* jurkje.

TAFELGOED; *tafelgoed wasschen;* vaten wasschen. In Holl. verstaat men door *tafelgoed* tafellinnen.

TAMAAI; zeer groot: *die man het een tamaai neus.*

TAMMELETJE (F. tablette); suikertafeltje, eene soort van borstplaat.

TATA; (in de spraak der kleurlingen); vader. Het O. Holl. zegt tate.

TAUXEREN; taxeren. De *u* is in dit w. lang verouderd.

TEGEN; in vergelijking van: *zij is blank tegen mij.*

TEMPEL (E.); de slaap van het hoofd.

TENDER (E.); aanbieding, of aanneming, de prijs waarvoor men eenig werk aanneemt.

TENDEREN (to tender); aannemen, eene aanbieding inzenden: *laten tenderen* of *om tenders vragen*, is aan den minstbiedende aanbesteden.

THEEWATER: *een kopje theewater drinken*, in plaats van een kopje thee.

TITTEL; titel, eernaam.

TJAKKI TJAKKI; om den schijn, kwansuis: *hij is tjakki tjakki ziek.*

TJOEP; stil, tot zwijgen gebragt: *hij was zoo maar tjoep van de plek af;* hij had niets meer in te brengen.

TJOERANG; onregt: *jij maak tjoerang;* gij speelt valsch.

TOE, als bijv. nmw.: *met toeë oogen*, met gesloten oogen.

TOLTOL SPELEN; met de tol spelen.

TRANSEER-MES (trancher, F.); voorsnijmes.

TRANSEREN; dresseren: *mijn paerd is nie goed geleer nie, hij het een slechte transeermeester gehad.*

TRAP DER JEUGD (welbekend schoolboek); spreekw.: *hij ziet er uit als een gescheurde Trap der Jeugd;* havenloos en ongedaan, het Holl. zegt *alsof hij van den galg gedropen is.*

TREKKEN: *trek jou pad;* loop heen.

TREK; een slag; *geef hem een paar trekken.*

TRES (H. D.); galon, belegsel van een kleed of hoed.

TRONK; gevangenhuis.

TROP; troep: *een trop menschen,* menigte; *trop schapen,* kudde.

UITEREN (E. to utter); uiten.

UITGEDORST; uitgedost, opgesierd.

UITHALEN; het uitweiden van geschoten wild.

UITPIKKEN (to pick out); uitkippen. *Pikken* doen de vogels.

UITPIETSEN (H. D.); afrossen, doorhalen.

UITTREKKEN (zich); uitkleeden. Dit is O. Holl. Zie Jez. xxxii. 11.

UITWAAIJEN: *ik het mit hom nix uit te waaij' nie;* ik heb geen boodschap met hem.

VADERLANDSCH; zoo heet bij den buitenman al wat van de Nederlanden komt, b. v.: *een vaderlandsche koe, vaderl. drank,* d. i.: jenever. Een Hollander heet *een vaderlandsche kerel,* in tegenoverstelling van *een Kaapsche kind,* hoewel de laatste misschien een hoofd grooter is dan de eerste.

VALLEN: *in de kraam vallen.* Zie op [illegible]
VARK; varken.
VATTEN; nemen; *vat zoo een koekje.* Verg. [illegible]
VEELS, in den gewonen heilwensch VEELS GELU[illegible] et H. D. *Vieles Glück.* Zeg *veel geluks* of kort af *veel geluk.*
VEL (van een boek); omslag.
VELLEKIJKER; bedorven uitspr. van verrekijker.
VELLEN; villen, de huid afstroopen.
VENDUTIE; vendu of verkooping.
VERERGEN (zich); zich ergeren: *ik vererg mij.*
VERGELIJKENEN; vergelijken.
VERKNORSING: *in de verknorsing zijn,* d. i. in de knel of in de benaauwdheid.
VERMAKEN; deren: *hij kan mijn nix vermaken;* hij kan mij geen kwaad doen.
VERNIBBELEN (zich); zich schromelijk ergeren, zonder het te doen blijken.
VERNIELEN, als onz. wkw.: *mijn goed verniel van de regen,* zeg bederft.
VINGERGOED; verbastering voor vingerhoed.
VLEI: dit w. schijnt uit *vallei* zamengetrokken, en beteekent eene groote plas stilstaand water.
VOELEN: *ik voel koud, warm, pleizierig* enz. (I feel cold); ik gevoel mij koud.
VOOR: over dit w. verg. § 275.
VLEKKEN; waarschijnlijk vlak maken, gelijk pletten plat maken is. Dit w. is meest van visch gebruikelijk en beteekent open snijden en schoon maken; men zegt ook *een vinger open vlekken.*
VREKKEN; misschien voor *wrekken,* als wortel van het zelfst. *wrak: mijn paard is gevrekt,* omgekomen, gekrepeerd. Het H. D. heeft in dien zin *verrecken,* dat door Adelung verklaard wordt: de leden van zich strekken als in den dood.

WAGENPAD; rijweg. Verg. *steken.*
WATERLEMOEN; blijkbare omzetting voor *watermeloen.*
WAT: *voor wat doet hij dat?* Waarom of waarvoor.
WERTSCHAFTEN; huiselijke drukte hebben: *zij heeft den ganschen dag te wertschaften.* In het O. Holl. is *weertschaft* een gastmaal, en daar is nog al drukte meê gepaard.
WIJS: *jij is al te wijs.* (Verg. § 292.)

TENDEREN to t. van winter: *Ik draag die stevels al* inzenden: *lat*
den min... in de zamenst. *wintersche handen;* winter-THEEWA.

ZAAM of ZAAMZAAM; mede: *ik ga zaam, ga jij ook meê zaam?* Dit is het H. D. *samt* en *mit samt.*

ZEER: *iemand zeer maken;* zeer doen—*zeer krijgen;* zich bezeeren.

ZEILGAREN; bindtouw.

ZET of *set* (E. set); stel: *een set menschen, juweelen* enz. *een theesetje,* een theeservies.

ZEUS'TEMA; systéma, stelsel.

ZEVENEN; bedorven uitspraak voor zenuwen: *de vrouw kreeg het op haar zevenen.*

ZIEN: *ik heb niet veel van je gezien deze week;* E. I have not seen much of you. Ik heb u niet veel gezien.

ZIJBORD (Sideboard); schenktafel, buffet.

ZIJN. Dit w. wordt gebruikt om den prijs uit te drukken van hetgeen men koopt of verkoopt, b. v.: A. *Ik het snuif gekoop.*—B. *Hoeveel zijn?*—A. *Ouwelap zijn.* Ook het eigendom: *dit is mijn zijn, en dat is jou zijn;* dit behoort mij en dat u.

ZOE of *soe:* uitroep van verwondering of van vermoeidheid: *zoe! wat een hitte!*

ZOLDER; zoodra men de trap op is komt men *op zolder.* Beneden is *onder* en boven heet *op zolder. Zomers slaap ik onder en 's winters op zolder.* De huizen hebben doorgaans maar eene verdieping.

ZONDENAAR; zondaar.

ZONDER: *hij gaat met zonder hoed op straat,* waar *met* overtollig is.

ZOO MAAR, of *zoomerzoo;* goedsmoeds, zonder reden: *hij slaat voor mijn zoomerzoo.*

ZUCHTIG; ziekelijk.

ZURE-LAMOENSAP: *Hij laat er zure-lamoensap onder loopen;* hij ligt er de hand meê, neemt zijn zaken slof waar.

ZWAVELTJE; bedorven uitspr. van zwaluwtje.

Richert, Pike & Co., Drukkers, 59, St. Georgestaat.